BEATUS ILLE

EEN BOEK VOOR IEDEREEN OVER HORATIUS

DOOR

J. J. HARTMAN

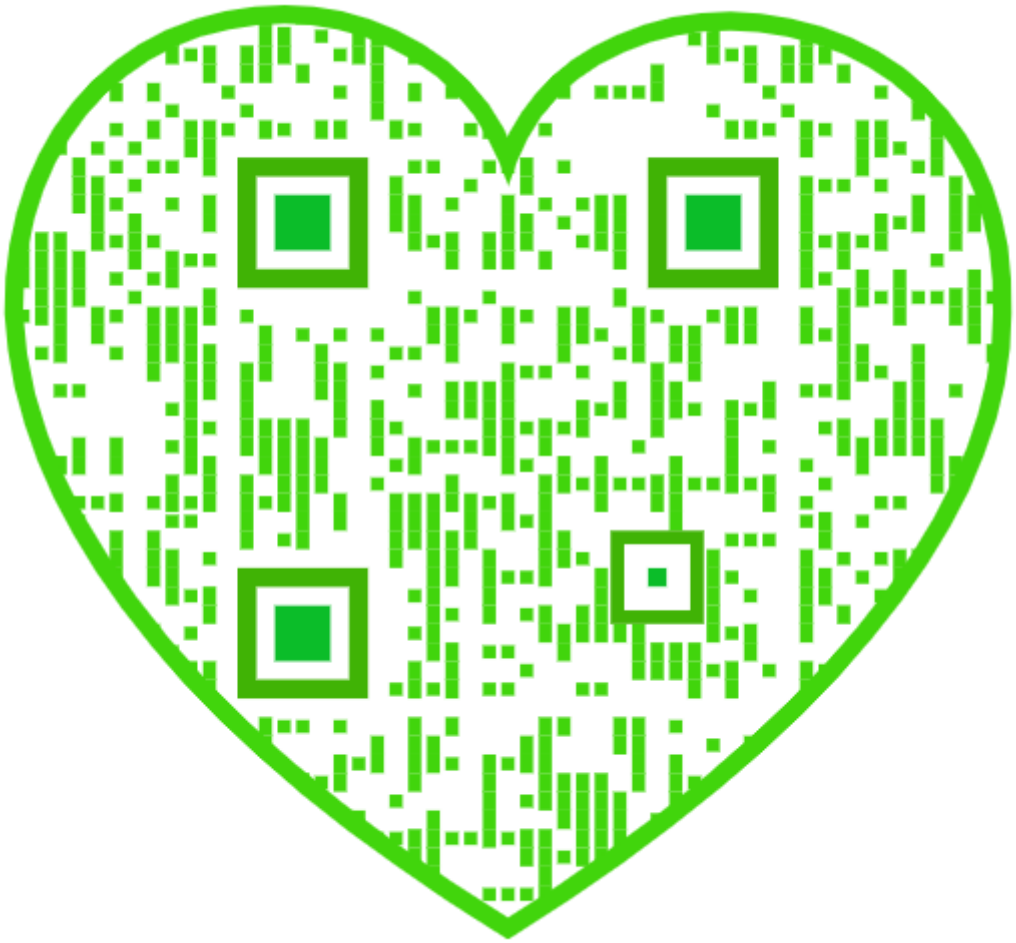

BEATUS ILLE

Een boek voor iedereen

OVER

HORATIUS

DOOR

J. J. HARTMAN

HOOGLEERAAR TE LEIDEN

LEIDEN — S. C. VAN DOESBURGH — 1913

Aan de nagedachtenis

van

Thomas Nolen.

EEN ENKEL WOORDJE VOORAF.

Voor wie ik dit boek *nu eigenlijk* geschreven heb?

Wel, 't staat er immers vóór, op den titel!

Voor iedereen.

Dat is werkelijk het geval: ik kan mij niemand denken, in wiens handen ik het *niet* zou wenschen.

Niemand ook van wien ik niet geloof dat hij er wel *iets* aan kan hebben.

Eenig nut of eenig genoegen.

Maar doelt die vraag op de naaste aanleiding, dan kan ik niet anders antwoorden dan:

Allereerst voor mij zelven.

En dat nu niet alleen omdat ik het in 't algemeen prettig vind eens weer iets te *maken*, vooral een boek als dit, dat mij zoo ruimschoots gelegenheid geeft over *alles*, wat mij in den zin komt, mijn meening te zeggen.

Neen, voor het schrijven juist van dit boek heb ik nu eens een geheel bizondere aanleiding.

Vijf jaren achtereen heb ik te Leiden *populaire* voordrachten gehouden over Latijnsche literatuur.

Ik kon 't niet uitstaan dat al die verrukkelijke geschriften en gedichten slechts aan eenige zeer weinigen bekend zouden zijn en voor een nog kleiner getal toegankelijk.

En zoo ging ik dan vertellen aan ieder, die er naar wilde komen luisteren: aan studenten van alle faculteiten, aan gestudeerden en ongestudeerden, aan professoren (want ook collega's vereerden mij met hun tegenwoordigheid, enkelen geregeld), aan Heeren en Dames, aan jongen en ouden:

van Cicero en Seneca, van „De Nieuwe Gids" te Rome, van Ovidius en Horatius, van Plinius en Juvenalis.

En van jaar tot jaar werd de belangstelling grooter.

En ieder jaar van keer tot keer.

O dat Latijn!

Men kan het een menschenkind zoo gemakkelijk *tegen* maken!

Vooral met wat men grammatica gelieft te *noemen*, maar wat het tegendeel van grammatica *is*.

Maar in *ons* land *houden* de menschen er toch zooveel van.

of ze 't weten of niet,

vaak ook terwijl ze het niet *willen* weten.

En toen werd ik een aardig gezegde mijner Moeder indachtig:

„een mensch moest eigenlijk altijd *weggaan* als 't het *gezelligst* is".

En het wijze woord van Dominee Sepp:

„je moet *amen* zeggen als de menschen nog luisteren."

Want zóó kon dat toch met die avondvoordrachten niet doorgaan!

Er begonnen er al weg te blijven, die zeker wisten dat ze geen plaatsje zouden vinden om te zitten, misschien zelfs om te staan.

In 't allergunstigst geval zou dat nog een poosje zoo blijven.

Maar dan wachtte mij de weemoedige ervaring van langzaam te zien wegkwijnen, wat mij zoo dierbaar was.

Want ook de vlijtigste literator beschikt maar niet over een onuitputtelijk répertoire van onderwerpen, voor zulke samenkomsten geschikt.

Ik zou in herhalingen vervallen.

Het nieuws zou er afraken.

„We weten 't al" zouden ook *zij* zeggen, die eigenlijk nog *niets* wisten. En toch niet zoo geheel ten onrechte.

De uitnemende verslagen der Nieuwe Rotterdamsche Courant hadden, wat ik had gesproken, over het land verbreid, verkort maar in geen enkel opzicht verminkt.

En men houdt op zich te verplaatsen voor iets, waarvan men een wel niet volledige maar toch ook niet onjuiste voorstelling heeft.

Er is zooveel te doen en te hooren!

Toen kwam ik op het denkbeeld mijn voordrachten eens een tijd lang te gaan houden niet te Leiden maar in Den Haag.

En zeker zou ik in die groote stad waar zoo velen wonen, die vrije beschikking hebben over hun tijd, daaronder zoo vele gestudeerden en geletterden, kunnen rekenen op een aanzienlijke schare van trouwe volgelingen.

Zou 't ook wat vreemd zijn dat een Leidsch Professor college ging geven in Den Haag?

Want mijn populaire voordrachten waren in haar soort ook *colleges*.

Voor *dat* bezwaar gevoelde ik *iets*, maar toch niet zoo heel veel.

Want toch ook op deze wijze bevorderde ik de belangen van het studievak, mij door mijn benoeming opgedragen.

En bovendien: ik wil des noods, neen wat graag, commis-voyageur in klassieke beschaving heeten.

Als de klassieke beschaving maar wordt verbreid en gehandhaafd.

Maar zulk een onderneming zou, naar mijn berekening, mij *te* veel benemen van den tijd, dien ik aan mijn gewone studie en aan mijn *eigenlijk* onderwijs behoor te besteden.

En bovendien:

Mijn répertoire moest herzien worden, gewijzigd, opgefrischt.

Dus moesten de voordrachten eens een tijd stilstaan.

En *in* dien tijd, dien *tusschentijd?*

Wat kon ik beter doen dan mijn *hoorders* tot *lezers* maken?

Want, al word ik nogal eens uitgenoodigd om te komen „lezen", nu hier, dan daar, ik kan niet overal komen waar ik vrienden heb en waar mijn klassieke vrienden hun vrienden hebben.

En nu heb ik wel gevoeld dat ik nooit mijn hoorders meer pakte en boeide dan wanneer ik het over Horatius had.

En dat ik nooit met meer genoegen sprak dan wanneer Horatius aan de orde was.

Dus over Horatius een boek geschreven, een populair boek!

Dat kon ik doen, daar is Horatius de man voor.

En daar ben *ik* de man voor.

Want, als ik mijn kinderjaren maar niet eens meereken, dan ben ik wel haast veertig jaar met Horatius doende.

Ik kan *over* hem praten, want Ik kan *met* hem praten.

En hij heeft mij zoo veel te vertellen.

Ook heel wat, dat ik wil oververtellen, aan allerlei soort van menschen.

Ook wel aan vakgenooten.

Want heel wat „philologische" opmerkingen over Horatius kunnen in den vorm van een familiaar praatje het best aan den man worden gebracht.

Maar waarlijk niet voor hen alleen.

Neen, ik bestem mijn boek voor ieder, die Hollandsch verstaat.

Het worde gelezen door een iegelijk, die eens weten wil wat dat voor voordrachten waren, die in Leiden zooveel belangstelling wekten.

Door ieder, die nog eens wat aan 't Latijn wil „doen", maar niet goed weet *wat*.

Door ieder, die *over* Latijnsche literatuur wat wil hooren *vertellen* en dan liefst uit den mond van iemand, die er wat over te zeggen heeft op *zijn* manier,

die alles doet en zegt op *zijn* manier

omdat hij ook aan een ander *zijn* manier gunt

en die niets de moeite van het zeggen waard vindt

tenzij het althans eenige waarde heeft voor menschelijke persoonlijkheden.

Geen kunst om de kunst, geen wetenschap om de wetenschap, maar alles voor den mensch.

voor den mensch naar zijn hoogste, zijn eeuwige bestemming!

Ga dan de wereld in, populair boek over Horatius. Wie weet of gij geen zegen verbreidt. God zegene *u!*

HOOFDSTUK I.

Mijn vriend Polak had vele voortreffelijke eigenschappen van verstand en hart; dat behoef ik niet te zeggen: ieder, die deze bladzijde leest, weet het toch wel; en mocht ze onder de oogen komen van iemand, die 't niet weet, die zou ook wel kunnen vragen welken Polak ik bedoel. Laat ik dan die vraag maar allereerst beantwoorden. Ik bedoel dien allergetrouwsten onder de getrouwe volgelingen van Cobet, die jaren lang, terwijl hij werkzaam was aan het Erasmiaansch gymnasium, te recht gewaardeerde stukken schreef over allerlei onderwerpen van letterkundigen en geschiedkundigen aard, in de Nieuwe Rotterdamsche Courant en elders; die zich door menig strengwetenschappelijk geschrift een roemrijken naam als klassiek philoloog had verworven en die dan ook — iets wat veel vroeger had moeten geschieden — eindelijk en ten laatste tot professor werd benoemd te Groningen. Dus wel iemand, die er wezen mocht! Maar 't is mij hier niet te doen om zijn deugden en verdiensten: die gebruik ik slechts als een aanloop om te komen tot een van zijn ondeugden, misschien wel zijn eenige; en dan is nog dat woord *ondeugd* voor 't geen ik bedoel veel te leelijk, laat ik dus met een wending, die, geloof ik, nog al in den smaak valt, zeggen: tot de keerzijde van een zijner uitstekende hoedanigheden. Hoe het zij, hij had één eigenaardigheid, die ik niet goed zetten kon: hij was mij veel te voorzichtig. Ik heb wel eens, neen zeker meer dan eens, een tirade neergeschreven als de volgende: „als iemand wat heel kras, wat erg overdreven, zijn meening zegt, dan kan men met zulk een uitlating altijd *iets* begin-

nen: men doet er flink wat af, en houdt dan nog genoeg over waar men wat aan heeft; maar van den slag-om-den-arm-stijl heb ik nooit eenige uitwerking kunnen waarnemen." Bij dat woord „slag-om-den-arm-stijl" dacht ik dan steeds bepaaldelijk aan Polak's manier van schrijven, in 't bijzonder over datgene, wat hem niet aanstond. Want dan kon hij er om heen draaien met een angstvalligheid, die den lezer ongeduldig maakte en hem dwong tot een conclusie, nog heel wat onvriendelijker dan Polak zelf in den diepsten schuilhoek van zijn bedeesd gemoed had bedoeld. Menigmaal heb ik het hem ook onbewimpeld gezegd: „Mijn hemel, Polak, waarom *zeg* je 't niet dat je mijnheer A een naren vent vindt, het boek van juffrouw B een prul en het sonnet van jongenheer C malle-praat, dat *meen* je toch?" Maar dan kreeg ik steeds ten antwoord: „dat gaat *mij* niet af, ik ben nu eenmaal een vreesachtige, schroomvallige natuur, laat mij maar spreken op *mijn* wijze, doe gij het op de uwe." En daarin moest ik berusten.

Toch was er onder de vele schrijvers en dichters, waarmee Polak zich bezig hield, één over wien hij kon spreken zonder „een blad vóór den mond te nemen". En die ééne was nu wel een man uit het ver verleden, maar een, die ook *nu* nog zijn vrienden heeft, machtige vrienden, warme vrienden, vrienden die — daar kom ik zoo aanstonds op — uiterst gevoelig zijn en zich al heel spoedig verbeelden, ten onrechte verbeelden zelfs, dat het voorwerp hunner liefde en bewondering wordt gehoond. Dat was Horatius. Hoe dikwijls heb ik Polak onomwonden hooren verklaren: „Horatius kan ik niet uitstaan."

Zoo'n uitspraak beteekent iets, dunkt mij, in zoo'n mond. *Kende* Polak Horatius? Al zeg ik nu „neen", ik moet erkennen dat zeker weinigen zóó ijverig als hij zijn gedichten hebben gelezen. En dan te zeggen: „ik kan hem niet uitstaan"! Ja, Goethe laat aan Horatius ook niet veel heel (zie F. H. Riemer Mittheilungen über Goethe II, 644) met zijn „vreeselijk realisme"; maar die legt althans een pleister op de wond door het uitspreken zijner bewondering voor Horatius' mees-

terschap over den vorm. Maar „ik kan hem niet uitstaan" dat is een doodvonnis, waarmee tevens zelfs de hoop op gratie is uitgesloten.

Polak en Goethe, die twee namen, niet zoo wonderlijk bijeengevoegd als 't oppervlakkig schijnt, zeggen ons duidelijk genoeg dat er ten opzichte van Horatius heel wat afgegaan is van de bewondering en vereering, die in vroeger eeuwen gelijkelijk aan alles werd toegebracht wat in Latijn of Grieksch was geschreven. Hoe oordeelt *onze* tijd over hem? Want ik meen Polak gerust tot een vroegere generatie te mogen rekenen: ik kan mij niet voorstellen dat hij tot het eind zijns levens de Horatius-literatuur heeft bijgehouden. Hoe oordeelt *onze* tijd over Horatius? Nu, ik durf wel zeggen: als dichter stelt men hem niet hoog. Althans dien indruk krijg ik als ik zie hoe er met hem wordt omgegaan („omgesprongen" had ik haast gezegd).

Breed uitgemeten worden zijn platheden, grofheden, smakeloosheden; wat 't meest oorspronkelijk bij hem er uitziet laat men ijlings „teruggaan" op een ons slechts fragmentarisch bekenden Griekschen zedemeester, van wien — dit zij in 't voorbijgaan gezegd — Horatius zeker nooit een bladzijde heeft gelezen; met onverdroten ijver wordt de Grieksche herkomst opgespoord van al zijn sieraden en „taal-ingredienten"; en *stuit* men (dat is hier het ware woord, want de hedendaagsche philoloog „comme-il-faut" voelt het als iets hinderlijks) op een in zijn soort volkomen gedichtje, dan moet er, al is voor dat vermoeden ook geen schijn of schaduw van waarschijnlijkheid aanwezig, gauw even worden verzekerd dat 't wel een, zij 't dan ook zeer gelukkige, vertaling uit het Grieksch zal zijn.

Van dat laatste een treffend voorbeeld. Een goede tien jaar geleden richtte de Heer I. Imelmann voor Horatius een werkelijk aardig monumentje op. In een boekje getiteld „Donec gratus eram tibi" (uitgekomen bij Weidmann) publiceerde hij niet minder dan 33 overzettingen in verschillende talen van die allerberoemdste ode van Horatius, die met die woorden

aanvangt. Maar, als vreesde hij Horatius *te* veel eer te hebben bewezen, voegt hij aan zijn bekentenis dat hij zeker niet heeft medegedeeld „jede Metamorphose des unsterblichen Duetts" aanstonds de door niemand gevraagde opmerking toe: „das wohl selber eine ist!"

Ik voor mij geloof daar niets van: zooals *ik* dat schilderijtje van kibbelarij en verzoening tusschen een minnend paartje lees, is 't *naar geest en inhoud* pur-sang Horatius. Daarop kom ik nog wel eens terug. Doch laat ik het mis hebben, laat 't niets anders zijn dan een aller-allervoortreffelijkst geslaagd kunststukje van *vorm en taal*, dat is het dan toch zeker. Laat het als zoodanig zijn een Latijnsche bewerking van een (spoorloos verloren gegaan!) Grieksch wisselzangetje.... dan *heeft* dus Horatius niet anders *gewild* dan een Grieksch juweeltje tot een even kostbaar Latijnsch juweeltje verwerken en is hij daarin ten volle geslaagd. Mijn hemel, kan een mensch nu *nog* meer *oorspronkelijk* zijn?

Hoe 't zij: *men* heeft op Horatius van allerlei aan te merken en weet steeds wat op hem af te dingen. En toch, en toch.... hij heeft zijn trouwe en warme vrienden behouden ook na Goethe's veroordeeling, hij behoudt die nog in onzen tijd ondanks het, al of niet duidelijk uitgesproken, streven der geleerden om hem als dichter af te maken. Een versregel van Horatius slaat nog altijd in bij ieder, die ooit Latijn heeft geleerd, ieder eenigszins geletterd mensch kent nog wel een odetje van Horatius van buiten, al is hij overigens zijn klassieken vrijwel kwijt, een paar Horatiaansche woorden, te pas of te onpas aangehaald, soms zelfs — als het afgezaagde *laudator temporis acti* — uit hun verband gerukt en daardoor zinledig, gelden nog steeds voor het schoonste, het bijna onmisbare ornament van ieder eenigszins belangrijk betoog in 's Lands Vergaderzaal.

En al die vrienden van Horatius ze zijn en waren, gelijk ik reeds aanduidde, uiterst prikkelbaar en kwalijknemend, zoodra hun ook maar de minste aanleiding wordt gegeven om te vermoeden dat de eer van hunnen lievelingsdichter wordt

aangerand; de verste vrienden, die Horatius het slechtst kennen, het meest: bij die wordt dat vermoeden vaak gewekt door wat juist *ad maiorem Horatii gloriam* wordt ondernomen.

Toen, nu bijna tachtig jaar geleden, Hofman-Peerlkamps onvolprezen meesterwerk, de uitgave der van vele onechte toevoegsels ontdane Oden van Horatius, in 't licht verscheen, stak er allerwege, in ons land niet het minst, een storm van verontwaardiging op, niet over zijn methode van tekstkritiek, niet over zijn al te vermetel aantasten der overlevering, maar daarover dat hij — zoo meende men — oneerbiedigelijk de ongevoelige hand der geleerdheid had geslagen aan den teederen, den algemeen geliefden, lusthof der poëzie. Men vergat, in zijn boosheid, op te merken dat er onder al de verzen, strofen, oden, door Peerlkamp gedelgd, niets was, waarvan 't niet, al zou 't ook nooit kunnen *bewezen* worden dat Horatius 't niet had geschreven, voor zijn goeden naam als dichter te wenschen was *dat* 't nooit uit zijn pen was gevloeid; dat, waar Peerlkamp het snoeimes had gehanteerd, zich steeds het sprekend bewijs voor de juistheid van zijn *aesthetisch* inzicht had voorgedaan dat gespaard was gebleven die of die regel, die de eeuwen door van mond tot mond was gegaan als treffende wijsheid in sierlijk gewaad; dat de Horatius van Peerlkamp. wat schoonheid en goeden smaak betreft, verre staat boven den Horatius der overlevering; dat zich geen *bloemlezing* uit Horatius denken laat waarin iets is opgenomen van hetgeen door Peerlkamp was veroordeeld. Waarlijk wij mogen allen dichters toewenschen dat ze hunnen Peerlkamp vinden, die er voor waakt dat het nageslacht hen beoordeelt naar het beste hunner voortbrengselen! Want dat heeft Peerlkamp dan toch zeker gedaan — dat zullen ook zijn tegenstanders moeten toegeven — aangewezen wat er in den overgeleverden Horatius niet deugt. En toen, een kleine zestig jaar later, ik met mijn *de Horatio poeta* voor den dag kwam, kon ik het zelfde ervaren. Nog steeds staat mij levendig voor den geest mijn eerste kennismaking met een hoogst merkwaardig man P. J. Cosijn, misschien wel den eenige onder de jongeren, die

Cobet heeft weten in te pakken. Nooit hoor ik duidelijker Cobets stem en zie ik helderder die geestige oogen stralen in het ter zijde gebogen hoofd des meesters, dan wanneer ik mij voorstel hoe hij Cosijn kon vragen, gelijk hij zoo vaak deed: „Cosijn, hoe heb jij nu in 't Angelsaksisch kunnen gaan?" Nu dan, ik was pas professor in Leiden geworden en werd door mijn nieuwen collega begroet met de uitbarsting: „wat ben jij nu begonnen? wil je den eenigen Latijnschen auteur, die nog gelezen wordt, afmaken?" Blijkbaar kende Cosijn mijn boek slechts bij geruchte en dat gerucht was zeer valsch. Want wat had ik gedaan? Ik was een middelweg ingeslagen tusschen Peerlkamp en de „conservatieven." Ik had trachten aan te toonen dat veel, van wat door Peerlkamp was veroordeeld, wel leelijk was maar toch echt; dat Horatius werkelijk leelijke dingen had geschreven, maar dat wij hem daarnaar niet mogen beoordeelen; ik had Horatius' zwakheden en fouten erkend en in het licht gesteld maar enkel en alleen om zijn deugden en gaven te beter te doen uitkomen. Later heb ik leeren inzien dat veel van mijn beweringen onhoudbaar waren, of liever dat, al waren ze houdbaar, daarmede niet was bewezen wat ik mij voorstelde te bewijzen, in één woord dat we telkens en telkens weer, willen wij niet ziende ronddolen in den blinde, ons eenvoudig door Peerlkamp moeten laten leiden. Hoe 't zij, ik ondervond het zelfde wat Peerlkamp in zooveel hoogere mate ondervonden had: Horatius, „daar moet je niet aankomen."

Doch de ouderen, de Cosijns, de Fruins, de Vosmaers en al die andere groote, elk op zijn gebied, voortreffelijke mannen, die steeds hun Horatius bij de hand hadden, ze zijn er niet meer. Maar vrienden vindt Horatius nog steeds, kan hij althans vinden onder het jeugdig geslacht der gymnasiasten. Om bij jonge menschen liefde te wekken voor een schrijver of dichter der Oudheid, daarvoor is, natuurlijk, noodig een *goed* docent, een die leeft in en dweept met zijn onderwerp; die niet weet of weten wil van zich zelven en anderen vervelen, die stem heeft en voordracht en stem en voordracht geeft aan den door

hem behandelden auteur. Maar, al zijn al die vereischten aanwezig, niet met alle auteurs zal het gelukken. Met droefheid herinner ik mij nog steeds mijn vergeefsche pogingen om een voortreffelijke hoogste klasse belangstelling in te boezemen voor Demosthenes, en dat terwijl ik tot over de ooren zat in de Oratores Attici, en 't mijn heilige overtuiging was dat er nooit iets heerlijkers geschreven was dan de *Philippicae* of de *pro Corona*. Maar met andere auteurs gelukt het altijd: met Homerus en Plato, met Ovidius en de oraties van Cicero, maar met Horatius bovenal. Ontmoet na twintig, dertig jaar een uwer vroegere leerlingen: al is alle Latijn en Grieksch er bij hem uit, een paar regels van Horatius zijn nog blijven hangen.

Van waar die voorliefde? Zeker — voor een deel vloeit ze voort uit die eenige, schoon dan door hem niet hoog aangeslagen, deugd die Goethe Horatius wil laten: zijn vorm-talent. Want 't zijn vooral jonge menschen, die daarin behagen hebben, die zich verlustigen in 't leeren begrijpen en genieten van een kunstig woorden-mozaiek, en de herinnering aan dat genot blijft hun hun leven lang bij. Ik wil hier eens een passage van Nietzsche overschrijven, en beloof plechtig zoo iets voortaan slechts hoogst zelden te zullen doen. Ik houd niet van citaten en groote namen: mijn lezers moeten maar met *mijn* esprit, 't moge dan zijn wat het is, tevreden zijn; ik wil het ontbrekende niet aanvullen met l'esprit des autres. Nietzsche dan zegt:

„Man wird, bis in meinen Zarathustra hinein, eine sehr ernsthafte Ambition nach *römischem* Stil, nach dem *aere perennius* im Stil bei mir wieder erkennen. — Nicht anders ergieng es mir bei der ersten Berührung mit Horaz. Bis heute habe ich an keinem Dichter dasselbe artistische Entzücken gehabt, das mir von Anfang an eine Horazische Ode gab. In gewissen Sprachen ist das, was hier erreicht ist, nicht einmal zu *wollen*. Dies Mosaik von Worten, wo jedes Wort als Klang, als Ort, als Begriff, nach Rechts und Links und über das Ganze hin seine Kraft ausströmt, dies Minimum in Umfang und Zahl der

Zeichen, dies damit erzielte Maximum in der Energie der Zeichen .... das alles ist römisch, und, wenn man mir glauben will, *vornehm* par excellence. Der ganze Rest von Poezie wird dagegen etwas zu populäres .... eine blosze gefühlsgeschwärzichkeit."

Als alles wat in 't Duitsch geschreven is en wordt, versta ik dit maar zoo wat. Bepaaldelijk is 't mij niet duidelijk wat hier die „voornamigheid" te maken heeft. Maar wat ik er van begrijp dat lijkt mij treffend juist. Jongens vooral scheppen er behagen in een kunstig ineengezette periode in proza of poëzie van alle kanten te beschouwen en te leeren waardeeren .... zelfs al is de inhoud er van ook nog zoo onbelangrijk. Leg een jongen de versregels van Ovidius voor:

> quaeque viri docto veteres cepere novique
> pectore, lecturis inspicienda patent

hij zal zich verkneukelen in die kunstvaardige wijze van inkleeding der zoo nuchtere mededeeling: „daar is een openbare bibliotheek."

Of vertel er een het volgende: „wanneer je ooit komt te wonen in een stad waar de Directeur der Duinwatermaatschappij Latijn verstaat, en je hebt hem de gewone klacht der abonnés over te brengen, schrijf hem gerust wat Ovidius zegt in Pyramus en Thisbe:

> vitiato fistula plumbo
> scinditur et tenues stridente foramine longe
> eiaculatur aquas

want die prachtig klinkende verzen beteekenen niets anders dan: *er is een lek in de waterleiding* — ik wed dat hem die plaats uit de Metamorphosen zijn leven lang zal bijblijven.

Zoo is Ovidius: hij kan een stel versregels schrijven dat klinkt als een klok en hij kan dat zoo lang maken als hij maar wil, 't komt er hem op een paar hexameters meer of

minder niet aan, maar hij zegt niets wat niet passen zou ook in de meest alledaagsche omgeving (ik citeer nu 7 regels Latijn, maar voor mijn doel is 't haast nog beter dat men ze *niet* dan dat men ze *wel* verstaat):

felicesque vocat pariter studioque locoque
Mnemonidas. Quam sic adfata est una sororum:
vera refers meritoque probas artesque locumque:
et gratam sortem, tutae modo simus, habemus.
sed — vetitum est adeo sceleri nihil — omnia terrent
virgineas mentes, dirusque ante ora Pyreneus
vertitur, et nondum tota me mente recepi.

Die naam *Mnemonides* bewijst dat hier sprake is van de *Muzen* en die krijgen hier ook een bezoek van niemand minder dan de *godin* Minerva; *Pyreneus* is door den dichter voor den dag gehaald uit, de hemel weet welk, schuilhoekje der geleerde mythologische literatuur, maar als iemand een achterbuurt-novelletje in 't Latijn wilde schrijven, hij zou precies dezelfde Latijnsche woorden kunnen gebruiken voor een passage als volgt:

een burgerjuffrouw komt een vriendin bezoeken, die ze in lang niet heeft gezien, en roept bij haar binnenkomen uit: „hè, juffrouw, wat woont uwe hier lief en wat heb uwe een aardig zaakje." „Ja juffrouw, zeg uwe dat wél" antwoordt de ander, „we mogen niet klagen; maar we hebben hier zoo'n naren buurman; hè, die vent heeft me daar net nog den doodschrik op 't lijf gejaagd; ja 't is wat te zeggen zoo als meisje alleen te wonen".

Maar zoo is Horatius *niet*. Als Horatius een kunstig woordenmozaiek ineen zet, dan dient dat steeds tot mededeeling eener zeer buitengewone, niet voor de hand liggende gedachte. Als voorbeeld zou ik kunnen aanhalen de terecht beroemde, werkelijk niet te evenaren versregels aan 't slot van zijn zededicht:

aetas parentum, peior avis, tulit
nos nequiores, mox daturos
progeniem vitiosiorem

waarvan niemand zal beweren dat ze door een frase als: „de wereld gaat steeds achteruit" waardiglijk wordt weergegeven, tenzij men die frase even kunstig uitwerkt.

Maar ik neem liever één versregel, die minder bekend is, maar naar mij voorkomt nog veel schooner en die ons bovendien *in medias res* brengt, daar wij er aanstonds Horatius uit leeren kennen niet alleen in al zijn kunstvaardigheid maar daarbij in al de beminnelijkheid van zijn karakter. Hij schrijft een brief (I, 12) aan zekeren Iccius, die op 't oogenblik in zeer goeden doen verkeert, want hij beheert de uitgestrekte landgoederen van Agrippa op Sicilië, en Agrippa ziet zijn zaakwaarnemer niet op de vingers, hij laat hem 't vrije genot der opbrengsten van velden en boomgaarden, en die opbrengsten zijn zeker niet gering geweest. Toch is Iccius niet tevreden en ook de philosophie, waaraan hij zich wijdt, is niet in staat hem gemoedsrust te verschaffen. Horatius brengt hem de onredelijkheid zijner klachten onder het oog en neemt die gelegenheid te baat om hem iemand aan te bevelen, die heel wat meer reden tot klagen hebben zou, Grosphus, een braaf man, die er financiëel slecht aan toe is. „Kom, Iccius, help dien eerlijken jongeling er eens flink bovenop, dat raad ik je.... in je eigen belang."

Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest

Zie hier nu eens een kunstige uitwerking van een zeker niet voor de hand liggende, alleraardigste gedachte: vrienden staan laag genoteerd als goede menschen in geldverlegenheid verkeeren; als 't je niets anders dan geld behoeft te kosten om een goed man tot vriend te krijgen, dan krijg je een vriend goedkoop."

Virtuoziteit is nog geen poëzie, en men kan het duidelijk

merken dat, wie Horatius lief hebben, hem niet alleen liefhebben om een of meer mooie zinnetjes en kunstig gesmede versjes, maar om hetgeen er in die zinnetjes en versjes zit, om de gedachte, die er mee wordt uitgedrukt, en om den persoon van wien die gedachte is uitgegaan. Onbewust vaak heeft men Horatius lief om Horatius.

Virtuoziteit geen poëzie. Die uitspraak brengt mij op de vraag, de geweldige vraag: „wat is poëzie?", die *ik* niet zal trachten te beantwoorden. Ze is ook haast voor geen beantwoording vatbaar. Dat hebben de grootste geesten, door wat *zij* er over zeiden, duidelijk te verstaan gegeven: zij behielpen zich met een beeld, een vergelijking.

In een zijner laatste lezingen vertelde Multatuli het volgende: „een lief, oprecht, eenvoudig meisje vroeg mij eens: zeg mij toch, mijnheer Dekker, wat is nu eigenlijk poëzie? Toen heb ik al het vuur, dat nog smeulde in mijn oude, zieke, asthmatische borst, bijeengerakeld en ben uitgebarsten: poëzie, mijn God, lief kind, dat zijt gij zelf".

En Pascoli bedenkt den heerlijken mythus van het jongetje in ons, dat met groote oogen om zich heen ziet en onbevangen mededeelt wat het heeft waargenomen.

Definities zijn deze beide beelden niet, maar de elementen voor een definitie zitten er wel in. En wel voor deze, waarvan ik echter gaarne erken dat ze de zaak zelve op verre na niet *geheel* weergeeft:

poëzie is een *echt* gevoel, van meer dan gewone (zij 't ook slechts *iets* meer dan gewone innigheid), gekleed in een vorm die 't gehoor streelt.

Hoe weinig *volledig* ik die definitie vind wil ik aantoonen door er deze mijne eigene maar innige overtuiging aan toe te voegen:

Voor den Christen bestaat er geen schoonheid dan alleen in 't licht der Eeuwigheid. Geen verschijning is schoon dan beschouwd als gave Gods. Laat men God er buiten, dan is al dat zoogenaamd schoone niets dan zinnenstreeling.

Maar als *gedeeltelijke* definitie kan de mijne heel wel dienst

doen; ze geeft althans één zeer gewichtig element aan, dat aan geen poëzie ontbreken mag: *echtheid*. Aan *ware* poëzie ligt een *echt* gevoel ten grondslag.

„Daar is niets van aan" zei mij onlangs een scherpzinnig man, die als Ulysses de zeden en steden van vele menschen had leeren kennen „zelfs het bekende *pectus est quod disertum facit* is een logen. Daarvan zal ik u een treffend bewijs geven: ik ken in Indië een kolonel, die mij eens sprak over zijn chef den generaal, in dezen geest: dien man haat ik nu zoo dat, als ik vernam dat hem een ongeluk was overkomen, ik niet anders zou kunnen dan mij verheugen. Kort daarop las ik in de krant dat die generaal gestorven was en dat bij zijn uitvaart die zelfde kolonel een lijkrede had gehouden, die de aanwezigen in tranen deed uitbarsten. Toen ben ik naar dien kolonel toegegaan en heb hem gevraagd: mijn hemel, mijnheer, hoe hebt gij *dat* over u kunnen verkrijgen? En 't antwoord luidde: 't was dienst, ik was de aangewezen lijkredenaar en eenmaal *moetende* spreken heb ik gesproken zoo goed ik *kon*, en ik *heb* heel wat oefening. Zoo ziet gij: niet *pectus* maar *exercitatio disertum facit et etiam poetam*."

Zou 't waar zijn? Ik geloof er niets van, zelfs niet waar 't den redenaar geldt, veel minder den poeet, die toch nog heel wat anders dan een redenaar is. Maar, al *was* het waar, dan zouden toch nog beiden, redenaar en dichter, althans een *schijn* van echtheid moeten bewaren.

Echtheid moet er zijn in elk dichtwerk; zij is ook in Horatius en wel van dien aard dat de gedachte aan *schijnbare* echtheid zelfs niet bij den lezer kan opkomen.

Wat is er echt in Horatius? Daarvan ga ik nu eens dit heele boek door vertellen. Want, al heb ik nog geen vast plan van indeeling gemaakt, en weet ik dus bij benadering niet *hoe* dik mijn boek wel worden zal (zeker *vrij* dik), dat zie ik toch wel zal er de hoofdinhoud van zijn: het *echte* in Horatius. En mijn vertelling zal voornamelijk bestaan uit *vertalingen*, althans daardoor voornamelijk worden opgeluisterd en opgehelderd. Dus eerst een enkel woord over *het vertalen*.

Strikt genomen bestaat er maar één manier van vertalen nl. zoo goed mogelijk vertalen. Maar ik wil de gewone onderscheiding van *vrije* vertaling en *strenge*, *nauwkeurige*, *wetenschappelijke* vertaling laten gelden op ééne voorwaarde: dat men die onderscheiding goed toepast.

Wie woord voor woord in zijn eigen taal overzet, precies zooals 't in 't woordenboek staat, die maakt een *vrije* vertaling. Immers hij veroorlooft zich de grootst mogelijke vrijheid nl. die van niets uit te voeren. Veel beter zou hij doen door maar geheel van het origineel af te blijven, want nu geeft hij voor onbegrepen Latijn, Grieksch of Fransch onverstaanbaar Hollandsch in de plaats.

Maar wie alle middelen te baat neemt om zijn hedendaagsche landgenooten volkomen hetzelfde te doen waarnemen als tijd- en landgenoot van een vroegeren vreemden dichter of schrijver waargenomen heeft, die levert een *strenge*, *nauwkeurige*, *wetenschappelijke* vertaling. Dus vertaalde ik *streng*, *nauwkeurig*, *wetenschappelijk*, toen ik Plutarchus liet spreken van: „een boterham met roggebrood en Leidsche kaas." Vooreerst is hetgeen Plutarchus daar beschrijft volkomen het zelfde als die vaderlandsche spijs, en ten tweede spreekt hij op een toon, die alleen door *die* Hollandsche woorden goed wordt weergegeven. „Ja maar" zegt een geleerde „Leiden was in Plutarchus' tijd nog niet gebouwd, *hij* heeft ons Bataafsch Athene niet kunnen kennen." Die recensenten toch! Van *dien* aard zijn de opmerkingen mij door den heel enkelen *onvriendelijken* vakgenoot gemaakt, die zich over *de Avondzon* heeft uitgelaten. Nu, schrijf dan mijnentwege *leise*, maar in 's hemelsnaam niet *komijne*-, veel minder *komijnde* kaas. Een goede Amsterdammer zal u dan óf niet begrijpen of ondragelijk pedant vinden: hij kent alleen *leise kaas*, en als hij die bij den komenijsman halen laat, dan denkt hij aan onze sleutelstad even weinig als Plutarchus. *Komijne* of *komijnde* kaas klinkt pedant en Plutarchus spreekt op de bedoelde plaats familiaar en huiselijk.

Nu dan, ik ga vertalend vertellen en geef daarbij van

allerlei ten beste, wat ik op het hart heb en wat mij in den zin komt, al staat het soms met Horatius slechts in een verwijderd verband. Mijn lezer wil dat wel voor lief nemen: ik stel mij namelijk goedmoedige lezers voor zooals zij waren, die zich in *de Avondzon* hebben verkneukeld.

Maar ik begin met datgene waarmee elk rechtgeaard verteller behoort te beginnen: ik ga mijn „hoorder" (om met Plutarchus te spreken) orienteeren. Hij dient toch voor 't minst te weten wanneer die sympathieke dichter Horatius heeft geleefd, anders gaat het hem als dien vriend van me, een doctor, die na maanden van een zware praktijk er was „uitgeloopen" maar alle bemoeiingen aan zijn vrouw had overgelaten. Die vrouw had haren echtvriend op een avond werkelijk *vervoerd:* de man was te moe en te slaperig om uit 't coupévenster te kijken. Den volgenden morgen ontmoette ik hem in een allerliefst Geldersch dorpje en vroeg hem: „Vind je 't hier niet mooi?" „Neen" zei hij, „ik moet eerst op een kaart kijken waar ik eigenlijk ben."

Horatius is geboren in 65 en gestorven in 8 vóór Christus. Dat sterfjaar deelt ons zijn levensbeschrijver, de geleerde Suetonius mede; zijn geboortejaar geeft hij zelf aan en wel in een alleraardigste ode, die ons al dadelijk één van de onderwerpen aan de hand doet, waarover Horatius dan al heel *echt* is, de een en twintigste van het derde doek. Doch er moet een kleine commentaar vooraf gaan.

Allereerst een woordje à part tot de vakgenooten. De niet-philologische lezer mag mee luisteren of hij er wat van begrijpt: ik denk, 't zal meevallen. Anders moet hij maar een eindje overslaan.

Collega, gij wilt toch die laatste strofe niet tegen Peerlkamp handhaven? Bedenk dan wel wat gij doet. Denk eens aan S. I, 5, 70:

prorsus iucunde cenam producimus istam

dat heeft zin: „wij maken er een langen maaltijd van zonder

't zelf te merken dat hij lang duurt, zoo prettig is hij." Zoo iets doen wij met een maaltijd, een feestnacht of een anderen tijdsduur, en wij doen dat door zang, gesprek, een glaasje wijn. Maar *vinum producit cenam* is al scheef gedacht en *vinum producet vinum* is gruwelijke onzin (en wat anders is *te, testa, producet Liber?*) En is 't *niet* waar wat Peerlkamp zegt: *Venus producet testam* kan salva Latinitate niet anders beteekenen dan: „lui, die verliefd zijn, vergeten 't drinken, dus zal Venus maken dat de flesch lang strekt"?

En al zoudt gij ook door allerlei sofistische draaierijen het malle Latijn dier laatste strofe, dat zoo erbarmelijk afsteekt tegen de keurige, juiste, duidelijke taal van 't voorafgaande, kunnen redden, gij ziet toch wel dat 't met vs. 20 uit is. Horatius spreekt de fijne flesch toe, die hij ter wille van zijn vriend Corvinus uit den kelder haalt, wat hem aanleiding geeft om de weldadige werking van den wijn te beschrijven; als hij dat onderwerp heeft uitgeput, zooals een dichter een onderwerp uitput, kan hij niet weer tot die bepaalde flesch terug keeren vooral niet om in kreupele taal niets anders te zeggen dan het stumperachtige: „achter u zullen wij zitten tot de morgen aanbreekt." Dat zal, dunkt me, afhangen van 't aantal gasten — Corvinus brengt er nog wel een paar mee! — en van hun dorst.

Ten slotte — gij zijt 't toch met Peerlkamp eens dat vs. 5 *Liberum* moet worden gelezen voor *Massicum?* Wie een fijne flesch opdiept kan zeggen: „kom voor den dag, oude jongen, *welk druivensap* gij ook bergt" niet *welken Léoville* of *Cos d' Estournel* ook. Want kom mij niet aan met de nuchtere opmerking dat er verschillende *soorten* van *Massicum* zijn: 't kan voorkomen dat *Léoville* of *Cos d' Estournel* naar de kurk smaakt, maar wie van *Léoville* of *Cos d' Estournel* spreekt, bedoelt fijnen wijn en eveneens een Romein als hij den naam *Massicum* gebruikt.

En nu een commentaartje voor den „gewonen" lezer. Het oden-bundeltje I—III dateert uit de jaren 30—23; Horatius en zijn flesch zijn dus minstens 35 jaar oud. Corvinus was

teste Servio een bizonder goed wijnkenner, en de wijn van 65 moet zeer goed geweest zijn (zie Ep. 13, 6). Dus wel een *pia testa*. 't Komt er maar op aan *die* woorden goed te vertalen. En verder: als in de eerste verzen Horatius van den wijn zegt dat hij o. a. ook *ruzie* en *slaap* brengt, dan bedenke men dat hier *in 't algemeen* de werkingen worden beschreven die men al zoo aan de verschillende wijnsoorten toekent; waarlijk hij verwacht niet dat hij met Corvinus zal gaan kibbelen of dat beiden indommelen zullen.

Zie hier dus mijn:

Vertaling van Hor. C. III, 21.

Ouwe trouwe kruik, even oud als ik zelf, geboren onder het consulaat van Manlius, 't zij gij droefheid of vroolijkheid bergt, verliefdheid of zoeten slaap, welk druivennat gij ook bewaart en hoe ook genaamd, gij hebt er recht op in uw rust te worden gestoord op een dag van vreugde en vriendschap; daal dus af uit uw hooge woning, want voor Corvinus moet ik wat belegens voor den dag halen. Corvinus, ja hij zit onder de Socratische wijsheid, en stroomt er van over, maar een starre Stoicijn of ruige Cynicus, die onverschillig is voor uwe deugden, neen, dat is hij niet. En bovendien, zelfs de strengheid van den ouden Cato ontdooide, zegt men, wel eens door een flinken dronk. Gij weet zachten drang te oefenen op een in den regel hard gemoed, gij verheldert de zorgen der wijzen en brengt door vroolijke stemming geheime beraadslagingen aan het licht; aan beangste gemoederen geeft gij hoop en kracht terug, den arme schenkt gij fieren moed, dank zij u vreest hij geen kronen van koningen, geen wapenen van krijgslieden.

Is dat nu geen, in zijn soort, alleraardigst gedichtje? En eindigt het niet juist van pas? Kan er nog wat aan worden toegevoegd zonder dat het geheel wordt bedorven? Vooral wanneer dat toevoegsel bestaat uit zulk miserabel geleuter als de overlevering ons bewaart in die laatste, door mij weggelaten, strofe. Het door mij vertaalde geeft ons in levenden

lijve den vriendelijken gastheer en zijn gezelligen kornuit weer: zelfs de oude bestoven kruik, voor deze bizondere gelegenheid te voorschijn gehaald, zien wij vóór ons. Toch zou ik geenszins durven beweren dat *dit* nu onder Horatius' feest- en drinkliedjes het allerbeste is. Er zullen er in mijn verdere verhaal zoo hier en daar wel andere ter sprake komen, waar heel wat meer in zit. In dit hoofdstuk behandel ik er nog slechts twee, waarvan ik meen hetzelfde te kunnen verklaren.

Allereerst de twaalfde ode van het vierde boek. Eén versregel heeft dat gedichtje onsterfelijk gemaakt in den wijden kring van allen, die ook maar een enkel woord Latijn hebben geleerd, toevallig juist de slotregel

Dulce est desipere in loco.

Mij dunkt, wie aan dien versregel wordt herinnerd, wil wel gaarne hooren wat er al zoo aan vooraf gaat. Laat hij, als hij zijn Latijn nog niet vergeten is, het oorspronkelijke nog eens overlezen. Misschien kan mijn vertaling, en vooral mijn kleine inleiding daarop, hem de zaak gemakkelijker en aangenamer maken.

De inhoud is vrij ongewoon: Horatius noodigt zijn vriend Virgilius uit tot een feestelijk samenzijn waar een der beste merken in overvloed zal stroomen, maar hij stelt een voorwaarde: Virgilius moet niet denken dat hij al die heerlijkheid voor niet krijgt, Horatius verwacht van hem een tegen-gave in den vorm van een flaconnetje kostelijke *nardus*.

Allereerst: wie is die Virgilius? „Een koopman" zeggen tegenwoordig met aandoenlijke eenstemmigheid de geleerden, „ons overigens onbekend." Als dát waar is, dan is 't een handelaar in parfumerieën, een die behoort tot de *vici turba impia Tusci*, welke woorden toch wel niet anders kunnen beteekenen dan „de schare der ongeloovigen uit de Tuscische straat." Verder is hij *iuvenum nobilium cliens:* 't verband dwingt ons die woorden te vertalen met: „die de klandizie

hebt onzer jeunesse dorée". Dus.... de vriend, tot wien Horatius dit alleraardigste briefje richt, een grapje zooals alleen te pas komt tusschen twee gelijken in rang en stand, is een joden-kapper uit een tamelijk onfatsoenlijke buurt.

„Ja maar, hij moet *met koopwaar* komen (*cum merce tua*) en wie met koopwaar komt is een koopman." Behalve wanneer dat heele „koopwaar" een aardigheid is, zooals Peerlkamp evident aantoont *dat* 't hier is. Horatius zegt: „je krijgt mijn fijnen wijn niet voor niet, je moet er wat voor over hebben: vraag aan een van de jonge prinsen, van wie je alles gedaan kunt krijgen, zoo'n flaconnetje echte nardus, zooals Tiberius wel uit 't Oosten zal hebben meegebracht, jij 't reukwerk, ik den Calener, dan zijn we quitte."

Want Virgilius, dat is de dichter Virgilius. Wie van *Massicum* spreekt bedoelt fijnen wijn, geen verschaalden of mislukten Massischen wijn; wie zonder nadere aanduiding 't heeft over Virgilius, die denkt aan den dichter der Aeneis.

„Ja maar, Virgilius is gestorven in 19 en was dus in den tijd der samenstelling van dit boek, dat blijkens C. VI om en bij het eeuwfeest (a. 17) is uitgegeven, reeds dood." Wat een argument! 't Is een gelegenheidsgedichtje als I, 24, dat óók tot dien zelfden Virgilius is gericht en waarop wij later terug komen; 't is echter niet in den eersten bundel (I—III) opgenomen, maar blijven zwerven, nu geeft Horatius het in zijn tweeden bundel een plaatsje.

En een allerliefst gelegenheidsgedichtje, maar 't lijdt aan 't euvel dat ik in mijn *de Horatio poeta* meermalen bij onzen dichter heb aangewezen: is een aardig motiefje over een regel heengesprongen, dan vult hij vaak den eenmaal aangebroken regel, soms de heele verdere strofe aan met een toevoegsel, dat wij liever zouden missen. Zoo hier, nadat hij den terugkeer der lente heeft aangeduid door den terugkeer van den nachtegaal met het liefelijk zangerige

Nidum ponit Ityn flebiliter gemens

waarvan het subject *infelix avis* in den volgenden regel komt te staan, meent hij zijn strofe niet beter te kunnen afmaken dan door ons de mythe van Procne en Philomela te geven in geleerde bewoordingen, die wij, om den dichter recht te doen wedervaren, in onze vertaling .... eenvoudig weglaten.

Een allerliefst gelegenheidsgedichtje .... laat ik eerlijk zijn! Over een bijna gelijk onderwerp bestaat er een van Catullus, dat verre en verre de kroon spant. Ook daar wordt een ruilhandel tusschen gastheer en gast voorgeslagen maar omgekeerd: de gastheer geeft alleen 't reukwerk, de gast brengt de rest mee. Vooraf dan ga dat echte pronkstukje, een afdoende weerlegging van 't kwaadwillig, tot vervelens toe, herhaald gerucht dat de Romeinen niet anders kunnen zingen dan wat hun door Grieken voorgezongen is.

Vertaling van Catullus c. 13.

Mijn lieve Fabius, je kunt, als de goden je gunstig zijn, dezer dagen bij mij aanzitten aan een echt feestmaal .... maar dan moet je zelf voor de schotels zorgen (laat daaraan niets ontbreken) breng aardige meisjes mee en wijn en scherts en vroolijkheid in overvloed. Als je dat alles meebrengt dan verzeker ik je, zul je 't best bij me hebben, dat laat ik gerust aan je over. Want het laadje van je vriend Catullus daar zijn tegenwoordig de spinnekoppen in gehuisvest. Maar van mij krijg je het puik der liefelijkheden, neen dat is veel te zwak uitgedrukt. Je krijgt van mij een reukwerk, dat mijn liefje gekregen heeft van Venus zelve en haar heele Olympisch gevolg. Een reukwerk .... neen, mijn lieve Fabius, een mensch zou de goden bidden om hem te veranderen in *niets dan neus!*

Ja, zulke juweeltjes zijn er maar een paar in de heele wereldliteratuur. Maar zelfs onmiddellijk daarna kan zich Horatius' briefje aan Virgilius gerust vertoonen, als we ten minste het vulsel van vs. 6 tot 8 weglaten.

Vertaling van Hor. C. IV, 12.

Daar zwellen weer de zeilen van den wind uit Thracië, den gezel der lente, den beheerscher der zee. De velden zijn niet hard meer, de stroomen loeien niet, door wintersneeuw gezwollen. De droeve zwaluw, treurend om haren Itys, bouwt haar nestje, de schapenhoeders spelen liederen op de schalmei, het vermaak [1]) van den god, die behagen schept in 't vee en de schaduwrijke heuvelen van Arcadië.

Dat jaargetij brengt dorst mee, Virgilius! Maar hebt gij lust om u te goed te doen aan druivensap uit Cales afkomstig, dan zult gij, gunsteling van prinsen en andere edele jongelingen, wijn moeten koopen voor nardus. Eén klein fleschje nardus zal te voorschijn lokken een heel fust, dat nu ligt te rusten in de kelders van Sulpicius, een fust waaruit de levenslust vloeit in volle stroomen, die alle smartelijke zorgen wegspoelen. Lokt u dat schoone vooruitzicht aan, kom dan spoedig met uw koopwaar, ik maak geen aanstalten om u voor niet te laven en te verkwikken, als ware mijn huis een keizerlijk paleis.

Kort en goed, heb er wat voor over en kom gauw. Bedenk hoe kortstondig ons leven is; meng wat dwaasheid onder uwe wijsheid: *dwaasheid op haar tijd is een goed ding.*

De uitnoodigingen van Horatius hebben iets zeer verlokkends voor ieder, die behagen schept in gezelligheid. Zoo iemand veronderstel ik gaarne dat Torquatus is geweest tot wien Brief I, 5 is gericht, het laatste gedichtje dat ik in dit hoofdstuk denk te behandelen Die Torquatus is een man van beteekenis, al behoort hij niet tot het adellijk geslacht der Manlii, dat waarschijnlijk is uitgestorven. Hij is een ridder, gelijk blijkt uit den vocativus *splendide*, waarmee hij C. IV. 7, 21 wordt toegesproken. (In de edities staat *splendida* en dat zal er wel ten eeuwigen dage blijven staan want dat is schrikbarende onzin en .... hoe grooter onzin, hoe geleerder commentaren.

---

[1]) Vs. 11. Ik lees *delectante* voor *delectantque* (Cod. Voss. bij Peerlk. *delectanteque.*)

Wie dat alleraardigste odetje, zoo welluidend als een klokkespelletje, waarvoor waarschijnlijk Horatius zelf een nieuw metrum heeft uitgedacht, nog eens voor zijn genoegen en met genoegen lezen wil, moet die verbetering maar zelf aanbrengen evenals een andere, waarover aanstonds!). Verder is hij niet zoo heel jong meer, want hij moet al gewaarschuwd worden tegen het gebrek, dat meer bepaald het gebrek van den gevorderden leeftijd is: overdreven zuinigheid. En daartegen waarschuwt hem Horatius met het gebruikelijke en pakkende argument: „'t is dwaas zich zelven de genoegens des levens te ontzeggen ter wille van zijn erfgenamen". Dat argument komt ook voor in ons odetje, maar zóó verdraaid dat het heel wat dwazer wordt dan de dwaasheid waartegen moet worden gewaarschuwd:

Cuncta manus avidas fugient heredis, amico
Quae dederis animo.

Wat een vermaning! „Geniet het leven, want al wat gij opmaakt ontgaat uwen erfgenaam". Al mag 't niet iemands doel zijn zijn erfgenaam zoo rijk mogelijk te maken, daaruit volgt nog niet dat hij zijn best er voor moet doen dat die erfgenaam zoo weinig mogelijk krijgt. Ware dat 't geval, dan zou er niets verstandiger wezen dan zijn heele kapitaal in zee of in een afgrond te werpen. Lees met den ouden Waddelius:

Cuncta manus avidas fugiunt: haerebit amico
Quae dederis animo.

Dat is een aardige en overtuigende paradox: „de gierigaard heeft niets, al zijn rijkdom ontgaat hem; blijvend is alleen het genot, dat gij van uw rijkdom hebt gehad."

En eindelijk is Torquatus een advocaat van groote reputatie, want in dezen tijd heeft hij samen met den voornamen en beroemden Asinius Pollio de ingewikkelde vergiftigingszaak van Moschus, den redenaar uit Pergamum, in handen. Het pleidooi, door hem in dit proces gevoerd, is in de literatuur opgenomen en werd nog in de derde eeuw gelezen.

De situatie van onzen brief, die, als ik de commentaren der tegenwoordige geleerden goed versta, wel eens wordt miskend, is de volgende:

Op 22 Sept., den dag vóór keizer Augustus' verjaardag, noodigt Horatius den beroemden, druk beklanten advocaat uit om, zoodra de zon onder is, bij hem te komen tot een prettig samenzijn; immers op dien verjaardag zelven staan alle zaken stil en kan hij, zonder iets te verzuimen, uitslapen. Maar uit den aard der zaak zal 't op den dag daarvóór zooveel te drukker zijn, zoodat er eenige slimheid voor noodig is om bijtijds weg te komen.

Vertaling van Epl. I, 5.

Torquatus, als je er je in schikken kunt aan te liggen op een eenvoudig rustbed en alledaagsche groente te eten van grof aardewerk, dan wacht ik je bij me van avond als de zon onder is. Je krijgt wijn, gebotteld in de streek van Minturnae en Sinuessa tijdens het tweede consulaat van Taurus. Heb je zelf wat beters, noodig mij dan bij u, of schik u in mijn huiselijke inrichting. Ik heb ter uwer eere mijn haard laten oppoetsen en gezorgd voor blinkend huisraad. Zet nu eens op zij uw ijdele verwachtingen en uw gejaag naar rijkdom, benevens die rechtzaak van Moschus: morgen is de Keizer jarig, dan kun je uitslapen, je verliest er niets bij als je den nacht doorbrengt in gezelligen kout. Wat heb ik aan mijn geld als ik er geen gebruik van mag maken? Wie ter wille van zijn erfgenaam spaarzaam is en er niet durft intasten, die is vrij onwijs. Kom, ik ga den beker hanteeren en bloemen strooien, al zou men mij ook lichtzinnig vinden. Wat werkt de wijn niet al uit? Hij openbaart geheimen, geeft stoute verwachtingen, maakt den vreesachtige brutaal, neemt bezorgden hun last af en schenkt kunstenaarsgaven. Wien maakt de feestbeker niet welsprekend en onbezorgd, al staat het slecht met zijn financiën? Ik reken het mijn plicht voor al deze dingen te zorgen, want ik ben er toe in staat en doe het gaarne; ik zal maken dat de rustbanken goed gepolsterd zijn, het lin-

nen helder, beker en schaal om je in te spiegelen en dat er onder de vrienden niemand is die, wat er wordt gesproken, naar buiten brengt. De gasten moeten goed bij elkaar komen, dus neem ik bij u nog Butra en Septicius, ook Sabinus, als die ten minste niet reeds elders is genoodigd of een avontuurtje heeft. Er kunnen nog een paar ongenoode gasten bij komen, maar wij moeten niet te benauwd zitten. Dus, schrijf me nog even hoe groot je vindt dat 't gezelschap wezen mag, maak een eind aan je werk, en als er nog cliënten in de wachtkamer zitten, ontsnap door de achterdeur.

Wanneer dit briefje — een echt briefje, ondanks de poëtische inkleeding — geschreven is, rekent Lucian Müller heel aardig uit. Italiaansche wijn wordt goed met vier jaar, denk aan het *quadrimum merum* uit C. I, 9, de meest bekende ode van Horatius, althans 't meest bekend aan allen, die wel eens in Rome zijn geweest, op hun reis daarheen uitgekeken hebben of de Soracte met sneeuw bedekt was, of van Piazza della Libertà met dat allergenoegelijkste trammetje zijn gereden naar S. Oreste, dat wil zeggen naar 't stationnetje van dien naam, want dan komt er een lange klauterpartij langs een weg, die na regen zeer glibberig is, naar 't eigenlijke dorpje. Gelukkig wie een tram gekozen heeft, die in „coincidenza" staat met het karretje, getrokken door een paard en een muilezel en dat er armoedig uitziet maar vrij geriefelijk is. De rit terug kost 60 centesimi, opwaarts misschien iets meer. Van 't dorpje naar den bergtop is een gemakkelijke wandeling met heerlijke uitzichten. Nu dan, Italiaansche wijn is goed na 4 jaar, Horatius spreekt van wijn, gebotteld onder 't tweede consulaat van Taurus, dat is anno 26, dus kan onze brief van 22 zijn.

Maar, zooals ik reeds zeide, *voorloopig* genoeg van Horatius' gedichten over wijn en feestvreugde. Laat dit eerste hoofdstuk maar niet al te lang worden.

Ik bedenk mij daar dat ik er niets boven heb gezet dan dat kale „Eerste Hoofdstuk". Laat ik er dus een motto *onder*

zetten, misschien ga ik zoo wel voort; in ieder geval geeft mij *dit* motto meteen den overgang tot het tweede hoofdstuk:

Nos iungit amicitia
Et vinum praebet gaudia.

HOOFDSTUK II.

„Nos iungit amicitia" zoo zingen onze studentjes en .... ze hebben en maken ruzie, minder dan andere ouderen en jongeren, ik wil het gaarne gelooven: hoe onvolmaakt ook, hoezeer ook behept met de gebreken des tijds, de studentenmaatschappij, althans de mij bekende Leidsche studentenmaatschappij, is heel wat minder verdorven dan welk klein kringetje ook in ons dierbaar vaderland. Maar oneenigheden zijn ook daar te vinden meer dan genoeg. En toch gewaagt men er in liederen en leuzen van *vriendschap*, als ware dat nu de eenvoudigste, de meest van zelf sprekende zaak ter wereld. Ze weten het niet, de argeloozen, dat vriendschap een uiterst teer plantje is, dat slechts opschiet in eenige weinige, daarvoor bizonder geschikte gemoederen, en dat het niet in 't leven kan blijven tenzij 't wordt aangekweekt niet alleen met zorg maar ook met een buitengewoon talent zooals slechts zelden voorkomt. Nu, zulk een gemoed bezat Horatius, zulk een talent had hij zich eigen gemaakt door ernstige inspanning, door krachtige zelfbeheersching .... ook door de daartoe benoodigde wetenschappelijke studie. Op 't stuk van vriendschap zouden wij hem een specialiteit kunnen noemen, zoozeer heeft hij haar voor zich zelf en anderen ook in de moeilijkste omstandigheden weten te doen groeien en bloeien. Hem is gelukt wat slechts weinigen gelukken mag .... de ware en echte vriend te blijven van zijn meerdere, aan wien hij groote verplichtingen heeft, tegenover dien beschermer zijn onafhankelijkheid te bewaren zonder aan de eischen der dankbaarheid te kort te doen. Er is een alleraardigst comedietje van

Labiche van den volgenden inhoud: twee jonge mannen zijn verliefd op 't zelfde meisje; de groote kunst is papa, een lastig heerschap, voor zich te winnen. Het stuk speelt in de Zwitsersche bergen en de oude heer doet aan klauterpartijen, waarvoor zijn corpulentie hem ongeschikt maakt. Nu gaan onze medeminnaars aldus te werk: nr. 1 redt den dilettant-Alpinist uit een netelige positie .... en haalt zich daardoor al spoedig den haat op den hals van hem op wiens dankbaarheid hij had gehoopt, maar nr. 2, heel wat slimmer, *laat* zich *door hem* redden uit een fictief gevaar, iets wat hem de blijvende genegenheid wint van den goedmoedigen ijdeltuit.

Een diepe wijsheid leert ons dat luchtig dramatje: geen grooter gevaar voor vriendschap dan 't gevoel van verplichting. Maar bij Horatius was de vriendschap veilig ook toen ze door dat gevaar werd bedreigd. Tot het eind is hij Maecenas' vriend gebleven, hoewel hij aan hem te danken had al wat het uitwendig leven aangenaam maakt, en Maecenas daarvoor niet altijd op kiesche wijze de hem toekomende erkentelijkheid opeischte. Den brief aan Maecenas, waaruit ons dat alles blijkt, behandelen wij waarschijnlijk later in een ander verband. Thans spreken wij over een geheel ander soort van vrienden van Horatius, of eigenlijk over zijn *vriendjes*. Oud in jarental is Horatius niet geworden, hij heeft het niet boven de 57 gebracht; maar in zekeren zin oud gevoeld, heeft hij zich lang: op 't gedoe van 't jonge volkje om zich heen heeft hij al spoedig den kijk gehad van iemand, die daar buiten staat, die er niet meer aan mag meedoen, maar die het wel mag, ja moet gadeslaan met liefdevolle belangstelling. Niets is aardiger om te zien dan Horatius zich bewegend in den kring zijner jeugdige kornuiten, of liever op een afstand zich dien kring voorstellend met al zijn bedrijvigheid, zijn vreugden en verdrietelijkheden, zijn ruzietjes en verzoeninkjes. Zoo ooit iemand er in is geslaagd tot één harmonisch geheel te vereenigen twee zaken, die elkaar zoo schijnen uit te sluiten als de door de ervaringen des levens gerijpte ernst des Mentors

en de, zij 't ook ietwat weemoedige, vroolijkheid van den vriend der jeugd, dan is dat Horatius.

Ik begin met den derden brief van 't eerste boek, waarin ons Horatius' vriendschap in haar volle *echtheid* en tevens in haar geheel eenige *eigenaardigheid* zoo duidelijk te gemoet treedt. Die brief is gericht tot Julius Florus, die zich thans bevindt in de cohors praetoria van den lateren keizer Tíberius, die op expeditie is in 't Oosten. De *cohors praetoria*! Daartoe behoord te hebben dat sprak in de hoogere kringen der toenmalige Romeinsche samenleving zóó van zelf als 't in der tijd van zelf sprak dat een man met een doctorstitel als jongeling lid was geweest van een studentencorps. Wie niet in cohorte praetoria zijn leerjaren had doorgebracht deed maar alsof.... vooral wanneer hij tot het gilde der dichters behoorde, getuige Tibullus met zijn derde elegie: daar vertelt hij dat hij, lid der cohors praetoria van Messalla zijnde, ziek is achter gebleven op Corcyra en mijmert over zijn dood en het liefje, dat hij zal achterlaten, maar al doormijmerend vergeet hij dood, ziekte en cohors practoria om zich zijn blijde terugkeer bij zijn Delia voor te stellen, die hij zal komen verrassen en die hem in de armen zal snellen. Want de *cohors praetoria* die hoort er bij in 't leven van een iegelijk, die voor vol wil aangezien worden; wij hebben daarbij te denken niet aan de *lijfwacht* des landvoogds of generaals (hoewel die woorden ook dien zin kunnen hebben) maar aan het gezelschap, dat de landvoogd of generaal voor zijn genoegen meeneemt: jonge lieden van de eerste standen, die letterkundige en andere beschaving in hun ransel dragen en.... die zelf aan letterkunde doen. Want ze gaan mee naar verre landen, liefst naar Griekenland en Azië, ook wel om wat ervaring van leger-administratie en dergelijke op te doen, die hun later in hun staatkundige carrière kan te pas komen, maar bovenal om vreemde steden en volken te leeren kennen en van allerlei te zien, wat ze naderhand in hun poëmen kunnen gebruiken. Dat in zoo'n kring heel wat gekibbel voorkomt om de gunst van aller gemeenschappelijken chef en

meer nog over ieders letterkundige verdiensten spreekt wel van zelf. Ze spreekt ook uit dezen brief, waarin Horatius vooral optreedt als vredestichter. Hoe hij zich kwijt van deze lastige taak en daarbij aan zijn jeugdige vrienden allerlei vermaningen toedient, aan elk zooals hij behoeft, op een niet kwetsende maar toch zeer duidelijke wijze, en hoe hij van dat alles een geheel weet te maken dat, hoewel handelend over de gewoonste zaken en wat den stijl betreft in niets verschillend van een alledaagschen brief, werkelijk een gedicht verdient genoemd te worden, dat zal, hoop ik, ook uit mijn prozavertaling blijken, aan welke ik echter deze aanteekeningen meen te moeten laten voorafgaan.

vs. 14 is *ampullatur* een sprekend bewijs hoe slordig Horatius zich uitdrukt waar 't, wat wij zouden noemen, *wetenschappelijke* onderwerpen geldt. 't Is bijna ongelooflijk, en toch waar dat hij door *ampullae* aanduidt wat sedert de grap van Aristophanes in de Ranae wordt genoemd: de *λήκυθοι* van Euripides (en andere tragici). Maar terwijl Aristophanes spot met de eentonige stoplappen, waarmee Euripides zijn perioden pleegt af te sluiten, heeft zich Horatius in 't hoofd gezet dat door hem gedoeld wordt op de *groote bombarie-woorden* van zijn poëtischen vijand. Hoe zich de tegenwoordige geleerden (zelfs Lucian Müller) kunnen wijs maken dat de *ampullae* van Horatius *niet* „terug gaan" op het *ληκύθιον ἀπώλεσεν* van Aristophanes is mij een raadsel: ze beweren nl. dat in „ampullari" niet zit een klein reukwerk-fleschje, maar een groote, holklinkende, buikflesch of misschien zelfs wel het strottenhoofd des menschen (voor deze wijsheid moet zelfs de scholiast op Plato in zijn graf worden gestoord) [1]. 't Is toch, dunkt mij duidelijk genoeg dat, als A. P. 97 van een

---

[1]) Wat kan ons in 's hemelsnaam de wijsheid van dien sukkel schelen? Volgens Plato beweerde Hippias dat hij zelf vervaardigd had zijn eigen *στλεγγίδα καὶ λήκυθον.* Kan een mensch, die bij zijn verstand is, hier denken aan Hippias' *strottenhoofd?* Waarlijk, 't is geen kunst zijn „wetenschappelijke" commentaren tot in 't oneindige te rekken!

tragischen persoon, die de gewone omgangstaal spreekt, gezegd wordt dat hij

proiicit *ampullas* et *sesquipedalia verba*

én met *ampullae* én met *sesquipedalia verba* het lawaai zelf, niet *het instrument*, dat lawaai maakt, wordt aangeduid. Waarom toch niet berust in het feit dat „wetenschappelijke nauwgezetheid" een deugd (of ondeugd?) is van onzen tijd, maar dat Horatius er niet aan doet en evenmin iemand anders dier ouden, wien 't om de zaken, niet om de woorden, te doen is? We komen nog wel gekker slordigheden en blunders van Horatius op 't gebied der Grieksche literatuur tegen!

In vs. 17 wordt gesproken van den Palatinus Apollo; gedoeld wordt op de ± 10 jaar geleden geopende bibliotheek in 't keizerlijk paleis, welke verzameling reeds bezig is het onheil te stichten, dat te verwachten was: al die boeken worden gebruikt om nieuwe boeken samen te flansen.

vs. 19. Ieder kent het fabeltje van Phaedrus over den *tumens inani graculus superbia*, die zich met pauwenveeren tooit. Horatius bedient zich van de veel aardiger en in haar soort waarschijnlijker versie, die wij vinden in de *Fabulae Aesopicae* van Halm (200):

„er was een schoonheidswedstrijd, en alle vogels kwamen om, op den door Hermes bepaalden dag, te verschijnen vóór den rechterstoel van Zeus. Alle rivieren en meren bezetten zij, hun leelijke veeren afwerpend en de betere schoon waschend. Een kauw, die van de natuur niets schoons had gekregen, maakte zich een tooi van 't geen de andere hadden laten vallen. Alleen de uil merkte dat, nam hem zijn eigen veeren af en overreedde de overige vogels desgelijks te handelen. En aldus beroofd van al die vreemde veeren verscheen de kauw zonder iets moois op den wedstrijd" (met een kleine variatie 't zelfde in 200*b*).

vs. 21. *circumvolitas thyma* een aardige aanduiding van 't dichterlijk bedrijf. Men denke reeds hier aan de liefelijke verzen, waarover later in ander verband meer:

ego apis Matinae
More modoque
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum circa nemus uvidique
Tiburis ripas operosa parvus
Carmina fingo.

23—25. Florus doet aan allerlei studie en wetenschap: hij pleit, hij geeft adviezen, hij maakt gedichten.

26. Florus moet volgens Horatius laten varen zijn *frigida curarum fomenta*. Gewoonlijk vat men *curarum* op als genitivus explicativus; dan moet men toch vragen: „fomenta van wat?" Neen, *curae* zijn Florus' zorgen, bepaald zijn geldzorgen, want die heertjes van de cohors praetoria. ze hebben wel allerlei edele en hoogdravende bedoelingen, maar ze willen ook wel wat verdienen met hun provinciale bemoeiingen. Ze willen, naar de geijkte uitdrukking, met *gezalfd hoofd* uit de provincie terug keeren en zijn 't meest ingenomen met een chef, die hun voordeeltjes bezorgt. Laat ik hier even een alleraardigst gedichtje van Catullus inlasschen, waarin ons het ware wezen der cohors praetoria zoo guitig naar het leven wordt geteekend. Want ook Catullus is mee uit geweest naar een provincie, en wel naar Bithynië, maar met zijn chef heeft hij 't deerlijk slecht getroffen.

Vertaling van Catullus X.

Vriend Varus had me eens — ik had niets te doen — van 't forum met zich meegenomen naar zijn liefje, een deerntje, dat zag ik dadelijk, dat niet verstoken was van vernuft. Daar werd van allerlei gekeuveld, o. a. over Bithynië, wat dat voor provincie was en of ik er nog al wat had geprofiteerd. Ik antwoordde, naar waarheid, dat noch de ondergeschikte ambtenaren [1]) noch de cohors eenige gelegenheid hadden ge-

[1]) Ik maak er maar wat van; ook Muretus' conjectuur *quaestoribus* voor het geheel onmogelijke *praetoribus* voldoet mij niet.

vonden om met gezalfd hoofd van daar terug te keeren, want dat we een schobbejak van een praetor hadden gehad, die zich aan zijn cohors niets gelegen liet liggen. „Maar", zei ze „van die kerels voor den draagstoel, die heb je je toch wel aangeschaft, dat is daar immers een van de voortbrengselen van het land". Ik wou aan 't juffertje den indruk geven dat ik beter was gevaren dan mijn kameraden en antwoordde: „nu ja, al heb ik een miserabele provincie gehad, zóó slecht ben ik er niet afgekomen of ik heb nog wel acht kerels van stavast kunnen koopen." In werkelijkheid bezat ik noch hier noch daar er een, die een poot van een kapotte kanapee op zijn nek kon nemen. En zij, brutale heks die ze is, „toe Catullus" zegt ze, „leen me die even, ik wou naar den tempel van Serapis". „Wacht ereis, juffertje" zei ik, „ik heb me versproken, niet ik heb die kerels aangeschaft maar mijn vriend Gaius Cinna. Doch wat doet dat er toe, ik gebruik ze alsof ze mijn eigene waren." Zoo'n kleine duvel, bij wie je zóó op je woorden passen moet!"

Nu, in den regel hadden in den tijd der vrije republiek *al* die heeren en heertjes, die naar een provincie gingen, daar meer profijt van dan onze vriend Catullus. „Stelen, neen rooven dat deden ze allemaal" (mijn tijdgenooten *hooren* 't Cobet in 't Latijn vertellen) „de landvoogd en zijn minister van financiën, mitsgaders zijn onderbevelhebbers en de *cohors praetoria*. Goed dat de landvoogd ten minste zijn vrouw niet mocht *meeslepen* naar de provincie (de Romeinen zijn weinig galant en rekenen dames op reis tot de *bagage*): dan had 't er voor de arme provincialen nog erger uitgezien."

In den keizertijd, die gouden eeuw van algemeen menschengeluk, kwamen de ergerlijke misbruiken van vroeger niet meer voor, maar eerlijke en half-eerlijke voordeeltjes vielen er nog wel te behalen en iets daarvan droop ook wel af op de cohors praetoria. Maar onder 't regime van den lateren keizer Tiberius, reeds in zijn jonge jaren een voorbeeld van rechtschapenheid en strengheid, was er weinig te verdienen, tenzij dan door noeste vlijt en zuinigheid: Tiberius

heeft nooit de kunst verstaan van zich door overgroote toegevendheid vrienden te verwerven. En dus zit Florus, waarschijnlijk een pretmaker, die te Rome ongeduldige crediteuren heeft achtergelaten, in geldzorgen en die wil hij *cureeren* met geneesmiddelen, hier *fomenta* genaamd, wat eigenlijk „omslagen" beteekent. Omslagen zijn gewoonlijk *warm*, die van Florus echter zijn *koud*. Meestal ziet men hierin een toepassing op de geneeswijze van den toenmaligen hof-arts, den koud-water-therapeut Antonius Musa. Mij lijkt dat te ver gezocht; ik vat *frigida* in overdrachtelijken zin op als *prozaische* hulpmiddelen en *prozaisch* getob. Misschien was Florus met zijn rechtsgeleerde adviezen wat erg inhalig.

Vs. 28 zou ik met Lucian Müller willen lezen *studio*, zoodat de zin wordt: „hoc opus(est) studio".

In vs. 35 hebben we een alleraardigste latijnsche uitdrukking voor ons: „jeugdig misverstand" nl. *rerum inscitia*.

De laatste verzen doen duidelijk zien hoe het in 't gezelschap van den letterlievenden Tiberius spant: 't staat op een uitbarsting!

Vertaling van Hor. Epl. I, 3.

Ik zou gaarne eens willen weten, Julius Florus, in welke streken der wereld Claudius, 's keizers stiefzoon, zijn krijgsbedrijven uitoefent, of Thracië u vasthoudt en de Hebrus met zijn winterboei, dan wel de zeeëngte tusschen de twee kasteelen, of eindelijk de vette dalen en heuvelen van Azië. Wat zet zijn letterkundig gezelschap voor werk op het touw .... daar ben ik ook nieuwsgierig naar. Wie neemt de taak voor zijn rekening om de daden van Augustus te beschrijven, zijn oorlogen en vredesverdragen te vereeuwigen? Wat voert Titius uit, de weldra vermaarde, die niet geschroomd heeft te putten uit de bron van Pindarus, de open wateren en stroomen versmadende? Hoe gaat het hem, denkt hij nog wel eens aan mij? Stemt hij de Latijnsche lier voor Thebaansche zangwijzen of vergaapt hij zich aan de tragische kunst? Hoe maakt Celsus het toch? Denkt hij wel aan den raad, dien ik hem

zoo vaak heb gegeven om naar eigen rijkdom te streven en zich te onthouden van de schatten, verzameld in de Palatijnsche bibliotheek? Want anders.... als de vogelschare komt om haar veeren op te eischen, maakt het kraaitje, ontdaan van zijn gestolen pronk, een mal figuur. En wat onderstaat gij zelf? Langs welke beemden vliegt gij, nijvere bij? Gij hebt geen klein talent en hebt het ook niet onverzorgd laten liggen. 't Zij gij uw tong wet voor een pleidooi, 't zij gij rechtsgeleerde adviezen geeft, of een liefelijk lied vervaardigt, de eerekrans zal uw slapen tooien. Maar wilt gij den weg volgen dien uw heerlijke aanleg u wijst, dan moet gij dat prozaisch getob met uw geldmiddelen laten varen. Dat is de plicht van ons allen, groot en klein, willen wij vrede hebben met ons zelven en de gunst onzer medeburgers winnen. Nog wat.... staat gij op behoorlijken voet met Munatius, of is uw verstandhouding maar wat opgelapt en komt er een scheur in, zoodra drift of jeugdig misverstand u, halsstarrigen die gij zijt, aangrijpt? Waar ter wereld gij u ook bevindt, het kalf wordt gemest voor uw terugkeer. Gij zijt veel te goed om het broederlijk vriendschapsverbond te verbreken.

Indigni fraternum rumpere foedus: hoe dikwijls heb ik die woorden hooren aanhalen in een heildronk aan een feestmaal van studenten en oud-studenten, hoe dikwijls heb ik ze zelf aangehaald.... en altijd met succes. Er is in die woorden iets dat pakt, iets flinks, iets mannelijks, iets gezonds, ik zou willen zeggen iets door en door Hollandsch. In 't algemeen gesproken heeft juist dat nuchtere en practische van de Romeinen iets, dat ons bizonder liefelijk aandoet. Niet zonder een lichte ontroering zien wij op de Igeler zuil den mijlpaal, waarlangs de wijnkar van den voorvader rijdt, voorzien van de inscriptie L. II. 't Is als hoorden wij den dankbaren oprichter van dat rijkversierde monument zeggen: „wel ja, dan hebben de menschen er ook wat aan, als ze zien hoever 't van hier naar Trier is." En zoo is deze heele brief aan Florus vol

van hartelijkheid. maar ook vol doelmatigheid. De brave en edele generaal Tiberius heeft zeker voortaan aan zijn cohors praetoria een prettig gezelschap gehad, nadat al die heertjes door Horatius eens goed onder handen waren genomen, goed, dat wil zeggen ernstig, maar tevens amicaal: den een heeft hij genezen van zijn lust tot pronken met geleende veeren, den ander een beetje voor den mal gehouden met zijn hoogdravende bevliegingen, den derde gewaarschuwd tegen 't gevaar van hebzucht, den vierde zijn geprikkelde stemming afgenomen, en allen die even krachtige als welmeenende vermaning toegevoegd: „ben je mal om daar ruzie te gaan maken? Daar staat ge nu toch waarlijk te hoog voor. Gauw afdrinken hoor, dat je, als je diensttijd om is, weer ouderwets feest vieren kunt op mijn Sabinum; 'k zal zorgen voor een fiks maal, en al grooit er hier ook geen wijn, Rome is niet ver en Maecenas of Corvinus heeft er graag een oud vaatje voor over."

Dat is echt Romeinsch en ook echt oud-Hollandsch. Want vergelijk met zoo'n opvatting eens de vriendschap in de Duitsche poëzie, het zinledig gebrul van

seid umschlungen Millionen

en het weeige, neen walgelijke, vriendschaps-gedweep bij Hölty en zijn Göttinger maan-zieke kornuiten! Waarlijk daar zal — om 't zoo zacht mogelijk uit te drukken — niemand beter van worden en practisch heeft ook niemand er wat aan. Maar als Horatius tot of over zijn vrienden schrijft dan worden zij van heel wat malligheid genezen en.... ze varen er wel bij.

Ten bewijze hiervan een kostelijk briefje van Horatius aan den edelen generaal Tiberius, waarmee aan dezen een zekere Septimius wordt aanbevolen. Ik zeg al weer *edelen* generaal, want strekt het briefje Horatius om zijn vrijmoedigen toon tot eer, niet minder is het een compliment voor Tiberius dat Horatius gemeend heeft hem zoo te mogen en moeten toe-

spreken. Ik bedoel Epl. I, 9 en laat aan mijn vertaling vooraf gaan allereerst een woordje tot den vakgenoot

Collega, gij ziet toch wel dat vs. 5 er uit moet? Dat

munere cum fungi propioris censet amici

is immers een stumperachtige samenvatting van 't geen vooraf gaat? Is 't geen slecht Latijn, dat zich nauwelijks aansluit bij zijn omgeving? En wordt niet die heele omgeving er door verwaterd? Voelt gij 't heusch niet? Zie dan eens of mijn vertaling er niet door wint, dat ik dien regel weglaat.

En nu een paar woorden tot den „gewonen" lezer. Let vooral op hoe ik vs. 1 vertaal: gij ziet daar in 't oorspronkelijke twee namen aan 't begin en begrijpt — niet waar? — dat dat zoo in 't Hollandsch niet gaat. Bovendien, Horatius' tijdgenooten hooren in dat *Claudi* dadelijk dat een prins van den bloede (strikt genomen een adoptief-prins, maar dat maakt geen onderscheid) wordt toegesproken, een Hollandsche lezer hoort dat niet zoo gauw, en evenmin dat Septimius een mannetje is van nog weinig beteekenis. En hoor vs. 4 eens aan:

dignum mente | domoque | legentis | honesta | Neronis.

Klinkt dat vers met al zijn vrouwelijke caesuren niet stooterig? Kan daar ook een bedoeling achter zitten? Ik geloof stellig van ja! Horatius *teekent* hier het werk van iemand aan te bevelen aan een man als Tiberius; dat is een moeielijk werk, een werk dat niet opschiet, dat gaat met horten en stooten .... evenals dit vers.

Vertaling van Epl. I, 9.

Hoogheid! er is een zeker iemand — zijn naam is Septimius — wel, die moet er dan bizonder van op de hoogte zijn in een hoe goed blaadje ik bij u sta. Immers, als hij mij vraagt, ja er smeekend bij mij op aandringt dat ik toch moet probeeren hem bij u te introduceeren en aan te bevelen —

notabene bij prins Nero, die in de keuze zijner vrienden zoo uiterst streng is — dan weet hij heel wat meer dan ik zelf van mijn invloed bij u Nu, ik heb van allerlei gezegd om mij er af te maken maar ik wou toch ook niet van valsche nederigheid worden beschuldigd, of wel voor een egoist gehouden, die alleen denkt om zich zelven .... daarom neem ik dan maar mijn toevlucht tot vrijpostigheid. En dus, als gij 't braaf van mij vindt dat ik ter wille van een vriend de bescheidenheid op zij zet, geef dan dien Septimius een plaatsje in uw gevolg: wezenlijk, 't is een eerlijke, flinke jongen!

Septimius zal er wel gekomen zijn met zoo'n aanbeveling. En niet minder uitwerking zal wel een andere aanbeveling van Horatius hebben gehad, die mij weer terug brengt op die vriend*jes* van Horatius met wie hij tot hun werkelijk heil een goedmoedig loopje neemt. Ik bedoel den brief, waarin die prachtige sententie voorkomt:

„vrienden staan laag genoteerd als brave menschen in geldverlegenheid verkeeren." Epl. I, 12. Vooraf een paar annotaties.

Iccius, de persoon, tot wien de brief is gericht, is een rare sinjeur, maar hij zit er op 't oogenblik warmpjes in: Agrippa heeft hem tot administrateur over zijn Sicilische landgoederen aangesteld, met het recht om — wij weten niet voor hoe lang — de inkomsten daarvan vrijelijk te genieten voor zich zelven. Wat er tegen die voorstelling van den stand van zaken wezen kan, is mij ten eenen male onbegrijpelijk. Wij kennen, én uit dezen brief én van elders, dien Iccius als iemand, die voor 't aardsche slijk niet ongevoelig is.... en 't best kan gebruiken. Waarom zou Agrippa hem niet — wellicht op voorspraak van Horatius — *voor een tijd lang* in zulk een gepriviligeerde positie hebben geplaatst? Want *dat* Iccius, zonder heer en meester te zijn, inkomsten geniet, die hem door den heer en meester worden overgelaten, blijkt toch wel glashelder uit vs. 3 vlg.: „klaag niet, wie 't vrije *gebruik* heeft is niet arm", waarbij wij zoo van zelf aanvullen:

„al is hij dan ook geen eigenaar". De conjectuur van Horkel om voor *fructibus Agrippae* te lezen *fructibus Acrillae* lijkt mij door en door verkeerd. Vooreerst staat die naam van 't vrij wel onbekende plaatsje *Acrilla* hier zeer zot en is het daar dan bij gevoegde *Siculis* zoo lam en zinledig mogelijk. Verder kan men zeer goed zeggen *fructibus Agrippae Siculis* met *fructibus* in *overdrachtelijken* zin, maar in *fructibus Agrillae* zou dat woord zijn oorspronkelijken zin van *boomvruchten* krijgen, terwijl een *Siciliaansch* landgoed toch wel voornamelijk *veldvruchten* zal opleveren.

Nu dan, Iccius is in goeden doen, maar nog is hij niet tevreden en dat, terwijl hij 't zich juist in dezen tijd druk maakt met de wijsbegeerte en wel met de moeilijkste vraagstukken door deze gesteld. Horatius kan 't niet laten over al die diepzinnigheid zich een beetje vroolijk te maken en in ietwat burleske bewoordingen aan te duiden datgene, waarvan de wijsbegeerte heiligen ernst maakt. „Een van beiden is gek" zegt hij „de natuurphilosooph of de Stoicus" en in zijn for interieur denkt hij: „mogelijk zijn ze beiden niet pluis." Wie veel van lekker eten houdt, dien laat hij een slachting aanrichten op de vischmarkt, de vegetarische Pythagoreer daarentegen „richt een slachting aan onder knoflook en uien". Maar met een bijzonder welbehagen maakt hij zich vroolijk over Democritus, die veelal geldt voor het ideaal van een philosooph, en niet ten onrechte: „wetenschap om de wetenschap" dat was voor Democritus nog lang niet genoeg, hij eischte: „denken om het denken alleen, niet om de uitkomst er van" en leerde: „weten is niets waard, zoeken is alles". Hij at eens een vijg, die erg naar honig smaakte, en vroeg zijn huishoudster waar ze die van daan had. Toen deze den naam en woonplaats des tuinmans had genoemd, zei hij: „dan moet ik toch eens gaan kijken wat dat voor grond is, die zulke rare vijgen voortbrengt." „Spaar u die moeite, mijnheer" zei toen de huishoudster, „'t was een vijg, die ik bij ongeluk in den honigpot had laten vallen". „Vervelend mensch met je mededeeling van feiten" bromde de wijsgeer „ik ga

toch dien tuingrond onderzoeken." Geen wonder dat de overlevering hem van allerlei toedichtte: dat hij zich van 't licht der oogen beroofde omdat het zien van al die onwezenlijke voorwerpen om hem heen hem lastig was in 't beschouwen van het wezen der dingen, en, zooals hier, dat hij zijn tuin liet kaal eten door de schapen en geiten van zijn buurman omdat hij zich met gewichtiger dingen te bemoeien had.

Dien Iccius dan, die ondanks zijn welstand .... en ondanks zijn wijsbegeerte niet met zijn lot tevreden is, doet Horatius een uitnemend middel aan de hand om echt genot te hebben van zijn overvloed, nl. door er een braven kerel in te laten deelen: zoo helpt — alweer zeer practisch — Horatius twee vrienden te gelijk. De man, dien hij hier aan Iccius aanbeveelt, is Pompeius Grosphus, wel bekend uit de schoone ode *otium divos*. Ik houd hem voor een ouden vriend en krijgsmakker van Horatius, want, al teekent de scholiast bij C. II, 7 aan dat hier wordt toegesproken een zekere *Pompeius Varus*, 't lijkt mij zeer waarschijnlijk dat wij daar ook met onzen Pompeius Grosphus te doen hebben: in onzen brief spreekt Horatius over hem als over iemand, dien hij sedert lang kent en dien hij heeft leeren kennen in moeielijke levensomstandigheden.

In vs. 8 vertaal ik *herbis* door „gras", zeer goed wetend dat „groente" wordt bedoeld, maar de verbinding met *urtica* vorderde hier een smadelijk woord.

Vóór vs. 25 neemt Lucian Müller een lacune aan, wegens het woord *tamen*. Mij dunkt, er ontbreekt niets: juist door dat *tamen* toont Horatius zich nog in tijds te bezinnen dat hij een *brief* schrijft aan Iccius, geen vermaning.

Vertaling van Epl. I, 12.

Mijn waarde Iccius! gij zijt nu administrateur der goederen van Agrippa op Sicilië: als gij de opbrengst daarvan goed gebruikt, dan kan zelfs Jupiter u geen grooter rijkdom schenken. Treur dus niet, want waarlijk, wie de vrije beschikking over een groot vermogen heeft, die is niet arm. Je spijsver-

tering is in orde, je longen zijn gezond en je hebt geen last van podagra, geen grooter rijkdom kunnen koninklijke schatten je schenken.

Ik veronderstel dat je aan je rijken disch je als vegetariër tevreden stelt met gras en brandnetels, welnu, dan zul je voortgaan aldus te leven, al zou op eens de stroom van Fortuna je geheel in 't goud zetten, want rijkdom vermag iemands aard niet te veranderen, en wat meer zegt, gij acht niets hooger dan de volmaakte deugd.

Bevreemdt het ons nog dat Democritus' akkers en boomgaarden kaal gegeten worden door de schapen en geiten van zijn buurman, terwijl zijn geest elders rondzwerft, waar gij, bij de heerschende ziekte van winstbejag en hebzucht, u verheft boven al het lage en u slechts bekommert om de hoogste dingen: hoe 't komt dat de zee nooit grooter wordt, hoe de jaargetijden ontstaan, wat de sterren zich doet rondwentelen, eigen aard of uitwendigo drang, waar de volle, waar de halve maan van daan komt, wat de bedoeling is en wat het effect van de tweedrachtige eendracht der dingen, wie er gek is de materialist of de slimme Stertinius.

Hoe 't zij, of gij een slachting aanricht op de visch- of op de groenmarkt onder knoflook en uien, trek u het lot van Pompeius Grosphus aan; als *hij* iets vraagt.... breng 't hem eigenhandig tehuis.[1]) Grophus zal niets van u verlangen wat niet goed en eerlijk is.

[1]) Gewoonlijk betalen de Romeinen door een chèque op hun kassier, en zoo zullen ze ook wel meestal hebben gehandeld met *geschenken* in geld. Dan moest de begunstigde 't geld zelf gaan halen. Dus is 't heel wat vriendelijker als de gever het eigenhandig komt bezorgen. En dat *kan* hier Horatius wel bedoelen met zijn *ultro defer*. Ook geef ik door te vertalen „breng 't hem eigenhandig te huis" iets wat er bij den Hollandschen lezer gemakkelijk in wil. Maar eigenlijk geloof ik dat Horatius bedoelt: „als Grosphus u iets vraagt.... breng het hem nog vóór hij 't vraagt", een naar onzen smaak wel wat al te krasse „onzin-wijsheid" (Gr. *ὀξύμωρον*). Waarom ik dat geloof? Wel, vooreerst omdat mij dat zoo Horatiaansch klinkt, en ten tweede om een zeer treffende parallel nl.:

Cat. 68, 40 ultro ego deferrem copia si qua foret

het antwoord van den dichter op de klacht van den geadresseerde dat hij maar niet krijgt datgene, waarom hij heeft gevraagd.

Vrienden staan laag genoteerd als brave lieden in geldgebrek verkeeren.

Doch om u niet onkundig te laten hoe 't met de openbare zaak staat: de Cantabriër is gezwicht voor Agrippa, de Armeniër voor den moed van prins Nero; Phraätes bidt op zijn knieën den keizer om orde en heerschappij. De gouden overvloed begiet Italië uit vollen hoorn.

't Is een zonderlinge sinjeur die Iccius, zoo geheel een mannetje van bevliegingen. Hij *dweept* er maar op los, maar weet nooit goed waarmee. Nu *weer* met de philosophie, zonder daarom, zeer onwijsgeerig, minder verzot te zijn op aardsche goederen. *Weer* zeg ik, want 't is niet *nu* (anno 20 ongeveer) voor 't eerst dat de wijsbegeerte zich in zijn vurige liefde mag verheugen. Reeds zes jaar geleden had hij een tijdlang aan philosophie „gedaan" en zich flink gezet in de wijsgeerige literatuur .... daar verneemt hij dat Aelius Gallus een krijgstocht tegen de Arabieren gaat ondernemen, en op eens blaakt hij van krijgsmoed en verlangt niets vuriger dan oorlogsroem, daarbij ook de geldelijke voordeelen niet vergetend, die hem zoo'n verre expeditie kan opleveren. Met die plotselinge martiale opwelling houdt Horatius hem voor 't lapje in een odetje, dat ik haast Horatius' meesterwerk zou willen noemen. De lezer oordeele naar mijn

Vertaling van Hor. C. I, 29.

Nu slaat gij weer begeerige blikken, Iccius, op de rijke schatten der Arabieren, gij bereidt u tot een geduchten krijgstocht tegen de nog nooit overwonnen koningen van Sabaea en vlecht ketenen voor den geduchten Mediër. Welke uitheemsche prinses, wier bruidegom gij hebt neergeveld, zal uw dienares worden, wat koninklijke knaap, die eertijds zijn bedrevenheid toonde met den boog zijn vaders, zal nu met gezalfde haren achter u staan om voor uw beker te zorgen?

Wie zal nog kunnen loochenen dat rivieren weer hun bron opzoeken en dat de Tiber terugstroomt, waar gij uw zoo duur gekochte bibliotheek, de werken van Panaetius en van Socrates'

gezin, wenscht te verruilen voor een Spaanschen maliënkolder? Waarlijk, wij hadden hoogere dingen van u verwacht!

Ja zeker, ik zou dat het aardigste, het best geslaagde odetje van Horatius willen noemen .... na *donec gratus eram tibi*, als ik ten minste dat allervermaardste gedicht uit het zelfde oogpunt mag beschouwen.

't Zou kwaadwillig en wreedaardig zijn van dit heerlijk beurtzangetje de herkomst te willen nasporen, vooral de herkomst der afzonderlijke sieraden. Misschien ook wel volmaakt nutteloos. Want kan men zich eigenlijk wel een origineel denken, dat hier is nagevolgd? Zie maar: alleen de naam *Calais* (14) is Grieksch, of nog maar half-Grieksch, want Calais is de zoon van Ornytus uit *Thurii*. Snedig teekent Kiessling aan: „dass er gerade aus Thurii ist, hat wohl nur dass *wohlklingende* Ethnikon zu verantworten", en dat zou ik van al de hier gebruikte namen willen doen gelden: ze zijn gekozen op den klank af. *Ornytus* is zelfs een zeer rare naam, noch Grieksch noch Latijn. De ornamenten *Persarum rege* (4) en *improbo Hadria* (24) zijn loci communes, en *Romana Ilia* is specifiek-Romeinsch. Dus wat voor origineel kan hier tot voorbeeld hebben gediend? Een Latijnsch? Dat veronderstelt toch niemand. Een Grieksch? Maar hoe komt die *Romana Ilia* er dan in? Doch al zou hier alles woord voor woord vertaald zijn (en dat dat *niet* het geval is bewijst dat enkele *Romana Ilia* afdoend), is zóó te kunnen vertalen niet het grootste kunststuk, dat zich denken laat? Let eens — al is hetgeen ik nu zeggen ga al duizend maal gezegd, ik kan, nu ik het heerlijk gedichtje vóór mij heb, niet laten het nog eens te zeggen — op de even geestige als liefelijk klinkende vergrooting door Lydia van het door haren minnaar gezegde

Persarum vigui rege beatior .... Romana vigui clarior Ilia
Pro qua non metuam mori .... Pro quo bis patiar mori

Maar vooral op de schitterende wijze, waarop Lydia den door haar minnaar onvoltooid gelaten zin afmaakt. Immers daaraan kan toch geen twijfel bestaan dat Peerlkamp gelijk heeft met vs. 20 te lezen:

reiectoque patet ianua Lydiae

(want alleen de *minnaar*, die hoopt dat de nu voor hem gesloten deur weer voor hem zal worden geopend, kan terecht *reiectus* genoemd worden, wat het zelfde is als *exclusus* in Sat. II, 3, 260 en op de daar bedoelde plaats van Terentius) en vooral met zijn aanteekening: „post *quid si* melius oratio manet interrupta". Wat Chloë dan zoo heerlijk aanvult met

Quamquam ....
Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

En als gij nu nog één smetje uitwischt door vs. 9 met Peerlkamp om te zetten:

Me nunc Thressa regit Chloë

dan schittert het heele juweeltje in onvergelijkelijken glans.

Waarlijk bij de 33 + x vertalingen van Imelmann er nóg een voegen ik waag het niet. En al vertaalde ik zelfs nog sierlijker dan **Alfred de Musset**, wat zou het baten? *Al* de schoonheden van het Latijnsche gedicht kan toch geen enkele vertaling weergeven: hoe dikwijls men het ook heeft gelezen, men ontdekt telkens weer nieuwe. Dat moet nu, wie geen Latijn kent, maar eens op gezag (waarlijk niet op *mijn* gezag alleen) gelooven. Dan is hij even bevoegd als wie het wel kent om de vraag te helpen beantwoorden, die ik thans aan de orde stel en waarmee ik weer op mijn verhaal terug kom: hoe heeft Horatius zoo iets schoons, zoo iets onvergelijkelijks kunnen scheppen? Een oude philoloog (was 't niet Justus Lipsius?) verklaarde dat hij liever de dichter van deze ode wilde zijn

dan heerschen over heel Castilië en Arragon. Dat is in zóó ver wartaal als in den letterlijken zin koning zijn niet tot de begeerlijke dingen behoort gerekend te worden maar tot de aller-rampzaligste. Maar in zooverre is 't een juiste vergelijking als hij, die die ode heeft gemaakt, een dichter-*vorst* is in den vollen zin des woords. Wat heeft Horatius althans hier tot een prins der dichteren gemaakt? Kom, laten wij maar, ondanks het droef geval van den Indischen kolonel en ondanks alle twijfelingen, die misschien wel eens bij iemand zijn opgekomen, antwoorden met het welbeproefde: *pectus est quod disertum facit.* Wat maal ik er om of misschien *alle* Latijnsche woorden „teruggaan" op Grieksche — Horatius had al die équivalenten der origineele sieradiën niet *kunnen* vinden en allerminst aan het geheel dien liefelijk-zangerigen klank kunnen geven, zoo hij niet had gedicht *met het hart.* Wat leuteren wij toch over *oorspronkelijkheid*? Al wat goed, en vooral al wat voortreffelijk is geslaagd, is eo ipso oorspronkelijk. Horatius heeft gedicht met het hart, want het onderwerp had zijn volle, warme liefde. Er is veel kwaad gesproken van Horatius als *minnedichter*, veel te veel kwaad zelfs. Maar al zou men verwerpen al wat Horatius gezongen heeft over zijn *eigen* liefjes, dat hij anderer minnarijen vaak alleraardigst heeft behandeld zal nooit iemand mogen ontkennen. Evenals al het gedoe van het jonge volkje om hem heen heeft Horatius ook hun verliefdheidjes, kibbelarijtjes, verzoeninkjes gadegeslagen met liefdevolle belangstelling en heeft hij met de uitbeelding van zulke scènetjes de jaren vervroolijkt waarin hij zich zelven een oud-heertje vond wien al die liefelijkheid was ontzegd. Groot, werkelijk groot is Horatius in zijn brieven aan zijn *vriendjes* en in alle andere gedichten, die het meest in den toon *dier* brieven vallen. En daartoe hoort ons odetje zeker. In zijn vorm een onvergelijkelijk schoon lierdichtje, is 't in zijn inhoud.... ja hoe zal ik het noemen? Nu dan, een *satiretje* maar een Horatiaansch.

De echte, bittere, strenge satire gaat Horatius niet af. Daarvoor is hij te vriendelijk, te joviaal, te.... urbaan.

Want, dat heeft Lucian Müller zeer juist ingezien: urbaniteit, dat is van Horatius' karakter zoowel als van zijn poëzie de hoofd-deugd. En dus, ook als hij — wat dan gewoonlijk zoo heet — een satire dicht is hij veel grappiger, zachtzinniger, amusanter dan die naam satire zou doen vermoeden, ten minste telkens wanneer hij, ook in dit genre, zich zelf is. Daarvan nu nog één voorbeeld: dat brengt mij meteen op een nieuw onderwerp. Ik kies zijn *allerbeste* satire, en wederom doet zich hier het geval voor — dat zoo'n schitterend getuigenis voor Horatius inhoudt — dat dat allerbeste ook het *allermeest bekende*, het *beroemdste* is. Ik bedoel natuurlijk *ibam forte via sacra*, en hoop dat, wie 't in mijn vertaling leest, zal erkennen dat het veel minder een satire in den gewonen zin des woords is dan een kostelijk beeldje uit Horatius' omgeving en leven. Een enkele aanteekening vooraf.

vs. 1 en 2 *sicut meus est mos nescio quid meditans nugarum.* Deze woorden moet men zeer vast bij elkaar houden, en, zoover ik zien kan, doen de edities dat thans ook vrij wel. Volstrekt en volstrekt mag men niet, door den klank verleid, vertalen: „ik wandelde eens, zooals mijn gewoonte is, op de via Sacra", wat én zeer slap zou wezen, én onwaar: Horatius wandelde *niet* bij voorkeur op de via Sacra naar beneden, maar op de zonnige hoogten, b.v. van den Esquilijn, én ons een mededeeling zou ontrooven, die goud waard is. Wat was Horatius' gewoonte? Om ook onder het wandelen te *meditari* en wel *nescio quid nugarum.* Nu passe men goed op *meditari* niet, alsof 't Fransch was, te vertalen met „overdenken", waarbij dan *nugae* wel de beteekenis zou moeten krijgen van „onbeduidendheden van allerlei aard" („ik liep zoowat bij mij zelven te peinzen en dat had niet veel te beteekenen".) Want dat *is* „meditari" niet. Ja, 't is gek dat ik het zeg, maar *na*denken over iets dat er al is of geweest is, dat doet de practische Romein niet. Gelooft gij mij niet? Zeg dan maar eens gauw hoe gij in 't Latijn zoudt vertalen „een nabetrachting houden". *Meditari* heeft betrekking op de toekomst, evenals het Grieksche *μελετᾶν*, zich er op voorbereiden, zich er toe bekwamen *om*

iets te doen;[1]) men kan *meditari* om te dansen, te zwemmen of paard te rijden. Nu wordt op eens duidelijk wat onder *nugae* moet verstaan worden: bescheidenlijk duidt daarmee de dichter zijn gedichten aan; men denke slechts aan 't eerste gedichtje van Catullus en aan de *tricae* en *apinae* van Martialis.

Nu, wat ik tot dusverre over die eerste twee verzen onzer satire heb gezegd, is den man van 't vak zoo bekend als zijn huisdeur. Maar of hij er nu wel alles uit haalt, wat er in zit, meen ik te mogen betwijfelen. Want, werd dat algemeen gedaan en onthield men dat dan goed, dan zouden wij bewaard blijven voor veel getob, dat nu in de studie der Latijnsche literatuur groot onheil sticht. Wat ik meen geloof ik niet onaardig te kunnen ophelderen door een paar woorden aan te halen uit een brief, die mij dezer dagen toevallig in handen kwam, een brief van mijn diepbetreurden, onvergetelijken vriend W. A. Lehman de Lehnsfeld, den knapsten literator, die in mijn tijd te Leiden studeerde. Dat wisten wij studenten allen; van onze professoren wist misschien alleen Pluygers het, maar die wist het zeker, en dat is een van de vele redenen waarom ik Pluygers steeds zoo hoog heb geacht. Die brief was geschreven naar aanleiding van mijn *de Horatio poeta*, en handelde o. a. ook over een mijner meest geliefde stokpaardjes, waarop ik reeds toen te velde trok tegen iets wat sedert eenige jaren doorgaat voor *de* wetenschappelijkheid bij uitnemendheid en wat mij nu juist altijd is voorgekomen het meest onwetenschappelijke gemors te zijn, dat zich denken laat. Ik bedoel dat heillooze nagespoor van (ik zeg niet de herkomst van de ingredienten door den dichter gebruikt: dat is ten minste iets, al is de uitkomst van al die moeite hoogst onbeduidend, al *kan* ze niet anders dan hoogst onbeduidend zijn maar van) zijn *wijze van werken*.

[1]) De juiste beteekenis van *meditari* is bij ons te lande nog blijven leven in de domineeswereld: dominee houdt niet van praatjes vooraf met den kerkeraad; hij wil liefst in de consistoriekamer „mediteeren", d. i. natuurlijk niet overdenken *waarover* hij zal preken, dat staat al lang vast, maar zich *voorbereiden* op het van den kansel af naar behooren voordragen: *contionari meditatur*.

Lehman dan schrijft: „je hebt groot gelijk: ik stel mij de zaak aldus voor: een bakker oefent zijn beroep alleen uit op 't oogenblik dat hij zijn kadetjes kneedt, ze in den oven legt en dgl.; maar de dichter dicht altijd, 't zij hij met de pen in de hand en 't papier vóór zich zit aan zijn schrijftafel, hetzij hij een singeltje rondwandelt of uit een lange pijp dampend op zijn canapé ligt te luieren".

Daar heb je het! En dat roept Horatius luide uit, in onzen tijd met de stem des roependen in de woestijn, wanneer hij vertelt:

ibam forte via sacra, sicut meus est mos
nescio quid meditans nugarum, totus in illis.

Tenzij een dichter slaapt, ja soms *terwijl* hij slaapt, altijd is hij met zijn kunst bezig; al wat hij heeft gezien, gehoord, gevoeld, en evenzeer al wat hij heeft *gelezen* in de boeken van anderen woelt voortdurend om in zijn brein tot net zoo lang dat het een gedicht is geworden; en dat het een, in zijn soort, goed gedicht geworden is dat merkt hij zelf daaraan het best, dat hij er zich niets meer van herinnert *hoe* hij het heeft gemaakt.

Laat u dat toch leeren door wie ooit iets, hoe onbeteekenend ook, vervaardigd heeft dat tot het gebied der *schoone kunsten* behoort, o gij allen wien dit bedrijf vreemd is! Houdt toch eindelijk op met een dichter (zoogenaamd) wetenschappelijk na te rekenen. Daarmee verknoeit gij uwen tijd, vermoordt den dichter, dien gij zegt lief te hebben, en brengt u zelven onberekenbare schade toe!

Tenzij dan dat gij u bezig houdt met een mislukte passage: alleen daar komt uw „methode" te pas. En 't is niet alleen mogelijk er achter te komen *waarom* die passage is mislukt, 't is uw plicht daarnaar met onverdroten ijver te zoeken totdat gij 't weet. Nu moogt, nu moet gij den dichter narekenen, in uw eigen belang maar ook in het zijne.

Doch bij een goed gedicht voegt den geleerdsten onderzoe-

ker evenzeer als den eenvoudigen lezer alleen bewondering: hoe warmer die is hoe beter men toont *begrepen* te hebben.

Nu nog eenige weinige *korte* aanteekeningen:

vs. 3 natuurlijk te lezen *accurrit* niet *occurrit*. Dat iemand u tegenkomt, daar is niets vreemds aan; maar 't is wat bizonders dat iemand op u *komt toeloopen*, vooral iemand, dien gij slechts bij name kent.

vs. 16 *prosequar* beter dan *persequar*.

vs. 17 *circuagi* volgens Kiessling in den zin van *misleiden:* „ich habe nicht nötig dir etwas aufzubürden um dich los zu werden." Daar geloof ik nu eens niets van.

vs. 21: *incipit*: dat was het cur homo iste *ac*curreret, *ar*riperet, *as*sectaretur.

vs 30 Lees met Bentley *mota divina anus urna.*

vs. 35 *ad Vestae:* de wauwelaar is dus op Horatius komen toeloopen op de hoogte van de *Velia*, bij den boog van Titus.

vs. 36 lees *vadatus* met Bentley.

vs. 43 de woorden *paucorum hominum et mentis bene sanae*, zijn van Horatius.

vs. 55 hier vooral Bentley na te lezen, wiens verklaring hierop neerkomt: Maecenas laat zich gemakkelijk bepraten en *weet* dat hij zoo zwak is, dus pleegt hij strenge orders voor „niet te huis" te geven.

Thans mijn

Vertaling van Hor. S. I, 9.

Ik wandelde eens op de via sacra, en, zooals dat mijn gewoonte is, maakte ik bij mij zelf een of ander prulletje. Daar was ik geheel in verdiept toen er iemand, wiens naam ik ken maar meer ook niet op me kwam toeschieten; hij greep mij bij de hand en riep: „mijn allerwaardste vriend, hoe gaat het u?" „Wel" zeg ik „dat begint te schikken; 't gaat u, hoop ik, ook naar wensch?" Toen ik merkte dat hij naast me bleef loopen, begon ik „is er soms iets van uw dienst?" Daar had je 't: „je moet me kennen, ik ben ook een man van

't vak". „Gij rijst in mijn achting", zeg ik weer; daarop, om toch in 's hemelsnaam maar van hem af te komen, stapte ik nu stevig door, dan bleef ik stilstaan, dan weer fluisterde ik mijn knecht wat in het oor, terwijl het zweet mij van alle kanten uitbrak. „Hè" zei ik stil bij mij zelf „ik wou dat ik nu eens kon uitbarsten als Bolanus", want die vent ging maar door met leuteren dat de stad toch zoo mooi werd en de straten zoo breed. Toen ik hem in 't geheel geen antwoord gaf, zei hij: „ja ik merk het wel, je zoudt o zoo graag van me afwezen, maar 't helpt u niets; ik blijf bij u, ik houd u gezelschap: waar moet gij heen?" „Kom" zeg ik „waarom zou je zoo'n omweg maken? Ik wou iemand gaan bezoeken, die u niet bekend is, een zieke, heel ver hier van daan, over den Tiber, bij 't keizerlijk park". „Wel" zegt hij „ik heb niets om handen en ben goed ter been, ik ga heelemaal met je mee". Ik laat mijn ooren hangen als een verdrietige ezel, die een zwaar pak op zijn rug krijgt. Nu komt hij voor den dag met wat hij eigenlijk wil: „ik zou me al erg in mij zelf moeten bedriegen of je kunt aan mijn vriendschap zóóveel hebben als aan die van Viscus en Varius: want wie kan er zoo vlug als ik een menigte verzen maken? Wie bevalliger dansen? En zingen als ik doe, daar zou Hermogenes jaloersch op wezen". Hier kon ik hem even in de rede vallen: „heb je een moeder of andere verwanten, die belang hebben bij uw welstand?" „Niemand ter wereld, ik heb ze allen bijgezet". „Die gelukkigen" zeg ik bij me zelf „nu blijf ik over; voltooi uw levenstaak, want nu wacht mij het droeve lot, dat mij een oude toovenares uit het Sabijnenland heeft voorspeld: geen gruwzaam of vijandig zwaard zal dezen knaap dooden, geen longziekte, hoest of podagra; ter zijner tijd zal een beuzelaar hem afmaken; laat hij wijs wezen en, zoodra hij tot de jaren des onderscheids gekomen is, alle wauwelaars mijden".

Wij waren gekomen aan 't gebied van Vesta, er was al een vierde van den dag verloopen en 't geval wilde dat *hij* ter terechtszitting moest verschijnen, hij was namelijk gedagvaard. „Doe me een plezier" zei hij „en ga even met me mee

naar binnen." „Neen" zeg ik „staan daar kan ik in 't geheel niet tegen, van rechtszaken heb ik geen verstand en ik moet maken dat ik kom waar ik je gezegd heb." „Nu weet ik waarlijk niet wat ik doen moet" zegt hij „u in den steek laten of mijn rechtsgeding." „Mij asjeblieft". „Neen zeker niet" zegt hij en begint voort te loopen, en ik ga maar mee, er zit niet anders op dan mij gewonnen geven. Hij hervat het gesprek „op welken voet sta je met Maecenas?" „Maecenas" zeg ik „is iemand, die weinig omgang er op na houdt, waar hij heel verstandig aan doet." „Ja ja" is 't antwoord „die heeft zich aardig weten op te werken. Als je mij bij hem wildet recommandeeren, zou je een heelen steun aan mij hebben, ik zou een tweede rol spelen en dan, je zoudt 't eens zien, dan schoof je alle anderen op zij." „Neen" zei ik „nu maakt gij u van 't leven daar een geheel verkeerde voorstelling: in dat huis is geen plaats voor streken en slimmigheden; niemand staat mij in den weg omdat hij rijker of geleerder is, ieder heeft er de plaats, die hem toekomt." „Verbazend, haast ongeloofelijk." „Nu maar, 't is zooals ik u zeg." „Gij maakt me nog meer begeerig om in zijn naaste omgeving te worden toegelaten." „Dat hangt van u zelven af, gij zult uw plaats veroveren, daar is uw karakter borg voor. En .... Maecenas is iemand, die zich laat inpakken, juist daarom is 't in 't eerst zoo moeielijk toegang tot hem te krijgen." „'t Zal aan mij niet liggen, zijn slaven zal ik omkoopen; krijg ik van daag belet, ik zal 't er niet bij laten; ik zal den gelegenen tijd zoeken, hem onderweg tegenkomen, naar huis geleiden. Zonder groote moeite krijgt een sterveling niets gedaan."

Terwijl hij zóó redeneert, zie daar komt ons Aristius Fuscus te gemoet, een goed vriend van me en die dien ander drommels goed kende. We blijven staan. „Waar kom je van daan en waar moet je heen?" vragen we elkander wederkeerig. Ik trok hem aan zijn toga, kneep hem in zijn ongevoeligen arm, ik wenkte, ik verdraaide mijn oogen dat hij mij toch uit mijn netelige positie zou redden. Maar de ondeugende spotter deed alsof hij niets merkte, ik kookte van woede. „Je zei immers

verleden dat je me onder vier oogen over iets woudt spreken?" „Ja zeker ik weet wat je bedoelt, maar daarvoor is 't nu geen geschikte tijd; 't is immers sabbat, je wilt toch den Joden geen aanstoot geven?" „O" zeg ik „dat is voor mij geen bezwaar." „Voor mij wel, ik ben niet zoo'n wijsgeer, ik ben maar een gewoon mensch. Neem me niet kwalijk, liever op een anderen tijd."

Wat een ongeluksdag toch die dag! Daar loopt de snoodaard weg, en laat mij op de slachtbank. Doch juist komt daar de tegenpartij van onzen maat aan en roept al uit de verte: „Zeg eens, jou schurk, waar wou je heen?" En tot mij: „mag ik u tot getuige nemen?" Ik houd hem onmiddellijk mijn oor toe. hij sleept zijn tegenstander naar den praetor, geschreeuw over en weer, toeloop van alle kanten. Zoo heeft mij de god der dichtkunst gered.

Vooral dat slot is schitterend, maar ik weet niet of 't wel altijd door lezers en uitleggers in 't volle licht wordt gesteld. Men moet het namelijk in onmiddellijk verband brengen met het begin: Horatius liep een versje te maken en was daar geheel in verdiept, toen hem die ploertige wauwelaar kwam storen met zijn, niet alleen vervelend, maar ook laaghartig geleuter, doch eindelijk werd hij gered uit zijn netelige positie, niet door den guitigen en slimmen Fuscus — die vermaakte zich wreedaardiglijk over des dichters ongeval — maar door den god der poëzie zelven, die hem terug bracht in de wereld, waarin hij te huis behoorde.

Toen ik onlangs deze mijn vertaling in een vriendenkring voorlas, zei een der aanwezigen, een vermaard Latinist: „kijk daar wandelt Horatius over de Breestraat in een gewoon Hollandsch jasje." In hoofdzaak waren die woorden zeker als lof bedoeld, misschien (hoewel ik dat niet geloof, want de spreker was een oprecht man, die niet doet aan arrière-pensées) zat er een klein beetje afkeuring achter van mijn al te groote gemeenzaamheid met den dichter uit het ver verle-

den. Hoe 't zij, ik wil liever dat Horatius, hoe dan ook, wandelt en *leeft* in ons midden dan dat hij begraven ligt onder geleerde commentaren. Want, niet waar, hij verdient dat wij met hem als met een vriend verkeeren. En hoe men mijn vertaling ook moge beoordeelen, ze geeft zeker een stukje *leven* weer, dat dus ook in 't oorspronkelijke zitten moet. En wel een heel aardig stukje leven. Een satire mag men zoo'n gedicht nauwelijks noemen. 't Is een zeer verachtelijk type, dat hier beschreven wordt, maar Horatius *vermaakt* zich meer met hem dan dat hij boos op hem is of hem aan de verachting der menschen prijs geeft. Veeleer krijgen wij een koddige beschrijving van een deel der verdrietelijkheden, waarmede in de stad een dichter te tobben heeft, en die elders in 't algemeen worden opgesomd (Epl. II, 2, 65—86).

En in ongeveer dien zelfden toon spreekt Horatius ook waar hij over een veel ergerlijker kwaal zijns tijds handelt dan de overal en altijd voorkomende indringerigheid en opdringerigheid van onedele zielen. Want vroeg men mij, is Horatius dan nooit *hekel*-dichter? ik zou moeten antwoorden: voor zoover 't den *inhoud* van enkele zijner gedichten betreft zeker wel, maar ook waar de inhoud zoo satirisch mogelijk is, vervalt Horatius al heel spoedig in den hem meer passenden toon van den goedmoedigen, geestig keuvelenden humorist.

Ik zei zoo even dat ik van Horatius' zachtmoedige grappigheid ook op 't gebied der satire slechts één voorbeeld geven zou. Maar welbeschouwd komt het mij beter voor er nog een tweede aan toe te voegen, dan heb ik met Horatius als *satiricus* afgedaan; waarmee 'k niet zeggen wil dat ik niet elders in ander verband meer uit zijn „satiren" zal bespreken. Maar door *hier* dat tweede voorbeeld te behandelen, voltooi ik dit hoofdstuk en breng het tot een behoorlijke afsluiting.

Onder al de „satiren" van Horatius, daar blijf ik bij, spant *ibam forte via sacra* de kroon; geen wonder, want onze dichter hekelt een gebrek, dat minder ernstige verontwaardiging wekt dan vroolijkheid, dat den „hoorder" veel meer amuseert dan

ergert. In de „satire" die, wat geestigheid betreft, aan *ibam forte via sacra* het naast komt, wordt ons een ondeugd van des dichters tijd beschreven, die niet alleen zeer verachtelijk is, maar tot gruwelen en misdaden aanleiding kan geven en zeker ook vaak gegeven heeft: het toen en nog veel later (men denke aan Martialis, Iuvenalis en Lucianus) te Rome zoo inheemsche, afschuwelijke *erfenis-bejag*. Horatius is dan ook hier wel wat bitterder maar niet zoo heel veel dan in zijn beschrijving van den indringerigen wauwelaar, maar hij is haast even vermakelijk en geeft daarbij een kostelijk staaltje van zijn *vindingrijk vernuft*. Ik bedoel de vijfde satire van het tweede boek met haar allergeestigst verzonnen inleiding.

Het tooneel verbeeldt den ingang van de onderwereld; daar staat Ulysses, die zoo pas van Tiresias heeft vernomen wat hem te huis wacht en die nu van den waarzegger nog één ding wil vernemen: hoe hij zijn vermogen dat, door de naar Penelopes hand dingende prinsen zoo geducht is aangetast, weer zal herstellen. Tiresias geeft een antwoord alsof hij niet een Homerischen held vóór zich had maar een Romein uit Augustus' tijd en doet hem al de kunstgrepen aan de hand door de toenmalige *heredipetae* toegepast.

Dit pittig, geestig, levendig stukje is ook al weer een bizonder goed voorbeeld van een geval, waarin het glad verkeerd is na te pluizen op welke Grieksche voorbeelden het Latijnsche gedicht „terug gaat". Hier is de hoofdzaak: te voelen hoe Horatius het maakt als hij, op zijn manier, een satire dicht. Zoover het ooit een mensch gegeven is oorspronkelijk werk te leveren, *is* dit nu eens eigen werk, door eigene en eigenaardige verontwaardiging over een verkeerdheid van eigen tijd ingegeven, gestoken in een kleed van *eigen*, persoonlijke taal en uitdrukking. Dat uit het gedicht bovendien nog blijkt dat de dichter wat weet van Homerus, Menippus e. a. is van 't allerondergeschiktst belang; de bewijzen dáárvoor er uit voor den dag te halen is even goed monnikenwerk als het bijeenzoeken van verzen, waaruit blijkt dat hij

gewoon was schoenen te dragen, zijn haar uit te kammen en zijn toga te laten schoonmaken.

Doch vóór ik aan 't vertalen ga een enkele korte aanteekening!

vs. 3 *Doloso:* „den listige bij uitnemendheid". Maar is dat nu Latijn, dat adjectivum zoo brutaal als substantivum, ja als nomen proprium gebruikt? De andere lezing *dolose*, door Bentley verdedigd, *moet*, dunkt me, de ware zijn. Let vooral eens op hoe geestig nu in vs. 3 en vs. 5 de vocativi *dolose* en *nunquam mentite* met elkaar correspondeeren.

vs. 9 *pauperiem missis ambagibus horres* = „missis ambagibus declaras te pauperiem horrere".

vs. 17 *comes exterior* is, kort en goed, wie den ander aan den huizenkant loopen laat.

vs. 20 *fortem hoc animum tolerare iubebo.* Een moeielijkheid! Grammaticaal moet toch *hoc* terugslaan op *pauper eris.* Maar hoe kan dat nu dat Ulysses eerst verklaart dat hij er in wil berusten arm te zijn en dan *terstond* Tiresias verzoekt hem verder den weg tot rijkdom te wijzen? De geleerde uitgevers schijnen geen bezwaar te zien. Alleen Horkel wil den tekst van vs. 21 veranderen en lezen *tulit. At....* Maar dat lijkt mij weinig elegant uitgedrukt, en krijgen wij die zelfde geestige wending niet ook als we niets veranderen maar na *tuli* eenige gedachte-titteltjes plaatsen? Een geestige en in dit stuk bizonder goed passende *dramatische* wending is dat zeker: eerst verklaart Ulysses manmoedig dat hij dan maar arm zal blijven, doch na zich een poosje bedacht te hebben verzoekt hij Tiresias voort te gaan met hem te beduiden hoe hij rijk kan worden.

22 Lees met Schrader *struam* voor *ruam.*

40 *Infantes statuas.* Wat ter wereld zijn *sprakelooze beelden?* Zelfs als epitheton ornans is dat „sprakelooze" ondragelijk mat. Wat is er toch tegen Schraders magistrale verbetering *infames statuas:* de obscene *houten* beelden van Priapus?

41 *Conspuet Alpes*: een prulpoëet uit Horatius' tijd had de smakelooze uitdrukking gebezigd: „Jupiter *bespuwt* de Alpen

met sneeuw." Horatius neemt met die uitdrukking een loopje op een, voor zijn doen, scherpe wijze, door een hatelijkheid die meer past in den mond van Lucianus, die daarvoor een bizondere voorliefde schijnt te hebben: hij laat *den dichter zelf* doen wat deze aan Jupiter heeft toegeschreven.

55 *recoctus scriba ex quinqueviro.* De *quinqueviri* zijn de handlangers der politie-driemannen; de *scribae* zijn wel ondergeschikt maar zeer invloedrijke en geachte beambten.

59 *aut erit aut non*: Dat de profeet zelf verklaart dat zijn voorspellingen *al of niet* zullen uitkomen is, vooral in dit verband, toch *al te* burlesk. Lees met Lucian Müller.

> o Laërtiade, quidquid dicam aut erit, aut non
> divinare mihi magnus donavit Apollo

79 Ik vertaal naar de prachtige verbetering van Bentley:

> venit enim (indignum) donandi parca iuventus.

90 Ik lees *ultro* (niet *ultra*) en verbind dat onmiddellijk met *garrulus.*

103 sparge subinde et si paulum potes illacrimare, est
> gaudia prodentem vultum celare. Sepulcrum
> permissum arbitrio sine sordibus exstrue; funus
> egregie factum laudet vicinia.

Dit *kan* niet goed zijn, maar alleen Bentley schijnt gevoeld te hebben dat *vultum celare* onzin is. Lachmanns gissing *illacrima, e rest* helpt niets. Er zit, dunkt mij niets anders op dan een (manifest) instopsel te delgen en te lezen:

> sparge subinde, et si potes illacrimare .... Sepulcrum
> permissum arbitrio e. q. s.

Vertaling van Hor. S. II, 5.

Nog één vraag, Tiresias, — je hebt me al zoo veel verteld — hoe moet ik het aanleggen om mijn verloren fortuin terug te krijgen? Lach je? Waarom?

O vindingrijke! is 't u niet genoeg dat gij weer op Ithaca terug komt en uw vaderlijke haardstede aanschouwt?

O waarachtige! gij ziet hoe ik — want gij hebt mij dat zelf voorspeld — naakt en arm te huis kom: de vrijers hebben noch mijn wijnkelder noch mijn vee ontzien. Nu, je zult 't wel met mij eens wezen, aanzien en deugd, als je er geen fortuin bij hebt, is minder waard dan zeewier.

Welnu, daar je er geen doekjes om windt dat je doodsbang bent voor armoe, verneem op welke wijze je rijk kunt worden. Ik wil veronderstellen, je krijgt wat lekkers cadeau, b.v. een lijster: laat het lieve diertje vliegen naar een huis waar je aan alles ziet dat er rijkdom heerscht — en waar mijnheer op jaren is. Mooie appelen en alle pronkstukken, die je goed verzorgde tuin je opbrengt, laat daarvan het eerst proeven niet je huisgod maar een rijkaard, dien je nog trouwer dan je huisgod vereert. En al is die rijkaard een meineedige, een vent van de straat opgeraapt, een moordenaar van zijn eigen broer, een weggeloopen slaaf, weiger niet, als hij dat verlangt, hem op de kleine steentjes te laten loopen.

Wat zeg je? Ik de mindere wezen van een smeerlap als Damas? Neen, hoor, zóó heb ik mij vóór Troje niet gedragen: daar wedijverde ik altijd met de eersten.

Dan moet je maar arm blijven.

Ik zal mijn lijdzaam hart leevelen dat te dragen, 'k heb zwaarder wel doorstaan.... maar om op ons verhaal terug te komen: vertel verder profeet, op welke manier ik schatten en rijkdommen moet ophoopen.

Wel, dat heb ik je al gezegd, maar ik wil het nog wel eens zeggen: neem al je list te baat om oude erflaters te verschalken, en als soms een slimme snoek het aas afknaagt en den hengelaar fopt, geef den moed niet op en laat je be-

roep niet varen omdat je bent beet genomen. — Er is bij de rechtbank een zaak aanhangig gemaakt, groot of klein, dat doet er niets toe; één van de beide partijen is een rijke mijnheer zonder kinderen, maar 't is een onredelijke vent, iemand die in staat is om een ander, die in zijn recht is, terwijl *hij* ongelijk heeft, een proces aan te doen: treed gij op als zijn verdediger, maar laat loopen je medeburger, die in zijn recht is en als eerlijk man bekend staat, zoo *die* in 't bezit is van een zoon of van een vrouw, die nog kinderen kan krijgen. Dan moet je zoo'n mijnheer aldus toespreken: „Quintus of Publius — menschen, die van vleierij houden, worden graag bij hun voornaam genoemd — je bent zoo'n voortreffelijk man, dat ik je wel mijn vriend moet noemen, ik ken het procesrecht en versta de kunst van pleiten; eer zou ik mij mijn oogen laten uitrukken dan dat men met u een loopje nam of je ook maar voor een notedop benadeelde. Mijn zorg zal wezen dat gij geen schade lijdt of een speelbal wordt van anderen. Ga naar huis en houd je gemak." In één woord, word jij zijn plaatsvervanger, houd stand en volhard, 't zij de zonnehitte de houten beelden van Priapus splijt, 't zij Furius, gezwollen van bloedworst, de Alpen *bespuwt* met witte sneeuw. [1]) „Zie je wel" zegt dan deze en gene, terwijl hij zijn buurman aanstoot, „wat die man een doorzettingsvermogen heeft, hoe trouw hij zijn vrienden ter zijde staat, hoe flink hij zich weert?" 't Gevolg zal zijn dat er meer tonijnen komen aanzwemmen en je vijver vol raakt. Wil echter 't ongeluk dat zoo'n eigenaar van een prachtig vermogen er een zoon op na houdt, die bedenkelijk gezond van gestel is, dan heb je een mooie gelegenheid om te toonen dat je *niet alleen* een vriend van celibatairs bent: speel voorzichtig op zien komen, speel den hulpvaardigen dienaar, dan kom je misschien als nr. 2 in 't testament, en wil het toeval dat die jongen toch dood

---

[1]) De hier bespotte prulpoëet had in een vers gezegd: „Jupiter *bespuwt* de Alpen met witte sneeuw." Horatius laat hem die onsmakelijke handeling zelf verrichten.

gaat, dan valt u de erfenis ten deel; je kunt 't er op wagen, dat komt haast altijd goed uit. — Als de een of ander je zijn testament te lezen wil geven, dan, denk er om, moet je van „neen" schudden en een afwijzend gebaar maken, maar van ter zijde even gluren wat er staat op bladzijde 1, regel 2; kijk gauw of je de eenige erfgenaam bent dan of je met velen moet deelen. 't Kan voorkomen dat een politie-inspecteur, gemetamorfoseerd in een hoofdcommies, den hongerigen raaf te leur stelt en dat Coranus den spot drijft met den erfenisjager Nasica.

Krijg je daar een vlaag van waanzin, profeet, of houd je me opzettelijk voor den gek?

O zoon van Laertes! Wat ik u zal zeggen zal vervuld worden of.... Apollo heeft mij niet de gave der profetie verleend.

Nu maar, ik zou graag weten waar je met je sprookje heen wilt.

Ten tijde dat de jongeling, voor wien de Parthen beven, de nazaat van den grooten Aeneas, te land en zee geducht zal zijn, zal de wakkere Coranus ten huwelijk nemen de slanke dochter van Nasica, die zoo bang is zijn schulden te betalen. Dan zal de schoonzoon doen als volgt: hij zal zijn schoonvader zijn uiterste wilsbeschikking toereiken en hem verzoeken die te lezen. Nasica zal eerst beslist weigeren dat te doen, eindelijk zal hij 't stuk dan toch maar aannemen en gaan lezen. Wat zal hij vinden als zijn deel aan de nalatenschap: „loop met je heele familie naar den drommel." — Nu heb ik nog een raad: zoo'n ouwe heer is een beetje aan 't malen en loopt aan den leiband van een slimme vrouw of een vrijgelatene, kom die helpers te hulp, spreek allerlei goeds van hen bij den baas, dan prijzen zij u ook, als gij er niet zijt. Ja, dat is wel een goede manier, maar veel beter is het de vesting zelve in te nemen. Mijnheer is zoo gek om slechte verzen te schrijven: zeg dat ze mooi zijn; hij houdt van de vrouwen: laat hij je niet vragen, maar bied hem uit u zelf uw Penelope aan als aan iemand, die harer meer waardig is.

Wat verbeeld je je? Zou een vrouw, zoo braaf en eerbaar,

zich laten verleiden, zij, die doof is geweest voor zooveel aanzoeken?

Nu ja, dat waren aanzoeken van jongelingen die — dat was 't wat Penelope hun zoo kwalijk nam — allerminst scheutig waren met hun geschenken, en die niet zoo zeer verliefd waren op haar als op haar keuken. Ja, dan is je Penelope een model van een vrouw; maar, als ze eenmaal met u geproefd heeft van de voordeeltjes, die zoo'n oude heer oplevert, dan vindt ze die zoo lekker als een hond een lap leer, waarin hij eenmaal gebeten heeft: hij weet van geen loslaten. — Ik zal je eens iets vertellen dat te Thebe is gebeurd, kort vóór mijn dood. Er was in Thebe een oude juffrouw, een boosaardig wijf. Die werd volgens haar eigen beschikking aldus ter aarde besteld: haar lijk was goed in de olie gezet en zoo droeg de erfgenaam haar op zijn bloote schouders; ze wou na haar dood nog probeeren hem te ontsnappen, omdat hij 't haar bij haar leven al te lastig had gemaakt. Dus, wees voorzichtig met je vriendelijkhedeu, verzuim niets maar betoon ook geen overmatigen ijver: is je patroon wat knorrig en gemelijk van aard, dan hinder je hem door te babbelen zonder dat je iets gevraagd wordt. Maar je mond houden moet je ook niet: wees als de knecht op 't tooneel, sta met je hoofd op zij net alsof je bang bent om een standje te krijgen; wees vol attenties; waait het, zeg hem dan dat hij toch zijn mantel over zijn kostbaar hoofd moet trekken; is er gedrang, zet er uw schouders tegen in en haal hem er uit; wil hij graag praten onder weg, houd je ooren geopend. Is hij bizonder verzot op lof, blaas den windbuil op, totdat hij met ten hemel geheven handen uitroept: „nu is 't genoeg." — En heeft hij u ontheven van uw lange dienstbaarheid en zorg, hoor je duidelijk wat je al dien tijd hebt gedroomd: „Ulysses krijgt het vierde deel van mijn nalatenschap", slaak dan af en toe de verzuchting: „is dan mijn vriend Damas van mij weggegaan, waar vind ik ooit weer zoo'n trouwen, braven makker?" Misschien kun je ook wel een deuntje huilen. — Heeft hij de zorg voor zijn graf over-

gelaten aan uw beschikking, ontzie dan geen kosten. Maak dat de heele buurt zegt: „wat een mooie lijkstatie." — Mocht 't geval willen dat er onder je mede-erfgenamen in den stoet een oude heer leelijk loopt te hoesten, zeg dan: „hebt u soms zin in een stukje land of een huis, dat tot mijn aandeel behoort? U kunt 't met plezier voor een koopje van me krijgen." — Maar ik voel dat mijn strenge meesteres Proserpina mij aan mijn been trekt: moge 't u wel gaan in het land der levenden!

„Een raar hoofdstuk" denkt misschien iemand: „het begint met de *vriendschap* en eindigt met twee *satiren*, waarin de *vijandschap* des dichters aan 't woord is."

Niet zoo raar als gij wel denkt: nu ik 't nog eens overlees, vind ik dat 't goed samenhangt en toch eigenlijk maar handelt over één onderwerp.

O zeker, zoo'n wauwelaar hindert Horatius geweldig, vooral als hij alleen wil zijn en bij zich zelf een poëempje opstellen, en voor 's mans ploertig streven om vooruit te komen in de wereld, waarbij hij andere, ook de nobelste menschen, meet met zijn eigen maatstaf, heeft Horatius de diepste minachting. Jacht maken op erfenissen lijkt hem een schandelijk bedrijf en wie er zich mee bezig houden, geeft hij met innig genoegen prijs aan den spot der tijdgenooten. Maar hoe doet hij dat? Hoe teekent hij den ploertigen intrigant en den gewetenlooze erfenisjager? In gedichten, die zeker bestemd zijn om onder de oogen van 't groote publiek te komen, en waarvan de dichter verwacht dat ze eenig nut zullen stichten; maar allereerst denkt hij zich *hoorders* zijner satiren. Hij stelt zich voor hoe hij ze zal voorlezen in den joligen kring zijner vrienden en *vriendjes*, hoe Aristius Fuscus, Julius Florus en zoovele anderen zullen schateren van 't lachen om zijn wederwaardigheden en ergernissen, hoe ze zich zullen verkneukelen in zijn potsierlijke wendingen en zonderlinge inkleedingen. Ik behoef alleen maar te wijzen op de manier, waarop het geval van

Nasica en Coranus met koddige plechtigheid en geheimzinnigheid wordt ingeleid. Blijkbaar heeft het Horatius meer geamuseerd dan geergerd. Welnu wie zóó satiren schrijft, die toont wel vooral daardoor dat hij 't leven, zooals het tegenwoordig is, lang niet onbehagelijk vindt. Zeker, er zijn menschen en zaken die hem hinderen, maar die er ook al moeten zijn, al was 't maar om wat *afwisseling* te geven. In één woord, al wat ik heb verteld van Horatius in den kring zijner vrienden en vriendjes stelt ons een beminnelijk *man van de wereld* voor oogen, die wel opmerkt wat er verkeerds is in zijn tijd en aan heel wat menschen en zaken aanstoot neemt, maar die zich desondanks in dien tijd en in die wereld zeer behagelijk gevoelt en niet gaarne zou terug geplaatst worden in welke gouden eeuw ook. Horatius heeft de *maatschappij*, waarin hij leeft, lief met een hartelijke en een practische liefde, hij zou haar gaarne van haar gebreken willen genezen. Maar zijn liefde is bovenal *echt* evenals zijn welbehagen in gezelligheid en feestvreugde. Wat hij elders zegt over zijn bizondere uitwendige omstandigheden, dat drukt de stemming uit waarmee hij zijn geheele omgeving beschouwt:

Bene est, nihil amplius opto.
Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis

HOOFDSTUK III.

Horatius heeft zijn tijd en zijn tijdgenooten lief en dat op *zijne* wijze. Desgelijks zijn vaderland; ik mag met de combinatie uit Tollens' hymne zeggen: „Vaderland en vorst".

Over Horatius' vorstenliefde het eerst. Onder de vele goede en voortreffelijke geschriften, die er al zoo in den loop der eeuwen over Horatius het licht hebben gezien, mogen nog steeds met eere genoemd worden, ja zijn nog steeds onmisbaar, twee werkjes van Hollandsche geleerden, het een niet jong meer, het ander reeds vrij oud. Het eerste is het in 1861 te Utrecht verschenen keurig, smaakvol, aan nuttige wenken en opmerkingen rijke boekje van den Hoogleeraar S. Karsten, waarvan ik ook in dit boek hoop meer dan eens een nuttig gebruik te zullen maken;[1]) het andere is om vele redenen nóg merkwaardiger, al dadelijk om het jaar waarin het verschenen is, het revolutiejaar 1789. Dat jaar maakt ook den titel belangwekkend: het boekje bestaat nl. uit twee redevoeringen:

1 Horatius beschouwd als mensch

2 Horatius beschouwd als burger van Rome

beide gehouden door den Amsterdamschen Rector R. van Ommeren. Wat een verblijdende loop van zaken valt hier waar te nemen! Als honderd jaar later een geleerde in een onzer groote steden dat onderwerp had willen behandelen, zou hij voor stoelen en banken hebben gestaan; nu, weer een

[1]) De titel is Q. Horatius Flaccus, een blik op zijn leven, zijne studien en dichtwerken. Motto: omne tulit punctum etc.

kleine 25 jaar later, kan, wie dit of een daaraan verwant onderwerp aankondigt ook in een stad als Leiden rekenen op een talrijke opkomst, volstrekt niet van literatoren alleen, maar van Heeren en Dames uit allerlei kringen. De liefde voor 't Latijn is weer herleefd; laten wij haar in 't leven houden, het geldt een nationaal belang! Doch dit in 't voorbijgaan.

De geleerde en begaafde Amsterdamsche rector had voor het houden en uitgeven van zijn verhandelingen een bizondere aanleiding. Daar het boekje wel niet in veler handen zijn zal schrijf ik, om die aanleiding goed te doen kennen, het begin der voorrede hier over:

„Wat is het verachtelijkste op de waereld? zegt Mercier. [1]) Het is een dichter aan een hof, die zijn genie stemt op den toon der slaafsche onderwerping, die in dichtwerken, welke te gelijk verheven en kruipend zijn, zijne eigene laagheid onuitwischbaar vereeuwigt: die de ware glorie vergeet, terwijl hij bedelt om de schandelijke betaling van den zang, dien hij veil heeft: die eenen Vorst vleit, welken hij vreest of veracht; die de nakomelingschap tracht te bedriegen, daar hij zich zelf niet bedriegen kan. Die man, die verachtelijke dichter is Horatius. Listig, baatzuchtig en vatbaar voor allerlei plooi, de zedekunde slechts gebruikende om haar zelve te ondermijnen, zijne lafheid onder den schijn eener Epicurische zorgeloosheid bedekkende, bezat hij de kracht van denken van

---

[1]) Plaats of boek wordt niet aangehaald, maar bedoeld wordt zeker Mercier de schrijver van het *tableau de Paris*. Dat werk staat mij niet ten dienste; van den heelen Mercier weet ik niet veel meer dan wat mij het gesprek leert door hem met Restif de la Bretonne bij 't Hotel Dieu gehouden in Bungeners *Julien ou la fin d'un siècle*. Maar dat gesprek is uiterst leerzaam, het stelt ons den politieken tinnegieter, voorbereider der Fransche Revolutie, in levenden lijve vóór oogen. En dat doet het citaat bij van Ommeren ook: ja dat moet dezelfde Mercier zijn, door Bungener met meesterhand geteekend. Wat draaft de volksredenaar door en wat is hij — om één bizonderheid te noemen — blind in zijn verheerlijking van Juvenalis! Doch over Juvenalis, in tegenstelling van Horatius, later!

eenen vrijen mensch en uitte zich als een slaaf. Ik weet dat hij beschaafd, geestig, bevallig is: en juist dit is het, het welk mij zoo zeer hindert terwijl ik hem lees; in mijn oog bezoedelt hij schandelijk den geest, dien hij bezat. Kom gij, Juvenalis! en help mij, bewaar mij voor de strikken zijner verleiding. Door zijnen geest ingenomen, zou ik zijnen dichttrant kunnen lief krijgen. Doch neen, ik wil hem niet beminnen. De ware hekeldichter, die zich bij de zeden bezig houdt, die de boosheid vernedert door den booswicht te noemen, die alleen is het, welke nuttig is voor de eeuw, die hij bestraft, welke de achting der nakomelingschap verdient, daar hij aan dezelve de zedeleer in al hare zuiverheid overlevert, die niet onbesmet zou bewaard blijven, indien zij geene verdedigers vond, welke zich voor de openlijke braafheid in de bres stellen."

Op voortreffelijke wijze stelt dan van Ommeren in het licht dat Horatius nooit een laaghartige vleier van iemand is geweest en dat hij zonder huichelen, zonder zich in 't minst geweld aan te doen, keizer Augustus kon prijzen en verheerlijken. Dat hij dat deed uit volle overtuiging kan ik ook mijn lezers, die geen Latijn verstaan, doen *hooren*, want hier komt mij een ongeëvenaard meester in de kunst van vertalen te hulp, Burgersdijk, uit wiens aanteekeningen op Shakespeares Antonius en Cleopatra de vrijgevige uitgever mij heeft vergund een pronkjuweel over te nemen. [1]) Horatius jubelt over Augustus' overwinning in 't zeegevecht bij Actium op de Aegyptische koningin en haren minnaar, een overwinning waardoor Rome is bewaard gebleven voor het dreigend gevaar van een Oostersche overheersching. In Burgerdijks vertaling is niets, niets verloren gegaan van den glans, den gloed van 't oorspronkelijke. Ook *klinkt* het Hollandsch even forsch als het Latijn. De lezer kan dus beoordeelen wat dat vorm-talent van Horatius is geweest, waarom Goethe hem dan ten slotte nog wel even prijzen wil. Mij dunkt hier ware plaats geweest

[1]) Shakespeare vertaald door Burgersdijk. Leiden A. W. Sijthoff.

voor de allerhoogste bewondering! 't Gedicht is natuurlijk vlak na den slag van Actium in 31 gedicht, dus is 't het *eerste* gedicht door Horatius gezongen in lyrische versmaten. Heeft ooit vóór of na hem een dichter zóó zijn vaderlandsche literatuur verrijkt met een nooit gehoord genre? Bij Burgersdijk dan zingt Horatius aldus:

Komt, nù gebekerd! rept nu den vrijen voet,
Den bodem stampend! nu is hij daar, de tijd
Om 't godenfeestmaal aan te richten
Met Saliarische pracht, mijn vrienden!

't Mocht zonde heeten, Caecuber, overoud,
T' ontzeeglen, zorgloos, toen Kapitool en rijk
De koninginne, driest van waanzin
Smaadlijken val en verderf bereidde;

Zij, saamverbonden met haar verdorvene
Schijnmannènbende, zelfs het onmooglijkste,
Vermetel, dronken door den voorspoed
Hopende; — doch hare woede luwde,

Toen schier geen enkel schip aan den brand ontkwam;
De moed des wijns werd bij de verbijsterde
In echte vrees verkeerd, toen Caesar
Haar, die Italiës kust ontvluchtte,

Snelroeiend najoeg — zoo als de valk zich stort
Op zwakke duiven, of als de Thraciër
Den haas bestookt op 't wintersneeuwveld —
Pogend in keetnen te slaan het schrikbeeld

Verwekt van 't noodlot. — Zij echter streefde nu
Een eed'len dood na, niet als een zwakke vrouw
Voor zwaarden sidd'rend, noch haar schepen
Richtend op veilig gelegen kusten;

Neen, moedig zag zij 't puin van haar koningshuis
Met heldren blik aan, greep met een vaste hand
De grimmige adders, om haar lichaam
Doodlijken zwadder te laten drinken;

Zij koos te sterven, grootsch in haar heldenmoed;
De hooggezinde vrouwe, zij gunde 't niet
Aan 's vijands jachten, haar, d' onttroonde
Smadelijk weg, ten triomf, te voeren.

Zou 't mogelijk zijn geweest zóó te dichten, zelfs voor een onvergelijkelijken meester in de versbouwkunst als Horatius, zoo hij niet *innig* en *hartelijk* had *gevoeld* wat hij daar neerschreef? Neen, hoe verrukkelijk ook gedicht, weldadiger nog doet dit lied aan door de *warmte*, die het uitstraalt, een echte, natuurlijke warmte. Want de hoofdgedachte van dezen zegezang is *dankbaarheid* aan den overwinnaar, die het vaderland heeft behoed voor dat ontzettend gevaar, dat men werkelijk heeft zien naderen, van een invasie van Oostersche horden, die de Romeinsche wereld zou hebben gebracht onder een Aziatisch despotisme, aan den wijzen en voorzichtigen leidsman, die de rust, den vrede en de welvaart van zijn volk heeft gevestigd en gewaarborgd. Daarom wordt dan ook niet met snorkenden overmoed gesmaald op Cleopatra, neen als een fiere heldin wordt zij geteekend, die werkelijk in staat zou zijn geweest Rome onder haar juk te brengen. Dank zij Augustus kan thans de Romeinsche koopman veilig de zee bevaren, de landman zijn kudden weiden, de wijsgeer zich verdiepen in gepeins, de dichter zijn kunstig weefsel voltooien.

„Met dat al" zegt iemand „een vrij egoistisch standpunt van vaderlandsliefde, nog al laag bij den grond." Zeg dat vrij, maar verliest de vaderlandsliefde er iets bij, als men werkelijk gevoelt wat men *heeft* aan zijn vaderland, als men daarom innig dankbaar is voor een behaalde overwinning omdat men daardoor in staat wordt gesteld de zegeningen te genieten van 't schoonste en heerlijkste wat een vaderland zijn burgers geven kan: vrijheid, orde, rust?

Neen, Horatius' vaderlandsliefde is niet hoogdravend of dweepend, maar ze is alweer *echt*. A propos van dat woord: toen ik in mijn eerste hoofdstuk een soort van definitie van poëzie had neergeschreven, was ik daarmee een weinig verlegen; niet omdat ik twijfelde of die definitie wel juist was maar omdat ik 't zoo dwaas vond dat *ik* nu eens een definitie gaf van wat tot dusverre voor onbeschrijfelijk had gegolden. En dat gevoel is mij bijgebleven tot ik uit het heerlijk artikel in Elsevier (3e Jrg.) van onzen edelen schilder F. P. ter Meulen leerde, dat in de schilderswereld dat woord *echt* door den grooten Anton Mauve is gemaakt tot *het* praedicaat van het hoogste, dat in de schilderkunst bereikbaar is.

Nu ga ik moedig voort met van het *echte* in Horatius te vertellen. Ook Horatius' vorstenliefde is echt, maar wil ik haar ten volle genieten en waardeeren, dan neem ik toch bij voorkeur een ander gedicht ter hand dan het door Burgersdijk zoo schitterend vertaalde *nunc est bibendum*. Want, Horatius kan 't niet helpen en heeft zoo iets allerminst bedoeld, maar als ik 't jubellied over Actium lees, dan kan ik de gedachte niet van me weren aan dingen, die ik verfoei met al wat in mij is: vaderlandsliefde op allerhoogst bevel en ter beurze bestelde oorlogsroes. Die gedachte blijft den lezer ver bij een ander lied, dat mij nóg weldadiger aandoet, en wellicht mijn lezer ook, zelfs als ik het hem geef in een eenvoudige prozavertaling. Waarom ik Horatius in proza vertaal? Nu natuurlijk in de eerste plaats omdat ik geen Burgersdijk ben. Maar al was ik Tollens in hoogsteigen persoon, dan zou ik in een boek over Horatius *toch* aan prozavertalingen de voorkeur geven, en wel om een reden, die ik zoo aanstonds hoop te ontwikkelen. Dat lied dan, dat ik nu op het oog heb, geeft 's dichters verlangen te kennen naar den terugkeer uit verre landen van Augustus den vredevorst. Het luidt in mijn vertaling aldus:

O gij, die tot ons aller heil geboren zijt, trouwe herder van het volk van Romulus, keer weder, gij hebt een spoedigen terugkeer beloofd aan der vaderen achtbare vergadering.

Geef den zonneschijn terug, o goede leidsman, aan uw vaderland; want, ziet het volk den glans van uw gelaat, dan, als ware de lente aangebroken, verloopt de dag aangenamer en is helderder het licht des hemels.

Gelijk een moeder haren zoon, dien een ongunstige wind nijdig afhoudt van zijn ouderhuis, terwijl hij reeds langer dan een jaar toeft aan gene zijde van den Oceaan, met geloften en gebeden en onder het waarnemen der voorteekenen terug roept en haar oogen niet afwendt van het gebogen strand, zoo roept het vaderland vol hartelijk verlangen om zijnen Caesar.

Want veilig graast het rund in de weide, de godheden van graan en oogst doen de korrels [1]) zwellen in de aren, over veilige zee zeilen de schepelingen; de goede trouw laat zich niet schenden.

Geen huis wordt door echtbreuk bezoedeld, wet en zede verbieden ontucht; kinderen, het evenbeeld hunner vaders, getuigen van de trouw der moeders, de straf volgt de misdaad op den voet.

Wie vreest thans den Parth of den bewoner van het ijzig Scythië, wie maakt zich, zoolang Caesar behouden blijft, bezorgd voor de krijgsplannen [2]) van den woesten Germaan, wie denkt aan aanvallen van de Iberiërs?

Op zijn wijnbergen brengt een iegelijk zijn dag door en leidt de ranken langs boomstammen; dan keert hij vroolijk weer naar zijn beker en roept u als god bij zijnen feestdisch.

Met gebeden en rijkelijke plengoffers vereert hij u, en gelijk het dankbaar Griekenland Castor en Pollux paart aan zijn huisgoden, zoo doet hij dat u.

„O trouwe aanvoerder, moogt gij langen vrede verschaffen aan ons land" zoo roepen wij 's morgens bij ons ontwaken, zoo roepen wij 's avonds, als de zon ter kimme neigt, bij onzen gevulden beker.

---

[1]) *Nutrit farra* met Bentley te lezen voor het onwijze *nutrit rura.*

[2]) Natuurlijk *motus* met Peerlkamp te lezen voor *fetus.*

Is dat vorstenvleierij of is 't een uiting van diepgevoelde, hartelijke en daarbij door en door *gezonde* erkentelijkheid?

Neen *vleien* dat *kan* Horatius niet. Zelfs tegenover den keizer behoudt hij zijn zelfstandigheid, al verstaat hij beter dan iemand de kunst van „den keizer te geven wat des keizers is." Augustus wilde Horatius tot zijn geheimschrijver maken, Horatius bedankte: hij gaf er de voorkeur aan tot den kring van Maecenas dan tot dien des keizers te behooren.

Toen Augustus hem opdroeg de cantate te dichten voor het met buitengewonen luister te vieren eeuwfeest, toen kweet hij zich van die taak — wie ter wereld zou haar van zich hebben gewezen? — op waardige en hemzelven vereerende wijze.

De krijgsdaden van Augustus' stiefzonen heeft hij op 's keizers verlangen verheerlijkt in een werkelijk prachtige ode, waarin niet alleen de werkelijke voorvaderen dier helden geroemd worden om hun krijgsdaden, *die 't geheele Romeinsche volk tot roem strekken*, maar ook de stiefvader, die die jeugdige leeuwen heeft opgekweekt, zijn rechtmatig deel in hun lof ontvangt op een wijze, zooals 't een vrijen en zich vrij gevoelenden burger past een werkelijk *goeden* vorst te prijzen, wien de geheele natie zoo onuitputtelijk veel verschuldigd is.

Ook nemen wij gaarne op gezag van Horatius' levensbeschrijver aan dat de dichter ter wille dier eene ode een geheel (trouwens kort) odenboek (IV) aan zijn eersten odenbundel (I—III), dien hij meende met zijn *exegi monumentum aere perennius* voor goed te hebben afgesloten, toe te voegen.

Maar van harte dankbaar zijn wij dien zelfden geleerden Suetonius voor de mededeeling, die hij daaraan toevoegt. Wanneer wij die goed verstaan en er bovendien iets uit afleiden dat er, welbeschouwd, duidelijk in staat te lezen en om een nader te noemen reden allerwaarschijnlijkst is.... dan, ja dan staat ons het beeld voor den geest van een man, die tegenover den Vorst, dien hij van harte eert en liefheeft, een werkelijk ongeloofelijke *onafhankelijkheid* heeft bewaard tot het eind zijns levens.

Suetonius dan verhaalt:

„*en* na 't lezen van eenige *sermones*...." Ik zet *en* omdat onze taal geen beter woord heeft, maar 't moet met buitengewonen nadruk worden uitgesproken: Suetonius gebruikt de conjunctie *vero* ten bewijze dat er nu iets zeer gewichtigs komt, wat ook werkelijk het geval is. Nu dan; Suetonius verhaalt:

„*en* na 't lezen van eenige *sermones* beklaagde zich Augustus over 't feit, dat daarin met *hem* geen rekening werd gehouden aldus: „ik ben boos op u, hoor! dat gij in geschriften van dien aard niet bij voorkeur en in den regel [1]) tot mij spreekt. Of vreest gij dat 't u bij 't nageslacht tot schande zal strekken dat men ziet dat gij een vriend van mij zijt geweest?" Zoo dwong hij hem het gedicht af dat aldus begint:

Cum tot sustineas etc."

Wat moeten wij onder *sermones* verstaan? De *satiren*? Neen zeker niet. Onder deze zijn er slechts twee, waarin de dichter een bepaalden persoon toespreekt en wel *Maecenas*. Maar.... in I, 6 spreekt Horatius tot Maecenas over hun particuliere verhouding, die satire *kon* aan niemand anders dan aan Maecenas worden geadresseerd; Augustus zou wel dwaas hebben moeten zijn om 't verdrietig te vinden dat *hij* daar niet werd toegesproken. En met S. I, 1 draagt Horatius dezen bundel, het eerste boek der satiren, aan Maecenas op. Zeker, hier kon de keizer op Maecenas jaloersch zijn en boos op den dichter dat hij niet hem tot patroon van zijn werk had gekozen. Maar daarop doelt Suetonius niet. dan zou hij uitdrukkelijk hebben gezegd: „Augustus nam 't kwalijk dat Horatius hem nooit eens een bundel opdroeg." Nu laat hij den keizer zeggen „*in de meeste* van dergelijke geschriften" of, zooals ik heb vertaald: „in dergelijke geschriften *in den regel*". Er is dus sprake van

---

[1]) *Bij voorkeur en in den regel*: in 't Latijn staat 't omgekeerd aldus: *in plerisque.... potissimum*. Ik vertaalde in die volgorde én om de welluidendheid én om *in plerisque*, waarop 't vooral aankomt, beter te doen uitkomen.

losse geschriften, waarvan er reeds eenige bestaan. Dus van de Brieven. En zeker: al zijn de Brieven van 't *eerste* boek voornamelijk gericht tot *jongere* menschen, die de dichter op goedmoedige wijze voor 't lapje houdt, al handelt 7 (aan Maecenas) over de bizondere verhouding van den dichter tot zijn beschermer en is 1 weer een dedicatie van den heelen bundel aan Maecenas, er komen ook brieven in voor aan deftige lieden; brief 19 is gericht tot Maecenas, maar kon even goed aan een ander zijn geschreven. En in brief 9 doet Horatius een verzoek (een zeer particulier verzoek trouwens) aan den toekomstigen keizer Tiberius. Dus in boek I der brieven was wel plaats geweest voor een brief aan den tegenwoordigen keizer, maar *des noods*: Augustus kon zich bezwaarlijk *beklagen* dat Horatius hem in geen van dat 20-tal had toegesproken, en deed hij het, Horatius zou hebben kunnen antwoorden: „ik achtte 't onvoegzaam *familiare* briefjes van mij aan u *te publiceeren.*" Maar anders stond het met Boek II der Brieven. Wel zijn twee van dat drietal aan jonge menschen geschreven, aan Florus den jongeren tochtgenoot van Tiberius, en aan de zonen van Piso, maar ze handelen over een gewichtig onderwerp, ja over een hoog staatsbelang: *de* literatuur van den tegenwoordigen tijd, haar handhaving en hervorming. Nu kon de keizer met recht het wel wat heel vreemd vinden dat de dichter van *de* eeuwfeestcantate en van *den* zegezang zich niet *bij voorkeur* tot *hem* richtte; nu *moest* Horatius het wel voelen dat hij tegenover den keizer was tekort geschoten in wat de keizer goeden grond had van hem te verwachten, nu *moest* hij zich wel laten *afdwingen* een gedicht *van dien aard*, als die andere die aan een bepaald persoon zijn geadresseerd, een *brief* dus .... en hij schreef een *brief* aan den keizer, maar wat hij den keizer persoonlijk zegt dat is .... een weigering om te doen wat de keizer hem heeft gevraagd: een lofzang op *zijn* regeering en krijgsdaden te dichten. Met dat al, nu *is* die *brief* er, dien Horatius maar nooit heeft *willen* schrijven. Waarom niet? 't Is moeielijk te raden. Kwam 't niet uit met Horatius' dicht-plan en wilde

hij zelfs ter wille van den keizer zijn kunstenaars-geweten geen geweld aandoen? Of was hij bang voor den naam van officieelen hofdichter, van hoveling? Dat komt uitnemend uit met de aangehaalde woorden van Suetonius. Maar nu *is* die fameuse brief er dan .... en nu is 't meteen *uit* met alle schrijverij, nu zet Horatius geen pen meer op 't papier. Zoo toch is de werkelijke volgorde der brieven van het tweede boek: eerst nr. 3, de zoogenaamde Ars poetica, dan nr. 2, de brief aan Florus (of, liever nog eerst 2, dan 3) en ten allerlaatste, tot besluit van Horatius' geheele dichterloopbaan de brief aan Augustus (nu nr. 1).

Ik kom hierop later terug: de zaak is voor de kennis van Horatius, als dichter, als denker, maar vooral *als mensch* van 't allerhoogste gewicht.

Neen Horatius *kon* niet vleien, den keizer niet; nu, met den keizer stond hij nu niet in een zoo bizonder nauwe betrekking, directe weldaden had hij van hem niet ontvangen. Maar ook den man niet, wien hij alles, alles dankte, wien hij zijn geheele levensgeluk verschuldigd was, Maecenas. Dat wil ik allereerst bewijzen met een brief (want een *brief* is het, al heet het een *satire*) door Horatius aan Maecenas geschreven als hij nog niet zoo heel lang geleden in diens kring is opgenomen. Men zal daarin bewonderen het gevoel van eigenwaarde van dezen client tegenover zijn beschermer, zijn rechtmatigen trots op wat hem de natuur heeft geschonken, al is hij van slaven-afkomst; zijn innige dankbaarheid aan zijn edelen vader, den gewezen slaaf. Dat maakt — gelijk Lucian Mueller terecht opmerkt — dezen brief zoo bizonder merkwaardig dat 't een van de weinige geschriften der oudheid is, waaruit wij iets leeren omtrent den invloed van ouders op de ontwikkeling hunner kinderen. Ook daarin moet Lucian Mueller gelijk hebben, dat die vader een man is geweest van Grieksche afkomst.

Vertaling van S. I, 6.

Maecenas! al is van al de Lydiërs, die zich in Etrurië hebben gevestigd, niemand aanzienlijker dan gij; al hebt gij een grootvader van vaders- en van moederszijde gehad, die geduchte legerscharen hebben aangevoerd, dan trekt gij daarom niet — zooals men gewoonlijk doet — den neus op voor onaanzienlijken, bij voorbeeld voor mij den zoon van een vrijgelatene.

Gij pleegt te zeggen: „het doet er niet toe wie iemands vader is geweest als hij maar van vrije geboorte is" — gij ziet dus zeer goed in dat reeds vóór het plebeisch koningschap van Servius Tullius vaak iemand, die geen beeldengalerij van voorvaderen kon vertoonen, zich algemeene achting, ja hooge eer heeft verworven, maar dat Laevinus, een afstammeling uit het geslacht der Valerii, dat Tarquinius Superbus van zijn troon gestooten en uit het land verdreven heeft, nooit een duit waard is geweest.... al zegt ook het volk het tegendeel,[1]) het volk, nu, gij weet wat dat voor een rechter is: 't schenkt vaak dwaselijk eerambten aan onwaardigen, gaat zonder nadenken af op geruchten en staat met open mond te gapen vóór borstbeelden en hun onderschriften. Zoo doet het volk: wat moeten menschen doen als gij[2]) die u zoo volmaakt onafhankelijk voelt van de volksmeening? Nu, het volk dan zou liever aan Laevinus een hoogen post toevertrouwen dan aan Decius den „parvenu", en een censor als Appius zou mij uit den senaat stooten, als ik niet de zoon was van een vrijgeborene.... daar zou hij toch eigenlijk gelijk aan hebben, waarom blies ik mij ook op als de kikvorsch in de fabel? Maar 't is nu eenmaal zoo, de Roem voert, aan zijn zegekar gebonden, geringen zoowel als aanzienlijken mee.

---

[1]) Ik heb hier voor *notante* opgenomen de vernuftige verbetering van Cartault *negante*, waardoor wij, geloof ik, uit een warnet worden verlost.

[2]) Met Bentley lees ik *vos* voor *nos*: het past Horatius niet zóó *van zich zelven* te spreken.

Wat bracht u er toe Tillius om nadat gij eerst de senatorstoga had afgelegd die weer aan te trekken, en om tribuun te worden? Daarmee is alleen de afgunst tegen u vermeerderd, die u in 't ambtelooze leven minder zou hebben gekweld. Immers, zoodra iemand de senatorslaars heeft vastgesnoerd om zijn been en de breede zoom heeft laten afhangen over zijn borst, dan wordt er dadelijk gevraagd: „wie is die man, en wie zijn vader." Het gaat hem als iemand die aan de kwaal lijdt van Barrus, dat hij voor een beauté wil doorgaan: dadelijk nemen de meisjes hem op van top tot teen en inspecteeren, niet alleen hoe zijn gelaat en zijn houding is, maar ook zijn voeten, zijn handen, zijn haar. Evenzoo dwingt iemand die verklaart: „ik zal burgers en stad in mijn hoede nemen, het Rijk, Italië en den openbaren eeredienst" alle menschen er zich voor te interesseeren en te vragen wie zijn vader is geweest en of hij wel met zijn moeder voor den dag kan komen „Wat, gij een zoon van den Syriër Damas of van Dionysius, zoudt gij 't hart hebben vrije burgers van de Tarpeische rots te laten werpen of aan den beul over te leveren?" „Ja maar, mijn ambtgenoot Novius zit nog een rij achter mij: die is zelf wat mijn vader geweest is." „Denk je daarom dat je een Paulus of een Messalla bent? Die Novius heeft ten minste nog iets dat indruk op ons maakt: al gaan er op een oogenblik 200 karren en drie lijkstoeten over 't forum, hij kan al dat lawaai overstemmen nog beter dan klaroenen en krijgstrompetten."

Nu kom ik weer terug op mij zelven, den zoon van een vrijgelatene: „zoon van een vrijgelatene", dat moet ik maar altijd hooren, en wel nu omdat ik in uw kring ben opgenomen Maecenas, net als voorheen omdat ik als tribuun het bevel over een burgerlegioen voerde. Dat zijn intusschen twee geheel verschillende zaken: men mocht jaloersch op me zijn dat me zoo'n hooge militaire rang ten deel viel, maar uw vriendschap mag men mij niet benijden: immers gij zijt voorzichtig in de keus uwer vrienden, kiest de waardigen uit en laat u niet winnen door kuiperij. Ik mag mij zelven geen

gelukskind noemen en zeggen dat een gelukkig toeval u tot mijn vriend heeft gemaakt. Bij uw kennismaking met mij is geen toeval in het spel geweest. Het eerst heeft de edele Virgilius en daarna Varius u verteld wie ik was. Toen ik bij u was toegelaten stamelde ik eerst een paar woorden — want een kinderlijke verlegenheid belette mij er meer uit te brengen — ik beweerde niet dat mijn vader een aanzienlijk man was en dat ik op een raspaard onze akkers afreed, maar vertelde naar waarheid wie ik was. Uw antwoord was kort als gewoonlijk, ik ga heen — na negen maanden mocht ik terugkomen en .... werd opgenomen onder uw vrienden. Daar ben ik trotsch op dat ik in uw smaak ben gevallen, want uw oordeel over goed en slecht berust niet daarop dat iemands vader een man van stand is, maar dat er op zijn eigen leven en karakter niets valt aan te merken. Welnu, als ik niet veel en geen erge gebreken heb, gebreken die je kunt vergelijken met kleine vlekjes op een overigens goed gebouwd lichaam, als niemand mij naar waarheid kan beschuldigen van hebzucht, gierigheid of liederlijkheid, als ik leef zonder smet of blaam en — om eens iets heel moois van mij zelven te zeggen — als een goed vriend van zijn vrienden, dan heb ik dat te danken aan mijn vader, die hoewel zijn heele vermogen bestond uit een schraal stukje grond, mij niet naar school wou sturen naar meester Flavius — nu, en daar stapten toch maar wat deftig heen de jongens van gepensioneerden met strepen op de mouw, lei en griffeldoos aan hun linkerarm en telkens in de helft van de maand kwamen ze hun schoolgeld brengen, een heel kwartje. Neen, hij transporteerde kloekmoedig zoonlief naar Rome om onderwijs te krijgen in al de kundigheden waarin een ridder of senator zijn telgen laat onderrichten. Wie mij daar zag gaan, netjes gekleed, met knechts achter me aan — gesteld dat in zoo'n groote stad iemand daarop had gelet — die zou gedacht hebben dat ik een rijkeluis jongen was. Maar bij al mijn tochten van de eene school naar de andere, ging mijn vader altijd mee, een geleider die zich niet liet bepraten. — Kortom hij behoedde

mij niet alleen voor het doen van leelijke dingen, maar ook voor allen schijn van kwaad, en dat is toch maar de eerste stap op den goeden weg. Hij maakte zich niet bang dat iemand hem zou verwijten dat hij me een opvoeding boven mijn stand had laten geven, wanneer ik naderhand als omroeper of — wat hij zelf was — als deurwaarder van een klein inkomen zou moeten leven. Ook zou ik daar dan niet over geklaagd hebben maar nu .... nu ben ik hem dankbaar en roem hem in zijn graf. Zoolang ik bij mijn verstand ben zal ik me nooit over mijn vader schamen; ik zal niet spreken als zoovelen, die daar zeggen: „*ik* kan 't niet helpen dat ik geen edelgeboren en beroemde voorvaderen heb." Neen, ik denk daar heel anders over. Als ik van voren af aan mijn leven moest beginnen en andere ouders kiezen zoo deftig als iemand maar kan begeeren, ik zou met de mijne tevreden zijn; ik zou geen andere uitzoeken, op eeregestoelten gezeten en met lictoren bij zich .... heel dwaas volgens 't oordeel der menigte, maar volgens 't uwe toch wel verstandig, niet waar, dat ik geen last woû dragen, waaraan ik niet gewend was. Immers dan moest ik maar zien aan een grooter vermogen te komen, 'k moest allerlei bezoeken afleggen, trawanten aan mijn zij hebben om toch maar nooit alleen naar buiten of op reis te gaan, paarden en koetsiers den kost geven, rijtuig houden — nu mag ik op een schamel muilezeltje rijden al was 't naar Tarente, een ezeltje met kale plekken op zijn huid van wege den berijder en zijn valies. En niemand zegt, als hij mij ziet reizen, „hè, hoe kaal," zooals men dat zegt van u Tillius, als je daar, terwijl je toch praetor bent, naar Tibur op weg gaat met maar vier knechts, die niet alleen je wijnrek dragen maar ook een meubel, dat ik niet noemen wil. Neen, ik heb het heel wat gemakkelijker dan gij, mijnheer de senator. In mijn eentje wandel ik waarheen 't me belieft, informeer me naar den prijs van meel en groente, drentel langs de stalletjes om den circus, waar ze je op alle mogelijke wijze beetnemen, en, terwijl 't al donker is, over 't forum en luister naar de waarzeggers. Dan ga 'k naar huis naar

mijn schotel erwten, knoflook en pannekoek: drie jongens bedienen mij, niet meer; op een marmeren tafeltje staat een eenvoudige wijnkan met twee bekers, en nog wat gerei, alles Campaansch aardewerk. Dan ga 'k slapen, onbekommerd dat ik vroeg moet opstaan en den praetor gaan spreken, waar 't beeld van Marsyas staat, die zoo'n leelijk gezicht zet als hij Novius junior, den woekeraar ziet aankomen. 'k Blijf liggen tot 10 uur 's morgens, dan ga 'k wandelen, of lees en schrijf wat om me een beetje bezig te houden; dan zalf ik me voor 't spel, maar niet zooals Natta met olie uit de lamp; word ik moe en geeft de zonnewarmte mij trek in een bad dan loop ik weg van 't balspel. Daarop neem ik een eenvoudig ontbijt, genoeg om den honger te stillen, en blijf rustigjes tehuis. Zoo is nu 't leven van iemand, die vrij is van kwellende eerzucht. Ik denk maar: zoo is 't heel wat beter dan wanneer mijn vader en grootvader quaestoren en praetoren [1]) waren geweest.

Beschouwt men dit stuk in zijn geheel, dan maakt men misschien de opmerking dat 't niet zoo heel best in elkaar zit, althans dat de samenhang niet volmaakt duidelijk is. 't Begint met een betoog waarvan de strekking wel schijnt te zijn (want ook dit is eenigszins twijfelachtig) dat een mensch van nederigen stand maar niet naar hooge ambten moet streven, en daarop loopt 't ook weer zoowat uit, althans op een schildering hoe gelukkig iemand toch maar is, die er niet door zijn geboorte toe wordt gebracht om de magistraats-carrière in te slaan, daartusschen in dan wat Horatius over zich zelven aan Maecenas te zeggen heeft.

Die losse, of wil men slordige of niet goed zichtbare samenhang, brengt mij van zelf op iets, wat ik zoo even slechts met een enkel woord aanduidde. Ik zei nl. dat deze „satire" eigenlijk een brief was en dat ik bij 't vertalen van Horatius

---

[1]) Met Bücheler lees ik maar *praetorque*. Zoo gaat die lastige „oom" er uit — maar verdwijnt ook de minachting voor de magistraats-carrière, die in het enkele *quaestor* gelegen is.

mij *bij voorkeur* van proza bediende. Beter gezegd: ik weet niet of ik Horatius in verzen kan vertalen, misschien zou 't best gaan, maar ik heb het *opzettelijk* nooit geprobeerd.

De zaak is nl. deze: Horatius heeft *allerlei* voortreffelijks gemaakt, o. a. ook wel in het verheven genre — we hoorden dat aan den zegezang over Actium — maar er is zoo iets typisch-Horatiaansch, waarvan ieder dadelijk moet toestemmen dat het onder al dat voortreffelijke het allervoortreffelijkst is. Wil men *dat* genre *satire* noemen, mij is 't wel, Horatius zelf heeft aan een groot deel van zijn werk *dien* naam gegeven. Als men dan daarbij maar vooral denkt aan de oorspronkelijke beteekenis van 't woord, die toch wel samenhangen zal met de uitdrukking: *lanx satira*: een schotel met eerstelingen van den oogst, dus met *allerlei* vruchten en gewassen den goden ten offer aangeboden; want „satire" in den modernen, engeren zin is voor de gedichten van Horatius, die ik thans op 't oog heb, een zeer onjuiste benaming, dat woord klinkt veel te scherp en onvriendelijk. Waar Horatius op zijn best is, daar is hij *juist niet* bitter of hatelijk. Een goede naam, die volmaakt past bij dit genre, is misschien niet te vinden, of 't zou die moeten zijn dien de eerwaarde Tuckwell in zijn alleraardigst boekje over Horatius aan de hand doet: *conversation*. Want werkelijk *zijn* de onderhavige gedichten (of stukken van gedichten) genoegelijke keuvelarijen over zaken van den dag, soms van intiemen, persoonlijken, soms van meer algemeenen inhoud, waarin dus uit den aard der zaak het element van kritiek en terechtwijzing niet ontbreekt, maar waarbij 't toch vooral te doen is om een behagelijke, aantrekkelijke schildering van des dichters verkeer in den kring zijner vrienden en in 't bizonder — ik moet dat nog eens weer herhalen — zijner *vriendjes*. Zulke „conversations" zijn verspreid door ál de bundels van Horatius: het heele eerste boek der „Brieven" is van dien aard — nu, dat spreekt wel van zelf: 't zijn immers ten naastenbij alle echte *brieven* aan vertrouwde vrienden of althans zeer goede kennissen over particuliere aangelegenheden; maar er is ook menige dus-

genaamde „satire", die in aard en wezen van die „Brieven" niets verschilt; de drie groote brieven, die het tweede brievenboek vullen, niet het minst de Ars Poetica, een naam, dien ik kortheidshalve en voor 't gemak wil laten bestaan, bevatten lange stukken, geheel in den „conversation"-toon: ja er zijn ook oden, die wij onder dezelfde rubriek kunnen en moeten brengen; waarin — om een zeer treffend voorbeeld te noemen — verschilt het heerlijke odetje *aan Iccius* van den geestigen, vermakelijken Brief aan den zelfden? Ja — wat wel het allertreffendst is — in de Epoden, dien bundel, waarvan Horatius zelf beweert dat hij daarmee de moorddadig-bittere „iamben" van den Pariër Archilochus navolgt, is er althans één, die geheel en al in den toon valt van wat Tuckwell „conversations" noemt. Bij alle kan en moet men zich voorstellen dat Horatius ze allereerst voordraagt in den gezelligen kring zijner dischgenooten, zijner gasten en logés op zijn Sabijnsche hoeve, zijner reismakkers op vroolijke uitstapjes, zijner samenkomsten met Maecenas en andere vrienden van geestig en onderhoudend discours. Zulke conversations zijn uit den aard der zaak niet al te streng en systematisch van samenstelling; nu ja, de dichter gaat wel geen wartaal spreken — wat soms de handschriften-verknoeiers met hun toevoegsels en verplaatsingen hem laten doen — maar hij valt wel eens in herhalingen en laat dit of dat aan de vindingrijkheid des lezers over. Kortom zijn *versregels* behouden iets van de omgangstaal, en dat iets gaat in een metrische, vooral een berijmde vertaling zoo licht verloren — en als ik in Hollandsche verzen vertaalde, deed ik 't zeker in rijmende. Bedien ik mij van proza, dan kan ik trouw blijven aan 't voorschrift dat ik zelf aan vertalers pleeg te geven: zorg dat uw hedendaagsche, Hollandsche, lezers bij uwe vertaling het zelfde gevoelen als de tijd- en landgenooten van den ouden Romein of Griek bij het origineel; maak dat die oude klassieke auteur als een levende gestalte vóór u staat en laat hem dan spreken als ware 't een Amsterdammer of Leidenaar onzer dagen.

Kortom, er valt op de samenstelling van deze „satire" iets —

veel of weinig — aan te merken; ik wil zelfs gaarne toegeven dat ze van Horatius' „conversations" bij lange na niet de aardigste is. Maar, wat is ze aardig op zich zelf beschouwd! Wat zien we hier Horatius in zijn dagelijksch leven vóór ons! Om er één punt uit te releveeren: dat schamele muilezeltje met de kale plekken dat heeft zeker een tijdlang een niet onbelangrijke rol gespeeld in Horatius' leven. Later — Epl. I, 15 — houdt Horatius er een paard op na.... blijkbaar voor grootere tochten, en wat hij van dat paard vertelt bewijst ons dat het dezelfde karaktertrekken vertoonde, die hij voorheen in zijn muilezel heeft leeren.... ik zal niet zeggen: waardeeren en bewonderen. Maar nu *heeft* hij waarschijnlijk nog niet eens zijn hoeve in 't Sabijnenland en dáár zal de muilezel wel *het* vervoermiddel zijn geweest. En wat daar de muilezel te zeggen heeft over iemands doen en laten daarvan kunnen mijn vrouw en ik uit ondervinding meespreken. Want we zijn verleden jaar in Vicovaro geweest, we hebben met eigen oogen gezien in welk soort van landschap Horatius bizonder behagen heeft gehad, en konden ons zijn voorkeur best begrijpen. Ook zijn we, toen we daar die fiksche deern aan de waschtobbe zagen staan, trots alle historische kritiek ten volle overtuigd geworden dat de Sabijnsche maagdenroof een historisch feit is geweest; we hebben dat „nest" daar op den berg zien liggen, gebouwd op overoude verdedigingsmuren; we hebben vóór en achter die merkwaardige veelhoekige kerk gestaan en ons maar verbeeld dat dat het *fanum putre Vacunae* was.... maar tot Horatius' hoeve (de villa Orazio) hebben wij het *niet* gebracht.... dat wou het schamele muilezeltje niet hebben. Ja Gsell-Fells schrijft voor.... „men neemt in Vicovaro rijtuig naar Roccagiovane enz." maar dat is buiten den waard en den Sabijnschen muilezel gerekend. Rijtuig in Vicovaro! De kantonrechter van die streek, die heeft een keurig chaisje met een weldoorvoed paardje, maar anders.... paarden in Vicovaro! Toch zag 't er in 't begin uit alsof 't recept in Meijers Rom und die Campagna doodgemakkelijk uit te voeren is. De waard van de eerste de beste herberg —

of een van zijn klanten — verklaarde zich onmiddellijk bereid ons naar villa Orazio te rijden voor 15 Lire plus una buona mano .... of die eisch hoog was of bescheiden hebben wij, helaas, niet kunnen constateeren. We moesten dan maar wachten .... daar in die andere kroeg waar onze Sabijnsche maagd aan de waschtobbe stond. Maar dat wachten duurde zóó lang, dat we eindelijk besloten maar te voet te gaan: brachten wij 't dan niet tot het eigenlijke doel van onze reis, dan zagen we ten minste een deel van het landschap en waren 's avonds weer intijds aan den laatsten trein naar Rome. Maar zie .... op den rijweg (*in* Vicovaro rijden is zoowat even onmogelijk als rijden op een zoldertrap), daar ontmoetten we eerst het sierlijk spannetje van den kantonrechter en niet ver daarachter het voor ons bestemde „legno". Ja zoo heette het met recht, met zoo'n houten bak vervoert onze Leidsche groenman zijn koopwaar, maar nu waren er twee planken over gelegd, de voorste voor den koetsier en mij, de achterste voor mijn vrouw. Dat hobbelde en schommelde nog al, maar de *curtus mulus* deed goed zijn plicht, zóó zouden we er wel komen. Totdat de weg zich splitste: naar rechts, met plezier, dat ging naar 't station en dat was zijn Ed's gewone loopje, maar naar links .... dank je wel! Onze Sabijnsche geleider mocht vloeken op de maledetta bestia zooveel hij wilde, en ook anderszins toonen dat hij stellig geen trouw lid was van de maatschappij tot bescherming van dieren, de maledetta bestia verdroeg alles met onverstoorbare Stoische gelatenheid en liet ons alleen bij wijze van waarschuwing nu en dan voelen *hoe* hij 't karretje zou uitschudden zoodra hij iets zag dat een beetje op een afgrond leek. Toen zijn we maar uitgestapt en hebben ons tevreden gesteld met een kijkje heel uit de verte naar de Unica Sabina, maar hadden te voren gelegenheid te constateeren dat 't Sabijnsche ras nog altijd een edel ras is. Bij 't uitstappen gaf ik nl. onzen mulio te verstaan, zeer duidelijk te verstaan, dat hij nu niet alleen geen 15 Lire, maar dat hij niets kreeg. Verbeeld u zoo'n geval in Napels! Daar zou 't misschien niet op moord en doodslag, maar zeker op

pagare zijn uitgeloopen. Doch onze Sabijn zei op licht-bedroefden toon „niente?", nam beleefd zijn mutsje af, keerde om, en nú draafde de zooeven vervloekte dat 't een lust der oogen was. Zoo zijn daar de rechtsopvattingen in dat land van louter braven. Aan 't station ontmoetten wij weer onzen kantonrechter, wien ik 't geval vertelde (want ik had mij een beetje ongerust gemaakt voor een samenscholing van Vicovaarsche muilezeldrijvers om ons 't vertrek te bemoeielijken), maar toen ik aan 't „niente" toe was, viel deze nazaat van Aquilius, Trebatius en Ser. Sulpicius in: „è giusto signore, non ha fatto niente".

Nog één mededeeling voeg ik toe aan deze uitweiding, die geenszins overbodig is, waar we toch een idee trachten te geven van wat Tuckwell een Horatiaansche conversation noemt: wij beiden, mijn vrouw en ik, kunnen 't heele geval voor de schim van Horatius verantwoorden, want met onverstoorde blijmoedigheid hebben wij onze teleurstelling verdragen!

Doch, hoe aardig onze „satire" ook is om allerlei detail en bijwerk, de hoofdzaak is en blijft al wat ons Horatius zelven teekent vooral in zijn verhouding tot Maecenas. Hier zien wij dan vóór ons — en voortreffelijk geteekend zien wij hem — een man, die zonder eenige zelfverheffing zich zijn menschenwaarde ten volle bewust is, die tegenover een hooger geplaatste wellevend weet te zijn zonder zich een oogenblik te vernederen; die, terwijl hij van het zeldzame voorrecht gewaagt, hem ten deel gevallen van in Maecenas' kring te worden opgenomen, zijnen lezer, al is hij zelf er zoo ver mogelijk van verwijderd dát te denken, laat staan dan uit te spreken, dwingt bij zich zelven te zeggen: „nu, Maecenas mocht ook blij wezen zich zoo'n vriend te hebben verworven". En feitelijk was dat de volle waarheid. Men bedenke maar eens: zoo'n Maecenas, zoo'n Messalla, ja keizer Augustus zelf, wilde een hoogen, een vorstelijken staat voeren — een voornaam, zoo niet het voornaamste vereischte daarvoor was: aan zich verbinden al, wat in stad en rijk door gaven des geestes, door letterkundigen- of kunstenaarsroem uitblonk. En hoe groot en machtig

zulke Heeren ook waren, er bestond tusschen hen een heilzame concurrentie, die ook hen eenigszins afhankelijk maakte van de cliënten, met wie zij begeerden te pronken. Wij hebben zoo even gezien hoe keizer Augustus zich heeft beijverd om door Horatius de patroons-rol van een zijner Brieven te worden waardig gekeurd. Maar aan den anderen kant, stel u onzen dichter voor: van zijn bescheiden vaderlijk vermogentje beroofd, daarbij geknakt naar lichaam en geest — 't is niet voor niet dat Horatius zich op nauwelijks vijftigjarigen leeftijd oud en afgeleefd gevoelde; want al zie ik in des dichters mededeeling, dat hij in den slag van Philippi zijn schild in den steek heeft gelaten, niet veel meer dan een dichterlijke gemeenplaats (als eenmaal 't gevecht is begonnen zal de eene krijgsman wel niet zooveel dapperder of lafhartiger zijn dan de ander), 't blijft iemand „niet in de kleeren zitten" dat hij deel heeft moeten nemen aan een verwoeden, bloedigen burgeroorlog, vooral niet iemand, die door de natuur beschikt scheen om een rustig leventje te leiden, gewijd aan licht en luchtig geestelijk bedrijf. Daar stond dan Horatius arm en, zoo al niet ziekelijk, dan toch te zwak om met iets anders in zijn onderhoud te voorzien dan met wat poëtisch geknutsel — althans zóó oordeelde hij zelf over zijn dichterlijke prestaties (over Horatius, den dichter in zijn eigen schatting, zullen wij later uitvoerig handelen) en zie, dat zelfde geknutsel viel in den smaak van de groote autoriteiten op dit gebied, van Virgilius en Varius. Door hen wordt hij aan Maecenas aanbevolen; na een kortstondig bezoek, waarin de dichter zijn omstandigheden moet blootleggen, houdt Maecenas negen maanden de zaak in beraad en zoo waar, zonder dat er intusschen iets bizonders is voorgevallen, neemt Maecenas hem op in den naasten kring zijner beschermelingen. 't Moet den dichter geweest zijn alsof zich na een leven van zorgen en nooden opeens een aardsch paradijs voor hem had geopend. In dien gelukstaat van rust en veiligheid leeft Horatius nu al een poosje, lang genoeg om van zijn eerste verbazing te zijn bekomen, maar nog te kort om reeds ongevoelig te zijn

geworden voor de geneugten van zijn nieuwen staat, en nu schrijft hij aan Maecenas een brief, maar een brief, bestemd om door ieder te worden gelezen, waarin hij zijn vreugde en dankbaarheid uitspreekt, vreugde over de hem geschonken voorrechten, dankbaarheid jegens zijn nieuwen beschermer, maar 't een en ander op een toon, waarvan 't moeielijk te zeggen is of ze den spreker dan wel den toegesprokene 't meest tot eer strekt. Ja, dat **magnum** *hoc ego duco quod placui tibi* dat beteekent veel in den mond van een Romein, die met den positivus van een adjectief zoo heel veel meer bedoelt dan met den superlativus. Maar al vertalen wij die woorden met: „wat een onschatbare zegen, dat ik uw goedkeuring heb mogen verwerven," daarmee is 't dan ook uit met alle bewierooking van Maecenas, want den eigenlijken lof daarvoor dat de dichter thans zoo volmaakt gelukkig is, die wordt gebracht aan.... 's dichters vader, den eenvoudigen, door de wereld vergeten slavenzoon. Waarlijk, had Maecenas ook maar in de verte op een parvenu geleken, had hij iets gehad van geldtrots of aanmatiging, die ééne brief ware voldoende geweest om de nog jonge vriendschap te doen verkoelen, den beschermer van zijn beschermeling te vervreemden. Maar zoo iets *was* van Maecenas niet te vreezen, zoo iets vreesde ook Horatius geen oogenblik en toch kon hij ook toen reeds er zich een vrij duidelijke voorstelling van maken van hoe onschatbare zegeningen zijn pas gesloten vriendschap, zoo hij niet moedwillig die zelf verstoorde, voor hem de bron kon worden. En wat hij nu nog slechts kon droomen, dat is na weinig jaren voor hem een heerlijke waarheid geworden: toen heeft de milde hand des beschermers in der daad voor hem een aardsch paradijs ontsloten, de Sabijnsche hoeve, waar Horatius voortaan zijn dagen mocht slijten vrij en onbekommerd, zich geheel wijdend aan al de bezigheden, die hem het liefst waren. Niets is er wat den hoveling en den vriend Maecenas zóó tot een onsterfelijke eer strekt, noch het „Maecenas, telg van Lydisch koningsbloed", noch het prachtig maar door erbarmelijke knoeiers tot een waar pruldicht aan-

gelengde *gelegenheidsgedichtje* bij Maecenas' ziekte „zoo gij heengaat, wil ik niet achterblijven", als die „satire", waarin Horatius de zaligheden bezingt, die hem *dat* geschenk zijns edelen weldoeners oplevert van dag tot dag. Maar dien *Brief* — want een brief of conversation is ook dat — behandel ik aanstonds als ik aan Horatius' liefde voor natuur en landleven toe ben; hier vermeld ik daaruit alleen de vrijmoedigheid, waarmee de dichter gewaagt van den last, dien hij heeft van zijn vriendschap met Maecenas en andere groote heeren, van die vriendschap, waaraan hij alles, alles dankt wat hem het leven tot een genoegen maakt. Ook nu komt de gedachte niet bij hem op: „laat ik toch oppassen dat niets mijn goede verstandhouding met Maecenas verstoort, want dan is 't op eens uit met al mijn geluk, uit voor goed, dan moet ik maar weer zien hoe ik op de minst smartelijke wijze *door*, misschien wel *uit* het leven kom." En toch zou die gedachte reeds toen misschien niet geheel uit de lucht gegrepen zijn geweest; *reeds toen misschien niet*, maar eenige jaren later *zeker* niet. Want Maecenas mag dan al — dat blijkt uit alles — een nobele en hartelijke vriend voor zijn vrienden zijn geweest, hij had, wat alle weekelijke, ietwat verwende, naturen plegen te hebben, behoefte aan inschikkelijkheid van de zijde zijner bekenden, zich naar hen te schikken ging hem minder gemakkelijk af, en die eigenschap is met het klimmen der jaren zeker niet afgenomen: we kunnen ons voorstellen dat na de zware ziekte, die aan Horatius het zoo even genoemde gelegenheidsgedichtje (c. II, 17 *cur me querelis*) in de pen gaf, de patroon der dichteren steeds veeleischender is geworden, ja dat hij, als ze 't hem eens niet naar den zin maakten, zich soms niet ontzag hun voor te houden, hoeveel ze te danken hadden, hoeveel ze verschuldigd waren aan hunnen weldoener. Van Horatius in 't bizonder verlangde hij steeds zijn aanwezigheid of althans zijn nabijheid; zeker strekt dat verlangen beiden tot eer en is een bewijs van Maecenas' goeden smaak, maar 't kon den gunsteling, die voor zijn gezondheid behoefte had of meende te hebben aan verandering

van klimaat wel eens lastig worden; en werd hem dan daarbij wat vaak te verstaan gegeven, dat 't niet meer dan een staaltje van zijn plicht was zijn machtigen begunstiger gezelschap te houden, dan moest bij een man, fier en onafhankelijk van geest als Horatius, de gedachte opkomen: „zoo kan 't niet langer blijven". En die gedachte spreekt hij eindelijk uit in een brief aan Maecenas (I, 7), waarvan de korte inhoud neerkomt op niet meer of minder dan: „ik wil u alles terug geven wat ik ooit van u ontvangen heb".... alles, ook het Sabijnsche landgoed, dat nu al acht jaren lang (van 23 tot 31) de bron is van alle levensgeluk, de schat zonder welken hij zich geen menschwaardig bestaan meer denken kan. En dat groote, dat geweldige woord spreekt hij uit niet in een booze luim, niet in een opwelling van drift, maar met een kalmte, alsof 't een kleinigheid gold, in dien gemoedelijken, genoegelijken conversation-toon, waarin steeds zijn beste gedichten zijn gesteld.... 't spreekt alles voor den dichter van zelf! Dien brief *moet* ik hier geheel in vertaling weergeven; in de geheele wereldliteratuur zal men niet licht een tweede stuk vinden, waarin met zooveel bonhommie, ja met zooveel blijmoedigheid en tevens met de meest volstrekte beslistheid wordt prijsgegeven dat, waarop voor hem, die 't prijs geeft, zijn gansche levensgeluk berust. Maar zooals die Brief ons is overgeleverd *kan* hij m. i. onmogelijk blijven. Ik zal dus vooraf zeggen wat ik over enkele verzen denk, deels in aansluiting aan oudere critici, deels op grond van eigen overweging.

vs. 5 tot 9. „Gij zult het voor lief moeten nemen" zegt Horatius „dat ik in den ongezondsten tijd des jaars Rome mijd." Dat dood-eenvoudige „in den ongezondsten tijd des jaars" wordt volgens de overlevering aldus uitgedrukt:

dum ficus prima calorque
Dissignatorem decorat lictoribus atris,
Dum pueris omnis pater et matercula pallet
Officiosaque sedulitas et opella forensis
Adducit febris et testamenta resignat.

Wat een onuitstaanbaar geleuter! Zou Horatius niet hebben gevoeld dat met

dum ficus prima calorque
Adducit febris et testamenta resignat

die gedachte geheel is uitgeput en.... alleraardigst uitgedrukt. Waar doet zich ooit op geestelijk gebied het wonder voor, dat iemand tegelijk toont te weten hoe 't hoort en 't verkeerd doet? En ontbrak 't Horatius op eens zoo zeer aan alle inzicht van 't betamelijke, dat hij niet begreep dat hij, wanneer hij aan Maecenas wilde zeggen: „zoo lang het slechte jaargetij duurt, kom ik niet te Rome" den ziekelijken en ongeduldigen ouden Heer niet vier en een halven regel lang bij dat „slechte jaargetij" mocht houden, terwijl hij dat beschreef met een niets ter zake afdoende breedsprakigheid? Dat alles *dissignatorem-forensis* is 't geknutsel van een schooljongen, die zijn geleerdheid, zijn kennis van vreemde woordjes, wilde luchten; let vooral eens op die diminutiva *matercula* en (vooral) *opella*, wat komen zij den onbedreven verzenmaker uitnemend te stade, maar wat zijn ze overigens volkomen misplaatst. Ook bedenkt onze knaap niet dat wél het jaargetijde de menschen aan malaria doet lijden en er velen ten grave sleept, maar dat het maken van wat visites en een beetje rechtspractijk — men moge 't een en ander nog zoo onaangenaam vinden — toch waarlijk het sterftecijfer niet noemenswaard kan verhoogen, vooral niet in den tijd dat de groote lui, die die visites ontvangen, uit de stad zijn en de rechtszaken voor 't meerendeel stil staan. Zie daarentegen hoe aardig alles wordt als we 6—8 (dissignatorem-forensis) er eenvoudig uit wippen. Na vs. 13 laat Lucian Mueller volgen de verzen die nu staan

25—28 Quodsi me noles usquam discedere, reddes
Forte latus, nigros angusta fronte capillos,
Reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et
Inter vina fugam Cinarae maerere protervae.

En zeker, de gedachte: „als ge mij steeds bij u wilt houden, moet gij mij mijn jeugd terug geven" moet *onmiddellijk* volgen op: „zoo lang het slechte jaargetijde duurt kom ik niet te Rome", maar L. Mueller heeft niet gelet op iets.... dat hij had kunnen gebruiken om zijn conjectuur tot den rang eener zekere emendatie te verheffen: wij krijgen nu met slechts 3 regels er tusschen in twee zinnen achter elkaar beide met *quodsi* beginnend. Reeds dat gaat niet, maar nog minder gaat 't dat in vs. 10 *quodsi* dient voor niets anders dan *tijdsaanduiding*. Dat is in 't geheel geen Latijn. 't Geval stond zoo: de copiist moest schrijven:

1 At cum bruma nives Albanis illinet agris
2 Ad mare descendet vates tuus et sibi parcet
3 Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
4 Cum Zephyris, si concedes et hirundine prima.
5 Quodsi me noles usquam discedere, reddes
6 Forte latus, nigros angusta fronte capillos,
7 Reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et
8 Inter vina fugam Cinarae maerere protervae.

Maar toen hij aan vs. 1 zou beginnen dwaalde zijn oog even af naar vs. 5 en hij schreef *quodsi* in plaats van *at cum*, wist toen met de passage, die weer met *quodsi* begon geen raad — hij was slim genoeg om te begrijpen dat die herhaling van *quodsi* fout was — en zette 5—8 onder aan de bladzijde: van daar verdwaalde die passage naar de verkeerde plaats:

vs. 24 Dignum praestabo me etiam pro laude merentis.

Dit vers wordt door Nauck gedelgd; zeer te recht: 't is er ingelapt om een overgang te krijgen tot de naar de plaats van 25—28 verdwaalde verzen, die 14—17 behooren te wezen. En 't is een echt lap-vers, zie L. Mueller, aan wiens betoog nog dit kan worden toegevoegd, dat te dezer plaatse niet over den man, die weldaden *ontvangt*, maar over den man die weldaden *bewijst*, behoort te worden gesproken.

Op de verzen (vroeger) 25—28 („als gij mij altijd bij u

wilt houden moet gij mij weer jong maken") volgt 't aardig verhaal van den Calabrischen boer, die zijn gast peren opdringt, die hij, als deze bedankt, zegt dan maar aan de varkens te zullen voeren. Daarna komen dan de verzen (voorheen 23 en 24):

vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus,
nec tamen ignorat quid distent aera lupinis.

De gedachtengang is deze: „zoo doet zoo'n Calabriër: die dringt zijn weldaden op en bekommert zich om haar waarde niet. Een wijs man daarentegen geeft wel graag, maar weet zijn geschenken op hun juisten prijs te schatten (in casu begrijpt hij dat geen geschenk meer waard is dan de vrijheid). Maar nóg onverstandiger en onhebbelijker dan de Calabriër is hij, die den beweldadigde zijn weldaden verwijt. Die handelwijze wordt dan opgehelderd met de fabel van Aesopus (vroeger vs. 29—33). Dat ik toch zoo onnoozel ben nog altijd graag naar Bentley te luisteren! Die heeft immers zijn tijd gehad, net als Peerlkamp. „Heelemaal uit den tijd" zei die witwerker, toen hij een echte Toolsche porselein-kast bekeek. Maar ik kan 't niet helpen dat een vos niet kruipt door een spleet en dat een „koren-gewelf" onzin, maar een haverkist juist 't meubel is, dat we hier hebben moeten. Ik zet dus voor 't vosje een muisje, en voor 't koren-gewelf een haverkist in de plaats.[1]) „Ja maar poes redeneert niet met het muisje maar eet het op." Dat noem *ik* nu eens een rationalistische opmerking (of moet ik, om in den smaak te vallen, „intellectualistisch" zeggen?), overigens een zeer verstandige. Ja zeker, poes eet 't muisje op . . . als ze het krijgen kan, maar zit poes aan den eenen kant van een spleet en 't muisje aan den

[1]) Er bestaat nog een fabel van een vos, die *vleesch* gestolen en opgegeten heeft. Deze fabel moet men, wel verre van haar op veelal gebruikelijke wijze door die van Horatius heen te koezemoezen, er streng van gescheiden houden: eerst zien wat de ééne schrijver vertelt en vertellen moet, en dan eerst den ander er bij halen, dat is „methode"!

anderen kant, dan is 't net iets voor haar den gevangene een zedepreek te houden, waarmee ze hem bespot. Tegenover het slimste dier in de fabel zou haar zoo'n aanmatiging niet voegen; men bedenke toch dat, wat wij met *poes* vertalen, maatschappelijk een *poes* is maar zoologisch slechts een *wezel*. Een wezel, die een vos vermaningen geeft!

34 „Als gij die fabel op mij wilt toepassen" zoo gaat de dichter voort „geef ik u alles, wat ik van u gekregen heb terug." Daarop volgt dan in de overlevering

35 Nec somnum plebis laudo satur altilium nec
36 Otia divitiis Arabum tutissima muto.
37 Saepe verecundum laudasti rexque paterque
38 Audisti coram nec verbo parcius absens,
39 Inspice si possum donata reponere laetus.

Aan vs. 38 nam reeds Nauck aanstoot, ik heb haast nog meer bezwaar tegen 't geen daaraan vooraf gaat. Hoe toch moeten wij vs. 35 vlg. opvatten? L. Mueller ongeveer aldus: „ik ben geen lekkerbek en heb niets liever dan de vrijheid." Niet heel correct; wat van *nec somnum plebis laudo satur altilium* de ware zin is heeft Kiessling goed ingezien: „'t is bij mij ernstig gemeend: ik prijs niet den gezonden slaap des armen alleen dan, als ik mijn maag overladen heb met fijne gerechten." Op zich zelf is dat een perfecte zin, maar wat wordt er aan vast geknoopt?

nec
otia divitiis Arabum tutissima muto.

Ik zie geen kans om hier de woorden zoo te draaien dat we een *tegenstelling* krijgen, waaraan toch behoefte is; wat we ook doen, we krijgen twee dingen, die zoo wat op 't zelfde neerkomen:

a ik veins geen liefde voor armoede (die een mensch zijn vrijheid laat).

b ik heb niets liever dan de vrijheid.

Maar ik heb nog een bezwaar, waarvan 't mij verbaast dat 't nooit vóór mij is gemaakt: het *superlatief*-begrip van *tutissima* hoort niet bij hetgeen men niet wil *prijsgeven*, maar bij hetgeen men niet in ruil daarvoor wil *aannemen*. Horatius kan wel zeggen: „mijn *veilige* rust verruil ik niet voor de *grootste* schatten der Arabieren" maar niet: „mijn *veiligste* rust verruil ik niet voor de schatten der Arabieren." Vader Poot zegt immers ook:

lage rust braveert den lof
van het *hoogste* koningshof.

Nu, en die wist het!

Kort en goed ik schrap de verzen 35 en 36, die een verdraaide, en 37, 38, 39, die in 't geheel geen gedachte bevatten. En zoo krijg ik, wat ik geen oogenblik betwijfel of zóó heeft Horatius het gewild, onmiddelijk na de verklaring: „ik wil u alles terug geven, wat ik van u gekregen heb" de gedachte: „ieder moet zelf weten wat hem past" zoo aardig in vs. 40—43 uitgewerkt met het voorbeeld van Telemachus, die tot Menelaus zegt: „neen, koning, geef mij geen paarden ten geschenke, daar heb ik op mijn rotsachtig eilandje niets aan."

Op die gedachte „ieder moet weten wat hem past" volgt het verhaal van Philippus en Vulteius, een alleraardigst verhaal, maar waarvan enkele momenten den lezer misschien niet dadelijk helder zijn. Daarom een paar woorden ter verklaring vooraf. De aanzienlijke Marcius Philippus krijgt in eens lust in persoonlijke kennismaking met de straatfiguur Vulteius Menas, waarom eigenlijk? Wel, om wat zijn bediende hem vertelt van 's mans zelfstandig karakter en ook om wat hij van hem ziet. Want Menas is een barbierswinkel ingegaan, de baas is uit, maar wat nood? Menas weet zich te redden en met het voor de hand liggend gereedschap knapt hij zichzelven wat netjes op. Philippus stuurt zijn bediende om hem aan zijn tafel te noodigen. Menas bedankt; heel begrijpelijk: hij heeft zijn vrijheid liever dan een deftig, stijf diner. Philippus veront-

waardigd! ook dat verstaan wij; hij gaat den volgenden morgen zelf op Menas af: natuurlijk, hij wil 't er niet bij laten. Maar wat ons nu wel wat bevreemdt is dat die zelfde Menas, die gisteren nog zoo onbeleefd was, nu op eens een toonbeeld is van onderdanigheid. We zullen ons de zaak zoo moeten voorstellen: 't is een verhaal uit den ouden tijd, een 70 à 80 jaar geleden; de mindere man, al is hij nog zoo brutaal en gesteld op zijn vrijheid, heeft nog een aangeboren respect voor de groote heeren; als dan ook Menas den deftigen grootwaardigheidsbekleeder zoo op eens vóór zich ziet, wordt hij verlegen en bedenkt dat 't toch wel wat al te lomp is geweest dat hij, na gisteren de zoo vereerende invitatie te hebben afgeslagen, nu althans niet van morgen even op audientie is geweest om een dankbetuiging uit te spreken. Over dat verzuim maakt hij zijn excuus, en als Philippus zegt: „nu 'k zal 't je dan maar vergeven, op deze voorwaarde dat je vandaag bij mij komt dineeren" durft hij niet weer weigeren en verschijnt op 't bepaalde uur.

't Verder verloop van 't verhaal is glashelder. Dat bevalt Menas zoo te smullen, hij komt nog eens en nog eens weer, ja 't kost Philippus niet veel moeite hem op een feestdag mee te krijgen naar zijn buitenplaats. Heerlijk vindt Menas 't in de vrije natuur. Daar wil Philippus een grap van hebben: hij bepraat hem om een akkertje te koopen en verstrekt hem het daarvoor benoodigde, een zeer klein sommetje. Een tijdlang gaat dat goed, Menas is boer met hart en ziel, maar verstand van 't vak heeft hij natuurlijk niet, 't loopt hem tegen in alles. Weldra verschijnt hij weer vóór zijn patroon en bidt en smeekt hem, hem weer in zijn ouden staat te herstellen.

Ook in dit verhaal moet de verbeterende hand des criticus even ingrijpen; vs. 58 leze men met Bentley *lare curto* voor *lare certo*, dat geen zin heeft: wie is er nu *zonder* vaste woning? Nu ja een landlooper, maar daarvoor heeft Philippus den man, die zich daar zoo netjes stond te kappen en te scheren, geen oogenblik kunnen houden. En vs. 79 delg ik met Nauck, een wel wat brutale maatregel, maar, zoo begrijpelijk het is

dat Philippus er een grap van wil hebben dat zijn nieuwe vriend zoo'n behagen in 't buitenleven gekregen heeft, zoo volmaakt duister is het hoe dat hem (Philippus) *rust* (requiem) zou kunnen geven.

Nu, dat aardige verhaal dan volgt op de door 't antwoord van Telemachus aan Menelaus opgehelderde gedachte: „elk moet weten wat hem past". De samenhang is zeer duidelijk: „gij, Maecenas, wilt mij steeds bij u hebben, gij wilt van mij, buitenman, een stads-heer maken; dat is even onverstandig van u als 't van Philippus was om de stads-specialiteit Menas in een boer te willen metamorfoseeren; nu, Philippus deed dat ook maar voor de grap."

Eveneens duidelijk is de toepassing: „als iemand ontevreden is met zijn tegenwoordige levenswijze en terug verlangt naar zijn vroegere, moet men hem laten begaan" (in casu: gij moet mij niet tegen wil en dank in Rome houden).

En de moraal, waarmee de geheele brief wordt besloten: „dat is het ware, dat ieder zich meet met zijn eigen maat".

Zie hier dan nu de

Vertaling van Epist. I, 7
(zooals ik geloof dat die door Horatius geschreven is).

Ik had u zoo beloofd dat ik maar een paar dagen buiten blijven zou, en kijk me nu zoo'n misbruik van vertrouwen eens aan: de heele Augustusmaand laat ik op me wachten. Ja Maecenas, als ge wilt dat ik gezond en flink zal wezen, dan moet gij mij de zelfde vrijheid, die gij mij schenkt als ik ziek ben, ook laten wanneer ik bang ben het te worden, in 't jaargetij van de eerste rijpe vijgen, als de malaria heerscht en de notaris het druk heeft. Komt dan de winter het sneeuwvachtje spreiden over de Albaansche velden, dan daalt uw zanger af naar 't zeestrand en kruipt met een boekje in een hoekje; bij u, beste vriend, komt hij terug met 't lentekoeltje en de eerste zwaluw — zoo gij dat goed vindt. Maar wilt gij mij steeds aan uw zijde houden, dan moet ge mij mijn krachtige longen terug geven, mijn krullebol, die me over 't voorhoofd

hing, mijn vroolijk praatje, mijn ongedwongen lach, en den weemoed, die me aan 't feestmaal kon overvallen als ik dacht aan de dartele Cinara, die me had laten zitten.

Uw mildheid jegens mij was een geheel andere als die van den Calabrischen boer, die zijn gast op peren onthaalde:

Kom, neem er nog eentje.

Neen 't is al welletjes.

Nu pak er dan wat in — zooveel je maar wilt.

Wel bedankt.

Kom, je kleine jongens lusten ze ook wel.

't Is erg vriendelijk van je, maar ik zal er geen gebruik van maken.

Je moet 't zelf weten, dan zijn ze voor de varkens.

Onverstandige mildheid geeft weg wat voor haar geen waarde heeft, zij was en is telkens weer het zaad der ondankbaarheid. Een braaf en wijs man daarentegen heeft graag wat over voor wie een weldaad waard is, maar die weet daarbij zijn geschenken goed te taxeeren.

Een muisje was eens door een spleet in een haverkist gekropen, had zich daar flink te goed gedaan en wou er weer uit, maar jawel, zijn buikje was te rond. Dat zag de poes, die naar binnen keek en zei: „wou je er uit, vriend? Maak dan eerst dat je weer mager wordt, want mager was je toen je er in kroop."

Vindt ge dat een fabeltje waar *ik* wel eens aan denken mag? Nu, dan ben ik bereid alles terug te geven.

Heel verstandig zegt Telemachus, de zoon van den kloekmoedigen Ulysses: „neen, paarden, daar heb ik op Ithaca niets aan, ze kunnen er niet draven en vinden er niets te eten. Dus, zoon van Atreus, houd uw geschenk maar, 't komt u beter te pas.

Klein bij klein: ik moet niets hebben van het vorstelijk Rome, ik hoor in 't stille Tibur of in 't vreedzame Tarentum.

Marcius Philippus, de druk beklante en beroemde rechtsgeleerde, ging eens op een middag van 't forum naar huis. Hij was al op jaren en pruttelde dat 't toch zoo'n eind was

tot aan den Esquilijn.[1]) Daar ziet hij in een leegen barbierswinkel aan de schaduwzijde iemand keurig geschoren en dood op zijn gemak bezig met zelf zijn nagels te fatsoeneeren. „Demetrius" — zoo heette Philippus' bediende — „ga eens heen" zegt hij „en vraag waar die man tehuis hoort, hoe hij heet, wat zijn beroep is, wie zijn vader is, of, als hij dat niet weet, wie zijn patroon. Ik zal hier op je wachten." Demetrius gaat en komt terug met 't bericht: de man heet Volteius Menas, afslager van beroep, geld heeft hij niet maar zijn reputatie is goed; men ziet hem nu eens druk in de weer en dan weer aan 't luieren; hij wil wel wat verdienen maar houdt niet van oppotten; hij is te vreden in den stand, waarin hij leeft, verlangt niet rijk te worden, gaat op feestdagen graag eens uit en op werkdagen, als hij klaar is, doet hij zoo'n beetje aan sport.

Dat moet ik dien vriend eens alles zelf hooren vertellen, zeg hem dat hij bij me komt eten. Menas kan zijn ooren niet gelooven, denkt er een poosje over na en zegt: „dank je wel".

Wat, bedankt hij mij?

Ja, de vlegel bedankt — hij moet niets van u hebben, of hij is bang voor u.

Den volgenden morgen staat Philippus onverwacht vóór Volteius, die bezig is prullariën te verkoopen aan een troepje werklui, en groet hem het eerst. Volteius maakt zijn excuus, dat hij 't zoo druk heeft, dat hij niet zijn eigen baas is, dat hij daarom niet in de vroegte een visite was komen maken — en dat hij mijnheer niet had zien aankomen.

Nu, ik zal 't je dan maar niet kwalijk nemen, maar op één conditie: kom van daag bij me eten".

Tot uw orders.

Dus, om drie uur; tot ziens, gezegenden koophandel.

---

[1]) Op den uitlooper van den Esquilijn, zoowat waar nu S. Pietro in Vincoli is, woonden in dien tijd de rijke lui. Van daar naar 't forum is niet meer dan een kilometer, maar 't gaat daar goed naar de hoogte, zooals iemand merken kan die van café Faraglia de via Nationale opgaat; 't is daarbij op 't heetst van den dag en Philippus is niet jong meer!

't Diner begint, Volteius snapt en snatert al wat los en vast is, eindelijk gaat hij naar bed.

Van dien tijd af aan, hapt 't vischje herhaaldelijk naar de haak; 's morgens komt hij zijn opwachting maken, verschijnt geregeld aan tafel en .... als de kermis is ingeluid, moet hij mee naar de buitenplaats van Mijnheer. Daar zit Volteius op 't ponny-wagentje, hij heeft den mond vol van 't mooie weer en 't mooie landschap. Philippus wil daar een grap van hebben: Zevenhonderd gulden geeft hij hem direct, zevenhonderd zal hij hem leenen, maar dan moet Volteius een akkertje koopen. Om kort te gaan: de habitué uit den barbierswinkel wordt boer, hij praat van niets anders dan van aanleggen en aanplanten van wijngaarden, altijd is hij in de weer om toch maar te verdienen. Maar .... zijn schapen worden hem ontstolen, zijn geitjes worden ziek, zijn oogst mislukt, zijn paard gaat dood van 't harde werken. 't Wordt hem te bar, vóór dag en dauw springt hij op een knol en rijdt vol spijt over zijn domheid naar 't huis van zijn patroon. Als Philippus hem daar zoo ziet met een ruigen stoppelbaard om zijn kin zegt hij: „Volteius, me dunkt je maakt het je te druk en denkt te weinig om je zelf".

„Ach mijnheer" antwoordt Volteius „zeg gerust dat ik een arme beklagenswaardige stumper ben. Maar laat 't nu uit wezen: bij al wat je heilig en dierbaar is, bid ik je herstel me in mijn ouden staat."

Wie eenmaal heeft ingezien hoe veel beter zijn vorige conditie is dan zijn tegenwoordige, waar hij zoo naar heeft verlangd, dien moet je maar gauw laten terugkeeren naar hetgeen hij heeft versmaad.

Dit is het ware, dat ieder zich zelven meet met zijn eigen maat.

Van Ommeren betoogt in zijn verhandelingen, waarmede ik dit hoofdstuk begon, dat Horatius, al had hij vroeger voor de republikeinsche „vrijheid" gevochten, volstrekt niet behoefde te huichelen om naderhand ingenomen te zijn met het keizerschap, en dat betoog is goed ineengezet: het berust op den

stevigen grondslag, dat nu eenmaal de republiek haar tijd had gehad en dat al de rampen, waarvan zij de oorzaak was geweest, slechts door een eenhoofdige regeering konden worden genezen. Maar, hoe voortreffelijk van Ommerens betoog ook is, het overtuigt nog maar ons verstand, bevrediging aan ons gemoed vermag het niet te schenken. Die ontvangen wij ten volle, dunkt mij, uit hetgeen in dit hoofdstuk is bijeengevoegd. Horatius *kon* niet vleien; zelfs tegenover den man, aan wien hij onmiddellijk zijn geheele persoonlijke geluk dankte, behield hij een ongekende, een ongeloofelijke zelfstandigheid en onafhankelijkheid, hoeveel te meer tegenover den keizer, die slechts uit de verte de oorzaak was van dat geluk, dat hij met alle burgers deelde, den vrede en rust van het Romeinsche Rijk, van Italië in de eerste plaats. Als Horatius den jubelzang aanheft over de overwinning bij Actium, waardoor het buitenlandsch gevaar van Italië is afgewend, als hij Augustus bezingt als den vredevorst, wiens verschijning een zonnegloed brengt over het land, ja als hij — met de in zijn tijd alom gangbare beeldspraak — hem een god noemt, van den hemel op aarde neergedaald, dan doet hij dat alleen omdat hij, wat hij daar uitspreekt voor anderen, zelf diep *gevoelt* in zijn hart. Anders zou hij zoo niet willen, neen niet *kunnen* zingen of dichten. In een zijner laatste lierzangen dankt hij zijne Muze met de woorden:

quod spiro et placeo, si placeo tuum est

en die woorden strekken hem zelven tot de allergrootste eer omdat de Muze, die hij dankt, werkelijk *zijne* Muze is.

HOOFDSTUK IV.

Uit volle overtuiging vereert Horatius den keizer, die het rijk groot en machtig maakt, van ganscher harte heeft hij den vorst lief, onder wiens regeering de burgers veilig zijn. En even echt als zijn vorstenliefde is zijn *vaderlandsliefde*. Die vaderlandsliefde is ongetwijfeld ook wel de algemeen-Romeinsche van dien tijd. Horatius bemint de *vorstin der steden* [1]), de stad, die de wereld regeert; want nog ver zijn de tijden dat het Romeinsche Rijk het gemeenschappelijk vaderland is van velerlei gelijkberechtigde natiën; hij is er trotsch op zich burger van die echte *hoofdstad* aller beschaafde landen te mogen noemen. En wat haar groot gemaakt heeft, niemand heeft dat ooit schooner en krachtiger uitgedrukt dan Horatius in dien versregel, die evenzeer hem zelven als *de* wereldstad tot onsterfelijken roem strekt:

Dat g' u als mindre der goden gedraagt dat maakt u tot meester

zoo spreekt hij den Romein toe,

dis te minorem quod geris imperas.

Maar de bizondere, Horatiaansche, vaderlandsliefde is een geheel andere: die neemt geen hooge vlucht, die bedient zich niet van groote woorden, o neen, ze blijft laag bij den grond; noem haar, zoo gij wilt, een nuttigheids-liefde: werkelijk denkt Horatius, waar hij die liefde uit in lierzangen en „gesprekken", aan het nut en genoegen, dat hem het vaderland

[1]) Zooals 't *goed* gezegd wordt in 't onechte vers C. IV, 3, 13.

schenkt. Want in dien engeren, bizonderen zin is het vaderland voor Horatius dat kleine plekje gronds in het Sabijnsche gebergte, waar hij frissche lucht inademt, waar liefelijke tinten zijn oog streelen, waar genoegelijke arbeid het lichaam sterkt en den geest opgewekt houdt, waar hij bij afwisseling ongestoord peinzen en vroolijk feestvieren kan. Een weinig verhevene liefde misschien, zeker geen hoogdravende. Maar zeg niet dat ze niet *dichterlijk* is; want, alweer, ze is echt, en wordt uitgesproken in woorden en verzen, zooals slechts hij vermag te vinden, die *weet* en *gevoelt* wat hij dicht. Waarlijk, het valt mij niet moeielijk, dat ook mijn lezers te doen gevoelen: de voorbeelden en bewijzen liggen voor het grijpen. Maar welk ik hier het eerst zal aanhalen, daarover behoef ik niet lang na te denken. Ik kies natuurlijk dien allerliefsten aanhef van den brief aan Quinctius, waarin Horatius zijn paradijsje beschrijft, neen schildert: wij zien het liefelijk landschapje in al zijn bekoorlijke pracht vóór ons.

Vertaling van Epl. I, 16 (vs. 1—16).

Mijn waarde Quinctius! ik wil je eens mijn landgoed en de streek, waarin het ligt op mijn gemak beschrijven; anders vraag je me nog wat voor inkomsten de gelukkige eigenaar er uit trekt, graan of olijven, appelen of wijn. Stel u voor: bergen, die tegen elkaar aan zouden komen, zoo er niet een dalletje tusschendoor liep, dat je haast niet ziet, zoo donker is het; toch wordt het rechts even door de zon bij haar opkomen beschenen, en 's avonds links door den weggaanden zonnewagen verwarmd. Dus, 't klimaat, daarop valt te roemen. Voeg daarbij dat welige struiken kornoeljes en pruimen dragen, rood van tint; eiken en steeneiken maken de varkens vet en geven den baas overvloedig schaduw. 't Is alsof Tarente met zijn geboomte hierheen getooverd is. Dan is er een bron, waaraan een heusche beek haar naam dankt — zelfs het water van den Hebrus, die Thracië omspoelt, is niet kouder of helderder — goed voor het hoofd en goed voor een zwakke spijsvertering. Die aangename, en, of je 't gelooven

wilt of niet, liefelijke schuilhoek houdt me gezond tijdens het heete najaarsweer.

Zou een mensch er niet zoo heenvliegen, vooral een mensch, die Italië kent en weet dat 't daar in 't Sabijnenland nog altijd even heerlijk is, veel afwisseling van tinten en gewassen en vooral die verrukkelijke frischheid van 't overvloedig neerstroomend water? Dat Horatius dat alles ten volle heeft genoten, dat hoort men aan de woorden van dezen brief, maar men gevoelt het nóg meer, wanneer men er ter vergelijking een gedichtje naast legt van geheel anderen aard, een odetje rijkelijk opgesierd met allerlei bijwerk, ook traditioneel bijwerk: allerlei mythologische geleerdheid, minnarij aan Grieksche poëzie ontleend; de geheele inhoud is, zooals de geleerden dat thans noemen, Hellenistisch, of Alexandrijnsch gelijk het vroeger meestal heette, maar over dat alles ligt een tint, die én *echt* is én Italisch, dank zij het echte en gezonde *natuurgevoel*, waarvan het gedichtje tintelt.

Vertaling van C I, 17.

Vaak verwisselt Faunus zijn Arcadisch gebergte met den liefelijken Lucretilis en weert van mijn geitjes de zonnehitte en den kouden regenwind af. Ongestraft zoeken de echtgenooten van den harigen bok in 't veilig woud, waarheen ze zijn afgedwaald, vruchtdragende struiken en thym; ze vreezen niet de groene adders noch de aan Mars gewijde wolven van Haedilia, wanneer van Faunus' liefelijk spel de dalen weerklinken en het gladde gesteente van de gloeiende Ustica.

Mij beschermen de goden, Tyndaris, mijn vroomheid en mijn lied gaan hun ter harte. Hier zal voor u uit milden hoorn rijke overvloed stroomen van den pronk des velds.

Hier zult gij in het diepe dal de hitte van de hondsster vermijden en op uw luit van Anacreon zingen van de op één zelfden verliefde Penelope en Circe, de zeenymf.

Hier in de schaduw zult gij u te goed doen aan druivensap uit Lesbos, dat geen onheil sticht: hier mengen Bacchus en

Mars geen krijgsdrank; hier behoeft gij u niet bezorgd te maken voor den minnenijd van Cyrus, of bang te zijn dat hij in een booze bui geweld zal plegen en 't weerloos liefje, dat niets heeft misdreven, de kleeren scheuren en den krans rukken van het hoofd.

Eéne opmerking over iets in dit allerliefste gedichtje, dat opheldering behoeft.... en opheldering waard is. „Mijn vroomheid en mijn lied gaan den goden ter harte" zegt de dichter en *dat* zijn zeker geen klanken, waarbij hij niets voelt, die hij zoo maar klakkeloos uit een Griekschen dichter overneemt. De *vroomheid* van den dichter, dat is iets waarbij *onze* dichter iets geheel bizonders denkt. In geen taal wordt, zoover ik weet, beter uitgedrukt wat Horatius onder een *vromen* dichter verstaat dan in het Duitsch met zijn aantrekkelijk en bekoorlijk adjectief *harmlos*. Werkelijk verrukkelijk wordt ons zoo'n *pius poeta* geschilderd in weer een geheel ander soort van gedicht: in dien Brief aan keizer Augustus, waarvan ik vroeger sprak. Daar heet het (Epl. II, 1, 119—138):

„'t Gemoed eens dichters is niet licht hebzuchtig; verzen, daar houdt hij van en daar alleen is 't hem om te doen. Een bankroetje, het wegloopen van een slaaf, een brandje, daar lacht hij om; een compagnon benadeelen of een pupil bestelen, hij denkt er niet aan, hij leeft van peulvruchten en tweedekwaliteits-brood. Al heeft hij geen zin in den krijgsdienst en deugt hij daar niet voor, 't is een nuttig staatsburger, als gij ten minste wilt erkennen dat het groote vaak voordeel heeft van het kleine. De dichter oefent den zwakken en stamelenden mond van het kind, wendt al dadelijk zijn ooren af van smerigen praat, en weldra vormt hij ook zijn gemoed door lessen, die ingang vinden — hij, een berisper van heftigheid, nijd en gramschap; hij vertelt van edele daden, onderwijst het komend geslacht door beroemde voorbeelden, geeft troost aan armen en zieken.

Van wien zou 't onnoozele meisje en de zedige knaap gebeden leeren, zoo niet de Muze hun een zanger had gegeven? Het

koor (van jeugdige zangers) roept de hulp der goden in en ervaart hun nabijheid, bidt in formules, die 't op vleienden toon heeft leeren opzeggen, om regenwater, keert besmettelijke ziekten af, verdrijft dreigende gevaren, verkrijgt vrede (van de goden) en een rijken oogst... door liederen worden goden van boven- en onderwereld verzoend."

Wat een liefelijk beeld van den „vromen zanger", hoe beminnelijk is zijn geheele wezen. Met wat een smaakvolle bescheidenheid vlecht *deze* dichter in zijn beschrijving de vermelding in van de groote vreugde *hem* door zijn kunst bereid: die van de zanger te mogen zijn van het lied, gezongen op het eeuwfeest, waartoe de heele wereld was samengestroomd. En bovenal hoe prachtig wordt die beschrijving besloten met dat onvergelijkelijk schoone vers:

Carmine di superi placantur, carmine manes.

Men kan wel zien dat Horatius van den *pius poeta* een portret heeft willen maken, dat een pronkstukje zou worden in zijn heelen dichtbundel.

Maar ik keer terug tot Horatius' liederen over natuur en... landleven. Want meer nog dan het doode landschap bekoorde hem het tegelijk rustig en gezellig verkeer daar buiten met menschen van zijn smaak en aanleg. Er bestaat waarschijnlijk in geen literatuur een lofdicht op het landleven zóó bekoorlijk en daarbij zoo geheel persoonlijk als Horatius' zesde satire van het tweede boek. Die wil ik thans geheel in vertaling weergeven maar laat daaraan voorafgaan eenige algemeene en eenige bizondere opmerkingen.

Wij hebben hier — ik zeide het reeds — een *geheel persoonlijk* gedicht vóór ons. Want, dat kunnen wij wel met zekerheid voorspellen, zóó ver zal de wansmaak nooit gaan dat men, ook maar zal *trachten*, van dit gedicht het Grieksche voorbeeld aan te wijzen. Dat is anders wel *de* modegeleerdheid onzer dagen: niet rusten vóór dat men den titel heeft gevonden van een verloren Gricksch geschrift, waarop

het ter vivisectie in behandeling genomen Latijnsche gedicht „terug gaat". En eerst dan is „men" volmaakt gelukkig, als men meent te kunnen bewijzen dat een Latijnsch gedicht niets anders is dan de geversificeerde practische toepassing eener theorie van een of anderen vervelenden systematicus. Nu, dit ééne gedicht dan van Horatius zal ten eeuwigen dage tot een afdoend bewijs strekken dat ook op letterkundig gebied de Romeinen zeer goed in staat waren iets te leveren wat in den meest volstrekten zin des woords *oorspronkelijk* mag heeten.

Nu dan, hier getuigt Horatius uit 's harten diepsten grond van zijn liefde voor dat stukje land, waaraan zijn levensgeluk hangt en tevens van zijn innige dankbaarheid aan Maecenas, wiens milde hand hem als door een tooverslag een volmaakte zaligheid hier op aarde heeft bereid. En wij, het late nageslacht, voelen die zaligheid mede. We zouden, als Pascoli, met Horatius willen ronddolen door de struiken, langs de beek, berg op, berg af. Maar vooral zouden wij met hem willen neerzitten in den kring der Sabynsche boeren, als ze daar een samenkomst houden, zoo levendig herinnerend aan een Overijsselsche „avondpraterij" uit mijn kinderjaren. Doch de hoogste waarde heeft deze „satire" voor ons, omdat ze ons diep doet gevoelen wat een wijsgeer, in den hoogsten zin des woords, wat een held, wat een eenig voorbeeld van onafhankelijkheid de man moet geweest zijn, die eenige jaren later, als hij aan al dat geluk reeds gewend, ja als hij er mee samengegroeid is, zich met de grootste kalmte en met volmaakten ernst bereid verklaart al die zaligheden prijs te geven liever dan ook maar iets op te offeren van zijn persoonlijke vrijheid.

Over enkele verzen merk ik het volgende op:

vs. 3 houd ik, in tegenstelling met Lucian Müller, *super* wel degelijk voor „locaal": dat geeft juist iets teekenends aan de geheele beschrijving.

vs. 12 lees ik *ipse illum* voor *illum ipsum*: vroeger was die man *daglooner*, nu heeft hij *zelf* het land in eigendom. Vergelijk het tegenovergesteld geval in de eerste satire van Iuvenalis, waar

Laurenti custodit in agro
Conductus Corvinus oves.

De hooggeboren Corvinus hoedt schapen *als huurling*. Dat moet er staan; de overlevering zegt dat Corvinus *gehuurde* schapen hoedt, wat kostelijke onzin is. Men tracht haar te verdedigen met plaatsen .... uit het Corpus Iuris, die, natuurlijk, niets ter zake doen.

vs. 16 lees ik „*ut* in arcem" voor „*et* in arcem". Zou niemand reeds vroeger op dat denkbeeld gekomen zijn?

vs. 17 *quid prius illustrem satiris Musaque pedestri*, woorden, waaruit met geen mogelijkheid eenige zin te halen is, en die op jammerlijke wijze den samenhang verstoren. L. Müller heeft gezien dat dat vers er uit moet.

vs. 29 bevalt mij maar half: ik zou 't zoo willen geëmendeerd zien dat *improbus* op Horatius sloeg.

vs. 31 in *memori mente* zit de hatelijkheid, dat Horatius vergeleken wordt b. v. met een hond, die weer loopt naar 't huis, waar hij eens een lekker hapje heeft gekregen.

vs. 46 tegen *rimosa* maakt een geleerde (ik meen L. Müller) bezwaar; 't lijkt mij hier juist zeer gepast in de uit Terentius' Eunuchus zoo wel bekende beteekenis.

vs. 59 leest Madvig zeer terecht *mergitur* .... *lux* voor het onzinnige *perditur*.

vs. 109 ik volg Bentley's emendatie *praelibans* voor *praelambens*.

Vertaling van S. II, 6.

Dat was steeds mijn wensch: een stuk land, niet zoo heel groot, wat tuingrond en dicht bij 't huis een altijd stroomende bron; hooger op een beetje bosch. Meer en beter hebben mij de goden gegeven. 't Is wel, ik vraag niet meer, geluksgod, dan dat gij mij al die gaven bestendigt. Wanneer ik noch door kwade praktijken mijn vermogen heb vermeerderd, noch ook het door verkwisting of slecht beheer zal verminderen; wanneer ik nooit dwaze wenschen slaak als: „o mocht ik

toch dat hoekje daar in de buurt er bij krijgen om mijn gebied af te ronden!" of „o, mocht toch de fortuin mij eens een pot met geld wijzen als aan dien daglooner, die een schat heeft gevonden en aldus zelf de eigenaar is geworden van het land, waarop hij werkte, zoo'n gelukskind!"; wanneer ik dankbaar en blij ben met hetgeen ik heb, dan bid ik u: maak dik en vet mijn varkentjes en al wat de baas verder bezit, maar niet mijn geest, en wees mijn machtige beschermer, zooals gij tot dusverre geweest zijt!

Als ik mij dan in de bergen, als in een kasteel, heb terug getrokken, dan kwelt mij noch de booze eerzucht, noch de loodzware hitte en 't ongezonde najaarsweer, de goede tijd voor de rampzalige begrafenis-godin.

„Vader vroeg-op", of wilt gij liever Janus heeten? Gij, met wien de menschen hun dagwerk en hun levenstaak beginnen — die rol hebben u de goden gegeven — met u beginne ook mijn gedicht. Te Rome dwingt gij mij als borg te verschijnen: vooruit, maak spoed, anders is een ander u voor met zijn dienstbetoon. 't Zij de Noordenwind de velden afscheert, 't zij de winter den dag kort en sneeuwrijk maakt, gaan moet ik. Als ik dan met luider stem de formule [1]) heb uitgesproken, die mij nadeel berokkent, moet ik vechten in 't gedrang en 't den rustigen wandelaars lastig maken: „zeg eens, dolleman, waar moet je heen" roept knorrig en met verwenschingen een of andere brompot, „je zoudt de menschen onderst boven loopen: o ja, je moet weer naar Maecenas, daar weet je dat je 't goed hebt!"

Dat mag ik hooren, dat zijn liefelijke klanken voor mij, dat wil ik je wel zeggen. Maar nauwelijks ben ik aan de sombere Esquiliën [2]) gekomen, of honderd zaken van anderen bestormen mij: „Roscius laat je verzoeken om hem vóór de

---

[1]) n.l. de formule, waarmee men zich borg stelt. Een Grieksch spreekwoord zegt: „spreek borg, en 't onheil is nabij".

[2]) Op den Esquilijn, ter plaatse waar vroeger de armen-begraafplaats was (van daar dat *somber*), had Maecenas zijn park aangelegd en zijn kasteel gebouwd.

tweede ure bij te staan in een proces." „Zeg eens, Quintus, 't schrijverscollege vraagt of je er wel om denkt om nog eens te komen beraadslagen over een zaak van gemeenschappelijk belang". „Maak dat Maecenas even deze stukjes teekent." Zeg je: „ik zal mijn best doen", dan heet het weer: „als je wilt dan kun je".

't Zijn nu zeven, bijna acht jaar, dat Maecenas mij heeft opgenomen in zijn kring, voorloopig alleen om mij mee te nemen in zijn reiskoets en mij toe te vertrouwen kwesties als: „hoe laat is het?" „Is de Thracische zwaardvechter Gallina opgewassen tegen den Syriër?" „Als je niet oppast kun je 's morgens al een verkoudheid opdoen", en alles wat men verder kan toevertrouwen aan een kameraad, die niet best gesloten is. Al dien tijd werd uw onderdanige dienaar van dag tot dag en van uur tot uur meer het voorwerp van afgunst. Maecenas was met hem naar een vertooning geweest, had met hem gespeeld op den campus: „wat een gelukskind!" wordt er geroepen. Er verspreidt zich van de markt een kwaad gerucht door de straten der stad; wie mij tegen komt, vraagt wat ik er van denk: mijn waarde, gij moet het weten, want gij zit in den raad der goden: heb je ook iets gehoord van de Daciërs?" „Neen, hoor, geen woord." „He, wat houdt jij je toch altijd van den domme!" „Nu, de goden mogen mij straffen, als ik er iets van weet". „De keizer heeft aan de soldaten grondbezit beloofd; zouden ze dat op Sicilië of in Italië krijgen?" Zweer ik, dat ik het niet weet, dan verbazen ze zich dat ik toch zoo stilzwijgend en geheimzinnig ben.

Midderwijl gaat voor mij, arme, de dag voorbij terwijl ik de verzuchting slaak: „o landelijke rust, wanneer zal ik u weer aanschouwen, wanneer zal ik weer liefelijke verademing van het kommervolle leven scheppen, nu eens door lectuur en oude boeken, dan weer door rustigen slaap of geluier? O wanneer worden mij weer voorgezet de heilige boonen van Pythagoras en spinazie met spek? [1]) O feestnachten en goden-

[1]) Dit is de strenge, juiste vertaling; bij die woorden kan zich vooral de Hollander, die wel eens in Italië is geweest, en weet wat men daar

malen, die ik zelf met de mijnen aan mijn eigen haard geniet en met wier overschot ik mijn huisslaven voed. Ieder drinkt naar eigen lust, vrij van dwaze tafelwetten; wie een sterk hoofd heeft doet weinig water bij den wijn, wie weinig kan verdragen maakt zijn drank wat slapper. Nu, en dan wordt er gepraat niet over landhuizen en paleizen van een ander of wel over Lepos, of die mooi of leelijk danst, neen wij behandelen dingen, die ons meer aangaan en die je weten moet, wil je niet ongelukkig zijn: „of de menschen gelukkig worden door geld of door deugd, wat de oorsprong is van vriendschap, ons voordeel of ons zedelijk welzijn." Op zijn beurt dreunt ons Cervius een oud fabeltje op, dat bij 't onderwerp te pas komt. Als iemand, die niet weet wat Arellius een last heeft van zijn geld, hem om zijn geld gelukkig prijst, dan begint hij aldus:

er was ereis, zegt men, een landmuis, die een stadmuis — want dat waren oude vrienden van elkaar — in zijn armoedig holletje te gast had; die landmuis was een vaardig dier en hield zijn boeltje goed bij elkaar, maar als hij een gast had, zag hij zoo nauw niet. Nu dan, hij spaarde zijn ter zijde gelegde erwten en korenaren niet, droeg met zijn bek verdroogde rozijnen en afgeknabbelde stukjes spek aan, in één woord hij deed zijn best om door verandering van spijs zijn kieskeurigen gast, die ter nauwer nood in iets zijn trotsche tanden zette, toch maar aan 't eten te krijgen. De heer des huizes zelf lag op een versch hoopje stroo en at gerst en bladeren, de betere gerechten liet hij over voor zijn gast. Eindelijk riep de stedeling: „mijn goede vriend, hoe kom je er toch toe je zoo'n leven in een bosch boven op een berg te laten welgevallen? Heusch, stad en menschen, dat is beter dan boomen. Kom, ga nu met mij mee, alle aardbewoners leven maar één keer; aan den dood is geen ontkomen voor klein noch groot; dus, mijn waarde, geniet het leven en bedenk hoe kort het duurt".

---

te lande spinazie noemt, een duidelijke voorstelling maken van dat heerlijke gerecht *uncta satis pingui oluscula lardo.*

Nu, dat leek den landbewoner wijs gesproken, vlug wipte hij uit zijn huis en beide ondernamen den tocht, begeerig om nog bij nacht onder de muren van de stad te kruipen. Reeds was het middernacht toen beide hun schreden zetten in een rijk paleis, waar op ivoren zetels roodpurperen kleeden schitterden en waar van een groot festijn vele schotels over waren, die daar ergens in manden stonden opgesteld. Na den landbewoner te hebben doen plaats nemen languit in het purper, liep de gastheer met de vaardigheid van een koksknecht heen en weer en verzuimde niet den knechtenplicht van van alles. wat hij aandroeg, te proeven. De ander, die daar aanligt, verheugt zich in zijn veranderd levenslot en betoont zich een gast, al die goede gaven waardig. Maar plotseling — een groot geraas van open en toe gaande deuren, beide springen op van hun aanlegbed, vliegen angstig door 't vertrek; nog grooter wordt hun ontzetting als 't hooge paleis weergalmt van hondengeblaf. „Zoo'n leven, daar moet ik niets van hebben" zei de landbewoner: „ik groet je, in mijn bosch en mijn holletje, daar heb ik het goed bij mijn soberen landkost, want daar leef ik zonder gevaar."

Om uit dit allerkostelijkst gedicht nog ééne bizonderheid voor den dag te halen: de fabel van de stadmuis en de landmuis is voor ons, hedendaagsche lezers, vrij afgezaagd, maar wordt ze niet nieuw en frisch in de taal van Horatius? En, zoo ja, zou dat ook daarvan komen dat we er de voorstelling bij hebben van een ouden boer. die in den kring zijner dorpsgenooten haar zit te vertellen met onverstoorbare breedsprakigheid? De man weet dat zijn hoorders den tijd hebben en niet ongeduldig zijn. Ligt niet over de geheele vertelling een tint van landelijkheid, gemoedelijkheid, rust? Als ik mijn vertaling nog eens kalm over lees, lijkt het mij dat die tint en al de verdere Horatiaansche eigenaardigheden dezer passage ook daarin goed zijn bewaard gebleven.

De echte minnaar van het landleven, maar die vaak in de

stad moet zijn en daar, als Horatius, soms langeren tijd voor zaken blijven, heeft het natuurlijk telkens aan den stok met stedelingen, die zijn voorkeur niet kunnen begrijpen, vooral met stedelingen van minderen stand. Wij kennen zoo goed den Amsterdamschen burgerman, die „Uitert" een „buitenstadje" noemt „zooals Haarlem" en voor Leiden geen grooter lof heeft dan: „wat een sindelijk plaassie!"; die een heerlijk dorp op de Veluwe voor een negerij uitscheldt en als hij aan 't zeestrand zit vol weemoed denkt aan de Kalverstraat. Men zegt dat de Berlijner in dat opzicht nog onaangenamer is. Nu, dat wil ik graag gelooven. Dat ras van stadsploertjes, van *scurrae*, zooals ze in 't Latijn heeten, heeft Horatius goed gekend, ja met één exemplaar er van heeft hij heel wat last gehad. Dat was een ventje, dat in de stad bij hem had gediend voor „duvelstoejager", maar 't was blijkbaar een gewikst kereltje, dat goed met werkvolk kon omgaan, overal raad op wist en wel vertrouwbaar was ook. Daarom heeft Horatius als hij eens, zeer tegen zijn zin, voor langen tijd zijn hoeve in 't Sabijnenland verlaat, hem daar tot administrateur aangesteld; een heele eer, maar wat geeft zoo'n straatspecialiteit daarom, die niets voelt voor 't buitenleven en dus nergens troost vindt voor 't gemis van al de heerlijkheden der drukke, lawaaiige hoofdstad? Herhaaldelijk valt hij zijn patroon lastig met jeremiades over 't saai bestaan, waartoe hij is veroordeeld en met dringende beden om toch weer een aanstelling in Rome te krijgen. Eindelijk begint het Horatius te vervelen en hij schrijft aan het heerschap — dat hij blijkbaar buiten niet missen kan en voor wien hij in de stad geen plaats heeft — een pittig briefje, waarmee hij hem tot de orde roept. Dat dat briefje wat scherper uitvalt dan Horatius gewoon is, kan ons niet verbazen: tegenover de aanmatigingen van den minderen man uit de stad valt het den buitenman moeielijk zijn goed humeur te bewaren; en bovendien Horatius dacht dat hij 't met dezen bediende nu eens extra goed had gemaakt. Maar bovenal is 't een geestig briefje en een vermakelijk briefje. We kunnen ons goed voorstellen dat

Horatius er succes mee heeft gehad toen hij het te Rome in zijn vriendenkring voordroeg. Het zal, dunkt mij, ook hedendaagsche lezers, zelfs hen, die geen Latijn hebben geleerd, in de vertaling, die ik aanstonds laat volgen, vermaken. Maar... die vertaling bied ik tevens aan als commentaar aan 't geleerde publiek der literatoren. Want er is over dezen brief nog al wat te doen geweest onder critici en uitleggers. Ook heb ik over meer dan één vers, en over den samenhang van het geheel mijn bizondere opvatting. Dus moet ik vooraf eenige punten van mijn commentaar-vertaling voor de vakmannen rechtvaardigen.... en ook voor die lezers, die met mijn vertaling nog wel eens het oorspronkelijke willen vergelijken. Wie geen Latijn verstaan moeten de eerstvolgende bladzijden maar overslaan: ze zien dadelijk waar ze weer kunnen beginnen te lezen.

Eerst eenige opmerkingen over de rangschikking der verzen en het beloop van het geheele gedicht. De verzen 12 en 13

> stultus uterque locum immeritum causatur inique:
> in culpa est animus, qui se non effugit unquam

worden door Lucian Müller gedelgd, die dan na vs. 11 zet vs. 31:

> nunc age, quid nostrum concentum dividat audi.

Dan volgt dat ook nog in vs. 18 *eo* moet worden veranderd in *et hoc*. Maar 't lijkt mij voldoende vs. 31 te verplaatsen na vs. 13. De verzen 12 en 13 moeten blijven: zoo die er uit zijn, is er tusschen heer en slaaf *geen* overeenstemming (concentus), die wij toch hier niet missen kunnen. Want de redeneering van 1—13 is deze: „van den waren wijze, die 't geluk zoekt alleen in de geestelijke gesteldheid des menschen, die weet dat geluk niet afhangt van de plaats waar men zich bevindt of van eenige andere uiterlijke omstandigheid, zijn wij beiden even ver verwijderd: gij zoekt het geluk in de stad, ik op het land... dus zijn wij beiden dwaas, daarin stemmen wij overeen." Dan volgt prachtig vs. 31:

nunc, age, quid nostrum concentum dividat, audi.

En daarop 14—17, waarvan dit de gedachte is: „gij prijst nu eens de stad en dan het land, ik prijs *steeds* het land, ik ben dus een beetje verstandiger dan gij, want ik ben consequent."

vs. 18—30 *non eadem miramur:* „Gij denkt aan niets dan aan uw lichaam te goed te doen: ik verlang een gezonde ziel in een gezond lichaam."

vs. 32—40 *cum servis*: „Mij verschaft het landleven gezondheid en kalmte van gemoed."

vs. 40 (*urbana diaria rodis*) —44: „Gij benijdt de stadsslaven, zij benijden u; zoo benijdt de os het paard, het paard den os. Maar er is een zekere philosophie, die ook gewone menschen met hun lot tevreden maken kan: ieder houde zich bezig met de kunst, die hij verstaat."

Nu 't een en ander over enkele woorden:

vs. 1 *Vilice;* met dien vocativus begint Horatius zijn berisping, want daarmee brengt hij al dadelijk den toegesprokene zijn ondankbaarheid onder het oog. Immers *vilicus* te zijn dat is het hoogste waartoe een slaaf het brengen kan. Vergelijk de aardige verzen van den comicus Pomponius:

longe ab urbe vilicari quo erus rarenter venit
id non vilicari sed dominari est mea sententia.

silvarum: we hebben gezien (S. II, 6, 3) dat er bosch ligt boven Horatius' hoeve.

mihi me reddentis: daarop komt het toch maar aan dat men buiten zich zelven terug vindt. Maar zoo'n stadsploertje voelt daar niets van.

vs. 2 *Fastidis:* een aardig woord dat *fastidire*, dat wij het best vertalen met: „den neus optrekken voor iets." Het duidt dus zeer gepast de minachting aan van den stedeling voor een dorp. Maar beter nog gevoelt men den juisten zin er van wanneer men weet dat het bij voorkeur wordt gebruikt om aan te duiden wat jongere dichters denken over de suffers van weleer.

habitatum: gewoonlijk vat men dit participium op als aangevende de reden *waarom* de vilicus dat landje minacht, zoodat men bij *quinque* moet aanvullen ons „slechts". 't Lijkt mij aardiger het *concessief* („hoewel") op te vatten, dan behoeven wij er in gedachte hoogstens ons „toch" bij te voegen.

vs. 4 *certemus:* ook hierin zit de gedachte: „aan ons beiden hapert wat, wij beiden zoeken het geluk in uiterlijkheden."

vs. 5 *res.* Daniël Heinsius slaat voor *rus*, en gemeenlijk verdedigt men dat met een beroep op .... Sidonius Apollinaris. Dat staat verbazend geleerd er zoo'n schrijver bij te halen, die door niemand gelezen wordt: wie dat doet mag zelfs een conjectuur verdedigen! Maar dit is nu juist eens een merkwaardig staaltje hoe eigenaardig-averechts dergelijk gedoe gewoonlijk is. Sidonius n.l. schrijft:

unquamne nos Dei nutu, domine maior, una videbit ager ille tuus Octavianus, nec tuus tantum quantum amicorum? Qui civitati, fluvio, mari proximus hospites epulis, te pascit hospitibus. Praeter haec, oculis intuentium situ decorus, primore loco, quod domicilium parietibus attollitur, ad concinentiam scilicet architectonicam fabre locatis: tum sacrario, porticibus, ac thermis conspicabilibus late coruscans: ad hoc agris aquisque, vinetis atque olivetis, vestibulo, campo, colle amoenissimus. Iam super penum vel suppellectilem copiosam thesauris bibliothecalibus late refertus: ubi ipse, dum non minus stylo quam vomeri incumbis difficile discernitur, domini plusne sit cultum rus an ingenium".

Het verschil springt in het oog: bij Horatius worden tegenover elkaar gesteld de heer en zijn *res*, bij Sidonius de *geest* van den heer en zijn *rus*. Sidonius verandert de lezing omdat het verband veranderd is: na 't voorafgaande *kon* hij *res* niet gebruiken, maar *moest* wel *rus* in de plaats ervan zetten. Wij laten dus *res* rustig staan.

vs. 7 vlg. Francke delgt: *rapto de fratre dolentis insolabiliter.* Mij lijkt die breedsprakigheid hier zeer gepast: Horatius wil het zoo duidelijk mogelijk doen gevoelen dat hij uit Rome niet

weg *kan*, want dat, zoo 't eenigszins ging, hij aanstonds de stad zou verlaten.

vs. 9 *spatiis obstantia rumpere claustra*. Dat lijkt mij raar, verdraaid, uitgedrukt. Misschien hapert er wel iets aan den tekst.

vs. 10 *beatum*: zoo noemt Horatius zich zelven ook in het bekende *satis beatus unicis Sabinis*. Wij komen hierop later terug voor misschien wel het belangrijkste van ons heele betoog.

vs. 11. *Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors*. Het verband wijst aan dat de bedoeling dezer woorden is: „en daarom geef *ik* de schuld van mijn onbehagelijke stemming aan de stad, gij aan het land".

14 *mediastinus* volgens Nonius *curator aedium non* (an *vel?*) *balnearum*, maar misschien haalt hij zijn wijsheid wel juist uit ons vers. De verzen van Cato en Lucilius, die hij citeert, helderen de beteekenis van het woord niet op. Uit deze plaats mag men afleiden dat er een vrij veracht soort van stadsslaven mee wordt aangeduid. 't Zal wel een adiectivum zijn bij *mediaster*, dat weer gemaakt is van *medius*, zooals Terentius *parasitaster* maakt van *parasitus* en Cicero *surdaster* van *surdus*, vergelijk het moderne, onklassieke *poetaster* van *poeta*. Dan zou 't dus een zeer gepaste naam zijn voor een slaaf, die door de andere slaven gebruikt wordt om boodschappen over te brengen, en lijkt mij „duvelstoejager" de juiste vertaling. In mijn Genestetiana kwam mij dat latijnsche woord uitnemend te stade om het bekende

zoo'n middelman
wat heb j' er an?

te vertalen. Vrienden van onzen beminnelijken leekedichter zullen wel nooit hebben gedacht dat *dat* nog eens latijn zou worden; ik vroeger ook niet.

De woorden *tacita prece* moeten niet al te streng worden opgevat, wil men geen vermakelijken onzin krijgen.

14 vlg. tu mediastrinus tacita prece rura petebas,
nunc urbem et ludos et balnea vilicus optas.

De tegenstelling zit, dunkt mij, in *mediastrinus* en *vilicus* en wel deze: vroeger, toen je duvelstoejager was in de stad, wou je naar buiten; nu ben je buiten en bent er zelfs een heele mijnheer en nóg ben je niet tevreden.

vs. 20 *mecum qui sentit,* wie zijn geest door wijsbegeerte wil vormen.

vs. 26 *terrae gravis.* Die woorden worden prachtig opgehelderd door de magistrale verzen, waarmee Lucretius beschrijft, hoe 't oude landvolk zich op 't lentefeest vermaakte en te goed deed:

tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
consuerant, agrestis enim tum musa vigebat.
tum caput atque umeros plexis redimire coronis
floribus et foliis lascivia laeta monebat,
atqua extra numerum procedere membra moventes
duriter et duro terram pede pellere matrem.

Bedektelijk geeft dus Horatius zijn knecht te verstaan: je verbeeldt je een fijn stadsheertje te wezen, maar, o, je bent zoo'n pummel!

et tamen e. q. s. De samenhang schijnt mij deze te zijn: „al die genoegens moet je ontberen, en dat terwijl je zoo zwaar te werken hebt." Desgelijks schuilt in *exples* van het volgende vers de gedachte: den ploegos moet je den buik vullen en zelf heb je ter nauwernood den tijd om behoorlijk te dineeren.

vs. 30 *multa mole docendus aprico parcere prato.* Ik houd dit voor een teekenend vers, dat door het horterige en stooterige van zijn maat het moeilijke, steeds weer ongedane werk beschrijft, evenals epl. 9,4 *dignum mente domoque legentis honesta Neronis* aardig teekent wat 't een onbegonnen werk is iemand aan te bevelen in de gunst van Tiberius, die in de keus zijner vrienden zoo uiterst streng is.

vs. 33 *immunem:* ik won de gunst van Cinara, die anderen zooveel wist af te halen, niet door geschenken maar door mijn jeugdige vroolijkheid.

vs. 34 *quem bibulum liquidi media de luce Falerni.* Hiernaar is samengeflanst het onzinnige vers van epl. 18,91: *potores bibuli media de luce Falerni.* Niet omgekeerd!

vs. 40 na *servis* zet Madvig; terecht zou ik denken.

Rodere ziet op de karigheid van het maal: in de stad beknibbelt een baas, die wat veel knechts heeft, allicht het rantsoen

vs 42. Met *calo* wordt, dat wijst het verband uit, een stadsslaaf aangeduid; wat het voor zin heeft, dat die hier het praedicaat *argutus* krijgt, heeft Kiessling zeer geestig aangetoond: in dat „de calo *argutus* benijdt u uw voorrechten" zit een waarschuwing aan den vilicus: „je mag wel oppassen, dat ik hem niet in uw plaats stel."

Slotvers. Quam scit uterque, libens, censebo exerceat artem. Waarop slaat *uterque*? Op den ploegos en het paard? Grammaticaal natuurlijk wel, maar *libens* wijst aan dat de dichter in gedachte weer terug is gekeerd tot zich zelven en zijn administrateur. En in dien geest heb ik ook vertaald. Zoo geeft ook dit vers weer een typisch-Horatiaansch slot aan 't heele gedicht.

Nu dan de

Vertaling van Epl. I, 14.

Administrateur van het bosch en van dat akkertje, dat mij aan mij zelven terug geeft en waar gij den neus voor optrekt, hoewel 't toch bewoond wordt door vijf gezinnen en vijf wakkere mannen afvaardigt naar den vroeden raad van Varia, laten wij eens een wedstrijd houden wie flinker het onkruid uitroeit, gij uit het veld of ik uit mijn ziel en waarmee het beter is gesteld, met Horatius of met zijn possessie.

Hoe graag ik ook hier blijf om mijn trouwen vrind Lamia op te beuren — ach, die arme Lamia hij is zoo ontroostbaar over het verlies van zijn besten, braven broer! — met hart en ziel

verlang ik naar daarginds en zou wel graag alle belemmeringen verbreken. Want ik zeg dat men alleen volkomen gelukkig is op het land, gij in de stad. Natuurlijk wie het lot van een ander gelukkig acht, die is met zijn eigen lot ontevreden. Maar we zijn allebei dwaas, dat we aan een plaats, die niets heeft misdreven, de schuld geven, want schuldig is alleen onze ziel en die ontvliedt zich zelve nooit.

(Dus in dat opzicht stemmen wij overeen dat wij beiden dwaas zijn).

Maar hoor nu eens waar onze overeenstemming ophoudt.

Gij placht, toen ge nog duvelstoejager waart in de stad, te bidden om toch maar op het land te mogen wonen, en nu je op het land woont, nogal als administrateur, nu verlang je naar de stad, haar vermaken en badhuizen. Ik blijf, dat weet ge, mij zelven gelijk, en zoo dikwijls zaken — ik houd niet van zaken — mij naar Rome roepen, ben ik uit mijn humeur als ik weg ga.

Waar komt dat verschil tusschen ons beiden uit voort? Hieruit, dat we hoog loopen de een met dit, de ander met dat. Wat gij houdt voor een onherbergzame woestenij, dat vindt iemand als ik een liefelijk oord en wat gij mooi vindt, daar heb ik een hekel aan.

De kroeg met haar vetdampen en nog leelijker etablissementen doen u reikhalzend uitzien naar de stad, dat begrijp ik, en dan verder het feit, dat dat hoekje daar eer peper en wierook zal voortbrengen dan druiven, dat er geen slijterij in de buurt is, die u wijn kan leveren, noch ook een kroegzangeres, bij wier snarenspel gij den grond kunt doen dreunen.... nu, je mag wel eens wat hebben, want je tobt met een akker, waar sedert jaren geen houweel in gezet is en als de ploegos is uitgespannen, dan moet je weer voor dien os zorgen en zijn buik vullen met loof, dat je van de boomen plukt. Daarbij geeft de beek je meer werk dan je lief is, want, heeft het geregend, dan kost het heel wat moeite die aan 't verstand te brengen, dat ze het weiland niet mag bederven, dat meer behoefte heeft aan wat zonneschijn.

Maar ik, die mij vroeger doste in fijne togas en mijn haren overgoot met reukwerk, wien 't geen geld kostte om de gunst te winnen van Cinara (nu, en die was anders verre van onbaatzuchtig), die graag al vroeg achter een fijne flesch zat, ik heb nu behagen in een korten maaltijd en lig graag te dommelen in het gras aan de rivier. Dat ik wat dartel ben geweest, daarover schaam ik mij niet, maar ik zou me schamen als ik aan de dartelheid geen eind wist te maken.

Daar bij u ziet niemand met nijdige blikken mijn voorrechten aan, niemand stort in stilte gal en venijn over mij uit. Nu ja, mijn buren lachen wel eens om me, als ik samen met de knechts sjouw met steenen en aardkluiten, maar dat is dan ook alles.

Gij wilt liever in de stad knagen op uw mager rantsoen. Stadsslaaf wil je wezen, maar de stalknecht — pas maar op: dat is een kerel, die goed praten kan — de stalknecht zou wat graag met je ruilen omdat je 't vrije gebruik hebt van hout en vee en moestuin.

Och ja, een ploegos, dien 't werk verdriet, zou graag rijpaard wezen; 't paard voor den wagen woû liever een ploeg trekken.

Hoor eens, ieder van ons moet maar met lust het beroep uitoefenen dat hij verstaat.

Reeds meer dan eens heb ik den wensch uitgesproken om — zoover mij dat voorrecht niet reeds werkelijk was te beurt gevallen — 't een of ander plekje gronds, door Horatius bezongen, met eigen oogen te aanschouwen. En ik denk wel dat mijn lezers dien wensch met mij deelen. Dat verlangen brengt ons van zelf op de veelbehandelde vraag naar het *natuurgevoel der Ouden*. Nu, wij kunnen wel in 't algemeen zeggen: romantische liefde voor het trotsche, verhevene, huiveringwekkende in de natuur was aan de Ouden onbekend; dat is een stemming van lateren, van onzen tijd; 't is eenigszins een mode-stemming, want, afgezien van enkele ervaren Alpinisten, die de kunst van het bergstijgen verstaan en er dus ook inderdaad het genot, het werkelijk zeer uitnemend en bizonder

genot, van kennen, is dat roemen op het hooggebergte napraterij en vaag gedweep. De verre afstand van gletschers en bergreuzen, de moeielijkheid om deze te genaken, maakten dat slechts zeer enkelen ze ooit in hun leven te zien kregen, en de legerscharen, die nu en dan de Alpen zijn overgetrokken, konden er niet verwijlen. Wij mogen dus veilig aannemen dat in den ouden tijd geen Griek of Romein lang genoeg in Zwitserland of Tirol heeft vertoefd om de schoonheid van de romantische natuur te *leeren* liefhebben, want ook dat moet men *leeren*. De eenige bergbestijging, waarvan de Oudheid nogal eens gewaagt, is die van den Aetna op Sicilië, een geheel bizonder geval dus, waarbij meer nieuwsgierigheid dan liefde in het spel is. Maar overigens haat de Griek zoowel als de Romein het moeielijk begaanbare, gevaarlijke, onvruchtbare gebergte — geen wonder: hun levensomstandigheden *moeten* hen daartoe leiden. Het levendigst, dunkt mij altijd, is dat gevoel uitgesproken in een paar regels van de Anabasis, waarop, naar mij voorkomt, nooit genoeg aandacht is gevestigd. 't Is een plaats in het tweede hoofdstuk van het eerste boek, waar, zooals in dat eerste boek meestal, alles zeer kort wordt afgedaan: „van daar trokken zij zooveel dagreizen, zooveel mijlen en kwamen te . . . ." Cyrus trekt met zijn leger Cilicië binnen, maar daarvoor moet hij over de bergen. Hoor hoe Xenophon dien tocht, dien hij zelf heeft meegemaakt beschrijft: „Cyrus dan besteeg de bergen en zag de tenten, waarin de Ciliciërs waren gekampeerd geweest. Van daar daalde hij af in een vlakte, groot en schoon, door water doorstroomd, vol van wijnstokken en allerlei andere boomen; die vlakte brengt ook sesam voort en gierst en tarwe en gerst; ze wordt omgeven door een steil en hoog gebergte van zee tot zee".

Zooals ik zeide, de geheele tocht van Cyrus wordt van halte tot halte telkens met eenige weinige woorden afgedaan. Wat een breedsprakigheid dus hier in de beschrijving van die vruchtbare vlakte: men voelt er de vreugde uit van Xenophon en de andere Grieken, dat ze na heel wat moeite

weer ergens gekomen zijn waar *zij* het schoon, liefelijk, behagelijk vinden. Daartegenover van de bergen geen woord meer dan noodig is om aan te duiden dat ze er zijn. 't Is alsof Xenophon zeggen wil: „om in Cilicië te komen moet je zoo'n ellendigen berg over en dan krijg je er naderhand weer een, maar dat duurt, goddank, heel lang, want daar tusschen in ligt een vlakte; o die vlakte! wat is ze heerlijk uitgestrekt, wat is ze vruchtbaar, hoe zalig moet het zijn daar zijn leven te mogen slijten en bergen alleen te zien op een grooten afstand!"

Xenophon zou, geloof ik, verrukt zijn geweest van een Friesche wei, met haar welig gras en vette koeien, van een Noord-Hollandschen polder met zijn oliezaad en andere kleurige gewassen, van de onafzienbare Zeeuwsche akkers met hun golvend graan, daarbij dan wel voornamelijk denkend aan het nut en voordeel en gemak, dat daar voor den mensch te vinden is. Maar Horatius zouden *zulke* natuurtafreelen, hoe verrukkelijk ook voor *ons* oog, niet hebben bevredigd, en evenmin onze onvolprezen Kager- en Brasemermeren. Dat alles zou hem, die in andere streken was opgewassen, te eentonig, te plat zijn geweest, te weinig bezield ook en levendig. Wat hij dan begeerde te aanschouwen zijn leven lang? 't Is in een enkel woord te zeggen: het typisch Italiaansche van midden-Italië. En wat dat is dat hebben steeds allen gevoeld, die daar in hun verrukkelijk vaderland hun landhuizen hebben gebouwd. Ik durf gerust zeggen dat Villa d'Este, villa Madama en zoovele andere buitenverblijven, in later eeuwen in Italië aangelegd, wat hun ligging en uitzicht aangaat, volkomen naar Horatius' smaak zouden zijn geweest. Maar het best heeft dat alles gevoeld en daarbij het best weergegeven die oude Franschman, die een groot deel zijn levens in Italië heeft doorgebracht: Gaspard Poussin (Dughet). Bezoek te Rome eens de galleria Colonna: daar kunt gij dien voortreffelijken schilder leeren kennen en door hem het latijnsche landschap in zijn treffendste eigenaardigheden: veel afwisseling van tinten en vormen, bloeiend geboomte, helder

water, een omgeving, waarin de gestalten van herders en herderinnen, van geitjes en bokjes zoo alleraardigst uitkomen. En dan nog iets.... eigenlijk de hoofdzaak. Reeds Friedländer in zijn *Sittengeschichte Roms* vestigt er de aandacht op, en ieder nauwlettend lezer kan 't ook uit Horatius leeren, dat, wat de oude Romein van een natuurtafreel verlangt door één woord wordt aangeduid: het woord *amoenus*. En met dat woord wordt niet alleen gezegd, dat de tinten liefelijk zijn en dat er veel afwisseling en leven valt waartenemen, maar bovenal nog wat anders. Een Friesche weide zou Horatius te eentonig zijn geweest, een rotspartij te scherp en kaal. Hij zag graag rotsen maar dan rotsen met mos begroeid. En nu kom ik nog even op die schilderijen van Poussin terug. 't Kan zijn dat de toenmalige techniek er ook het hare toe heeft bijgedragen, maar dat is dan wel een *gelukkig* toeval: die schilderijen lijken geen schilderijen maar gobelins, zoo zacht en wollig is alles en dat zachte en wollige is 't juist, wat vooral door 't adjectief *amoenus* wordt aangeduid. Met vier latijnsche woorden kan ik het geheele natuurgevoel van den Romein uit Horatius' tijd en later aanduiden: hij begeert een *natura ludens et amoena*, een landschap met veel kleur, veel afwisseling, met dartelende watervalletjes en klaterende beekjes, met lustig vee en bontgekleed landvolk, maar daarbij een landschap, dat u uitlokt om u neer te vleien en dat alles te genieten in de rustigste rust. Uit Horatius' tijd en later zeide ik. Misschien nergens wordt het landschappelijk ideaal van den ouden Romein zoo volledig beschreven als in twee brieven van Plinius, die ik wil trachten hier te vertalen; trachten, zeg ik, want ze hebben eenige eigenaardige moeielijkheden, die ik in mijn vertaling hoop opgelost te hebben.

Het zijn de achtste en de twintigste brief uit het achtste boek.

De *achtste* (gericht tot Plinius' studiegenoot, den begaafden Voconius Romanus) luidt aldus:

Hebt gij de bron Clitumnus wel eens gezien? Ik denk, nog niet, anders zoudt gij mij er wel van hebben verteld; nu, in dat geval ga die eens kijken; ik ben er kort geleden heen

geweest, en 't spijt me dat ik dat niet eer gedaan heb. Je ziet daar een heuvel van matige hoogte, gestoffeerd en beschaduwd door oude cypressen. Aan den voet van den heuvel komt de bron voor den dag, ze springt uit vele aderen van ongelijke wijdte en als ze door den draaikolk heen is, dien ze zelf heeft gemaakt, dan ontplooit ze zich tot een breeden boezem, zoo glashelder dat je de geldstukjes, die je er in werpt en de glinsterende steentjes, die op den bodem liggen, kunt tellen. Dan krijgt ze een vaart, niet ten gevolge van afhelling van het terrein maar door haar eigen watervoorraad en om zoo te zeggen door haar gewicht. Nog is 't een bron en toch te gelijker tijd een breede rivier, zelfs geschikt voor schepen: die kunnen er overheen varen en hun bestemming bereiken, al gaan ze tegen den stroom in,[1]) en die stroom is zóó sterk dat, hoewel er geen hoogte-verschil is, hij de hulp van riemen niet behoeft, als 't schip met hem meegaat, maar in tegengestelde richting nauwelijks door roeispanen en boomen kan overwonnen worden. Een tweeledig vermaak voor wie daar varen om zoo, naar mate zij van richting veranderen, arbeid met rust en rust met arbeid af te wisselen. De oevers zijn bekleed met esschen en populieren en de rivier is zoo helder, dat ze ze u één voor één weergeeft zonder dat ze hun groene kleur verliezen. De kou van 't water en ook de blankheid is als die van sneeuw. Daar staat ook een tempeltje, overoud en heilig; men ziet er Clitumnus zelven met een toga praetexta bekleed: dat dat een machtig god is, die ook orakels kan geven, bewijzen de (hier en daar verspreid liggende) bordjes. In de omgeving zijn nog verscheiden kapelletjes en even zoovele goden. Ze genieten ieder zijn eigen vereering en hebben ieder verschillende macht; sommigen hebben ook hun eigen bronnen. Want behalve die eene, die als 't ware de

---

[1]) Ik zie niet hoe ik de woorden (navium) *quas obvias quoque et contrario nisu in diversa tendentes transmittit et perfert* anders kan opvatten, maar zoo krijgen we iets waardoor vooraf de aardigheid wordt weggenomen van het later komende *aegerrime remis contisque superetur adversus*. 'k Heb getracht door mijn vertaling die fout weg te retoucheeren.

moeder der overigen is, zijn er nog verscheiden kleinere, verschillend van oorsprong, maar alle vereenigen zich in de rivier. Daar is de grens van het heilige en niet-heilige. Daarboven mag men alleen varen, daar beneden ook zwemmen. De inwoners van Hispellum, aan wie indertijd keizer Augustus die streek ten geschenke heeft gegeven, stellen daar een openbaar badhuis en een openbaar nachtverblijf ter beschikking. Ook ontbreekt het er niet aan landhuizen: die zijn op de liefelijkheid der rivier afgekomen en staan aan haar oever. Kortom er is niets of 't kan u genoegen baren. Studeeren kunt gij er ook en.... veel gedichten van anderen lezen, geschreven op alle muren en kolommen ter eere van den god en zijn bron. Verscheidene daarvan zult gij heel aardig vinden, om sommige zult gij lachen.... of neen, daar zijt gij te goedhartig voor. Vaarwel!

De *twintigste* is geadresseerd aan een zekeren, mij althans niet nader bekenden, Gallus. Ik weet niet of ik alle bizonderheden versta, maar 't geheel geeft mij een duidelijk beeld. Zie hier mijn vertaling:

Wat vlak vóór onze oogen ligt daar letten wij niet op, al is 't vaak iets, waarvoor we reizen ondernemen en de zee doorklieven, 't zij omdat onze natuur nu eenmaal zoo is dat wij onverschillig zijn voor het naastbijzijnde en najagen wat veraf is, 't zij omdat 't verlangen naar iets, wat we gemakkelijk kunnen verkrijgen, verslapt, 't zij, eindelijk omdat we, als we iets zoo vaak kunnen zien als we maar willen, zoo licht denken: „dat kunnen we naderhand wel eens doen". Wat hiervan de reden ook moge zijn, in de stad en bij de stad onzer inwoning is heel wat, dat we niet alleen nooit gezien, maar waarvan we zelfs nooit gehoord hebben, terwijl we, als datzelfde voorkwam in Achaia, Aegypte, Azië of eenig ander land, dat rijk is aan natuurwonderen of wel aan dingen die, omdat ze zich dáár voordoen, voor natuurwonderen worden aangezien, we er niet alleen van gehoord en gelezen zouden hebben, maar er met al onze aandacht naar zouden zijn gaan kijken. Ten minste zoo is het mij onlangs gegaan: een merkwaardigheid, waarvan

ik vroeger nooit had gehoord en die ik nooit had gezien, daarvan hoorde ik pas, toen ik er vlak vóór stond. Mijn vrouws-grootvader had mij verzocht zijn landgoed in Ameria te komen bezoeken. Terwijl ik daar rondwandel wordt mij een meer getoond, dat daar in de laagte lag, het meer *Vadimo*, en tegelijk worden mij van dat meer eenige ongeloofelijkheden verteld. Ik ga er naar toe. Dat meer ligt daar zoo rond als een rad, geen bocht is er in, geen schuinte er aan, 't is alles afgemeten en afgepast als had een werkman het meer gegraven en afgestoken. De kleur van 't water is helderder dan zeegroen maar doffer dan plantengroen, [1]) 't heeft reuk en smaak van zwavel en een tooverkracht, waardoor gebroken dingen heel worden. [2]) Groot is 't meer niet, maar 't kan er stormen, 't kan onstuimig worden. Schepen varen er niet, 't is heilig gebied, maar er varen ... eilandjes in rond, groen van riet en biezen en al wat er verder door 't stilstaande en vruchtbare water wordt voortgebracht en wat er groeit aan den rand van het meer. [3]) Die eilandjes hebben verschillende grootte en vorm, maar alle hebben ze een gladden rand, dat komt doordat ze telkens tegen den oever of tegen elkaar aankomen en zoo elkaar afslijpen. Alle hebben even groote diepte en even groote lichtheid, want net als een schip hebben ze een kiel en die gaat niet ver 't water in; je kunt haar van alle kanten zien, ze is onder water en drijft toch. Soms vereenigen en verbinden die eilandjes zich en dan is 't één stuk land, dan weer worden ze door rukwinden uiteengeslagen, of, houdt de wind op, dan

---

[1]) Overgeleverd is *color caeruleo albidior, viridior et pressior.* Men behoeft dezen onzin maar even aan te zien om te begrijpen, dat de nieuwe uitgever R. Kukula den spijker op den kop heeft getroffen door te geven *color caeruleo albidior, viridi pressior.*

[2]) 't Verbaast mij dat die zelfde in zijn nieuwe editie het zeker corrupte *saporque medicatus, vis qua fracta solidantur* behoudt, terwijl de zooveel betere lezing *saporque*; *medica vis q. f. s.* reeds door Gierig is opgenomen.

[3]) Ik hoop dat ik dit *quaeque alia fecundior palus ipsaque illa extremitas lacus effert* goed heb verstaan, maar ik vrees!

drijven ze daar kalmpjes heen elk op zich zelf. [1]) Vaak hangen de kleinere aan de grootere als bootjes aan een koopvaarder, dan weer houden kleine en groote een onderlingen wedstrijd, of wel ze drijven alle naar één kant en zetten daar waar ze stil houden den oever voort; nu aan deze dan aan gene zijde nemen ze wat van 't meer af of geven het weer terug, alleen als ze alle in 't midden zijn verkleinen zij den omtrek van het meer niet. Schapen, geiten en koeien, het groen volgende, stappen vaak op die eilanden als ware 't de uiterste rand van 't vasteland en merken eerst dat 't een bewegelijke grond is, wanneer ze van den oever losgemaakt, als passagiers op een schip [2]), vol verbazing rondom water zien; dan stappen ze weer uit aan den kant waar hen de wind heeft heengedreven en merken evenmin dat ze zijn uitgestapt als vroeger dat ze zijn scheep gegaan. Dat meer loopt uit in een rivier, die na zich een poos aan ons oog te hebben vertoond, verdwijnt in een grot, dan diep onder den grond voortstroomt en, als je er iets ingooit vóór die grot, dat bewaart en weer boven brengt. Dat heb ik u alles maar eens verteld: ik dacht 't zou u ook wel onbekend wezen en ge zoudt 't even aardig vinden als ik. Want gij hebt, net als ik, in niets zoo'n behagen als in de werken der natuur.

Schilderijen van Gaspard Poussin, brieven van Plinius over een of ander landschap, ze wekken bij beschouwer en lezer een stemming, na verwant aan die, welke er spreekt uit menige „conversation" van Horatius, onder anderen uit Epl. I, 10, waarin enkele woorden voorkomen. die juist voor Horatius' *natuurgevoel* zoo bij uitstek teekenend zijn. Die brief is ook om andere redenen merkwaardig, weshalve ik hem hier geheel in vertaling mededeel; maar daaraan moeten eenige opmerkingen voorafgaan.

---

[1]) Ik houd *nonnunquam destitutae tranquillitate singulae fluitant* voor corrupt (vooral dat *tranquillitate*) maar zie er toch wel doorheen wat Plinius heeft bedoeld.

[2]) Mooie conjectuur van Mommsen *quasi in rate posita* voor *quasi inlata et imposita.*

vs. 1. De geadresseerde is Aristius Fuscus, aan ieder, die Latijn geleerd heeft, welbekend door 't slot der eerste strofe van C. I, 22 en misschien nog meer, door de kluchtige rol, die hij speelt in de Satire over den laaghartigen wauwelaar; daar leeren we hem kennen als zoo'n echten groote-stads grappemaker, dus juist iemand, geschikt om dezen brief, den lof van 't landleven verkondigend, aan te schrijven. Maar hij is ook een verdienstelijk letterkundige, zooals blijkt uit S. I, 10, 83 waar hij samen met de allerknapste lui, o. a. met Virgilius in hoogst-eigen persoon, gesteld wordt tegenover prulkerels, die maar moeten zien te recht te komen of niet te recht te komen op de meisjes-hoogere-burgerschool (vs. 91).

vs. 4 en vlg. Hier volg ik zoo ongeveer de aanvulling van Lucian Müller.

quidquid negat alter et alter
respuit, *at si quid dignum sapiente bonoque*
adnuimus pariter e. q. s.

Zeker ontbreekt er na *alter et alter* iets.

vs. 9 *rumore secundo* is abl. abs.: terwijl de publieke opinie met u meegaat.

vs. 16 *momenta Leonis en rabiem Canis:* van de sterrebeelden *Leeuw* en *Hond* wordt hier gesproken alsof 't werkelijk *beesten* waren.

vs. 19 ik behoud *Lapillis*, wat ook Bentley ten slotte doet na vermoed te hebben dat er *tapetis* zou moeten staan.

vs. 22 men lette op de eigenaardige beteekenis van *nempe*, dat zoo goed te pas komt waar men iets onderwijst met een glimlach en zich daarbij bedient van een onverwacht argument.

vs. 28 verbind: *qui nescit callidus* (als kenner) *contendere* (= comparare).

vs. 34 over deze fabel, door Phaedrus zoo jammerlijk verknoeid, en hier veel beter verteld, vergelijk mijn boekje *de Phaedri fabulis* p. 49 sqq.

vs. 37 voor *victo violens* moet met Haupt gelezen worden *victo ridens*.

Zie hier dan nu de

Vertaling van Epl. I, 10.

Een groet aan Fuscus, den minnaar van de stad, van mij, den minnaar van het landleven. Want in dit ééne opzicht verschillen wij heel wat van elkaar, overigens zijn we haast tweelingen, zoo broederlijk is onze gezindheid. Wil de een van iets niet weten, dan schudt ook de ander van neen, maar zegt de een ja, dan knikt ook de ander met zijn hoofd.... net zoo'n paar oude tortelduiven, die jaar in jaar uit zitten te koekeloeren.

Gij blijft zitten op uw nest, ik roem het liefelijk landschap met zijn *beekjes*, zijn rotsen *met mos bekleed*, zijn schaduwen. Wat zal ik er u van zeggen? Wat gij en uws gelijken hemelhoog verheft, overeenkomstig den gewonen smaak der menschen, ik leef pas en schijn mij zelven een koning toe als ik dat heb verlaten. Net als een slaaf, die bij een priester is weggeloopen, bedank ik voor koek: brood moet ik hebben, dat verkies ik boven honigzoete snoeperijen.

Wanneer het waar is dat men moet leven overeenkomstig de natuur en dat men bij 't bouwen van een huis eerst moet zorgen voor een goed bouwterrein, kent gij dan eenig terrein geschikter dan het onvolprezen land? Waar ter wereld is de winter lauwer, waar lenigt een liefelijk koeltje meer de dolheid van den Hond en de aanvallen van den Leeuw, woedend gemaakt door de prikkels der zon?

Waar verstoort de kwellende zorg minder den slaap? Is *kleur* en *geur* van de weide minder liefelijk dan van een marmeren mozaiekvloer? Is het water, dat in de straten perst door looden buizen, zuiverder dan dat er *klatert in het beekje?*

Ach kijk ereis (wil ik je eens wat vertellen?) in veelkleurige zuilengangen plant men boomen, men roemt een huis, dat ver uitziet in het veld. Zoo zie je: drijf de natuur uit met een hooivork, ze keert telkens terug en heimelijk overwint zij onzen verwenden fijnen smaak.

Wie niet in staat is als kenner de wol, gekleurd met

Aquinatische verfstof, te onderscheiden van echt Sidonisch purper, zal geen zekerder en ernstiger schade ondervinden dan wie 't verschil niet ziet tusschen waarheid en dwaling. Wie zich overmatig verheugt over zijn voorspoed, die raakt verbijsterd als zijn omstandigheden veranderen. Al wat uw bewondering wekt zult gij slechts noode afleggen. Vlied het voorname: onder een schamel dak kunt gij gelukkiger leven dan een koning en zijn vrienden.

Een hert joeg eens een paard steeds weg van de gemeenschappelijke weide, want het was zijn kameraad de baas in den strijd. Eindelijk riep de mindere in het gevecht de hulp van een mensch in .... en kreeg een teugel aan.

Maar toen hij lachend weggegaan was van zijn verslagen vijand, kon hij noch zijn ruiter schudden van zijn rug, noch het gebit uit zijn mond. Zoo zal, wie uit vrees voor armoe, de vrijheid, een grooter schat dan goud, prijs geeft, tot straf voor zijn ontevredenheid een meester dragen en in eeuwige slavernij verkeeren, omdat hij zich niet heeft weten te schikken in het geringe.

Wie zich niet kan voegen naar de omstandigheden, dien gaat het als iemand met schoenen aan, die hem niet passen: zijn ze te wijd dan valt hij, zijn ze te nauw dan doen ze hem pijn.

Kortom, Aristius, als je gelukkig bent met wat je hebt, dan leef je als een wijze. Maar je moet mij ook de les lezen als je vindt dat ik te veel werk maak van mijn financiën.

Het kapitaal, dat iemand heeft vergaard, kan zijn meester of zijn dienaar worden, en het is bestemd hem te dienen, niet hem te beheerschen.

Al deze wijsheid dicteerde ik mijn schrijver achter het vervallen tempeltje van Vacuna; aan mijn geluk ontbrak maar één ding: dat gij niet in mijn gezelschap waart.

Kort en goed, wij kunnen ons nu voorstellen welk soort van landschap Horatius heeft liefgehad en weten met zekerheid *dat* hij het liefgehad heeft: heb nu vrij een anderen

smaak dan hij, vind den zijnen banaal, weinig verheven, ondichterlijk; smaal op zijn liefde voor 't landleven en zeg dat ze is zelfzuchtig, materialistisch, berekend op genot en gemak, maar erken dat ze echt en eigen is. *Eigen:* ik zal geen kwaad zeggen van dat natuurgevoel, dat voor de schoonheid van het natuurtafreel, dat voor oogen staat, zich zelf doet vergeten, zich zelf doet opgaan in woud en berg en zee, dat stil maakt en huiveren doet, dat beelden schept en klanken wekt, somtijds voor ieder ander dan den beschouwer zelf nauwelijks begrijpelijk en verstaanbaar, maar hoe vaak is zulk een gevoel nagepraat, hoe vaak is 't werkelijk eigendom van hem, die het uitspreekt? Maar Horatius, als hij zijn lievelingsplekje op aarde prijst en bezingt, weet wat hij zegt en gevoelt wat hij zegt. Zijn heele hart is bij zijn onderwerp: hij *is* werkelijk *op zijn manier*, en zoover hij dat *kan* zijn, gelukkig op zijn landelijke, vriendelijke, gezellige hoeve; als hij haar voor een tijd moet verlaten, verlangt hij er werkelijk naar terug en al wat hij goeds en aardigs van haar zegt, dat meent hij en dat zegt hij zelf. Over 't algemeen vindt hij alle onwaarheid, alle napraterij potsierlijk, maar niets is in zijn oogen zóó onwijs, zoo door en door belachelijk als een gehuichelde liefde voor land en landleven. De stadsmensch, die 't geen veertien dagen zou kunnen stellen buiten het geroezemoes van straten en pleinen, maar die doet alsof hij o zoo graag daarvan eens eindelijk zou worden bevrijd om ergens ver van daar rust en verademing te vinden, dat is iemand, dien Horatius.... niet kan uitstaan? Neen, zeg dat niet, dat is geen uitdrukking die past, waar wij over iemand van Horatius' aanleg en gemoedsstemming spreken. Uitstaan kan hij hem best, hij is zelfs dankbaar dat er zulke figuren ook al rondwandelen in de omgeving zijner vrienden. Want ze vermaken hem in de allerhoogste mate, hij kan ze voor zijn gedichten uitnemend gebruiken. Daarvan getuigt dat *beatus ille*, zeker onder Horatius' werken een van de meest bekende.

Ik vind daaromtrent in een toongevenden commentaar ongeveer het volgende aangeteekend:

„een idyllische beschrijving van landelijke bezigheden, ontworpen volgens het zelfde schema, dat ten grondslag ligt aan Virgilius' Georgica. (Volgt de ontleding in onderwerpen, die ieder voor zich zelf kan maken). Streng opgevat is de stof elegisch; om dien in jamben te kunnen bewerken wordt 't voorgesteld dat de dichter niet zijn eigen gevoel weergeeft, maar dat we hier de vluchtige stemming hebben van een mensch, wiens dagelijksch bedrijf het sterkst mogelijk kontrast vormt met landleven en veldarbeid. De verschillende motieven zijn alle ontleend aan Virgilius' gedicht."

Zie zoo, *het* groote doel is bereikt; nu is er alle aardigheid af van het allerliefste gedichtje: zet het nu maar weg in de kast naast kamille, vlier, salie en andere drogerijen. 't Is alsof iemand over *donec gratus eram tibi* leeraarde: „hier hebt ge nu een gedicht, dat in de handboeken over erotische literatuur bestempeld wordt met den naam van *παρακλαυσίθυρον*. Zoo'n gedicht moet beginnen met een klacht van den verliefden jongeling, waarop dan het meisje antwoordt in termen, die met de zijne correspondeeren, maar sterker zijn. In de tweede plaats verklaart de jongeling dat hij al weer het oog op een ander liefje heeft laten vallen, dat o zoo voortreffelijk is; het meisje verklaart iets dergelijks harerzijds, ook weer met nog grooter lof voor haar nieuwen minnaar dan die zoo even aan haar medeminnares geschonken is. De jongeling daarop, ziende dat hij 't met groote woorden niet winnen kan, doet een voorslag tot verzoening en 't meisje, nu op eens voelend dat ze van al haar sterke beweringen van zoo even niets heeft gemeend, geeft zich gewonnen in een betuiging nog weer heel wat vuriger dan haar vroegere ontboezemingen."

Neen, wil men Horatius geen onrecht doen en hem geheel misverstaan, dan moet men *donec gratus eram tibi* niet bij de erotische poëzie indeelen, en evenmin *beatus ille* bij de bucolische of georgische. Beide gedichten strekken tot sprekend bewijs eener waarheid, die men nooit luid genoeg verkondigen, nooit vaak genoeg herhalen kan: Horatius op zijn best, Horatius in zijn volle kracht, Horatius in zijn eigenste eigen-

aardigheid is steeds de zelfde, hetzij hij zijn gedichten *Brieven* noemt of *Satiren*, hetzij hij *Oden* dicht of *Epoden*, dat is de Horatius der *Horatiaansche* satire, der *Conversation* zooals Tuckwell het heeft genoemd. In *donec gratus eram tibi* verkneukelt hij zich in het gekibbel van een jeugdig paartje, zooals hij, ééns in een brief en ééns in een ode, zich vroolijk maakt over een jong mannetje, dat bevlieginkjes heeft, dat nu eens dweept met wijsbegeerte, dan weer vurig verlangt rijk te worden om plotseling het vuur van den krijgsheld in zich te voelen blaken, zooals hij zich vroolijk maakt over het druk gedoe en gekijf in Tiberius' *cohors praetoria*, zooals de wauwelaar op de via sacra, ja zelfs de gewetenlooze erfenisbejager hem eigenlijk meer amuseert dan ergert: al die figuren leveren hem stof voor dat genre, waarin hij ongeëvenaard en onovertrefbaar is, van allen kan hij beeldjes maken, heerlijk om zijn trouwen en gezelligen vriendenkring mee te vermaken.

Och dat alles, wat ik daar zeg, bepaaldelijk over die ééne ode en die ééne epode, dat weet ieder ander ook wel, die ooit Horatius heeft bestudeerd, maar *gezegd* heeft het, voor zoo ver ik weet, maar één geleerde, de onvolprezen **Simon Karsten** in zijn keurig boekje over Horatius, althans ten deele: hij noemt *beatus ille* (en zou, daar ben ik zeker van, ook *donec gratus eram tibi*, zoo 't hem uitdrukkelijk was gevraagd, zoo genoemd hebben): een **satire**, dat woord dan in Horatiaanschen zin op te vatten.

Ja, een satiretje, of, om met Tuckwell te spreken, een *conversation* is *beatus ille*, even goed als de brief aan Iccius, aan Julius Florus, aan Celsus en aan het verdere jonge volkje; als men 't maar goed verstaat en vooral .... goed voordraagt. 't Moet namelijk zóó worden gelezen, dat men duidelijk den man van zaken, den beursman, den handelaar in fondsen hoort spreken. En vooral moet men de laatste twee verzen zóó vertalen, dat ze voor ons en onze tijdgenooten het zelfde zeggen als voor Horatius en de zijnen; want vertaalt men ze „letterlijk", dan krijgt men iets, wat zeker geen Latijn meer

is, maar nog minder Hollandsch verdient genoemd te worden. Enfin, hoor maar hoe ik het doe, want ik ga het heele pronkstukje vertalen. Doch vooraf zijn eenige opmerkingen onvermijdelijk. Waarschijnlijk zijn die ook wel begrijpelijk en genietbaar voor wie geen Latijn verstaat.

vs. 13 voor *inutilesque* leest Bentley *inutilesve*. Beter is 't met Peerlkamp om te zetten: 13, 14, 11, 12: dan houden wij bij elkaar, wat er met de vruchtboomen wordt gedaan en volgt daarop weer een ander bedrijf van den landbouwer.

vs. 25 *labuntur altis interim ripis aquae*. Voor *ripis* (v. l. *rivis*) lees ik met Peerlkamp *rupibus*, want „aquae labuntur *ab rivis* vel *ripis* hic non est Latinum".

vs. 37 sq. quis non malarum quas amor curas habet
haec inter obliviscitur?

Wat een gehaspel met woorden, om toch maar zoowat een vers samen te flansen! De conjectuur *Roma quas* (voor *quas amor*) ruimt dat bezwaar maar ten halve op. En bovendien .... iemand moet wel nooit een Latijnsch gedichtje hebben gemaakt om niet met al, wat er in en aan hem leeft, te voelen dat

Quodsi pudica mulier in partes iuvet
domum atque dulces liberos

onmiddellijk moet aansluiten bij de opsomming der bezigheden van den landman, en dat door die tusschen geschoven vraag de samenhang allererbarmelijkst wordt verstoord. Dus *er uit* moeten die verzen. Maar hoe zijn ze er *in* gekomen? Mij dunkt, dat is duidelijk genoeg. Een lezer, 't zij 't een geestelijke was, die zich tot 't caelibaat had verbonden, 't zij een vrouwenhater, teekende, toen hij na de beschrijving van veld- en tuinarbeid, van veeteelt en jacht, de huisvrouw vermeld zag, in een booze bui aan: „ajakkes, moest hier nu ook weer de liefde bij te pas gebracht worden?" en hij deed dat zoo goed en kwaad hij kon in de verzen van Horatius;

en wie niet goed met verzen te recht kan, die krijgt er nooit één klaar zonder een dwaze verhaspeling van woorden. En om nu de geleerden geheel tevreden te stellen: *obliviscor* is een bij Horatius zeer zeldzaam woord en waar het dan nog bij hem voorkomt, heeft het een geheel anderen zin, althans een geheel andere tint dan die door den vervaardiger dezer twee lap-verzen is bedoeld.

51 sq. Si quos Eois intonata fluctibus
hiems ad hoc vertat mare

delg ik eveneens met Peerlkamp; 't zal toch wel waar zijn wat deze zegt: de smuller weet wel aan lekkere visch te komen, hij wacht niet tot die nu juist door een bizonderen wind op *zijn* kust wordt geworpen; hij bestelt ze eenvoudig al is 't dagreizen ver.

Zie hier dan nu, maar let vooral op 't slot, en lees alles op den juisten toon, mijn

Vertaling van Epod. II.

„Gelukzalig de mensch, die, ver van 't zakenleven, als 't oude volk der stervelingen, zijn erfgoed bewerkt met eigen runderen, niet weet van vervaldagen niet als dienstplichtige wordt opgeschrikt door de woeste krijgstrompet, niet in doodsangst zit wanneer stormen woeden op zee; een vreemdeling is in 't rechtsgebouw en aan de trotsche deuren van machtige medeburgers.

Aan hooge populieren paart hij de jeugdige loten van zijn wijngaard, met zijn hakmes neemt hij onvruchtbare takken weg en ent in hun plaats veelbelovende twijgen; of in een schaduwrijk dalletje ziet hij uit naar zijn ronddolende kudden.

In zuivere kruiken bergt hij den honig, door hem uit de raten geperst, of scheert zijn weerlooze schapen. En als de herfstgod zijn met rijp ooft omhangen kruin opsteekt uit het veld, hoe vermaakt het hem dan de door hem zelven geënte

peren te plukken of druiven, wedijverend met purper, om daarvan u, Priapus, zijn gaven te brengen of u, Silvanus, bewaker van zijn gebied!

Nu eens lust het hem neer te liggen onder een ouden steeneik, dan weer in het mollig grasbed.

Onderwijl kabbelt het water neer van hooge rotsen, vogels zingen in het woud hun klaagzang, het ruischend loof begeleidt de klaterende bronnen, een muziek, die lokt tot zoeten slaap.

En als het wintergetij van den hemelgod sneeuw en regen wekt, dan drijft hij met zijn jachthondenstoet de strijdbare evers in de slagnetten of spant aan gladde stangen een hinderlaag voor vraatzieke lijsters, in strikken vangt hij de angstige haas of den verhuizenden kraanvogel, een liefelijk buitenkansje.

Wanneer nu daar nog bijkomt, dat een eerbare echtgenoot de zorg voor huis en teeder kroost op zich neemt en als een Sabijnsche of de door de zon geblakerde gade van den snelvoetigen Apuliër op den heiligen haard des huizes het droge hout stapelt tegen de thuiskomst van haar vermoeiden man, en in de omheining van twijgen het dartel vee opsluit en de gezwollen uiers ledigt, uit het huisvat den wijn tapt van dit jaar en een niet gekocht feestmaal bereidt, dan kunnen geen Lucrijnsche schelpdieren lekkerder voor mij zijn, geen tarbot of steur. Geen Afrikaansch gebraad, geen Ionisch paarlhoen zal mij beter smaken dan de olijf, geplukt van vette twijgen of de bladeren van in 't wild groeiende zuring en malva, weldadig voor het lichaam, of wel op hooge feestdagen het geslachte lammetje of het aan den wolf ontrukte bokje.

Wat een genot om aan zulk een disch de weldoorvoede schapen naar huis te zien snellen, de vermoeide runderen met tragen nek de omgekeerde ploeg te zien meesleepen, en rondom de blinkende huisgoden te zien neerzitten zijn in huis geboren slaafjes, die rijke teelt van zijn goed.

Nadat de bankier Alfius aldus had gesproken en, vast besloten om boer te worden, al zijn uitstaande gelden had binnen gehaald... toen stond hij veertien dagen na dato weer met zijn contanten in den effectenhoek.

De zakenman blijft zakenman, maar ook Horatius, waar hij met de ingebeelde liefde des bankiers voor 't landleven een loopje neemt, betoont zich tevens den echten minnaar der natuur, die hij altijd is geweest:

Naturam expellas furca, tamen usque redibit.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Nu moet ik twee uitweidingen maken, eerst dan kan ik aan het tot dusverre over Horatius gezegde, het nog ontbrekende toevoegen, om ten slotte alles zóó samen te vatten dat het tot één goed afgerond geheel wordt.

Mijn doel en streven met dit boek is natuurlijk om in zooveel mogelijk wijden kring, dus ook onder hen, die geen woord Latijn verstaan, eenige kennis van Horatius en daardoor belangstelling voor dezen dichter in 't bijzonder en voor de Latijnsche literatuur in 't algemeen, te verbreiden. Maar ik heb toch óók wel hoop, dat het ter hand zal worden genomen door vakgenooten, die eens weten willen hoe ik over sommige verzen van Horatius denk, en bovenal door die velen, die wel indertijd Latijn hebben geleerd maar sedert jaren geen Latijnsch boek meer hebben ingezien. Ter wille van die laatstgenoemden laat ik achteraan in dit boek de gedichten, die ik heb besproken, in de volgorde, waarin ik ze heb besproken en grootendeels vertaald, en in dien vorm, die mij de ware voorkomt, afdrukken. Zoo krijgen zij dan bij elkaar wat *ik* vind, dat in Horatius het allerlezenswaardst is. Mocht het mij aldus gelukken, zoo niet velen, dan althans eenigen weer tot lezen van Horatius zelven te brengen, ik zou het oogenblik zegenen, waarop ik de eerste letter van mijn boek heb neergeschreven.

Maar daar ik mij dan onder *mijn* lezers ook lezers denk van Horatius, kan ik niet nalaten 't een en ander in 't midden te brengen over:

De kritiek van Peerlkamp op Horatius' lierdichten.

Dat is dan mijn eerste uitweiding, en die zal dit geheele hoofdstuk vullen.

De kritiek van Peerlkamp op Horatius' lierdichten. „Maar dat onderwerp is uit den tijd" hoor ik mij van alle kanten toeroepen.

Reeds in 1891, toen ik mijn boek *de Horatio poeta* schreef, beweerde een, overigens zeer welwillend beoordeelaar, dat ik paden betrad, die verlaten waren en behoorden verlaten te worden. Wat zal ik *nu* wel van hem te hooren krijgen? Want in 1891 schreef ik wel in Peerlkampiaanschen geest, maar toch eigenlijk *tegen* Peerlkamp; en nu sta ik aan den kant van Peerlkamp, ja ik ga soms nog iets verder dan hij. Maar ik ben nooit bang geweest voor groote woorden en ben 't ook nu niet voor dien *geest des tijds.* Wat toch is 't geval? Ik wil hier niet die vier regels van Goethe aanhalen, die men hieromtrent zoo vaak ziet paradeeren, want ik houd niet van citaten en groote namen, als bewijzen gebruikt; die verzen zijn me bovendien te afgezaagd en geven den waren gang van zaken niet juist weer. In werkelijkheid staat 't zoo: iedere tijd heeft zoo van die bizonder in 't oog vallende eigenaardigheden, waartegen moet gestreden worden, zullen ze niet werkelijk opgroeien tot machten, die den naam van geest des tijds verdienen, want 't zijn altijd even zoovele verkeerdheden. En wat zien we gebeuren? Er zijn vaak van die toongevende, invloedrijke menschen, knappe koppen maar die een bizonder talent hebben van zulke eigenaardigheden op te merken en, daar ze nu juist niet met een groote dosis karakter en moed zijn bedeeld, aanstonds gaan roepen: „de geest des tijds", en doodsbang zijn om iets te doen of te zeggen, wat met dien „geest" in strijd is.

Onze tijd nu, en laat ik beginnen met te zeggen dat ik van harte overtuigd ben dat *onze* tijd beter is dan vroegere tijden: ik zie niet in, hoe 't met 't geloof aan een liefderijke voorzienigheid te rijmen zou zijn, *niet* te gelooven dat de menschheid vooruitgaat in 't beste, wat er voor haar is weggelegd. in ware beschaving en veredeling der gemoede-

ren — onze tijd heeft twee kenmerkende eigenaardigheden.

Vooreerst: *men* — laat ik maar van *men* spreken, alsof 't werkelijk waar was, dat we hier met een geest des tijds te doen hebben, terwijl 't op zijn ergst nog maar een geesteloosheid des tijds zou mogen heeten — men is moe, uitgeput. Onwillekeurig roept die stemming, bij wie haar waarnemen, de magistrale verzen van Lucretius voor den geest: „de afgematte aarde brengt nauwelijks kleine schepseltjes voort, zij, die eens alles voortbracht uit zich zelve:

effetaque tellus
vix animalia parva creat, quae cuncta creavit
ex sese.

Men ziet op tegen inspanning en vermoeienis des geestes. En die zelfde „men" getuigt luide van *liefde voor de wetenschap*. Dat is een vermetele bewering, want het tegenovergestelde is klaar als de dag: *men* verlangt welbewezen waarheden en zekere feiten, goed opgeborgen in woordenboeken en andere soortgelijke magazijnen, want die ontslaan van ... de moeite van denken. „Verbrandt uw woordenboeken": die paradox was als 't ware de begroeting, waarmee de groote Cobet zijn nieuwe leerlingen te gemoet kwam. Maar nu ... 't is merkwaardig om te zien, zooveel geld als men over heeft juist voor woordenboeken. Voor ieder eenigszins uitvoerig werk valt het den ondernemenden uitgever moeilijk de noodige koopers te vinden, maar zóó onhandelbaar, omslachtig, onbruikbaar, kan een woordenboek niet zijn of 't vindt meer dan voldoenden aftrek: zoo'n lange rij onwrikbare folianten vormt als het ware een veilige muur, waarachter men beschut is tegen emotie en aanvechtingen van den twijfel. Opslaan en snuffelen is voldoende: op eigen beenen staan behoeft niet meer, ja *mag* niet meer.

De tweede eigenaardigheid is zoo mogelijk nog gevaarlijker, hoewel de eerstgenoemde al bedenkelijk genoeg is. Ze wordt beschreven in een paar bladzijden van Cobet, die ik niet eens zal *trachten* hier in 't Hollandsch te vertalen. Wie de reuzen-

gestalte van Cobet in haar volle grootte en in levenden lijve vóór zich wil zien, leze ze in 't oorspronkelijke. Ze komen voor in een oratie, die nog wel te krijgen zal zijn, want ze is, langgeleden wel is waar, uitgekomen bij een nog bloeiende firma en draagt den titel: „Adhortatio ad Studia Humanitatis, qua lectiones de litteris Graecis et de Antiquitatibus Romanis auspicatus est C. G. Cobet. Lugduni Batavorum S. C. van Doesburgh 1860".

Op die bladzijden dan (10—13) luidt, wat ik hier voor mijn betoog noodig heb, als ik het met mijn eigen woorden uitdruk, en er tegelijkertijd de toepassing aan geef, die hier wordt vereischt, ongeveer aldus:

Men (alweer diezelfde „men") durft het niet meer aan met de vrijheid, men is bang voor haar, men meent dat ze „uit den tijd" is. En onder de toongevers zijn er wel verscheidene, die dat feit betreuren, maar verder durven ze niet gaan: het feit loochenen, ze denken er niet aan. En toch zoo ooit, nu is 't tijd de geheele „wapenrusting des geloofs" aan te gorden. Want de tiran is in aantocht, misschien bedreigt hij ons dierbaar vaderland minder dan andere koningrijken en republieken, maar hij rukt op tegen de geheele beschaafde wereld. Wat voor kleur die tiran zal hebben is moeielijk te zeggen, maar als tiran is hij reeds nu duidelijk kenbaar. En wie de vrijheid des menschdoms bedreigen, voor wie zijn *die* het meest beducht? Voor de natuurkundigen? Dat denkt men veelal. Maar och, dat zijn beste, brave menschen, die zich opsluiten in hun laboratorium, met den levenden geest des menschdoms weinig in aanraking komen, en aan hun studie nu juist niet bepaald datgene ontleenen, wat iemand tot een held maakt: „eppure si muove" zei Gallilei .... binnensmonds, na openlijk te hebben erkend, dat de aarde stilstond. Neen, maar wie geleerd heeft nooit eenig medemensch te gelooven en dat juist heeft geleerd op dat gebied waar de *menschheid* leeft, op 't gebied der literatuur, die 't *leven* der menschheid bewaart. Wie juist dáár niet wil berusten in wat hem niet volkomen helder is, wie ondanks de geweldigste woordenboeken en de meest geest-

verbijsterende verzamelingen altijd *zelf* wil blijven denken, de criticus in één woord, die zal zelfs op de pijnbank een kat een kat en Rolet een schurk noemen, omdat hij niet anders *kan*. Hem dus moet het stilzwijgen worden opgelegd, *hem* allereerst, want hij is een gevaarlijk voorbeeld voor duizenden, die nog tirannenhaters kunnen worden. „Maul halten" kommandeert de feldwebel, als hij merkt dat er wordt *gedacht* en „zoo staat het in het lexicon" stamelen vol berusting zijn onderhoorigen.

Maar „nolite mihi quidquam credere" roept Cobet en „wat *ik* mallepraat vind, dat zal ik ten eeuwigen dage zoo blijven noemen, al zou „men" mij vervolgen of, wat veel erger is, uitlachen" verzekert Peerlkamp. Scharen wij ons allen onder de vanen van zulke aanvoerders, wij, die de vrijheid, ons vaderland, de menschheid lief hebben; de menschheid? Neen den mensch, Gods evenbeeld, die niet tot een machine mag worden gemaakt en die zich weer opricht al bedelft men hem onder vuilnishoopen, uit alle oorden der wereld aangedragen.

Doch allereerst moet ik mijn lezer op de hoogte stellen van wat er dan wel zoo ontzettends met en om Horatius is voorgevallen.

In 't jaar 1833 verscheen Peerlkamps eerste editie van Horatius en, gelijk eens een scherpzinnig en diepzinnig bibliograaf heeft opgemerkt, van een boek, waar ziel in zit, moet men altijd naast de nieuwe ook de oude editie trachten te verkrijgen, die vaak treffende eigenaardigheden bewaart, welke later zijn verloren gegaan. Dat boek opent met den eeuwig gedenkwaardigen brief aan Collot d' Escury, waarin Peerlkamp beschrijft hoe hij door jarenlange studie en voortgezet ernstig nadenken er toe is gekomen om in te zien, dat er in Horatius heel wat onechts is ingeslopen. De onderhoorigen van den feldwebel laten 't voorkomen dat Peerlkamps kritiek maar een opwelling van 't oogenblik is geweest, een bevlieging van voorbijgaanden aard. Wijselijk bewaren ze over den brief aan Collot d' Escury een voorzichtig stilzwijgen.

En na een menschenleven van studie op dat gebied, waar-

voor zijn geheele aanleg hem bovenal en boven allen geschikt maakte.... maar wacht, ik moet hier even stilstaan.

Veel schoons en heerlijks viel er in 1875 in onze sleutelstad, ons „Bataafsch Athene" te zien en te hooren, maar voor wie 't goed konden beoordeelen was er niets, dat haalde bij het chassinet vóór ons eerbiedwaardig Academie-gebouwtje aan 't stille Rapenburg. Daarop toch schitterde in helder licht:

Salve, Leida, tuae felix virtutis, et a te
sume animos, salve, libera terra tuast!
Libera terra tuast et grato sacra nepoti,
sparsa patrum lacrimis, sanguine sparsa patrum

verzen van Peerlkamp, waarschijnlijk door den edelen Pluygers voor deze gelegenheid voor den dag gehaald.

O gij allen, die niets meer dan geleerden zijt, bedenkt toch wat het is, zulke verzen te kunnen maken! Al had Peerlkamp nooit iets anders gedicht dan deze twee disticha, daardoor betoonde hij zich den meester, bevoegd en geroepen om over een latijnschen dichter te spreken; aan alle anderen past een eerbiedig luisteren of ze hem ook soms zullen leeren verstaan.

En wat was ten slotte die „woeste aanranding der overlevering" zooals men 't gemeenlijk noemt, door Peerlkamp bedreven?

Op 3735 verzen verklaarde hij er 729 voor onecht, dus nog geen 20 procent, zooals een zaken-man zou zeggen.

Of — wat er nog veel kalmer uitziet — op 114 lierzangen 7 in hun geheel (van die 7 hoort geen enkele tot het 4e boek of tot de Epoden, en evenmin wordt één enkele strofe gedelgd in het Carmen Saeculare).

Is dat in zich zelf onwaarschijnlijk? Of leeft er tegenwoordig een enkel sterveling, die 't er voor houdt, dat er niets onechts in den tekst van Horatius is ingeslopen? Wat is gemakkelijker te gelooven, dat nu juist die ééne strofe, die door A of die andere, die door B (geleerden van onzen tijd) wordt ge-

delgd, er uit moet en al het andere onaangetast behoort te blijven, óf dat tijdgenooten der verschijning van Horatius' gezamentlijke werken hun zwakke proeven hebben binnengesmokkeld in de nalatenschap van den grooten meester? Zeven liederen op de 121, en, alles samen, 593 verzen op de 3735. Mij dunkt, er zijn wel erger dingen gebeurd.

Want reeds vóór Peerlkamp hadden vernuften als Markland en Guyetus verklaard, dat er heel wat in Horatius was ingevoegd door vervalschers, en Burman b. v. had in 't algemeen dat zelfde getuigd omtrent alle latijnsche dichters te zamen. Markland, Guyetus, Burman.... laten wij toch eerbiedig luisteren, wij allen, die met onze vele honderdtallen samen niet zoo veel Latijn kennen als dat drietal!

En laat niemand meer aankomen met het afgezaagde argument: ook moderne, voortreffelijke, dichters hebben vaak iets uitgegeven, dat het licht niet zien kon.

Bij dat argument wil ik even stil staan.... en dan hoop ik, dat het voor eeuwig verstomt.

Van een uitnemend dichter als Tollens haalt men b. v. aan de jammerlijke rijmelarij:

Bescherm, o God, bewaak den grond
Waarop onz' adem **gaat,**
De plek waar eens mijn wieg op stond,
Waar eens mijn graf ook *staat*

of van een niet minder uitnemenden en heel wat meer nauwkeurigen, van Beets, het gedichtje op de geboorte van zijn zooveelste kind, waar *te veel is* rijmt met *Cornelis*. Dat argument gaat bij de beschouwing van latijnsche poëzie in 't geheel niet op. Verlokkingen om zouteloosheden neer te schrijven bestaan er in de klassieke poëzie niet, die ook maar in de verste verte gelijken op de verlokkingen van het rijm. Dat is een van de vele redenen, waarom ik bij voorkeur in proza vertaal, want Hollandsche verzen, die niet rijmen *vind* ik geen verzen, en die 't wel doen, daar sluipt zoo licht een

Cornelis in, die *niet te veel* is, een adem, die *gaat* op den grond omdat op dien zelfden *staat* het graf. Zelfs de Genestet is aan dat gevaar niet geheel ontsnapt, al kan ik bij dezen dichter, even keurig en *echt* als Horatius, maar één familielid van onzen Cornelis ontdekken:

Die weet, een klok van scheiden
Klinkt rustloos door het dal
En leerde zich bereiden
Bereiden *voor 't geval.*

en dat is nog maar heel ver in de familie. Begrijpt nu ook soms iemand, die een beetje Latijn kent, dat 't ook voor de Genestet goed is geweest in 't Latijn vertaald te worden?

Vocem novit aëneam,
quae valles sonat usque
per nostras abitus monens
novit statque paratus

klinkt, zou 'k zeggen, nog wel zoo goed. Dat komt, niet door mij, maar van 't Latijn.

Maar bovenal: al die dichters Tollens, Beets, ter Haar, allen voortreffelijke zangers, ze hebben (gelukkig de Genestet niet) veel te veel gedicht, of liever uitgegeven. Hadden ze kunnen besluiten een groot deel hunner gelegenheidsliedjes te verscheuren, hun roem bij 't nageslacht zou onuitsprekelijk veel hebben gewonnen. Ja ik kan — hoe onvoldoend ik op dit terrein ook tehuis ben — nog heel wat meer verzekeren. Men zou versteld staan over de schoonheid onzer poëzie, niet alleen van de eerste helft der negentiende maar ook van de tweede helft der achttiende eeuw, wanneer een tegelijk smaakvol en voor geen zwaren arbeid terugdeinzend letterkundige uit al dat werk, ook van dichters, die nu geheel vergeten zijn, eens een zeer, zeer kleine bloemlezing maakte.

Maar met Horatius staat het geval heel anders. Aan zijn

eersten dichtbundel in lyrische versmaten, ik bedoel boek 1—3 der Oden, heeft hij gewerkt.... zeven à acht jaar; laten we én om niet te overdrijven en om een rond getal te maken zeggen 2500 dagen. In die 2500 dagen heeft hij gedicht.... 2452 regels; als we een oogenblik aannemen, dat onder die 2452 niets onechts is, nog niet één versregel dagelijks. Wat heeft hij dus aan dien dichtbundel gevijld en gepolijst; met dien dichtbundel heeft hij zich een plaats trachten te veroveren onder de lierdichters, dus naast de onsterfelijke Grieksche zangers in dat genre, en roept aan 't eind er van uit: „een monument heb ik mij opgericht, duurzamer dan de pyramiden van Aegypte." En vóór hij hem in 't licht gaf, heeft hij natuurlijk ieder gedichtje afzonderlijk te lezen en te beoordeelen gegeven aan Virgilius en zoo vele andere allerfijnste kenners en allerkeurigste rechters: is het denkbaar, dat daarin naast veel volmaakts, onberispelijks, smaakvols iets is ingeslopen, dat ook nu nog een iegelijk met walging moet vervullen?

Een voorbeeld ter opheldering. De vierde ode van het tweede boek is gericht tot een jeugdigen vriend, dien de dichter noemt Xanthias den Phocenser, wat in 't origineel heel aardig klinkt, maar waarmee zeker een Romeinsche jongeling wordt bedoeld, want 't is een gelegenheidsgedichtje betreffende een werkelijk feit, dat zich in 's dichters omgeving heeft voorgedaan, dat hoort men aan alles. Die jongeling is verliefd op een aardig slavinnetje en onze geestige, smaakvolle causeur moedigt die liefde aan in een allercharmantst poëempje, een echt Horatiaansch stukje leven, ook al weer een „conversation". 't Gedichtje luidt aldus:

Vertaling van C. II, 4.

Uw liefde voor uw slavinnetje, Xanthias, schaam u daar niet over: de trotsche Achilles is ook wel bezweken voor de schoonheid van Briseis, blank als sneeuw.

De slanke Tecmessa, ook een slavinnetje, bekoorde den zoon van Telamon, haren meester, en midden in zijn zege-

praal ontgloeide Atreus' zoon voor eene krijgsgevangene.[1])

Wie weet of de blonde Phyllis u geen edele schoonouders zal aanbrengen, die u tot hooge eer zullen strekken? Zie maar eens hoe ze treurt: dat kan niet anders zijn dan om een koninklijk huis, waaruit zij, als dochter, is weggevoerd.

Neen, uw liefje kan niet van lage afkomst zijn, zij zoo trouw, zoo onbaatzuchtig behoeft zich zeker over haar moeder niet te schamen.

Wat een mooie armen, wat een lief gezichtje, wat een onberispelijke gestalte! Maak u maar niet bang... ik ben al een aardig eindje over de veertig!

Wat een kostelijk, wat een levendig, maar vooral wat een gracieus gedichtje! Is 't geloofelijk, dat Horatius daarop onmiddellijk zou hebben laten volgen, en dat ondanks de waarschuwingen zijner vrienden, hij zelf zoo urbaan.... en zoo geheel vrij van alle pedanterie, dat door zijn grofheid werkelijk walgelijke 5e gedicht? Dat is van verwanten inhoud, maar is in afradenden geest geschreven: een liedje, gericht tot een vriend, die verliefd is geraakt op een nog te jong schepseltje, een kind. Dat kind wordt vergeleken met een nuchter kalf, de minnaar met een bronstigen stier; dit alles in bewoordingen zoo plomp als een boerenpummel, neen een slagersknecht uit de heffe des volks, maar kan bedenken.

Dit is nu een geval, misschien het eenige, waarin ik ten opzichte der oden verder ga dan Peerlkamp. Om 't goed te maken wil ik aannemen, dat 't Peerlkamp ééns is overkomen, dat hij een gedichtje voor onecht verklaarde, waarvan de finesse ieder later levenden, dus zelfs *hem*, wel *moest* ontgaan.

Maar al was, 't geen Peerlkamp den volke kwam verkondigen, in beginsel niet nieuw, zijn boek wekte heftige verontwaardiging. Wel gingen Lehrs en Gruppe nog weer heel wat verder dan hij — wat *die* doden mag men *doordraven* noemen

[1]) Nu laat ik met Peerlkamp de alles ontsierende, schoolmeesterachtige derde strofe weg.

op een goed en gezond beginsel, dat aldus wordt te schande gemaakt. Maar echte, kalme, overtuigde medestanders vond Peerlkamp niet. In 't buitenland is hij misschien nog het best begrepen door zijn principieelen bestrijder Eichstädt.

En toch beleefde Peerlkamps boek een tweede uitgave in 1862. Er waren er dus ook toen nog die, zij 't ook vaag, gevoelden dat de geleerde wereld met Peerlkamp moest blijven rekening houden.

Maar weldra brak die nieuwe tijd aan, die tijd waar Peerlkamp dan *uit* heet te zijn. Toch werd de stilte des grafs, die er over hem en zijn werk heerschte, nog even verbroken in 1891 door mijn boek *de Horatio poeta*, en dat wekte .... tweeledige ergernis, vooreerst, zooals ik reeds vroeger zeide, bij hen, die 't niet hadden gelezen en zich verbeeldden, dat ik mij aan Horatius' nagedachtenis had vergrepen, ten tweede door de uitdeelers der bordjes met „verboden toegang".

Toch was *ik* feitelijk *tegen* Peerlkamp opgetreden; ik had zijn lessen trouw in mij opgenomen, maar getracht daaraan een andere toepassing te geven. Ik ging nl. uit van deze plaats

Epl. II, 2, 26—54.

Een krijgsknecht van Lucullus was eens, toen hij na een zwaren dag op zijn brits lag te snorken, zijn met veel moeite en zorgen bijeengebracht spaarduitje tot op den laatsten penning kwijt geraakt; dat geval maakte hem een razenden wolf gelijk, woedend op zich zelf en den vijand, een wolf strijdlustig omdat hij honger heeft; in die stemming dreef hij een vijandelijke bezetting op de vlucht die, zoo vertelt men, op een zeer hoogen post gelegerd was, waar velerlei schatten werden bewaard. Die daad maakte hem beroemd, hij kreeg een eereteeken en een cadeautje van *f* 2000. Nu gebeurde het dat in dien zelfden tijd zijn veldheer een fort wilde overrompelen; hij spoorde dus dien zelfden man aan met woorden, die van een lafaard een held zouden kunnen maken: „Welaan, dappere, ga waarheen de krijgsmanseer u roept, groot zal het loon zijn van uw zegepraal. Waarom blijft gij staan". Toen

zei de slimmert, al was 't maar een boerenjongen: „neen, hoor; daar moet je iemand voor hebben, die zijn beurs is kwijt geraakt."

Hoor nu verder!

Ik heb mijn eerste opleiding te Rome gehad; daar heb ik mogen leeren hoeveel verliezen de toorn van Achilles aan de Grieken heeft berokkend. Athene heeft daar nog wat meer hoogere wetenschap aan toegevoegd, zoodat ik goed en kwaad wilde leeren onderscheiden en in de parken van Academus de waarheid zoeken. Maar uit die liefelijke plaats verdreven mij de harde tijdsomstandigheden, de branding van den burgeroorlog sleepte mij, onervarene, naar die legerscharen, die tegen den machtigen arm van Caesar Augustus niet bestand zouden blijken. Zoodra Philippi mij had ontslagen, moedeloos en vleugellam, en ik daarbij beroofd was van mijn vaderlijk huis en hof, toen heeft de armoe, die dapper maakt, mij aangedreven om te gaan dichten. Maar nu ik genoeg heb om te leven .... als ik nu *nog* niet slapen beter vond dan verzen maken, dan was er voor mij geen kruid gewassen.

Nu dan, van die plaats ging ik uit en redeneerde aldus: „neen, wie ooit in zijn leven, al was 't in scherts, zich zoo over zijn poëzie en over *de* poëzie in 't algemeen uitlaat, die *voelt* van die hoog verheven kunst niets en *heeft* er nooit iets van gevoeld; als zoo iemand zich ooit practisch met poëzie heeft bezig gehouden, dan heeft hij .... nu ja *versjes gemaakt* in den minst verheven zin dier woorden: hij heeft woordjes aan een geknutseld tot net zoolang dat er versmaten en strofen voor den dag kwamen; zijn grootste, neen zijn eenige, eerzucht is geweest de moeilijke techniek der Grieksche lyrici zoo nauwkeurig mogelijk na te volgen. We mogen ons dus niet verbazen, dat er in het werk van zulk een dichter (!) heel wat voorkomt, waarvan òf de inhoud, òf de uitdrukking smakeloos is, of beide; 't is meer te verwonderen, dat in zijn heelen lyrischen dichtbundel nog iets voorkomt, dat ons kan behagen. Peerlkamp had dus groot gelijk dat hij de mislukte passages

in Horatius' oden aanwees; hij heeft dat gedaan op scherpzinnige, smaakvolle wijze en zich door zijn editie een blijvenden roem in onze studie verworven, maar hij verkeerde in een dwaling, waar hij meende dat een gedicht (of strofe), *omdat* het smakeloos, grof, onbeholpen was, niet van Horatius *kon* zijn".

Dat was, dunkt mij, niet zoo heel kwaad geredeneerd. Waarom ik met die redeneering „verboden paden betrad" wist ik toen nog niet... 't is ook al 23 jaar geleden! Maar ik ben er spoedig achter gekomen.

Vóór een jaar of vijf nam ik deel aan een discussie met een jeugdigen geleerde, die over een veelgelezen Nederlandschen auteur een verdienstelijk en smaakvol boek geschreven had, en ik deed dat alleen om dien jongen man, met wien ik zeer ingenomen was, een duidelijk bewijs mijner levendige belangstelling te geven. En om hem in de gelegenheid te stellen de waarde en beteekenis van zijn boek nog wat beter te doen uitkomen, merkte ik het volgende op dat, dacht mij, geschikt was om hem tot levendig verzet te prikkelen: „gij hebt daar veel belangrijks bijeengebracht, gij hebt dat smaakvol gerangschikt en in een helder licht gesteld, maar gij hebt niet genoeg doen uitkomen, dat de auteur, over wien gij handelt, een auteur is hoogstens van den tweeden rang: de lezer kan, uit wat gij mededeelt, die gevolgtrekking maken, maar gij zelf spreekt mij te veel op een toon alsof gij over een schrijver handeldet, die al die moeite ten volle waard is." „Nu, mijn jeugdige vriend toonde mijn bedoeling goed begrepen te hebben en maakte er op allervriendelijkste wijze een dankbaar gebruik van. Maar o wee! na mij kwam aan 't woord een literatuur-wetenschaps-specialiteit en.... plapperdepap! alsof ik als recruut met ongepoetste knoopen vóór den korporaal stond, kreeg 'k een uitbrander van wat ben je me! (De ongepastheid van *mij* daar ter plaatse à faire te nemen, mij, die bovendien niet meer in de gelegenheid was om mij te verantwoorden, laat ik daar). „Of ik dan niet wist, dat 't geheel uit den tijd was om in literair-historische beschouwingen

aan te komen met wat men mooi of leelijk vindt?" Ja, in zeker opzicht wist ik dat drommels goed, ik had het tot vervelens toe gehoord. Maar in een ander opzicht weet ik het nog niet: ik geloof er namelijk niets van. Nog altijd ben ik het met dien leuken Engelschman eens, die gezegd heeft dat, hoe men ook over de bereiding van een pudding redeneert, het eind van de zaak altijd wezen moet, dat men proeft hoe de pudding smaakt.

Doch hierop kom ik nog weer terug aan 't eind mijner beschouwing over Peerlkamp. Neen waarlijk, mijn op de plaats over Lucullus' krijgsknecht gebaseerde redeneering was niet ongepast en als redeneering was ze niet verkeerd ook. Maar de basis deugde niet. Twee dingen zag ik toen nog verkeerd in, die ik eerst later, ten deele zelfs zeer laat, heb begrepen. Vooreerst, ik had den *waren* zin van Horatius' wegwerpend oordeel over zijn eigen poëzie niet verstaan. Nu doe ik dat wel en, denk ik mij in dien waren zin goed in en breng ik hem in verband met allerlei andere zaken, die ik zoo langzamerhand heb leeren begrijpen en gevoelen, dan, ja dan.... verrijst de gestalte van Horatius vóór mij als die van een in zijn soort groot man, niet alleen een beminnelijk, neen in den volsten zin des woords groot man, misschien wel den grootsten Romein van zijn tijd. Dat beeld zal, dunkt mij, het allerbest aan 't eind van dit boek komen te staan. Moge 't daar goed uitkomen!

Maar dat andere, dat ik toen verkeerd inzag en nu meen goed in te zien, dat behoor ik hier geheel af te handelen:

ik had Peerlkamp niet begrepen.

Toen ik *de Horatio poeta* schreef, had ik natuurlijk, als ieder rechtgeaard literator, tallooze Latijnsche verzen vervaardigd, een enkel 2 of 4 regelig gelegenheidsgedichtje en verder vertalingen in Latijnsche hexameters, disticha, strofen van allerlei, wat ik in 't Grieksch of in een moderne taal bizonder aardig vond. Maar van een langer en daarbij oorspronkelijk

Latijnsch gedicht is eigenlijk *Matris natalicia* (1897) mijn eerste proeve.

Welnu, de Peerlkampiaansche kritiek *is* niet een van mooi en leelijk vinden; al was ze 't *wel*, dan zou ze nog, door een fijnen geest als Peerlkamp uitgeoefend, de grootste waarde hebben (denk aan den pudding van onzen Engelschman); maar ze *is* het niet; ze is zoo weinig subjectief als iets in onze studie maar wezen kan. Want wie *volstrekte* objectiviteit verlangt, die moet, misschien met alle studie, maar zeker met de philologische, ten allerspoedigste ophouden.

Peerlkampiaansche kritiek is de kunst van 't onderkennen van echt en namaak, van gelukt en mislukt, van mannen- en schooljongenswerk. En die kunst, op een Latijnsch dichter toegepast, verstaat alleen hij, neen kan alleen hij leeren, die zelf Latijnsch dichter is. Die herinnert zich wat hij, door den nood gedrongen, alzoo heeft neergeschreven omdat hij niets beters bedenken kon, wat hij heeft voor lief genomen, omdat het ware hem niet wou invallen, wat hij voor zich zelven heeft goed gepraat, terwijl 't eigenlijk niet deugde. En die voelt dadelijk, vooral als hij naar Peerlkamp gelieft te luisteren en zich steeds levendig voorstelt, dat hij met bundeltjes te maken heeft waaraan met de uiterste zorg is gewerkt *door den heelen dichterkring* van Maecenas, jaren en jaren lang: neen dit en dat *kan* niet echt zijn, dat is namaak van een beginner.

't Was dus wel een tragisch lot, dat Peerlkamp was beschoren, weinig of geen instemming te vinden omdat slechts zeer weinigen ook maar poogden tot zijn hoogte op te klimmen.

Toch ontbreken de onwillekeurige erkentenissen niet, dat er van Peerlkamps kritiek wel wat aan moet zijn.

Ik begin — ab Iove principium — met onzen eenigen Samuel Adrianus (gaudent praenomine non tantum molles auriculae) en ik treed met *hem* in discussie, want *hij* zal begrijpen, dat ik juist hem kies als tegenpartij, omdat ik het mij zelven zoo moeilijk mogelijk maken wil. En zoo iemand, is *hij* in staat de waarde mijner bestrijding te beoordeelen.

Toen in 1862 Peerlkamps tweede editie het licht had gezien, verscheen al spoedig in „de Gids" Nabers, nog steeds lezenswaardige aankondiging (wat werkelijk goed is, raakt nooit uit den tijd) van dat allermerkwaardigst werk. Daar spoort de vijfendertig-jarige criticus, bij alle erkenning van Peerlkamps talent en geleerdheid, aan tot gematigdheid. En ongeveer vijftig jaren later dankte dezelfde voor de hulde, hem bij zijn *tachtigsten* geboortedag gebracht, met een *epistola ad amicos*, een waar *monumentum aere perennius*. Nog altijd zijn er in ons gezegend vaderland velen, die goed Latijn schrijven, maar zóó in onberispelijk Latijn de fijnste en innigste gevoelens des harten uit te drukken — ja, dat kan misschien Naber alleen. En nu is hij — waarlijk niet van ouderdom: die brief is zoo frisch en jeugdig als er maar iets zijn kan! — nog heel wat „conservatiever". Maar toch voor onecht houdt hij (met Peerlkamp) C. IV, 4, 19—22, dat wil zeggen: van vs. 19 wordt alleen het laatste woord gedelgd, van vs. 22 blijft alleen het laatste woord staan, dus de afscheiding van echt en onecht geschiedt niet alleen midden in een strofe, maar midden in twee verzen. En nu vraag ik vooreerst iedereen: als zulk een moedwillige, opzettelijke vervalsching, een vervalsching, die zoo veel moeite heeft gekost, heeft kunnen plaats hebben — zou 't dan daarbij zijn gebleven? En ten tweede vraag ik u, o mijn en ons aller leermeester, wat is waarschijnlijker, dat er door al de vijf boeken van Horatius' oden en epoden heen knoeierij is gepleegd, of dat gij, zelfs gij, bevoegd zoudt zijn om te decreteeren: „die, heele en halve, verzen mogen, ja moeten er uit: van de rest blijft gij af"? Zoo aanstonds zal ik een gulden woord van u, van vóór vijftig jaar, gebruiken om andere tegenstanders mee te verslaan.

Tot die andere ga ik thans over, maar zal zeer kort zijn: ik kan volstaan met een paar zeer saillante voorbeelden.

Eerst een tweetal, die teekenend zijn voor dien zoogenaamden „geest des tijds", waarvan ik zoo even sprak.

In C. IV, 8 schrapt ieder wat, de een dit, de ander dat, want het aantal versregels klopt niet op een curieuze ontdek-

king van Meineke: dat alle oden, al zijn alle regels in 't zelfde metrum, toch uit vierregelige strofen bestaan, m. a. w. dat 't aantal versregels van iedere ode door 4 deelbaar zijn moet. Dat ik niets van die ontdekking geloof, omdat ze niet waar *kan* zijn (zoo zinneloos is er nooit iemand geweest, die zich zulke onwijze wetten stelde, en voor de Epoden geldt Meinekes wet niet — een zeer raar geval!) dat doet thans niet ter zake. Algemeen tot op den huidigen dag schrapt „men" wat, de een meer, de ander minder. Nu „men" het feit van Meinekes wet (want voor een *feit* houdt men die wet) vóór zich heeft, durft men aanstoot nemen aan 't schooljongensvers

non incendia Car | thaginis impiae

nu vindt men in vs. 18 *eius* akelig prozaisch, nu acht men 't onmogelijk dat Horatius de veronderstelling zou hebben gemaakt dat de, in 169 gestorven, Ennius de inneming en verwoesting van Carthago in 146 heeft bezongen. Ja, nu heeft zelfs de angstigste den moed om naar een, voor mij nog veel meer afdoend, argument van Peerlkamp te luisteren en dus de gegrondheid er van te erkennen: de korte zin van vs. 15—20 is deze: „de krijgsdaden der Scipionen maken hen niet meer beroemd dan de verzen van Ennius ter hunner eer" welnu: „dat is geen tegenstelling: de gedichten van Ennius en de inhoud dier gedichten" zegt Peerlkamp en wie voelt niet het gewicht dier opmerking, vooral waar ze samenvalt met een „*feit*"? Wederom vraag ik: wie geeft, welken criticus ook, het recht om op ééne plaats wat te delgen en anderen te verbieden op andere plaatsen het zelfde te doen?

In C. III, 11 hield Naeke, de geleerde, uiterst voorzichtige Naeke, 17—20 voor onecht, en vele lateren zijn met hem meegegaan, want.... daarin komt voor weer dat prozaische *eius* en het adjectief *taeter*, dat anders bij Horatius niet voorkomt. Dat laatste argument is nu eens voor mij van nul en geener waarde; ik zeg in zoo'n geval: als Horatius nergens

anders dan hier dat adjectivum gebruikt, dan heeft hij hier zeker een bizondere reden gehad *om* het te gebruiken. Want dat is toch zeker geen gezonde logica: „het adjectivum *taeter* is een onfatsoenlijk woord, getuige het feit dat Horatius het maar éénmaal gebruikt; en omdat het een onfatsoenlijk woord is moet die ééne plaats, waar 't bij Horatius voorkomt, worden geschrapt." Niet, dat ik die strofe zou willen handhaven. Ze is Horatius onwaardig. Maar Naeke verbeurde, door dat ook te vinden, voor goed het recht om ooit een principieel tegenstander der Peerlkampiaansche kritiek te worden; hij heeft haar nog kunnen kennen.

C. IV, 6 is een praeludium op het Carmen Saeculare. Van dat gedicht schrapt Peerlkamp de laatste vier strofen. De oude Sanadon maakte van 't geheel twee gedichten 1—28 en 29—44. Bücheler en Hertz gaan met hem mee. Is er een principieel verschil tusschen Sanadons opvatting en die van Peerlkamp? Is 't zooveel waarschijnlijker, dat een knoeier twee gedichten van Horatius aaneen heeft gelapt terwijl ze niet bij elkaar hoorden, dan dat hij aan een echte ode van Horatius zijn eigen geknoei heeft vastgehecht?

Doch een, zoo mogelijk, nog duidelijker bewijs voor wat ik bezig ben te betoogen, levert mij C. I, 24. Met den dood van Quintilius troost Horatius hun beider vriend Virgilius in dit alleraardigst gelegenheidsgedichtje, of liever briefje:

Vertaling van C. I, 24.

Ligt dan onze Quintilius gedompeld in den diepen en eeuwigen slaap! Wanneer zullen ooit zijn evenbeeld weervinden de godinnen van eer en recht, van ongeschonden trouw en naakte waarheid?

Betreurenswaard voor velen is hij gestorven maar voor niemand meer dan voor u, Virgilius. Maar ach, uw trouwe genegenheid baat u niets, vergeefs vraagt gij Quintilius terug van de goden, die hem u hebben *geleend* .... en niet op die voorwaarde.

Al zoudt gij ook op zoeter toon dan de Thraciër Orpheus

uw lier tokkelen, zoodat de boomen er gehoor aan gaven, zou daarmee het leven terug keeren in de bleeke schim, die eens naar de onderaardsche schare is toegedreven door Mercurius met zijn gevreesde roede, den god, die niet te bewegen is voor gebeden de poorten des doods te ontsluiten? 't Is hard, maar wat 't ons menschen niet vergund is te veranderen, kan slechts door berusting worden verzacht.

Is dat geen stukje leven, is dat geen gelegenheidsgedichtje, zoo op 't vernemen van de doodstijding geschreven aan den treurenden vriend? Kon, mocht het anders beginnen dan, in 't Latijn met *ergo* en in onze taal met *dan* (door één woord voorafgegaan)? Veranderde het niet geheel van aard wanneer er nog één strofe werd bovengezet? Werd 't niet wartaal, wanneer die eerste strofe, in zoover ze dan nog zoowat te verstaan is, een met het volgende zoo openlijk mogelijk strijdende gedachte inhield en verder onzin? Wie toch verwacht niet na de woorden: „o Melpomene, die van uwen vader ontvangen hebt uw cither en uw liefelijke stem, leer mij rouwzangen", wie, vraag ik, verwacht daarna niet óf een heelen liederencyclus óf althans een uitvoerig treurgedicht? En dan die aanhef:

> Quis desiderio sit pudor aut modus
> Tam cari capitis?

dat is in 't geheel geen Latijn. Kom, lezer, doe nu niet als die rampzalige, dien Cobet zoo kostelijk wist natebootsen, dien geleerden sukkel, die, als hij iets verstandigs hoort, dat niet in zijn boekje staat, na lang diep in zijn broekzak te hebben gerommeld eindelijk een slap handje opsteekt en mummelt: „ik heb nog ééne plaats." Laat u eenvoudig door Peerlkamp leeren *dat* dat geen Latijn is en waarom niet. Vlucht niet naar uw verschansing van woordenboeken: die zullen u niets baten. Ieder wapen, dat gij uit *dat* arsenaal te voorschijn haalt, zult gij toch weer, waar gij zoo doodsbang voor zijt, moeten

onderzoeken met uw eigen verstand.... of anders doet een Peerlkamp het voor u.

Kiessling, een knap man, maar die zijn geleerdheid veel te vaak misbruikt om nonsens goed te praten, heeft dat alles duidelijk gevoeld. En wat doet hij nu in plaats van dat eerlijk te erkennen? Hij teekent aan:

„Der eigentlichen Klage, welche mit v. 5 emphatisch einsetzt, geht eine *vielleicht nachträglich* von Horaz hinzugefügte Strophe voraus, welche die Einflechtung dieser *cantus lugubres* in die Poëzie des Sängers der *convivia et proelia virginum* entschuldigt".

Kom, die verontschuldiging was nergens voor noodig. Horatius kon zijn gevoelvol gelegenheidsgedichtje gerust in den bundel I—III opnemen: die behelst toch al heel wat meer dan drinkliedjes en liefdesgedichtjes. En zou hij zich niet hebben ontzien dat kleine pronkstukje zoo jammerlijk te bederven door die ellendige strofe, waarmee het nu begint? Wie gaat er ooit een uitnemend rouwbriefje, door hem zelven eertijds gedicht, zingen bij een draaiorgel? Neen, hier komt nu dat gulden woord van Naber te pas, waarop ik zoo even doelde: „op een gebied als de kritiek in Horatius moet men nooit naar wetenschappelijke *bewijzen* vragen; zelfs dit zal nooit iemand met mathematische zekerheid kunnen aantoonen dat Horatius *niet* in een vlaag van krankzinnigheid zijn eigen liederen heeft verknoeid". Neen zeker niet, maar wel is 't duizendmaal onwaarschijnlijker dat hij zelf, dan dat een ander zoo iets heeft bedreven.

Die zelfde Kiessling schrapt in C. II, 16 de strofe:

Scandit aeratas vitiosa navis
Cura, nec turmas equitum relinquit
Ocior cervis et agente nimbos
Ocior Euro.

Wel heel ongelukkig is dat nu juist eens een zeer mooie strofe, die zeker moet blijven staan, dat hoort men toch

dadelijk; de parallel-plaats III, 1, 37—40 is onecht evenals de strofe, die voorafgaat, zooals Peerlkamp aantoont. Maar stel dat Kiessling gelijk had: wat geeft hem 't recht te zeggen: „als ik zeg dat iets onecht is, zal men daar voor 't minst naar luisteren; zegt een ander over een andere plaats hetzelfde dan is dat willekeur"? Jawel, als een Pruis zijn land bemint, dan is dat vaderlandsliefde, doet een Elsasser of Lotharinger dat, dan is 't chauvinisme!

Maar 't leerzaamst van alle is nog wel de geschiedenis van C. I, 20. Dat gedichtje is een uitnoodiging aan Maecenas, waarvan de korte inhoud deze is:

„Gij krijgt bij mij een ordinair wijntje te drinken; gij zoudt liever een Caecuber of Calener hebben, maar ik heb geen Falerner of Formianer".

Hemelsche goedheid, dat is geen gedicht, zelfs geen briefje. 't Lijkt wel wat op een Klapphorn:

Zwee knaben gingen an den Strand
Der andre eene Muschel fand;
Der eene der fand keene
Das macht zusammen eene.

of

Zwei gymnasiasten aus Regensburg,
Die fielen im vorigen Jahre durch;
Der eine jedoch absolvirte heuer,
Der andre aber heisst Obermeier.

Neen 't is nog veel zinlediger; 't doet denken aan de parabel van Joris Goedbloed:

„Joris Goedbloed houdt niet van reizen, en hij is blij dat hij niet van reizen houdt, want als hij van reizen hield dan zou hij reizen en hij houdt niet van reizen."

Of was 't nog maar zinledig; want als dat de ware vertaling is van *tu-bibes*, die ik heb gegeven, en Kiessling zegt dat 't zoo hoort, dan hebben we hier een lompheid, waarvoor

de Calabrische boer, die zijn gast en zijn varkens op één lijn stelt, zich nog zou schamen. Stel u voor dat een mensch, die ook maar bij benadering weet hoe 't hoort, aldus schrijft *aan zijn meerdere:* „je zou wel graag een fijn glaasje bij me willen komen drinken; mis, pastoor, je krijgt bocht". En dat Horatius, zoo hij ooit zóó zich zelf en alle fatsoen was vergeten, een dergelijk schandelijk lor zou opnemen in den bundel, waarmee hij zich een monument, hechter dan de pyramiden van Aegypte, dacht op te richten en zich een plaats te veroveren naast Pindarus en Simonides.

Een schandelijk lor, want is de inhoud nul, de vorm is meer dan deerniswaardig. Dat laatste: „ik heb geen Falerner of Formianer", wil onze sukkel mooi maken en daarvoor zeggen: „ik meng geen Falerner of Formianer" wat op zich zelf goed zou wezen, want, daar wijn steeds wordt aangelengd, heeft *ik meng* den zin van *ik zet op*, zooals men heel goed „ik zet koffie (of thee)" kan zeggen voor: „ik drink en geef anderen te drinken koffie of thee". Maar wat krijgen we hier: „geen Falernische wijnstokken, geen Formiaansche heuvels mengen mijn bekers?" Of er ergens een stam van Hottentotten of Vuurlanders leeft, die in hoogeren stijl zoo spreken weet ik niet, maar ik weet wel dat de Romeinsche hofdichter zoo nooit gesproken heeft, tenzij misschien in een ijlende koorts.

Maar de aanhef is niet beter: „uit kleine Cantharen".... Cantharen voor „bekers", een woord dat hier goed past in 't metrum, maar in zijn doodgewone omgeving allerminst. 't Is alsof we in 't bierhuis een „graaltje" Bock bestelden, omdat we wel eens van de heilige *Graal* hadden gehoord."

Nu dan: „uit kleine Cantharen zult gij ordinairen Sabijner drinken." Hé, en in den brief aan den vilicus staat dat Horatius' villa eer wierook en peper zal opbrengen dan wijn. „Wel", zegt een vernuftige uitlegger (*nu* zou de muffe geestigheid van *inlegger* goed te pas komen): „Horatius heeft dien wijn gekocht." In geen geval in de buurt, want volgens vs. 24 van dien zelfden brief (XIV) *is* er geen slijterij in de buurt. Dus.... Horatius stuurt bij voorkeur ver weg om

bocht te laten halen, terwijl 't hem doodgemakkelijk valt om uit diverse kelders te Rome aan te laten rukken al wat zijn hart begeert. Maar 't is niet *waar* dat hij dezen wijn heeft gekocht: hij heeft hem zelf *gebotteld* en „gelakt", gelijk met de woorden *conditum levi* wel heel leelijk maar goed verstaanbaar wordt aangeduid. En hij heeft hem gebotteld in *Grieksch* aardewerk. Waarom, in 's hemelsnaam? „Om hem daarmee beter te maken" zegt men. Zoo wordt de invitatie aan den beschermheer hoe langer hoe fraaier: „Maecenas, ik noodig u op een glaasje bocht, waar ik zelf mee heb geknoeid".

Nu goed: dat bottelen is geschied bij gelegenheid „dat Maecenas in 't theater is toegejuicht geworden" zooals 't in zeer stumperachtige bewoordingen wordt uitgedrukt. Dat iemand uit blijdschap over een voorrecht, zijnen vriend ten deel gevallen, een flesch Champagne ontkurkt, dat kan ik me voorstellen, dat heb ik vaak genoeg zelf gedaan, maar dat hij zijn vreugde lucht geeft door .... een vaatje gerstebier te gaan *aftappen*, dat is iets voor „Herr Beemchen aus Dresen".

Men behoeft niet lang in Horatius te hebben gestudeerd om te begrijpen, waarop hier wordt gedoeld: Maecenas is eens zwaar ziek geweest maar heeft het van den rand des grafs opgehaald. *'t Feit* dat de populaire menschenvriend, toen hij voor 't eerst na zijn herstel weer in de komedie kwam, hartelijk werd toegejuicht laat zich licht denken en .... verzinnen, gelijk onze knoeier heeft gedaan, maar *duidelijk* uitdrukken, wat hij bedoelde, dat kon hij niet.

Die ziekte is zeven jaar geleden. Dat 't allergemeenste bocht, dat er in Italië groeit, zeven jaar noodig heeft om althans drinkbaar te worden (voor goeden Italiaanschen wijn volstaan vier jaar) dat laat zich denken. Maar zóó komen wij met onze ode in 't jaar 23. 't Zou dus een van de *allerlaatste* van dezen bundel zijn, en dat Horatius na zevenjarige oefening in 't vak 't zoo volmaakt zou hebben .... afgeleerd, dat hij niet eens meer Maecenas behoorlijk wist toe te spreken, dat wil er niet bij mij in. Want hoe spreekt hij hem toe? *care Maecenas eques* of, volgens een andere lezing *clare Maecenas*

eques. 't Een zoowel als 't ander is droevig gestumper van iemand, die te vergeefs beproeft het metrisch schema met woorden op te vullen: in „geliefde Maecenas, ridder" hangt dat laatste woord potsierlijk in de lucht, en vertaalt men de andere lezing met: „Maecenas, beroemde ridder", dan moet men de Latijnsche woorden wel heel *willekeurig* verdraaien.

Tot zoover de critiek op de ode. Nu haar na-Peerlkampsche geschiedenis, waarop ik zoo even doelde.

Hier is *men* 't dan nu toch eens een tijdlang met Peerlkamp eens geweest. Dat alles vond „men" nu toch al te gek om van Horatius afkomstig te wezen; en „men" ging zelfs zeer beslist met Peerlkamp mee, toen een scherpzinnig en geleerd Duitscher (ik meen dat het Haupt is geweest) had ontdekt *wanneer* deze falsificatie had plaats gehad, want toen had „men" een *uitwendig bewijs* m. a. w. toen behoefde „men" niet te denken.

Over dat gejuich van 't theaterpubliek lezen wij het volgende: „de echo van den Vaticaan weerkaatste het." Ik laat nu maar passeeren dat *iocosa Vaticani imago* een allerzotste verhaspeling is van *iocosa vocis imago* en geef mijn Duitschen philoloog het woord: dat 't er een van de bovenste plank is hoort men dadelijk.

„Het theater, waarvan hier sprake is, kan geen ander zijn dan het theatrum Pompeji. Dat stond, waar nu de Cancelleria staat. Ik zet het duizenden kelen zóó te schreeuwen op het Corso Vittorio Emanuele dat 't bij St. Pieter wordt gehoord. En dat naar de Cancelleria de echo van 't Vaticaan weerklinkt dat is geheel ondenkbaar. Daaraan dacht de falsaris niet, want hij dacht niet aan het theatrum Pompeji maar .... aan het theater van Nero: daar had hij den keizer bij zijn binnentreden vaak hooren toejuichen, tot zóó ver kon de echo van den nabijzijnden Vaticaan gemakkelijk komen. Dus we hebben hier een stuk Horatius-namaak uit den tijd van Nero, toen er veel prul-poëten leefden."

Is dat niet mooi en wijs geredeneerd? Helaas, de heele redeneering is te niet gedaan door een nog weer knapperen Duit-

scher prof. Elter uit Bonn. Die leert ons het volgende, en wat hij leert is klaar als de dag en hecht als een rots:

„In den ouden tijd *bestond* er geen *berg* Vaticanus, maar wel een *Vaticaansch gebergte:* zoo heette het heele gebergte over den Tiber. Spreekt men dus van een *mons Vaticanus* dan geeft men daarmee zeer juist te kennen elke afzonderlijke hoogte daarvan b.v. den Giannicolo of monte Mario. De *montis Vaticani* echo is dus de echo, die van over den Tiber klinkt, en dan natuurlijk van die hoogte, die 't naast is aan de bedoelde plaats aan de andere zijde der rivier; welnu, 't Corso Vittorio Emanuele loopt niet ver van de Cancelleria op den Tiber uit, een volksgejuich bij de Cancelleria aangeheven kan dus best van over den Tiber weerklinken."

Weg is ons uitwendig bewijs, we moeten ons weer met de inwendige tevreden stellen, we moeten weer zelf gaan denken. Waarop *ik* oordeel dat dat denken moet uitloopen is genoeg gebleken, maar dat is *nu* de vraag niet. Ik constateer dat „men" herhaaldelijk 't een en ander in den tekst van Horatius voor onecht heeft gehouden en vraag, nu voor de laatste maal: wat is waarschijnlijker, dat er, door den heelen bundel van Oden en Epoden heen, wat is binnengesmokkeld door zijn na-bootsers, wier geknutsel gretig werd opgenomen door boekhandelaren, die grootere en dus duurdere edities van den gevierden poëet, die een poosje na zijn dood zoo veel werd gevraagd, wilden verkoopen, of dat alleen onecht is, wat toongevende geleerden A en B en C *nu* voor onecht houden en al de rest onaantastbaar? Ik ga verder en verklaar: als iemand eens de moeite nam van op te tellen, wat na Peerlkamp de geleerden, die 't *niet* met hem eens waren, die hem zelfs principieel hebben bestreden, op grond van eigen geleerdheid hebben geschrapt, hij kreeg een getalletje niet kleiner dan dat van de door Peerlkamp veroordeelde verzen. Ik neem die moeite niet, want ik hecht niet aan getallen en statistieken, ik wil mij door niets het *voorrecht* van zelf te *mogen* denken laten benemen.

Nog één opmerking voeg ik aan deze beschouwing toe. In

de geheele editie van Peerlkamp ziet er niets zoo paradoxaal, zoo onwaarschijnlijk uit als zijn *Carmen Gnomicum*. Dat heeft hij samengesteld uit de eerste zes oden van het derde boek. Die zes oden gelden thans veelal als een in zes hoofdstukken verdeeld poëtisch wetboek voor den „nieuwen koers" door Augustus gegeven aan de binnen- en buitenlandsche staatkunde. Ik neem opzettelijk die woorden „nieuwen koers" over om duidelijk te doen verstaan wat „men" bedoelt: een wetboek en een verheerlijking van den modernen, militairen staat, welks wapenschild voorstelt den Prügelstock van den Feldwebel. Die opvatting is eens voor al naar 't gebied van den „höheren Blödsinn" verwezen door een kort geleden verschenen uitnemend boek: de dissertatie van den Jezuietenpater Slypen, die — want dat is toch maar de grondslag van zijn geheele redeneering — steeds weer aankomt met wat Horatius zelf in den aanhef zegt: „ik zing voor knapen en meisjes". „Lessen geeft Horatius" roept zijn Eerwaarde, „geen wetboek, allerminst politieke tinnegieterij". Nu, pater Slypen zal raar opzien dat ik hem een Peerlkampiaan noem, nog al op dat gebied, dat ik zelf voor het allerbedenkelijkste in Peerlkamps kritiek houd, maar heeft hij niet *zelfs hier* voor Peerlkamp ruim baan gemaakt? Want als Horatius niets doet dan *lessen* geven, wat is er dan tegen dat hij dat gedaan heeft à la Theognis, niet in zes, ieder voor zich streng samenhangende en van elkaar streng gescheiden, oden, maar in één gedicht, waarin hij af en toe een streepje zet om van de eene vermaning op de andere over te gaan?

Zie zoo, nu weet meteen de criticus hoe hij dit hoofdstuk en daarmee mijn heele boek belachelijk maken moet: hij moet zeggen dat ik Peerlkamps Carmen Gnomicum in bescherming neem (*want* dat doe ik niet), en dan vooral het gebruikelijke uitroepingsteeken tusschen haakjes niet weg laten.

En ga ik nu na deze algemeene beschouwing den heelen Peerlkamp doorloopen om aan te toonen waar ik het wel, waar niet met hem eens ben en waarom? Neen, zelfs om mij

altijd en overal vóór hem te verklaren vereer ik hem te zeer. Ik wil alleen eenige weinige zeer treffende gedeelten van zijn betoog voor den dag halen en die op mijne wijze toelichten, want mijn doel is te laten zien *wie* Peerlkamp is geweest en wat wij nu nog aan hem hebben en latere geslachten aan hem hebben zullen. En dat komt door eenige weinige voorbeelden het best uit.

Om dat alles naar den eisch te doen meen ik te moeten, althans te mogen, beginnen met de

Vertaling van C. II, 10.

Licinius, zoo gij goed wilt leven, dan zult gij noch altijd uw schip met alle macht sturen naar de hooge zee, noch u al te angstig houden aan de, toch zoo verradelijke, kust, uit vrees voor stormwinden.

Wie voorzichtiglijk de gulden middelmaat bemint, die wacht zich voor 't bewonen van een jammerlijk vervallen stulp, maar zelfgenoegzaam als hij is, mijdt hij evenzeer een afgunstwekkend paleis.

De hoogste pijnboom wordt het meest door den wind geteisterd, de val van hooge torens is de ergste val, de bliksem treft de hoogste bergtoppen.

Een geest, door ware wijsheid opgevoed, ducht in voorspoed en hoopt in tegenspoed verandering van lot. Telkens weer brengt Jupiter den winter, die natuur haar tooi beneemt, maar hij doet hem ook weer telkens van ons gaan. Al zijn wij nu in 't ongeluk, zoo zal het niet blijven. Apollo spant niet steeds zijn boog, hij noodigt ook, door zijn lier te tokkelen, de zwijgende Muze uit haar zang te doen hooren

Betoon u in benarde omstandigheden kloekmoedig. Maar wijselijk zult gij ook, als de wind al te sterk in uw zeil blaast, uw zeil reven.

Hoogverheven en hartstochtelijk is deze ode evenmin als iets van het beste, dat ons Horatius geeft. 't Is de aanprijzing der middelmaat, maar wel een gulden middelmaat krijgen wij

hier te zien, vooral door het kleed, waarin de dichter haar steekt. Is hier een enkel woord te veel of te weinig, is niet telkens juist dat woord gekozen, dat het meest te pas komt, en vooral is niet het geheel glashelder, is de versificatie niet van een gemakkelijkheid, die zelfs in deze eenvoudige prozavertaling nog doorklinkt?

En zal iemand ons willen wijs maken, dat Horatius dat alles wreedaardig heeft te niet gedaan door op zoo'n keurig gedichtje onmiddellijk te laten volgen het stumperachtig geknoei van II, 11? Laten wij *dat* gedicht even doorloopen!

Quinctius uit het Hirpijnenland — wij kennen den man niet nader en zullen dus maar 't beste van hem denken, ook dat hij voor *verstandige* vermaningen wel vatbaar is — Quinctius uit het Hirpynenland krijgt den raad zich niet bang te maken voor de krijgsplannen der Cantabriërs. Een vermaning, die te pas kan komen, want die Cantabriërs wonen in Spanje, dus niet zoo heel ver weg, en je kunt nooit weten wat vijandige Spanjaarden een koopman voor schade kunnen toebrengen op zee (en wie weet, *is* die Quinctius geen koopman?), bovendien is de Cantabriër, dat wordt er hier uitdrukkelijk bij gezet, oorlogzuchtig (*bellicosus*), dus als Quinctius een beetje zenuwachtig is, moeten gedienstige vrienden hem maar liefst niet te veel van de Cantabriërs vertellen. Maar er is nog een ander volk, waarvoor Quinctius bang is.... de Scythen. Hoe komt de man op 't idee? Wordt ons dat misschien ook verteld? Wacht eens.... de Scyth krijgt evenals de Cantabriër een epitheton: misschien verklaart dat Quinctius' zonderlinge angst. Misgeraden! Terwijl van den Cantabriër wordt gezegd, waarom hij *wel* gevaarlijk is, wordt omtrent den Scyth de reden opgegeven, waarom men van hem *niets* heeft te duchten: hij woont zoover af. Juist: heel ver, een half werelddeel. Maar onze dichter(!) weet 't niet beter uit te duiden dan door 't toevoegsel: „gescheiden door de in den weg gestelde Hadriatische zee." Reeds dat *in den weg gestelde* ziet er zonderling uit: 't is alsof de Schepper alleen daarom aan de Adriatische zee het aanzijn heeft geschonken om Romeinen

en Scythen uit elkaar te houden. Maar staan de Scythen dan in Istrië of Dalmatië? Hoe en wanneer zijn ze daarheen getrokken? Och neen, om dat alles denkt deze poëet niet; hij schrijft er maar op los. 't Is alsof iemand den Burgemeester van Amsterdam een brief zond van dezen inhoud: „Edelachtbare, maak u toch niet bekommerd dat de Serviërs en Montenegrijnen uw goede stad zullen komen platschieten: de wijze Voorzienigheid heeft immers de heele Utrechtsche waterlinie tusschen haar en hen ingeplaatst." Neen, 't is nog veel erger: *deze* burgemeester van Amsterdam moet niet *ophouden* met bang te zijn voor de Balkanvolken (of wat nog beter zou wezen daar *nooit* mee *beginnen*), neen hij moet die vrees wat *matigen* (remittere), de man gaat er blijkbaar onder gebukt, hij zou er wat van krijgen.

Maar Quinctius krijgt er nog een raad bij: „hij moet 't zich niet al te druk maken voor de benoodigdheden des levens." Wat is dat? Zoo even, om dien Cantabriër te motiveeren, veronderstelde ik dat Quinctius een groothandelaar was, die schepen op zee had. Maar nu zie ik, dat ik *die* veronderstelling moet laten varen. Quinctius is óf een gierigaard, die maar schraapt en naar zich toehaalt, óf bv. een kruidenier, die altijd in zijn winkel in de weer is en nooit een luchtje schept.

Maar de raad zelf is goed en ook de motiveering: „ons leven heeft zoo weinig behoeften". Alleen komen beide niet tot hun recht: alles zou goed wezen als de heele inhoud der ode deze was: „stel u met een sober maal en een klein huisje te vreden, dan behoeft gij niet zoo hard te werken". Maar we zullen zien, dat 't er voornamelijk om te doen is Quinctius aan 't feestvieren te krijgen en wel heel rojaal ook.

Doch al stond er in plaats van dat: „ons leven heeft zoo weinig behoeften" iets als: „neem het er van, geniet het leven" dan nog zou het *waarom*, dat er aan wordt toegevoegd, en dat nu kortweg belachelijk is, zeer slecht zijn uitgedrukt.

Welke motiveering van dat „geniet het leven" ligt er vóór de hand? Natuurlijk: „je bent nog jong, maar dat zal niet

lang duren." Nu, dat krijgen we ook: „de baardelooze (beter zou zijn „de vroolijke", maar dat liet het metrum niet toe) de baardelooze jeugd en de jeugdige schoonheid vliedt terug (waartoe dit *terug* dient is een mysterie)".

Tot dusverre gaat het *zoo wat;* maar er volgt: als de *alles verdorrende ouderdom* . . . ." hei wat! Van jong wordt een mensch niet op eens stokoud, er ligt nog heel wat tusschen beide. Nu dan: „als de ouderdom ('t moest eigenlijk zijn *de rijpere leeftijd*) de dartele verliefdheid verdrijft". Ja, dat doet de ouderdom zeker: wijzen als Sophocles en Plato zegenen hem daarom. Maar onze raadgever vermeldt nog een andere eigenschap van den ouderdom: „hij verdrijft den rustigen slaap." Ja, daar hebben oude menschen vaak van te lijden, dat ze niet goed slapen kunnen. Maar komt de vermelding dier kwaal *hier* te pas? Stel u voor: „schep vreugde in 't leven, de tijd komt dat je niet goed slapen kunt"!

Volgt een strofe, waarin de gedachte: „de bloeitijd des levens duurt kort, maak geen plannen alsof uw leven eeuwig zou duren" vrij goed is uitgewerkt.

Dan komt dit: „kom, laten we *een beetje* (ik zie geen kans uit *sic temere* iets anders te halen) onder den hoogen plataan of pijnboom . . . ." Voortreffelijk: dat zal den tobberigen Quinctius goed doen, zoowat luieren in de vrije natuur.

Luieren? wel neen: met rozen moeten ze zich bekransen, met Assyrische nardus overgieten hun haren . . . . hun *grijze* haren. Dus *'t zijn* al oude heeren en ze gaan feestvieren: *potare* daar is 't om te doen. Immers: „Bacchus verdrijft de kwellende zorgen". Hoe gevaarlijk die therapie ook is, ze wordt door dichters vaak aanbevolen. Maar wat *zijn* ten slotte die kwellende zorgen van Quinctius? De nadering der Scythen? Moet hij zich daarvoor een roes aandrinken? Want daarop zal 't uitloopen.

Heidaar jongen, gauw wat, wijn gemengd!

Jongen! en de oude heeren liggen in 't gras onder een boom, wie toovert hen in eens naar binnen? De order, dien jongen gegeven, is niet zoo heel gemakkelijk uit te voeren:

„wijn gemengd met water uit de beek": ja, stond er dat maar, dan waren we weer rustig buiten. Maar er staat: „verslap de *bekers* vurigen Falerner met *voorbijstroomend* water." Zonder 't Latijn geweld aan te doen kunnen die woorden niet anders beteekenen dan: „vul de bekers ten deele met wijn en laat ze dan vol loopen met 't stroomend water der rivier". Dat zet ik toch den knapsten kellner in een buiten-café.

Maar neen, buiten zijn we niet: de oude heeren maken een spektakel van stavast: „heidaar jongen, gauw vurigen Falerner gemengd". 't Wordt een ware kroegjool. Neen iets veel leelijkers. *Lyde* moet er ook al bijkomen, en die Lyde is een juffrouw van de allerbedenkelijkste soort; ze wordt maar eventjes genoemd een „afweegsche lellebel." Zoo vertaalt mijn vriend Hoogvliet *devium scortum* even precies als geestig.

Doch wat krijgen wij te hooren? De „afweegsche lellebel" moet uit haar huis worden *gelokt*. Is ze op eens een preutsch dametje geworden? Neen, blijkbaar is 't zoo heel beleefd niet gemeend, want plotseling houden de grijsaards op komplimenten met haar te maken: „zeg haar dat ze als de weerga komt met haar ivoren lier." Mij dunkt als 't om een beetje muziek te doen was zou 't aanbeveling verdienen daarvoor een ietwat fatsoenlijker mensch te laten komen. Dat ging toch ook wel.

'k Heb weinig op met vrouwvolk als Lyde, maar ten slotte krijg ik met deze stumper toch medelijden. Op de meest hondsche manier gelast om rep je scheer je bij de liederlijke oudjes te komen, mag ze zich niet eens naar haar eigen smaak opknappen. En dat wordt haar gezegd in woorden, waaruit ze wel even weinig kan wijs worden als iemand onzer:

in comptum Lacaenae
more comam religata nodum.

Wat moet ze doen? Zoo maar met loshangende haren ver-

schijnen voor haar ongevoelige meesters? Of moet ze er een eenvoudig vlechtje van maken? Ik weet het niet.

Als we goed tellen, hebben we nu al: reukwerk in overvloed en wel de kostbare nardus, den allerfijnsten wijn en een musicienne, ... van 't laagste soort. Wat een zonderlinge contradictie. Toch geeft dat alles samen een eigenaardig beeld van een leven, dat haast geen behoeften kent.

Tot zoover thans over dit kunstproduct. Op een paar plaatsen komen wij later terug.

Dat zijn nu twee oden door Peerlkamp gedelgd in hun geheel: de volmaakt zinledige I, 20, de warwinkel van II, 11. Zoo doet hij met zeven van de honderdeenentwintig. Lijkt dat een woeste en onbezonnene aanranding der overlevering?

Nu een paar voorbeelden van oden, door Peerlkamp ontdaan van inlapsels en toevoegsels .... en daardoor tot keurige pronkstukjes gemaakt. Ik begin met

C. III, 26.

Eens onder Amor diend' ik kloek
  En was soldaat met eer.
Nu staat daar rustig in een hoek
  Mijn luit, mijn krijgsgeweer.

Maar, Venus, 'k heb één bede nog:
  Daal van uw hoog gestoelt,
Maak dat de fiere Chloe toch
  Uw roed' eens even voelt.

Wat kan een mensch toch soms kinderachtig-ijdel wezen. Tegen alle afspraak in, geef ik hier nu een berijmde vertaling .... omdat ik het dingetje in 't oorspronkelijk zoo aller-allerliefst vind. Waarlijk, 't is alsof ik Horatius met *mijn* versjes een bizonder compliment meen te maken. Maar ze staan er nu eenmaal en kunnen dienst doen: de lezer heeft

nu in zeer gemakkelijken en overzichtelijken vorm vóór zich, wat volgens Peerlkamp Horatius werkelijk heeft gedicht. En wat *ik* hier aan *Hollandsche* lezers geef, is voor hen hetzelfde als wat Horatius zijn Latijnschen lezers heeft aangeboden: ik laat alleen de vermelding der plaatsen, waar Venus wordt vereerd, weg: die zegt Hollandschen lezers toch niets. Maar wat én ons en hún alles zegt is die allerkostelijkste onverwachte tegenstelling: de dichter zegt de minnepoëzie vaarwel en met haar de liefde zelf. Hij heeft maar één bede meer tot Venus: dat Chloe, de fiere, de ongevoelige, verliefd wordt op hem, al is 't maar eventjes. En dat laat hij voorkomen als een kleinigheid!

Zie nu hoe een knoeier dit kunststukje heeft bedorven. Horatius zet zijn speeltuig *tegen den wand* (in een hoek.) Van dien wand wordt een tempelwand in Venus' heiligdom gemaakt. Op zich zelf gaat dat goed: wat men niet meer noodig heeft, wijdt men aan de godheid in wier dienst men het heeft gebruikt. Als 't nu ook maar goed was uitgedrukt! Maar wie verstaat: „de wand, die de rechterzijde bewaakt van Venus de zeegodin"? En toch dat staat er:

> laevum marinae qui Veneris latus
> custodit.

Kiessling zegt: „de dichter hangt met de rechterhand zijn lier aan den muur, terwijl hij 't gelaat wendt naar de godin; de wand, die aan *haar* linkerzijde is, is dus het naast bij den dichter". Vernuftig.... maar 't wordt er niet mooier op! Waartoe die uitvoerigheid? Kom, dichter, als gij toch met tokkelen ophoudt, hang dan uw speeltuig maar op, onverschillig waar, b.v. in uw woonvertrek!

Maar wat in ons versje zoo dood eenvoudig was, wordt nu een heel werk. Er komen voor 't allerminst *twee* helpers aan te pas: *ponite* heet het; en wat moeten ze *neerzetten* als zware vrachten? Brandende fakkels, hefboomen, bogen, die gesloten deuren bedreigen. Nu, die brandende fakkels laat ik daar:

verliefde jongelingen komen een klaagzang zingen onder 't venster hunner hardvochtige schoone, en ze doen dat bij fakkellicht. Maar *hefboomen?* Spreekt dat zoo van zelf dat minnaars met geweld inbreken? 't *Is* wel eens voorgekomen, zie Terentius' Adelphi. En boog en pijlen? Waarlijk, 't wordt levensgevaarlijk. Moeten die gesloten deuren bedreigen.... en als 't lukt open maken? Zijn soms blijden en catapulten bedoeld?

De knoeier heeft niet begrepen, wat Peerlkamp wel begrepen heeft: dat *barbiton et arma* niets meer wil zeggen dan: „mijn luit, mijn strijdgeweer", en dat des minnaars bestaan hier als elders met een krijg wordt *vergeleken;* hij maakt er een formeele belegering en bestorming van!

Ik ga voort maar geef nu weer in proza de

vertaling van C. IV, 2.

Al wie Pindarus tracht na te streven, die streeft op Icarus' aangeplakte wieken, om aan een zee zijn naam te geven.

Als een stroom, die neerstort van den berg, een stroom, dien de regen heeft doen zwellen boven zijn oevers, zoo bruist Pindarus en stroomt geweldig in diepen beddingmond.

Hij, dien Apollos lauwer toekomt, 't zij hij in vermetele dithyramben nieuwe woorden doet rollen en zich voortbeweegt in versmaten, aan geen wet gebonden.

't Zij hij goden bezingt en koningen, godenzonen, die Centauren hun verdiende lot hebben doen ondergaan, en de vlam der vreeselijke Chimaera onschadelijk hebben gemaakt,

't zij hij hen verheerlijkt, die met goddelijke eer bekranst uit Olympia weerkeeren, den vuistvechter en den ruiter en hen begiftigt met een gave, meer waard dan honderd standbeelden;

of den aan zijn treurende verloofde ontrukten jongeling beweent, zijn moed en karakter, zuiver als goud, ten hemel verheft en hem aan den zwarten doodsgod tracht te ontweldigen;

een krachtige wind, Antonius, draagt den Thebaanschen zwaan, als hij streeft naar 't hooge wolkenruim,

maar ik, als een Matijnsche bij, die met noeste vlijt honig zoekt op haar geliefde thymplanten, zoo maak ik, kleine dichter, bewerkelijke liedjes in 't bosch en aan de oevers van het waterrijke Tibur.

Zie hier nu weer een briefje naar den inhoud; een briefje aan Antonius, natuurlijk *niet* Iullus Antonius, den zoon van den triumvir, al „hebben wij een inscriptie" met die namen. Dat „wij hebben een inscriptie" moet altijd alles goed maken. Want die zoon van den triumvir is nu (a. 13) niet ouder dan 31 jaar, Horatius staat in zijn 53e, en alles wijst er op dat de toegesprokene een tijdgenoot van Horatius is. Peerlkamp veronderstelt dat bedoeld is de, uit Ovidius bekende, lierdichter Rufus en die zou hier wel op zijn plaats wezen. Want -- en daarop komt het aan — hij heeft Horatius opgewekt om een Pindarischen zegezang aan te heffen misschien wel tot lof van Augustus. Horatius antwoordt met een vergelijking tusschen den grooten Pindarus en zijn eigen kleinheid. Kon hij op geestiger en gepaster wijze die opwekking afwijzen? Vooral door dat slot. Want dat is werkelijk een ongeevenaard kunststukje. Hier staan de woorden zoo meesterlijk fijn dooreen geweven, dat we werkelijk vóór ons krijgen het bedrijvig gedoe der bij, die her- en derwaarts vliegt en zich geen rust gunt.

.... apis Matinae
more modoque
grata carpentis thyma per laborem
plurimum, circa nemus uvidique
Tiburis ripas operosa parvus
Carmina fingo.

Zulke vlechtwerkjes van poëzie, waarop het onderwerp is uitgeteekend, verstond Horatius te maken, en ook Ovidius en na hen Pascoli (vgl. de uitnemende studie van Adolfo Gandiglio in Atene e Roma A. XV). Leg daar nu eens naast het erbarmelijk gebroddel van II, 11, 1—4.

Quid bellicosus Cantaber et Scythes,
Hirpine Quinti, cogitet Hadria
divisus obiecto remitas
quaerere

of van vs. 13 vlg.:

Sub alta vel platano vel hac
pinu.

Dat, die heerlijke vergelijking van zich zelven met de Matijnsche bij, is 't werkelijk slot van 't echte gedicht van Horatius. Wat daarna komt is werkelijk deerniswaardig: een wederkeerige opwekking aan Antonius om dat maar zelf te doen, dat verheerlijken van Augustus. Want Lachmanns conjectuur *concinet maiore poeta plectro*, waardoor wij voor Antonius in de plaats in 't algemeen een grooteren dichter dan Horatius krijgen, is zeker mis. Vooreerst is in *poeta maiore plectro* die ablativus qualitatis als appositie hoogst bedenkelijk, en houden wij dat *maius plectrum* dat niets is. Maar belangrijker is dit dat in vs. 53 vlg. Horatius toch zeker Antonius aanspreekt, zoodat die verzen onverstaanbaar zouden zijn, zoo daaraan vlak vooraf ging die veronderstelde grootere dichter. En wat zegt Horatius dan tot Antonius: „bij het feest ter eere van Augustus moet gij dan tien stieren en evenveel koeien offeren" (geen kleinigheid!) „ik kan volstaan met één kalfje." Waarom ter wereld moet Antonius zoo'n geweldig offer brengen? Omdat hij zoo rijk is? Maar 't is *niet* de zoon van den drieman. Dien heelen *Iullus Antonius* uit de inscriptie geven we *hier* present: dat gaat toch niet hem eerst *Iullus* en 24 verzen later *Antonius* te noemen. En die voorstelling van zoo'n geweldige runder-slachterij, wat is ze on-poëtisch, wat is ze door en door on-Horatiaansch! Maar nog ondragelijker, nog ergerlijker is het feit, dat dat offer van Horatius zeven verzen lang haarfijn wordt beschreven, zoodat het pronkstukje komt te eindigen met het witte halve maantje op den kop van een kalf. Dat is toch al te gek.

Heeft Peerlkamp ons in het gedichtje, waarmee Horatius nog eens voor het laatst de hulp van Venus inroept, een pronkjuweeltje terug gegeven door 't vreemd geknoei, waardoor het werd ontsierd, te verwijderen, nog bewonderenswaardiger en minstens even zeker is het kunststuk door hem verricht met C. I, 27. Laten wij dat eens doorloopen zooals het vóór ons ligt en onderwijl zien wat Horatius *niet* heeft gedicht, en hoe alleraardigst, 't geen er overblijft, wordt onder Peerlkamps handen.

De eerste strofe luidt aldus:

„Bekers dienen voor de vroolijkheid, er mee vechten dat doen Thraciërs; weg met dergelijke barbaarschheden, houdt van ons ingetogen drinkgelag bloedig gevecht verre."

Er is dus een feest aan den gang, maar dat dreigt te ontaarden in een vechtpartij. Dat komt voor dat feestvierenden elkaar den wijn in 't gezicht werpen en de glazen tegen 't hoofd, bij Thraciërs, die „klare" drinken, maar, hoe leelijk 't ook is, ook wel bij „beschaafde" volken.

Doch op dit zeer begrijpelijke en verklaarbare volgt:

„tusschen wijn en lamplicht en .... de Medische sabel is een enorm onderscheid." Wat u zegt! En brengen de gasten hier oorlogswapenen mee? Want laat de *acinaces* nog zoo klein zijn, een oorlogswapen is het. Stel u voor een uitnoodiging waar bij gevoegd staat: „de heeren worden verzocht hun dolken en revolvers thuis te laten!"

En dan: „makkers matigt uw helsch getier, weest stoelvast en houdt uw armen tehuis". Men is dus in volle wapenrusting gekomen met een „wunderschöne Mordsrauferei" als *doel*." Zonderlinge situatie! Maar delgen wij deze strofe met Peerlkamp en lezen wij vs. 13 met den zelfden *voluptas* voor *voluntas*, dan krijgen wij een zeer begrijpelijk, levendig, aardig tooneeltje.

Er dreigt ruzie te komen. De dichter waarschuwt met een werkelijk kalmeerend woord, en gaat dan voort aldus:

„wilt gij dat ik meedoe aan een strenge, krasse drinkerij?"

Zie daar al dadelijk de opheldering van 't geval. „De ceremoniemeester wil er een echte dronkemansjool van maken,

hij stelt strenge tafelwetten en de „ad fundum"'s, die hij gelast, hebben een kwade uitwerking, ook al door dat er zijn, die weigeren er aan te gehoorzamen." Maar Horatius weet er wat op:

„wilt gij", zegt hij, „dat ik aan 't stevig gepoculeer meedoe? Laat dan de broer der Opuntische Megylla eens vertellen....

De Opuntische Megylla; Grieksche namen klinken goed, Horatius bedoelt natuurlijk een zijner Romeinsche vriendjes. Wat moet *dit* vriendje eens vertellen?

„Laat de broer der Opuntische Megylla eens vertellen door welke pijl hij is getroffen, aan welke wond hij wegkwijnt de gelukzalige."

't Ventje krijgt een kleur tot over de ooren; geen wonder, hij is ook nog zoo piepjong; zijn eigen naam kent men nog nauwelijks, hij heet nog: „het broertje van de schoone Megylla" en nu mag hij daar mee aanzitten onder zulke, in zijn oog, Oude Heeren. Aller aandacht is op hem gevestigd, de opkomende ruzie begint te bedaren. Hij wou wel in den grond kruipen.

Maar Horatius heeft dadelijk het middel bij de hand om 't groentje er uit te redden. Zoo zijn liefje noemen, is niet alleen iets om een bloô jongetje verlegen te maken, 't heeft ook nog een ander bezwaar. Men herinnert zich hoe stomdronken bij Fritz Reuter de heeren worden van het „Bruder und dein Liebchen heisst." Nu, daar gaat 't ook met warme punch. Maar al drinken Horatius en zijn vrienden kouden wijn met 't noodige water er bij, daar staat tegenover dat men niet volstaan kan met, als de kornuiten van Doortjes aanbidder, ééns zijn glaasje te leegen: wie zijn liefje heeft genoemd moet even zoovele malen dien plicht vervullen als *haar* naam letters heeft. En van die omstandigheid maakt Horatius gebruik om zijn vriendje te hulp te komen. „Heb je geen trek meer om te drinken?" vraagt hij, alsof dat de reden was waarom zijn beschermeling nog niet met *haar* naam was voor den dag gekomen. „Heb je geen trek *meer* om te

drinken?" Wat is dat aardig; 't Latijn is nóg aardiger: „*cessat* voluptas"; zóó vraagt men aan een kameraad, die al flink *heeft* meegedaan en danig den beker gerept. „Nu hoor" gaat hij voort „dan schêi ik er ook uit, ik heb mijn conditie gezegd." Maar als bedacht hij zich, dat hij de gezelligheid niet mag verbreken, gaat hij aldus voort: „weet je wat? wat ik gezegd heb, daar houd ik me aan, maar, je hoeft je natuurlijk voor je liefje niet te schamen, dus, fluister 't mij maar even in hoe ze heet, ik zal je geheim niet verraden!" En 't zij dat nu werkelijk gebeurt, 't zij Horatius hem te vergeefs het oor voor de lippen houdt (ik vermoed het laatste), op eens barst hij met kluchtige ontsteltenis uit: „hemelsche goedheid, mannetje, wat ben jij er in geloopen; verzonken benje in een Charybdis, waarlijk je hadt wat beters verdiend. Nu kan geen toovenaar of toovenares, zelfs geen god je bevrijden; al zat je als Bellerophon boven op den Pegasus, aan deze Chimaera zul je bezwaarlijk ontkomen."

Een feestmaal, waaraan zoo'n fijne en onderhoudende grap is ten beste gegeven, kan niet meer ontaarden in een vechtpartij. Neen, alles loopt nog best af als die

mēdus ăcī | năcēs

maar wordt opgeborgen in 't laadje, waar de falsaris zijn ingredienten en instrumenten voor choriambische verzen in bewaart.

Een niet minder treffend voorbeeld, in zeker opzicht zelfs treffender omdat reeds de oude Guyetus het zelfde had gezegd en ook wel omdat het in Horatius' leven een belangrijker plaats bekleedt, levert C. I, 31. De Palatijnsche tempel van Apollo is ingewijd, die tempel waaraan de twee bibliotheken, de Grieksche en de Latijnsche, zijn verbonden, een evenement van 't grootste gewicht in de geschiedenis der Romeinsche letterkundigen; dat is voor hen 't begin van een nieuwen tijd; allen hebben het bezongen, Propertius door een uit-

voerige en prachtige beschrijving van het keizerlijk bouwwerk met al zijn schatten, anderen anders. Hoort hoe Horatius zich kwijt van zijn taak, met wat een smaakvollen eenvoud en met wat een diepte van gevoel.

Vertaling van C. I, 31.

Wat vraagt aan Apollo, den zoo even gewijden, zijn zanger? Wat bidt hij, jongen wijn plengend uit de offerschaal? Geen vette akkers in het welig Sardinië, geen Grieksche schapenkudden in het warme Calabrië, geen goud of Indisch ivoor, geen velden, waarlangs de stille Liris scheert. Neen, zoon van Latona, geef mij, wat ik heb, te genieten gezond van lichaam en onverzwakt van geest, moge mijn ouderdom niet somber wezen en niet de vertroosting missen van 't snarenspel.

Zoo heeft Horatius gebeden, en wie dit leest wenscht hem van harte verhooring zijner bescheiden, zoo voortreffelijk geuite wenschen toe. Maar daar komt de knoeier weer tusschen beide en zorgt voor de dosis verveling, benoodigd om al den indruk van het gelezene weg te nemen. Als Horatius al gezegd heeft wat hij *niet* verlangt, komt *hij* nog eens aandragen met de afgezaagde tegenstelling van het vele, waar anderen behoefte aan hebben en wat de dichter niet begeert. En dat alles wordt uitgedrukt in een taal, die ten deele onbeholpen, ten deele volstrekt onverstaanbaar is. Daar is, om maar iets te noemen, de zoo juiste en smaakvolle opmerking van Peerlkamp: „om iemand aan te duiden als eigenaar van een stuk land of van een te bouwen huis, kan men hem wel dingen laten doen, die in werkelijkheid door de arbeiders in zijnen dienst worden verricht, maar dat moeten dan óf sprekende óf belangrijke bezigheden zijn". Om deze opmerking met een paar, voor hedendaagsche lezers begrijpelijke, voorbeelden op te helderen: men kan wel zeggen: „professor A *bouwt* een villa in Noordwijk" voor *laat bouwen*, of „je kunt wel zien dat dominee B lang op zijn plaats denkt te blijven, hij *legt* asperge-bedden *aan*" voor *laat aanleggen*, maar niet

„professor A *graaft* een regenbak, of dominee B *scheert* een doornhaag." Onze pruldichter voelt dat niet en waar hij bedoelt: „laat de rijkaard Caleensche druiven planten" zegt hij „laat de rijkaard den Caleenschen wijnstok snoeien". Daarop volgt dan iets over een koopman en gouden bekers en Syrisch reukwerk, waar geen schepsel uit wijs kan worden; men prutst er zoowat aan, maar 't zij de rijkaard zelf koopman is of de vruchten van zijn veld aan een koopman verschachert, 't blijft een warwinkel; en nadat dan over dien rijkaard en dien koopman of over dien rijken koopman zeven verzen lang is gezeurd, komt de fraaie tegenstelling: „mij voeden olijven, cichorei en licht verteerbare malva". Wel bekome 't u, sukkel, want als gij nog maagpijn er bij krijgt, wordt 't al te droevig.

Ik eindig met een voorbeeld, dat dan al bizonder geschikt is om onze bespreking van Peerlkamps kritiek mee te eindigen: IV, 3, het gedicht, waarmee Horatius zijn muze dankt voor al den zegen hem door haar, de geefster zijner gaven, verleend, hij, de zanger der eeuwfeest-cantate, die thans het toppunt van zijn roem heeft bereikt. Hoewel de bescheiden en smaakvolle dichter ook nu zich niet verheft, zijn hart is hoog gestemd, diepe ontroering vervult zijn borst. Maar te midden van zijn gevoelvolle, werkelijk aangrijpende ontboezeming komt weer, zoo als Cobet placht te zeggen „het schapenstemmetje van den schoolmeester" inblaten.

„het kroost van Rome" wie ter wereld duidt nu zóó het wereldbeheerschend Romeinsche volk aan? „het kroost van Rome verwaardigt mij een plaats in het beminnelijk koor der zangers" meer niet? „En reeds knaagt de nijd minder aan mij dan voorheen". Mag, kan de zanger zóó spreken, kan bij nog aan nijd ook maar *denken*, hij, de gevierde dichter van het Carmen Saeculare, thans zeker de koning aller dichters? Wat overblijft is keurig en diep gevoeld.

Vertaling van C. IV, 3.

Wien gij, o Muze, eenmaal aan zijn wieg hebt toegelachen, dien zal niet het Isthmische strijdperk tot een be-

roemden vuistvechter maken, geen moedig ros zal hem als overwinnaar voeren op den Achaeischen wagen, geen krijgsbedrijf zal hem, met Apollos lauwer bekranst omdat hij de verwaten aanvallen van buitenlandsche koningen heeft afgeslagen, als zegevierend held doen opstijgen naar het Capitool, maar de wateren, die langs het vruchtbaar Tibur stroomen en het dichte loof der bosschen, zullen hem maken tot een zanger, groot in Pindarus' kunst.

O Muze, die den zoeten klank bestuurt der gouden lier, o gij die, zoo 't u lust, aan stomme visschen de stem van den zwaan kunt geven, 't is alles uw geschenk, dat de voorbijgangers mij aanwijzen als *den* Romeinschen lierzanger; al mijn bezieling, al de lof, dien ik mag inoogsten, 't is uw geschenk.

Ziet gij, lezer, de fundamenten van mijn fraaie gebouw *de Horatio poeta* ook wankelen?

En wat zullen wij nu tot deze dingen zeggen? Moet voortaan alleen de tekst van Horatius, dien Peerlkamp heeft vastgesteld, als een „Errungenschaft der Wissenschaft" zooals de Duitschers zeggen, aan jongeren en ouderen worden ter hand gesteld en dan Peerlkamp zelf vergeten? Neen, neen, neen! Daarvoor staat Peerlkamp te hoog, daarvoor is ook zijn werk te persoonlijk, in zekeren zin te subjectief. Niet allen kunnen zóó fijne Latinisten worden, dat ze, al wat hij heeft gezegd, ten volle gevoelen. Is daarom zijn werk minder waard, minder belangrijk, minder bestemd voor de eeuwen, misschien wel voor de eeuwigheid? In geenen deele. Want 't komt er in 't bizonder toch maar op aan, dat men Horatius met belangstelling blijft lezen, en dat zal men niet kunnen zonder dat men steeds Peerlkamp lezen blijft. En *in 't algemeen*.... mijn hemel, het doel van ons leven mag toch niet zijn onze ziel te offeren aan de vrouwelijke Moloch *de* wetenschap. Al ons werken, zoeken, peinzen moet toch hierop zijn gericht dat we ons *onze eigene* wetenschap verwerven, waaraan *wij*

zelf wat hebben voor ons geheele bestaan. En o, het genot van zulk een wetenschap is voor hem, wiens levensbeschouwing en gemoedsstemming de ware is, zoo hoog en edel. Zij schenkt een gepast en bescheiden gevoel van eigen menschenwaarde. En beoefend onder de leiding van fiere helden als Bentley, als Peerlkamp, als Cobet bovenal, maakt ze een iegelijk onzer tot den waardigen burger van een vrij land, wien

nec civium ardor prava iubentium
nec vultus instantis tyranni
menta quatit solida.

ZESDE HOOFDSTUK.

Mijn tweede uitweiding betreft een zaak van heel wat wijder strekking: ik wensch dit hoofdstuk te wijden aan *de* Romeinsche satire in 't algemeen. Want, al is Horatius nu wel niet in den thans gebruikelijken, beperkten zin des woords een satiricus, hij hoort toch tot het genre; wij kunnen dus niet nalaten hem met zijn kunstbroeders te vergelijken en daarbij is 't ons niet zoo zeer te doen om uit te maken, wie van allen de grootste is, als wel om de eigenaardigheid van *onzen* satiricus te doen uitkomen.

Ik ga natuurlijk uit van die klassieke woorden over de Romeinsche satire, waarover zoo veel is te doen geweest en wier zin mij zoo heel eenvoudig en duidelijk lijkt. Versta ik dien goed dan geven ons de bedoelde woorden een krachtigen steun bij onze beschouwing van Horatius, dwaal ik, dan staan ze ons althans niet in den weg.

Quintilianus zegt.... maar laten wij, vóór we hetgeen hij *zegt* beschouwen, eens eerst nagaan wie hij zelf *is*. Dat kan ons naderhand te pas komen.

Quintilianus is in zijn tijd een hooggeplaatst man, een man van de grootste beteekenis. Martialis noemt hem (II, 90): „den hoogsten leider der wufte jongelingschap, den roem der Romeinsche balie."

Men zou kunnen zeggen: „daar moet wat af, want die Martialis, een aardig ventje overigens en een geestig epigrammendichter, komt naar Rome om fortuin, zij 't ook een zeer bescheiden, fortuin te maken; dat kan hij niet zonder den steun van invloedrijke personen, en die vleit hij dus

zooveel hij maar kan, soms met belachelijke overdrijving."

Ja, dat is waar; Martialis *is* een vleier en wel een van de bedenkelijkste soort. Zoolang Domitianus leefde, heeft hij hem als een god vereerd, maar nauwelijks is Domitianus dood of hij heeft op hem het welbekende epigram klaar:

Flavisch geslacht, wat een schade berokkende telg nommer 3 u,
Hadt gij maar, denk ik wel eens, nooit de twee oudre gehad.

Maar dat neemt niet weg dat zoo'n poëetje, dat door protectie vooruit wil komen, die protectie alleen zoekt bij de aanzienlijksten. Martialis deed dat tijdens de regeering van Nero bij Seneca, onder Domitianus klampt hij dus den man aan, die een even hooge positie bekleedt als Seneca vóór de Pisoniaansche samenzwering onder Nero.

Die Quintilianus dan, die invloedrijkste aller opvoeders van zijn tijd, heeft een Romeinsche literatuurgeschiedenis geschreven met de tendenz om vast te stellen, in welke genres de Romeinen de Grieken hebben geevenaard of zelfs overtroffen. Die literatuurgeschiedenis maakt een deel uit van het werk: de opvoeding van den redenaar, *de institutione oratoria.*

Uit dit feit zien wij al dadelijk dat het begrip *oratorie* een heel wat ruimer beteekenis heeft dan men zoo oppervlakkig wel zou denken. Werkelijk is zij, reeds van den tijd van Cicero af aan, het kort begrip van alle menschelijke wijsheid. De grootste redenaar in Ciceroos *de Oratore* is tevens de grootste wijsgeer. „Kort begrip van alle menschelijke *wijsheid*" zeide ik; ik kon gerust zeggen: „van alle menschelijke *voortreffelijkheid*"; welsprekendheid is niet alleen kunst en wetenschap te gelijker tijd, ze is bovendien ook *deugd* daarbij. Dat zit reeds in Catos antwoord op de vraag: „wat is een goed pleitbezorger." Dat antwoord luidt nl. „vir bonus, dicendi peritus." Wie in 't Latijn wat bedreven is, gevoelt hoe ontzettend veel die eerste twee woorden beteekenen: de superlativus van een prijzend adjectief behelst niets meer dan een kompliment, een beleefdheid, waarbij men denken

kan zooveel en zoo weinig men verkiest, soms zelfs zeer weinig maar de positivus behoort zeer positief te worden opgevat: een *vir bonus* is een volmaakt man, een man op wien niets te zeggen valt. Evenmin als men eenigen ouden Griek had moeten aankomen met de *tegenstelling* van *schoon* en *goed*, evenmin zou men Cicero of Quintilianus hebben kunnen wijs maken, dat wie iets goed *weet* het niet goed kan zeggen, of dat een schurk een goed redenaar zou kunnen zijn. Op deze opvatting van 't begrip *redenaar* komen wij aanstonds terug.

Wat zegt dan nu Quintilianus van de satire? „Daarin zijn wij eenig". Of om 't verband dier woorden duidelijk te maken: „in de elegie wedijveren wij met de Grieken, in 't geschiedenis-schrijven doet de Romein voor den Griek niet onder, maar

satira quidem tota nostra est."

Wat bedoelt Quintilianus daarmee? Heeft hij 't oog op Horatius? Zeker *voornamelijk*, maar of hij aan hem *alleen* denkt is een vraag, die wij niet onbeantwoord mogen laten. Wat is die satire, die geheel aan de Romeinen toekomt, waarvan de Romeinen de eerste uitvinders zijn? Hoort daar ook die aloude satire toe, die aan 't geheele genre zijn naam gegeven heeft? Die heette waarschijnlijk zoo naar *lanx satura*, een offergave aan de goden van de *verschillende* vruchten des velds en der boomen, ze was dus een *allegaartje*. Nu, een allegaartje dat is toch geen *genre*, dat door iemand, wien ook, gezegd kan worden te zijn uitgevonden?

De beroemde, veel geprezen satire van *Lucilius* dan, den tijdgenoot van den derden Punischen oorlog? Vooreerst zou Quintilianus, zoo hij zeide dat Lucilius die heeft *uitgevonden*, m. a. w. dat de Grieken niets van dien aard hebben gehad, in openbare tegenspraak komen met zijn geliefden Horatius, die uitdrukkelijk verklaart dat Lucilius een navolger is der Attische comoediedichters. En nog meer met de feiten zelve, want al zijn van Lucilius niets dan brokstukken, soms zelfs zeer kleine, brokstukken over, ééne satire van hem kunnen

wij heel aardig reconstrueeren en aldus eenigermate een denkbeeld krijgen van al het overige. Ik bedoel de *eerste:* wanneer wij de fragmenten, die daartoe zeker of zeer waarschijnlijk hebben behoord, aan elkaar passen, dan zien wij duidelijk van deze wel niet al de bizonderheden, maar toch wel het algemeen beloop. Zij handelde over den onrechtvaardigen landvoogd *Lupus*, die op de ergerlijkste en meest in 't oog loopende wijze zijne provincie had uitgemergeld, maar, hoewel door de rechtbank veroordeeld, later door den invloed zijner vrienden, hooggeplaatste heeren uit den magistratenstand, tot den hoogsten rang in den staat is opgeklommen. Lucilius laat nu zijn zaak behandelen in den raad der goden. Ze verkeert reeds in tweede instantie, althans een der goden treedt er op met den wensch: „ik wilde, o goden, dat ik bij uw eerste zitting was tegenwoordig geweest." Een ander heft aan met de klacht: „alle anderen uit onzen kring worden *vader* genoemd, ik alleen heet steeds „de schoone" als ware ik een knaapje." Die god is Apollo en wat zijn klacht te beteekenen heeft, kunnen wij ons gemakkelijk denken: Lupus zal in zijn provincie ook wel tempelroof hebben gepleegd, Apollo klaagt hem aan van wat hij in *zijn* heiligdom heeft misdreven en leidt zijn aanklacht in met de tirade, die zelden haar uitwerking mist: „ik moet toch al zooveel oneerbiedigheid van den kant der menschen verduren." Over 't algemeen kennen de goddelijke sprekers zeer goed de oratorische wendingen, die in een redevoering naar den eisch moeten worden aangebracht. Een b.v. zegt: „opdat het verderf zou voortsluipen"; misschien is dat wel de zelfde Apollo en oreert hij aldus: „gij hadt, o goden, zijn eersten tempelroof moeten straffen, maar dat hebt gij niet gedaan opdat...." En ook de nog bij Cicero zoo geliefde tirade: „zoo 't eenigszins mogelijk was zou ik willen...." (hierop zal dan wel gevolgd zijn: doch daar....) ontbreekt niet. Wij kennen haar zoo goed uit den aanhef dier rede, waarmee de censor Metellus Numidicus de Romeinen n.b. aanspoort tot het nemen van wettige vrouwen:

„Zoo wij zonder vrouwen leven konden, burgers, zouden wij allen van dien last bevrijd zijn; doch daar 't nu eenmaal door de natuur zoo is vastgesteld dat een leven met vrouwen niet zoo heel aangenaam en een leven zonder vrouwen ten eenenmale onmogelijk is, moeten wij meer denken om het voortdurend heil (van den staat) dan om ons eigen kortstondig genoegen" en zien nu, dat ze reeds in Lucilius' tijd veel werd gebruikt.

Heel wat minder kalm is de spreker, wiens voorstel kort en goed hierop neerkomt: „Wie zich er tegen verzet, dien moeten de hersenen worden ingeslagen." 't Is niet moeielijk te raden, wie die spreker is. Ieder herinnert zich den kostelijken goden-raad in Aristophanes' Vogels. Burger Peisetaerus heeft het vogelrijk gesticht, dat de communicatie tusschen goden- en menschenwereld afsluit, zoodat de goden hun offeranden niet meer ontvangen en dus — honger lijden. Hercules weet geen beteren raad te geven dan dien burger den hals om te draaien.

Tot dusver staat dus de zaak van Lupus zeer slecht: één god heeft reeds in een keurige rede zijn verontwaardiging uitgesproken, een ander heeft voorgesteld korte metten met den zondaar te maken. Doch het ontbreekt hem ook niet aan een verdediger, en wel een zeer handigen: deze belooft een uitgezocht visch-diner aan wie zijn zin doet en wint daardoor natuurlijk velen, in de eerste plaats den steeds hongerigen Hercules. Het effect dezer belofte kunnen wij opmaken uit wat weer een andere god (ik denk Neptunus, die dan ook evenals Hercules hier zoo wat de zelfde rol speelt als bij Aristophanes) beweert. Deze maakt de slotsom op: „de zaak is zoo ingewikkeld en duister, dat zelfs de wijsgeer Carneades er geen licht in zou zien."

Ik stel mij voor dat Lucilius zijn satire heeft gedicht kort na Lupus' dood: hij laat hem voor goddelijke rechters verschijnen, doch op den Olympus staat 't met de gerechtigheid niet beter dan op aarde: hoe verontwaardigd, ja woedend, sommige goden ook zijn, andere worden door omkooperij

gewonnen, zoodat ten slotte Lupus ook daar weer er goed afkomt.

Mij dunkt, dat is een kostelijke persiflage van de ongerechtigheden der hedendaagsche machthebbers. 't Is een politiek komedietje; zoo zal Lucilius er wel meer gemaakt hebben, misschien waren *al* zijn satiren van dezen aard.

Nu, zoo onkundig of verblind is de geleerde en bezadigde Quintilianus zeker niet geweest, dat hij ook maar een oogenblik zou hebben beweerd: „de politieke satirische komedie is een plant van Romeinschen bodem, de Grieken hebben haar niet gekend."

Maar Quintilianus noemt ook Persius en geeft aan zijn satiren heel wat lof. Heeft hij misschien ook aan Persius gedacht, toen hij zijn *satira tota nostra est* neerschreef? Om die vraag te beantwoorden moeten wij ons eenige oogenblikken met Persius bezig houden. Misschien is er in de geheele philologische literatuur nooit iets geestigers geschreven dan het hoofdstuk over Persius van Désiré Nisard in zijn *poètes de la décadence.* Na al de duisterheden en gezochtheden van den jeugdigen Stoicus, die over de wereld zijn satirischen geesel zwaait, te hebben opgesomd, gaat Nisard met kostelijk geveinsde onpartijdigheid van alle kanten de vraag beredeneeren: „zullen wij nu Persius lezen of niet?" en eindigt aldus: „alles welbeschouwd en alle *voor* en *tegen* wel afgewogen, kom ik tot het besluit dat ik mijn lezers maar zou aanraden hun hoofd niet met Persius te breken."

De beschouwing van Nisard is allervermakelijkst en ze blijft steeds om hare onderdeelen waarde behouden, doch in 't algemeen is ze onbillijk. Daar is allereerst die zoo vaak onzen jeugdigen dichter verweten duisterheid. Die is van een geheel bizonderen aard: ik kan haar beschrijven door 't aanhalen van een voorbeeld uit den allerlaatsten tijd.

Nu en dan vergast de Nieuwe Rotterdamsche Courant hare lezers op onbeschrijfelijk aardige ontboezemingen „van den Haagschen Correspondent." Een van de alleraardigste was zeker wel de beschouwing van de ongerijmdheid, gelegen in het feit, dat terwijl het geheele Turksche rijk davert op zijn

grondvesten, ter zelfder tijd de hoogste diplomaten en geleerdste juristen deftig in den Haag dag aan dag zitten te vergaderen over een geldsom, kleiner dan wat één dag van den tegenwoordigen oorlog aan 't ongelukkig Turkije kost, die de Turken nog schuldig zouden zijn aan Rusland. Daarin komt ook deze zinsnede voor:

„en hoor ik dan van de diners, die dagelijks aan die Heeren worden voorgezet, dan gevoel ik lust de eeuwig jonge zoete lieve Gerritje te interviewen met de bekende vraag." Welnu, als te eenigertijd de opstellen van dezen hedendaagschen, zeer goedmoedigen, satiricus in een bundel worden vereenigd (wat ze zeker verdienen), en men 't geval vergeten raakt van de zoete lieve Gerritje, die uitgenoodigd wordt om in den Bosch brandewijn met suiker te gaan drinken, op voorwaarde nl. dat zij haren kermisvrijer op dien edelen drank tracteert, dan zal men ook wel dien Haagschen correspondent van overgroote geheimzinnigheid kunnen beschuldigen. Welnu, de moeielijkheden in Persius zijn zoowat van den zelfden aard. Om één voorbeeld te noemen: na te hebben beschreven hoe de rijke pruldichter wordt toegejuicht door zijn hongerigen cliënt, dien hij aan zijn welvoorzienen disch heeft genoodigd.... en natuurlijk als hij er niet bij is door dien zelfden cliënt uitgelachen, roept Persius uit: „o Janus, die vooruit en achteruit zien kunt, hoe gelukkig zijt gij toch: achter uw rug zal geen ooievaar klappen met zijn snavel". Dat ziet er voor ons volmaakt onverstaanbaar uit.... totdat wij weten, dat het maken van een beweging met de vingers, die aan 't open- en dichtslaan van een ooievaarsbek deed denken en daarnaar ook werd genoemd, bij de Romeinen de zelfde bedoeling had als bij ons het uitsteken van de tong en het maken van een langen neus. „Je moet 't maar weten"; maar *als* je 't eenmaal weet, dan is van al dergelijke plaatsen de moeielijkheid af. Ik geloof dat Romeinsche lezers Persius in 't geheel niet moeielijk hebben gevonden. Zeker rept met geen enkel woord daarvan Quintilianus, als hij omtrent Persius getuigt: „veel waren lof heeft ook Persius zich ver-

worven, al is 't met één boek". Geen woord over zijn duisterheid. Mij dunkt, hier heeft het zoo vaak geminachte, *argumentum ex silentio* een niet geringe waarde. En dan: grooten ernst mogen wij Persius niet ontzeggen en bepaald weldadig doet ons aan zijn hartelijke dankbaarheid jegens Cornutus, zijn leermeester. Nu ja, hij is een kamermensch, opgekweekt in een kring van vrouwen, hij kent de wereld niet, die hij haat en heeft 't vooral verzien op misschien wel de nuttigste burgers van den staat, de officieren, die ten koste van eigen gemak en veiligheid maken, dat anderen rustig leven en ongestoord werken kunnen — ook verzen maken. Maar hij *meent* wat hij zegt en (niet te vergeten!) hij dicht onder Claudius en Nero. En zijn uitbarstingen, hoe onbillijk dan ook soms, zijn vaak aardig gesteld en maken effect. Daar is bijvoorbeeld die tegen die menschen, die hij dan in 't geheel niet uitstaan kan, omdat ze zoo geheel en al het tegenovergestelde zijn van kamergeleerden, de officieren: hij besluit een zijner zeer wijze betoogen met deze hatelijkheid: „zeg zoo iets eens in een kring van aderspattige hoofdmannen over honderd: aanstonds laat de gespierde Pulfennius een dik-dom gelach hooren en roept: Grieksche wijsgeeren, weetje hoeveel ik daarvoor bied? Voor honderd, vijf en negentig halve stuivers".

Ons Nederlanders behoefde Nisard zijn vraag niet te stellen, voor ons *was* ze reeds beantwoord. Niemand minder dan Bilderdijk heeft behagen in Persius gehad; dat hij hem heeft vertaald zegt nog niet genoeg: hij is op Persius' hengst doorgedraafd, in Persius' trant en stijl heeft hij lucht gegeven aan al de ergernis van zijn overkropt gemoed. Ik haal als voorbeeld een stuk aan zijner vrije nadichting van Persius' laatste satire. De dichter heeft gezegd „ik wil het mijne gebruiken, 'k wil er van genieten, waartoe zal ik angstig sparen?" Dan volgt:

Doch, zal dan d' erfgenaam die mildheid niet misduien?
Licht laat hij na uw dood een klok te minder luien.
Licht gaf hij u in 't graf een slechte vuren kist,

Een bidder minder bij uw lijksleep, zoo hij 't wist. —
„Foei, zoo zijn kostlijk goed te mindren voor zijn erven,
Dat komt van 't nieuwe licht, den nieuwen leer van Kant,
Die d' appelsuiker ons ook invoerde in het land
En vreemden zond om 't brood uit onzen mond te nemen"
Dit zal men, als gij sterft, nog lange jaren temen.
Maar luister, Erfgenaam; een woordtjen onder ons!
Gij hoort dat buldren wel, dat grof-geschutgebons?
't Is vast een zegepraal, of 't zal er vast een worden. —
Op Frankrijk? Licht op een der nieuwe Tartarhorden,
Korts onze vrienden, maar nu vijand (zoo als 't gaet)
Naar 't haantjen op de spits van Londens koopbeurs staet:
Hoe 't zij; dit kost gewis weer Holllandsche armen, beenen,
En kinders, die den dood van Ouderen beweenen.
Wat dunkt u, zoo ik eens een wees- of armgesticht,
Of invalidenhuis voor 't geld had opgericht
Dat ge al te weinig vindt? of jaarlijks eereprijzen
Aan 't Instituut bestemde om dichtren toe te wijzen?
Bevalt het u? spreek op! wat zegt gij? „Niet te breed"
Of, acht gij 't goede geld daar kwalijk aan besteed,
Mijn akker is besteld, en, heb ik oom noch tante,
Noch neef of nichtjen meer, noch peetkind noch genante,
Liet grootvaers grootvaer zelfs geen achterkleinkind na,
Aan wien ik, wel geteld, in 't twintigst lid besta,
Ik zal in Moffrika nog wel een vetter vinden
(Mij aangewaaid hoe 't wil) om 't boeltjen saam te binden enz.

Bilderdijk heeft Persius verstaan en ons door zijn parafrazen, die hij blijkbaar met zoo innig genot heeft gemaakt, een grooten dienst bewezen: denken wij aan Bilderdijk, dan kunnen wij ons levendig voorstellen wie en wat Persius is geweest: een kamergeleerde, die zich uit de wereld heeft teruggetrokken en haar haat juist *door dat* en *omdat* hij haar niet kent, die zich in zijn eenzaamheid opwindt tot verontwaardiging over wat hij van haar vermoedt, een menschenhater in één woord en menschenverachter, lijdend aan

allerlei kwaaltjes, maar in zijn hart zoo kwaad nog niet.

Kortom, er valt ter verdediging van Persius heel wat aan te voeren, zeker verdient hij een beter lot dan Nisard hem toedenkt: dat van te worden begraven en vergeten.

Maar dat Quintilianus ook — al was 't maar eventjes — aan *hem* zou denken, wanneer hij 't als een groote glorie der Romeinen roemt dat *zij* een eigen genre hebben, dat den Grieken geheel onbekend is geweest, dat wil er bij mij niet in. Vooreerst is zoo'n kluizenaar, zoo'n menschenhater niets voor den grooten practischen, waarschijnlijk wel bij zijn leerlingen zeer geliefden, paedagoog Quintilianus, den rijken man van de groote wereld, toegelaten in de aanzienlijkste kringen, aan wien Martialis bij voorkeur dat gedichtje toewijdt, waarin hij beschrijft waarom hij het leven wil genieten eer de beste tijd des levens voorbij is. En ten tweede iets veel belangrijkers. Men kent het gezegde van den kerkvader „Christianus esse volo, Ciceronianus fio." Wil dat alleen zeggen: „ik houd me te veel bezig met letterkundige studie en bedrijf, en onttrek daardoor kostbaren tijd aan mijn zooveel ernstiger en noodzakelijker godsdienstige overdenking"? Neen veel meer. De Christus voelt steeds en overal de scheiding en tegenstelling van deze wereld en het godsrijk, van wat is en wat zijn moest, van wat de menschen denken en wat de vrome denkt. En daarom is ook zijn taal vol antithesen en paradoxen: als in korte wetsartikelen wordt den lezer voorgehouden wat zijn godsdienst van hem eischt, in bevreemding, verbazing wekkende formules wordt hem beduid dat alles anders is dan de wereld meent: wat zij bewondert is Gode een afschuw, wat zij najaagt, de vrome ontvliedt het als een verschrikking, wat zij hoopt, de Christen bidt dat het van hem blijve. Heeft het Christendom dien *preekstijl* zelf geschapen, voortgebracht alleen uit eigen overtuiging, eigen gemoedsstemming? Misschien niet geheel, zeker bestond hij reeds alvorens het Christendom werd op schrift gebracht. Ook de Stoische wijsbegeerte bediende zich van antithesen en paradoxen, want ook zij voelde op hare wijze soortgelijke tegenstellingen als die

van deze wereld en het godsrijk. Ook zij werkte bij voorkeur met uitspraken, die op 't eerste hooren ontsteltenis en verbijstering veroorzaakten en juist daardoor diep indrongen in 't gemoed van hoorders en lezers. En wie bij de Stoici ter schole hadden gegaan, die sierden bij voorkeur hun letterkundige voortbrengselen op met paradoxale stijlbloempjes daar vergaderd.

Geen *dichter* heeft ooit in pakkender en welsprekender versregels doen zien en gevoelen hoe de wijze van *alles* een andere waardeering heeft dan de wereld, dan Lucanus, de dichter van „den burgeroorlog" (tusschen Caesar en Pompejus). Ik wil hier eenige merkwaardige staaltjes aanhalen:

„De nacht, die over alles indommeling brengt, had ook de wapenen doen rusten, een kleine verademing voor die ongelukkigen, *die arm genoeg zijn om te kunnen slapen*" (V, 505).

(De *arme* Amyclas neemt Caesar gastvrij op in zijn hut):

„Hij bekommert zich om den oorlog niet, hij weet dat een hut geen buit is in den burgerkrijg. O arme en bekrompen woning, in u kan men veilig het leven genieten. Welke tempel, welke vesting heeft dat geluk gekend .... van niet te schrikken als Caesar aanklopte?" (V, 520).

(Cornelia, Pompejus' vrouw, vreesde haren man te missen, maar zoo'n geluk bereidden haar de goden niet) „de ure was aanstaande voor de arme, die haar Pompejus .... zou terug geven" (V, 813).

(In Thessalië is de metaalbewerking uitgevonden):

„van daar hebben wij dat, wat de volken heeft gedreven tot gruwelijken krijg .... de kunst van ons geld te tellen" (VI, 406).

(De Thessalische toovenares roept een doode op: „kom uit uw graf, dan zal ik maken, dat gij nooit meer in 't leven *kunt* worden terug geroepen).

„Heb het daarvoor over nog eens weer te moeten leven" (VI, 778).

(Want leven is het grootste ongeluk. De dood is, daarbij vergeleken, een zegen).

(De geheele wereld is verdorven. Orakels worden er niet

meer gegeven. Daarvan noemt men allerlei oorzaken op).

„Maar 't kan ook zijn dat Apollo, die gewoon is alle boos-wichten buiten zijn tempel te sluiten, in onzen tijd geen menschen meer vindt, voor wie hij zijn mond kan openen" (V, 139).

(De wijsgeer is revolutionair en.... martelaar: de voornaamste oproermakers in Caesars kamp worden op zijn bevel gedood; dat bevel wordt gehoorzaam uitgevoerd):

„Niets is er wat gemoederen, aan misdaad gewend, meer in bedwang houdt dan doodslaan en doodgeslagen worden" (V, 371).

(Zoolang de menschen van den burgeroorlog zullen lezen;)

„Zal men hoop en vrees koesteren en gebeden slaken; met ingehouden adem zal men al die gebeurtenissen lezen alsof ze nog gebeuren moesten; men zal bidden, Pompejus, dat gij het winnen moogt" (VII, 211).

Tenslotte dit:

„Toen bestond de kunst nog niet van.... met zwier onthoofden" (VII, 673).

En wil men Lucanus hooren in zijn volle kracht, men luistere naar den „advocatus diaboli", dien hij in 't achtste boek het woord geeft. Pompejus, de verdediger van den senaat en de republikeinsche vrijheid, is door Caesar, die eens zijn schoonvader was, verslagen bij Pharsalus in Thessalië en vlucht.... naar Aegypte. Daar denkt hij veilig te zullen zijn, want daar regeert de jonge Ptolemaeus, die wel voornamelijk aan *zijn* invloed troon en scepter dankt. Op 't zien naderen van het vaartuig, dat den eertijds machtigen vluchteling draagt, houdt de Aegyptische koning raad met zijn hovelingen, hoe te handelen met den verslagen held, die te Alexandrië rust en veiligheid komt zoeken. En in dien raad voert dan het woord de listige hoveling Potheinos en spreekt aldus:

Luc. Phars. VIII, 484—535.

„Recht en gerechtigheid! wel, Ptolemaeus daar kom je mee aan de galg. De trouw, die men zoo prijst als ze hen steunt,

die in 't ongeluk zijn .... die trouw wordt *gestraft!* Zoo ver als de sterren verwijderd zijn van de aarde en de zon van de zee, zoo ver is het voordeel verwijderd van de deugd. Gaat gij rekening houden met het recht, dan is 't met alle koningsmacht gedaan: eerbied voor gerechtigheid doet koningsburchten ineen storten. Wat een koningschap, hoe 't ook gehaat zij, in stand houdt, dat is: kwaad doen zonder zich aan iets te storen en een onbeperkt gebruik maken van het zwaard. Alleen dan moogt gij ongestraft doen al wat gij wilt, als gij 't ook werkelijk doet. Wie vroom wil zijn verhuize uit zijn paleis. Deugd en hoogste macht gaan niet samen; wie zich schaamt om iets wreeds te doen .... zal steeds in vrees verkeeren. Laat Pompejus niet ongestraft uw jeugd minachten, waar hij meent dat gij zelfs niet in staat zijt overwonnenen terug te drijven van uw kust. Laat in geen geval een vreemdeling ons van onze koninklijke macht berooven: dan zijn anderen er nader aan; verveelt u het koningschap, geef uw rijk terug aan uw onttroonde zuster. Laten wij althans Aegypte buiten den burgeroorlog houden: wat niet tijdens den burgeroorlog aan Pompejus heeft toebehoord, zal ook niet in de handen des overwinnaars vallen. Uit alle landen verdreven en der wanhoop ten prooi zoekt Pompejus een volk, dat met hem zal te gronde gaan. De schimmen der burgers jagen hem voort, hij vlucht niet alleen zijns schoonvaders wapenen, neen ook de blikken van den senaat vliedt hij, van wien een zoo groot deel de raven van Thessalië voedt, hij vreest de volken, die hij heeft verlaten nadat ze op één gemeenschappelijk slagveld hun bloed voor hem hebben gestort, de koningen vreest hij, wier geheele rijk hij heeft vernietigd, hij, de misdadiger van Thessalië, in geen land toegelaten, wendt zich thans om hulp tot ons land, dat hij nog niet ongelukkig heeft gemaakt. Gij Ptolemaeus hebt meer dan iemand anders het recht Pompejus te beschuldigen: waarom, Pompejus, wilt gij het afgelegen, steeds rustige Aegypte bezoedelen met de schuld van den burgeroorlog en maakt gij ons land verdacht bij den overwinnaar? Waarom hebt gij in uw ongeluk bij voorkeur dit

land uitgezocht om daarheen het noodlot van Pharsalus en uw eigen welverdiende straf over te brengen? Reeds rust op ons een schuld, die wij met het zwaard zullen moeten boeten n.l. dat op uw aansporing de senaat ons dit koningschap heeft gegeven, dat onze gebeden met u zijn geweest. Dit zwaard, dat het noodlot mij dwingt te trekken, ik heb het gereed gehouden om te treffen .... niet u, maar hem, die overwonnen zou worden. Uw borst zal ik doorboren, Pompejus; liever had ik uwen schoonvader doorboord. Ik word meegesleept met den loop der dingen. Vraagt gij soms of ik u *mag* dooden, terwijl ik u wel *moet* dooden? Rampzalige, wat steun kwaamt gij hier zoeken? Ziet gij niet dat hier een onkrijgshaftig volk woont, nauwelijks in staat den door den Nijl geweekten grond te bewerken? — Elk moet zijn eigen krachten kennen en voor zijn zwakheid uitkomen. Zoudt gij, Ptolemaeus, in staat zijn Pompejus in zijn val te schragen, dien val, die geheel Rome heeft bedolven? Waagt gij het de dooden van Thessalië wakker te roepen en den krijg te roepen naar uw land? Vóór den slag van Pharsalus hebben wij ons bij geen der beide partijen aangesloten, zouden wij nu van Pompejus partij, nu ze door de geheele wereld verlaten is, de onze maken? Wilt gij nu eens overwinnaars wapenen en zijn gelukster tarten? Bijstaan in 't ongeluk, ja dat is schoon als men ook in den voorspoed heeft gedeeld, maar nooit is iemand zoo edelmoedig geweest, dat hij bij voorkeur ongelukkigen tot zijn vrienden heeft *gemaakt*."

Potheinos' raad vindt gehoor en op 's konings bevel wordt de smeekeling, die hem groot heeft gemaakt, wreedaardiglijk vermoord. Dat is de wijsheid naar de wereld, de wereld, die onze Stoische dichter zoo innig haat. Haar wenscht hij niets dan kwaad toe: als in Caesars kamp tweedracht is uitgebroken, dan kan hij zijn vreugde niet inhouden en roept uit:

„Zoo ga het, o goden; nu eenmaal recht en trouw ons begeven en wij op niets meer mogen hopen dan op slechtheid, moge aan den burgeroorlog een eind worden gemaakt door .... tweedracht" (V, 297).

Van de algemeene verdorvenheid der wereld geeft Caesars leger een beeld in 't klein, zooals 't met zoo vlijmende scherpte door dien oproermaker onder Caesars soldaten wordt gezegd: (in Gallië was Caesar mijn meerdere, hier is hij mijn kameraad) „wie door misdaad zijn bezoedeld zijn gelijk onder elkander." Een aangrijpende sententie dat „facinus quos inquinat aequat", die ook nog in 't Corpus Iuris weerklinkt. Cod. Iust. XXI heet het: „quos par facinus inquinat et aequat." Een Christenmartelaar had haar kunnen gebruiken tegenover den Keizer: „Meent gij mijn meerdere te zijn? Wij zijn elkaars gelijken, want beiden zijn wij zondaars."

Maar die taal, waarin wij den kreet hooren van den man, die een scheur voelt gaan door zijn gemoed, in *proza* wordt ze door geen heidenschen Romeinschen schrijver zoo voortdurend en met zooveel kunst gebruikt als door Lucanus' oom, Seneca, den apostel van het Stoicisme in den keizertijd. Zoo de Christenen in hun preekstijl eenigen klassieken auteur navolgen, dan is dat zeker die uitnemende stilist, dien de overlevering maakt tot Paulus' bekeerling. Een zinrijke overlevering: want heeft niet ook Paulus in elk woord, dat hij sprak, verheerlijkt wat den Jood een ergenis en als de hoogste wijsheid verkondigd wat den Griek een dwaasheid is?

Maar — en nu kom ik terug op wat ik zoo even zeide dat voor den Romein welsprekendheid alles omvat, 's menschen geheele bestaan en gemoedsleven — Senecas invloed is juist Quintilianus een oorzaak van groot verdriet. Hij is Ciceroniaan in merg en been, hij houdt niet van Senecas korte, puntige tirades. En dat is voor hem niet alleen maar een kwestie van smaak. Neen, hij, wiens levensopvatting een blijdere is, al wie met de wereld tamelijk wel en met zich zelven zeer tevreden is, schept behagen in Ciceroniaansche welsprekendheid, haar rustige, breedsprakige, volle en gladde periodes zijn volmaakt in overeenstemming met zijn heele zielsbestaan.

Quintilianus *kan* in Persius evenmin behagen hebben gehad als in Lucanus of. Seneca. Dus wat dan? Wat blijft er voor

ons over van dat *satira tota nostra est?* Zullen wij nog stilstaan bij dat: „er zijn ook nu nog andere beroemde (satirendichters) wier namen latere geslachten zullen noemen"? Ik denk wel dat Quintilianus de zorg voor hen rustig aan 't nageslacht overlaat en in zijn hart met zijn uitspraak niets anders bedoelt dan:

Horatius is eenig.

Ja, zoo is het: de echte Horatius, ik bedoel daarmede niet alleen Horatius ontdaan van al de leelijke lappen, waarmee de overlevering hem ontsiert, maar Horatius in de volle kracht zijner eigenaardige persoonlijkheid, de vriend der menschen, der natuur (van *zijn* natuur wel te verstaan) der kunst, dat is der dichtkunst, want dat is wel de eenige, die in oude geschriften *ooit* wordt genoemd en geëerd, de gemoedelijke, stille peinzer over menschenlot en menschenleven, maar op zijn tijd ook gezellige feestgenoot van jongere vrienden bij voorkeur, die met open blik de wereld beschouwt en haar gebreken en dwaasheden opmerkt, maar zich meer er mee vermaakt dan er aan ergert, die, wat hij alzoo heeft op te merken en aan te merken, wat hij zijn tijdgenooten, vooral het jeugdig volkje om hem heen, wil aanraden en afraden, steeds in het kleed steekt van een gezellig praatje, die Horatius, werkelijk, hij *is* eenig; ik geloof dat wij, om iets van *zijn* genre in eenige literatuur weer te vinden, zouden moeten afdalen tot veel latere geschriften — die weer in den uiterlijken vorm zoo heel veel van zijn „conversations" ('t zij die in hexameters of in welke versmaat ook zijn gedicht) verschillen. De knappe en smaakvolle Quintilianus moet dat geheel bizondere van Horatius ook hebben gevoeld, hij *kan*, althans in zijn for interieur, Horatius zich niet samen hebben gedacht met eenige anderen, die vóór en na hem, en misschien ook in zijn tijd, gedichten hebben gemaakt, die den titel *satiren* voerden. Wie zegt: de satire is ons, der Romeinen eigendom, zegt óf niets óf dit: er is, bij Grieken en Romeinen samen, maar één Horatius.

„Maar" vraagt mij misschien iemand, die zich nog de uitbarsting van Mercier tegen Horatius, en zijn verheerlijking van Iuvenalis herinnert „hoe denkt *gij* over Iuvenalis en hoe zou Quintilianus over hem hebben gedacht, zoo hij hem had gekend?" Een weinig opzettelijk veronderstel ik *dat* mij zoo iets wordt gevraagd, want ik heb het noodig over Iuvenalis te spreken, niet alleen voor dit hoofdstuk, waarin ik dan kortelijk en bij wijze van een uitweiding over de Romeinsche satire in 't algemeen handel, maar voor mijn heele boek, dat een zooveel mogelijk helder beeld van Horatius geven moet, en voor dat beeld is 't, misschien niet onvermijdelijk, maar zeker wel nuttig, dat van Iuvenalis er naast of er tegenover te stellen: 't zal daardoor te beter uitkomen.

Dus ga ik er mij eens rustigjes voor zetten om over Iuvenalis te keuvelen. Er is in onzen tijd over Iuvenalis heel wat meer te doen geweest, dan men wel weet of zou vermoeden. Ja, de geleerden weten er alles van, maar dit mijn boek denk ik mij in handen van vele duizenden, die van deze mededeeling raar zullen opkijken en mompelen: „nu ja, veel te doen, dat is ook maar bij wijze van spreken; stel u voor: leven in een knekelhuis!"

't Begint bij den geestigen Désiré Nisard.... maar als 't bij Nisard was gebleven, dan was Iuvenalis voor goed dood. Want wat zegt hij? Ongeveer het volgende:

„Och kom, die Iuvenalis, dat is in 't geheel geen satiricus, 't is een oude schooljongen, die bij wijze van oefening in 't verzen maken naar bestaande schoolregels satiren samenflanst." En er is iets zeer belangrijks, dat die uitbarsting waarschijnlijk maakt. Iuvenalis dicht hoofdzakelijk in den tijd van keizer Trajanus. En dat moet een zeer, zeer goede tijd zijn geweest. Daarover spreek ik aanstonds uitvoeriger. Nu verwijs ik alleen naar den geschiedschrijver, die wel 't meest bevoegd tot oordeelen is, naar Gibbon.... neen ik haal Gibbons eigen woorden aan, want het daarin vervatte oordeel gaat gewoonlijk voor wijsheid van een ander door.

Gibbon dan zegt (Dl. I ch. 3 tegen 't eind, p. 73 der editie van Chandos Library):

„If a man were called to fix the period in the history of the world, during which the condition of the human race was most happy and prosperous, he would without hesitation name that which elapsed from the death of Domitian to the accession of Commodus."

En Iuvenalis dicht alsof hij leefde onder Nero, ja onder dien baarlijken duivel Domitianus, zooals hij ons door zijn vijanden wordt afgebeeld, even huichelachtig als de Tiberius der dichtende fantasie en daarbij behebt met Neros bloeddorst.

Toch *kan* Nisards verklaring van dit zonderling verschijnsel de ware niet zijn. Vóór Nisard wist men daar niets van, en dat zegt wel iets, dat Iuvenalis nooit *den indruk* had gegeven van Nisards school-satiricus. Mercier bij voorbeeld zal toch den Iuvenalis, dien hij oproept om hem uit de verleidelijke strikken van Horatius te verlossen, wel hebben gelezen.

Tegenwoordig, ja, is Iuvenalis vrijwel een groote onbekende. Dat hoort men het duidelijkst .... aan een paar woorden van hem, zooals die leven in aller mond. Want bij veelgeliefde aanhalingen moet men vragen niet zoo zeer naar wat er wordt gezegd, als naar wat er wordt bedoeld. De vermaning „bid en werk" beduidt gemeenlijk: „maak maar dat je vooruit komt in de wereld, carrière maakt en goed wat oplegt; dat bidden kun je dan wel laten." Welnu, wie in onzen tijd bezield zijn van het edel streven om het lagere te verheffen ten koste van het hoogere, die hebben tot lievelingsleuze: *mens sana in corpore sano* en ze denken daar dan bij: „maak dat je vooral sterke spieren krijgt, rennen kunt als een paard en trappen als (ja welk dier?); je ziel, als je een ziel hebt, is van later zorg." Welnu, dat zijn woorden van Iuvenalis, maar schandelijk uit hun verband gerukt. Iuvenalis hekelt de dwaze gebeden, die meestal door de menschen ten hemel worden opgezonden, en stelt daartegenover wat men *behoort* te bidden:

„*optandumst ut sit* mens sana in corpore sano"

zegt hij, en *hij* meent ongetwijfeld: „bid de goden om een

gezonde ziel en dat die, kan 't zijn, huize in een gezond lichaam, maar dat komt haast niet voor: de wijsten en vroomsten zijn meestal, lichamelijk, de erbarmelijkste krukken."

Of is dit een nog duidelijker bewijs dat een dichter of schrijver in 't vergeetboek is geraakt, wanneer haast niemand meer weet, dat een veel aangehaalde zin bij *hem* voorkomt? Nu, dat geval doet zich bij Iuvenalis op treffende wijze voor. De spreuk, waarmee de onbezorgdheid der armoede wordt aangeduid: „een reiziger zonder bagage zingt zijn liedje, al is de roover in de buurt"

cantabit vacuus coram latrone viator

hoort men nog wel eens aanhalen; maar vraag eens iemand: „waar staat dat?" ik verwed er een lief ding op, dat hij Iuvenalis *niet* noemt.

Doch dat zoo'n vers nog steeds in veler mond is, bewijst toch ook dat men in der tijd Iuvenalis druk heeft gelezen, en dat zelfde blijkt ook wel uit Merciers verheerlijking.

En geen wonder dat Iuvenalis zijn tijd van roem en aanzien als satiricus heeft gehad. Hij kan 't flink zeggen en zóó, dat zijn woorden iemand bijblijven. Nog maar een jaar of tien geleden vroeg mij een Pruisisch Oberst-Lieutenant a. D. of ik de woorden „propter vitam vivendi perdere causas" wel kende, en of dat niet gezegd werd van een officier, die een duel had geweigerd. Omtrent de tweede helft zijner vraag moest ik hem toestemmen dat zijn conjectuur zeer vernuftig was: wie in het duel een eerbiedwaardig instituut ziet (en ik kan mij best begrijpen dat een ernstig militair dat doet), die houdt den man, die zijn leven niet heeft willen of durven wagen voor een zaak, die hem heilig moet zijn, voor een lafaard, die nu voortleeft zonder datgene, wat aan het leven waarde geeft: de achting zijner medemenschen. Maar de sententie van Iuvenalis heeft een wijdere strekking. Het lijkt mij niet onaardig hier de geheele plaats in vertaling te geven (VIII, 80 vlg.):

„wordt gij als getuige opgeroepen in een twijfelachtig en onzeker geval, al zou ook de tiran Phalaris u gelasten onwaarheid te spreken en, terwijl hij zijn koperen stier vóór u plaatst, u een meineed voorzeggen, acht het de grootste zonde niet den dood boven de schande te verkiezen [1]) en ter wille van het leven prijs te geven datgene, *waarom* men leeft".

Men ziet: Iuvenalis weet met de taal van den ernstigen boetprediker goed om te gaan. Maar veel meer is hij op zijn dreef wanneer hij, niet in hoogen stijl de deugd verheerlijkt en de zonde bestrijdt, maar op meer luchtigen toon de dwaasheden van zijn tijd bespot. De opzet van zijn boek is allerkostelijkst.... want daar maakt hij zich vroolijk over een allerdwaaste mode van zijn tijd, die intusschen mode is gebleven ook lang na hem: het eeuwig gedeclameer. Redevoeringen houden, dat was het groote leervak aller aanstaande geletterden en beschaafden en wel over onderwerpen, die met het werkelijk leven geen verband hielden. Want in dien rustigen en gezegenden tijd zorgde de keizer met zijn beambten wel dat alles goed marcheerde en dat ook de misdaden, waarover tijdens de republiek het meest werd gestreden voor de rechtbank, niet meer voorkwamen. Ter vergoeding *verzonnen* nu de spreek- en declameermeesters onderwerpen, waaraan de jongelui hun vernuft en talent konden besteden. En voor het

---

[1]) Heeft wel eens iemand opgemerkt hoe zonderling zich Iuvenalis hier uitdrukt? Friedländer teekent bij de woorden *animam praeferre pudori* niets aan; ik vermoed dus dat de vreemdsoortige logica dier woorden hem is ontgaan. En toch is die zeer vreemdsoortig: een man van eer verkiest den dood boven de schande, wil liever sterven dan zich met schande beladen. Wat is daarvan het tegenovergestelde? Wat doet de lafaard? Hij wil zich liever met schande beladen dan den dood te gemoet gaan. Men kan toch niet van hem zeggen: „hij verkiest het leven boven de schande". Wat gebeurt hier? Iuvenalis denkt: „niet den dood boven de schande verkiezen" en trekt nu het negatieve *niet den dood* samen tot het positieve *het leven*. Zeker is dat een logische fout, maar ik maak er hem geen verwijt van: in een hoogernstige uitspraak is zoo iets orakelachtigs, iets, waarbij men zijn verstand een beetje geweld moet aandoen, niet misplaatst.

aanhooren van dergelijke proeven van welsprekendheid stroomde men samen, naar de scholen, al zou men veel liever zijn weg gebleven. Want 't was in den regel een groot en vermogend heer, beschermer der kunsten en .... der hongerige kunstenaars, wiens zoontje daar *zijn* kunststukken ten beste gaf. 't Werd voor de arme clienten, die niet durfden wegblijven, een ware marteling. Want wat waren de onderwerpen? Men zou 't zich licht kunnen denken, waar men weet dat die met de werkelijkheid niets te maken hadden, of neen, zóó gek als ze inderdaad waren, zou men ze toch bezwaarlijk zich kunnen voorstellen. Daarom mogen we blij zijn, dat een tijdgenoot (tijdgenoot trouwens van de zaak nog maar in haar eerste begin) ons uit eigen ondervinding heeft medegedeeld, wat voor onderwerpen aan de jongelui van stand alzoo ter behandeling werden opgegeven in de scholen der welsprekendheid.

Die tijdgenoot is des grooten Senecas vader, gemeenlijk *Seneca rhetor* genoemd, maar die naam is verkeerd: de man heeft nooit les in de oratorie gegeven, of daar een handboek voor geschreven (en zoo iets zou hem eerst tot een *rhetor* maken). Maar hij stelde buitengewoon veel belang in het vak en liep daarom alle scholen af, waar veelbelovende jonge knapen proeven gaven van hun talent. Wat moet het hem zijn leven lang gespeten hebben, dat hij Cicero nooit had gehoord! Vooral waar dat, wat zijn leeftijd betreft, nog net even mogelijk zou zijn geweest, want hij heeft zoowat de heele achtste eeuw der stad doorleefd (d. i. dus van $\pm$ 54 v. Chr. tot $\pm$ 46 na Chr.) en was dus in Ciceros doodsjaar een aankomend knaapje: maar toen zat hij nog in zijn geboorteland Spanje. Zijn laatste levensjaren heeft hij besteed aan het te boekstellen van al het fraais, dat hij al zoo in de rhetorenscholen had te genieten gekregen, en hij doet dat uit het hoofd, want de man had een heerlijke memorie. En o, wat die brave oude heer daar aan zijn lezers vertelt en wat hij zelf zoo hoogst gewichtig vindt, wat is dat in onze oogen kostelijk mal! De eene helft dat gaat nog al: die is uit

Suasoriae en een *suasoria* is een overlegging van een historisch persoon, hoe te handelen in eenig gewichtig moment des levens. Bij voorbeeld: Sulla wordt ingevoerd met zich zelven te rade gaand of hij niet, nu hij zijn staatsregeling heeft ingevoerd, zijn macht zal neerleggen en ambteloos leven gaan. Of wel: er wordt verzonnen, dat Cicero een boodschap krijgt van Antonius dat hij bij de proscriptie zal worden gespaard, zoo hij de tegen Antonius gehouden redevoeringen wil herroepen, en Cicero denkt daar bij zich zelf over na. Nu, zoo als ik zeide, zoo'n *suasoria* is nog zoo gek niet: met dergelijke sieraden smukken historieschrijvers vaak hun werk op, en nog meer doen dat epische dichters. In de metamorfosen van Ovidius komen heele stukken voor, dat niets dan suasoriën zijn: Medea overlegt of zij den schoonen vreemdeling Iason, die de gouden vacht uit haar land komt rooven, ook zal helpen; Scylla of zij haar vaderstad zal verraden aan den belegeraar Minos, voor wien ze in liefde is ontgloeid. Maar o, die tweede soort van oefeningen: de *controversiae*! Dan verzon de meester een wet en daarbij een geval, waarop 't hoogst moeilijk was die wet toe te passen en twee leerlingen pleitten dan *pro* en *contra*. 't Is heerlijk hier den ouden smuller in vollen ernst te hooren vertellen van de geestelijke lekkernijen, hem alzoo voorgezet. Bij voorbeeld:

Wet: een geroofde maagd heeft de keus of de (natuurlijk gearresteerde) roover zal sterven dan wel haar tot zijn wettige echtgenoot nemen zonder dat haar vader een bruidschat behoeft te geven.

Geval: één roover rooft in den zelfden nacht twee maagden (en wordt betrapt). De ééne maagd eischt de terdoodbrenging des misdadigers, de andere wil met hem in den echt vereenigd worden.

Of nog dwazer:

Twee wetten: a. de echtgenoot, die een overspeler bij zijn vrouw betrapt, heeft recht dezen te dooden; b. ook de zoon mag zich wreken op den verleider zijner moeder.

Geval: een man betrapt een overspeler, maar hij, de wet-

tige echtgenoot, heeft in den krijg [1]) beide armen verloren; nu draagt hij de wraak op aan zijn zoon, deze weigert, papa wil hem verloochenen.

Nu, zoo'n openbare les, waarop de cliënten der gelukkige vaders niet durfden wegblijven uit vrees van dan ook niet genoodigd te worden aan zijn disch, die had zeker maar een paar maal in 't jaar plaats, bij de „plechtige promotie" zooals 't weleer in onze gymnasium-wereld heette, en volwassenen onthaalden hun deerniswaardige gasten waarschijnlijk in den regel *niet* op dergelijke gerechten; een enkele maal zeker wel. Maar ze hadden een andere kwelling, niet minder wreed, bij de hand. Ieder dichtte, groote heeren bovenal, en ze maakten geen onschuldige gelegenheidsgedichtjes of korte epigrammen, neen, heele heldendichten, ook wel treurspelen. En als dan zoo'n pronkstuk *af* was, dan werden vrienden en magen en met dezen de arme beschermelingen uitgenoodigd (ja een *uitnoodiging* heette het) om op een lang vooraf bepaalden dag te verschijnen in de prachtige spreek-zaal van den Maecenas, waar ze aandachtig moesten toeluisteren (de deftige hoorders mochten indommelen) en aan 't eind hun bewondering uiten door luid handgeklap. Hoor nu, hoe Iuvenalis over die recitaties" spot en tegelijkertijd een schimpscheut op de oefeningen in de rhetorenscholen ten beste geeft:

„Zal ik dan altijd maar *hoorder* blijven? Nooit iets terug doen, ik, die zoo vele malen ben gemarteld met de Theseide, waaraan Cordus zich heesch declameert? Zal ongestraft de een mij comedies hebben voorgelezen, de ander elegieën? Zal ik er nooit voldoening voor krijgen, dat die eeuwige Telephus mij een dag heeft gekost, of die Orestes, geschreven tot aan den uitersten rand en op de achterzijde van het blad.... en dan nóg niet uit? Geen mensch op aarde kent er beter zijn huis dan ik het woud van Mars en de grot van Vulcanus nabij de Lipareische rotsen. Wat de winden uitvoeren, welke

---

[1]) Dien krijg maak ik er bij, gedachtig aan het zenuwschokkend Fransche drama 1812. Zoo wordt 't *geval* iets minder zot.

schimmen door Aeacus worden gefolterd, hoe groote boomen de Centaur Monychus slingert.... daarvan weergalmt steeds de gaanderij van Fronto met haar platanen, de marmeren beelden en zuilen, gebarsten door 't eindeloos gereciteer. Van den grootsten en van den kleinsten dichter hebt gij steeds het zelfde te wachten....

En dus heb ik ook mijn hand onder de plak gehouden [1]), ik heb ook Sulla den raad gegeven zijn slaapmuts over de ooren te trekken. Waar men overal zooveel dichters ontmoet, is 't een dwaze zachtzinnigheid het papier te sparen, dat er toch aan moet gelooven [2])".

Mij dunkt, dat is wel de taal van iemand, die in zijn hart werkelijk en innig al de bitterheid gevoelt van wat *wij* een satiricus noemen, een hekeldichter in den beperkten zin des woords. En tevens geeft deze aanhaling ons duidelijk te verstaan, welke menschen vooral het voorwerp zijn van zijn innigen haat, wat het *milieu* is, waarin hij leeft, aan welke onderwerpen hij voornamelijk denkt.

Nog een paar voorbeelden hoe meesterlijk Iuvenalis de echt satirische taal hanteert. Ook deze zijn zeer nuttig voor wie den dichter geheel willen leeren kennen, in zijn gemoedsbestaan en, in nauw verband daarmede, in zijn maatschappelijk leven.

Niets is er wat Cicero meer smaad en verguizing heeft aangebracht dan zijn gedichten. Daarvan hebben zijn vijanden en bespotters steeds den mond vol. De ernstige Tacitus, wanneer hij op het toppunt van zijn schrijversroem dat mees-

---

[1]) Dit geef ik, omdat wat er werkelijk staat, door Hollandsche lezers verkeerd *moet* verstaan worden. In het Latijn heet het: *et nos ergo manum ferulae subduximus.* De schooljongen, die zijn hand moet ophouden om met de plak te krijgen, trekt natuurlijk vaak de hand terug. De satiricus spreekt alsof de *bijkomstige omstandigheid* de *hoofdzaak* zelve is. Aanstonds komen wij een ander voorbeeld tegen van deze eigenaardige wijze van spreken.

[2]) Iuvenalis heeft voor dat *perituras* een bepaalde voorliefde. Vgl. 't merkwaardig vers S. 11, 17. Ook die voorliefde voor de uitdrukking: „'t gaat toch naar de maan" of „'t moet er toch aan gelooven" teekent reeds eenigszins den staat, waarin onze dichter leeft.

terwerkje, den Dialogus de Oratoribus schrijft, zegt er van: „Brutus heeft ook verzen gemaakt, met meer succes dan Cicero .... want ze zijn minder bekend geworden". Dat is geestig uitgedrukt:

„fecit et Brutus carmina, felicius quam Cicero, quia minus innotuerunt" en tevens met smaakvolle bezadigdheid. Ook Iuvenalis laat er zich werkelijk geestig over uit, maar heel wat onvriendelijker. Hij waarschuwt tegen het redenaars-, het advocaten-beroep, als zijnde dat een beroep, dat de grootste gevaren, zelfs levensgevaar, medebrengt. „Neen" zegt hij, „dan is 't heel wat veiliger dichter, vooral slecht dichter, te worden: een prulpoëet heeft niets te duchten". En dan haalt hij dien allermeest bespotten versregel van Cicero aan:

o fortunatam natam me consule Romam

en laat daarop volgen: „als Cicero altijd zóó (d. w. z. zoo slecht) had gesproken, had hij het zwaard van Antonius kunnen minachten." Beter kan het niet:

Antoni gladios potuit contemnere, si sic
Omnia dixisset.

Maar ik heb twee andere voorbeelden bij de hand, zoo mogelijk nog geschikter om te bewijzen, dat Iuvenalis wel degelijk met hart en ziel satiricus is, dat hij niet, zooals Nisard het voorstelt, verzen maakt naar opgegeven regelen, *niet* met het hart dus, alleen met het verstand.

Ten eerste: geef eens in een, liefst zoo geestig mogelijken, kring bij wijze van een wedstrijd, dien gij uitschrijft, de vraag op: „wat is wel het sterkste staaltje van berooidheid, van geldverlegenheid?" Dan zal de een dit, de ander dat verzinnen en noemen, maar als gij vertelt hoe Iuvenalis dat vraagstuk oplost, dan zullen allen uit één mond den Latijnschen dichter de eerepalm toekennen. Wat is dan volgens Iuvenalis het toppunt van gebrek aan contanten, het

uiterste, waartoe een mensch in dien toestand kan komen?

Dat hij het portret van zijn moeder naar den lommerd brengt.

En dat voorbeeld brengt hij te pas in dit verband: hij schildert het gevaar, dat er gelegen is in de zucht van steeds lekker te willen eten, in dien zin dat men altijd wat uitgezochts, wat zeldzaams hebben moet. Daardoor gaat een mensch bankroet en dan, zegt hij, „komt men er zoo licht toe om geld te laten aanrukken, dat er toch weer van door gaat, en wel door in pand te geven zijn tafelservies of het stukgeslagen (zilveren) beeldje zijner moeder":

> ergo haud difficile est perituram [1]) arcessere summam
> lancibus *oppositis* vel matris imagine fracta.

En ten tweede een voorbeeld wel midden uit het (nu niet „volle") menschenleven genomen. De dichter beschrijft het rampzalig lot van den armen gelukzoeker, die zich door zijn patroon van alles moet laten cadeau geven, ook zijn afgedragen kleeren. Maar ach — hier is een gat, daar een maar al te zichtbare stop. Al het deerniswaardige dier situatie vat de dichter samen in de, in hun soort ontroerend schoone, versregels: „dat is van de jammerlijke armoede wel het allertreurigste.... dat zij de menschen belachelijk maakt."

> Nil habet infelix paupertas durius in se
> Quam quod ridiculos homines facit.

Hier hebt gij nu Iuvenalis in levenden lijve vóór u, den Iuvenalis zooals hij met meesterhand is geschilderd door *Gaston Boissier*.

Boissier heeft twee malen aanleiding gehad om uitvoerig over Iuvenalis te schrijven: in *l'opposition sous les Césars* en

---

[1]) Weer dat *perituras*, en nu in zoo'n heel eigenaardig verband.

in *la religion romaine.* Hoe in dat eerste boek Iuvenalis te pas komt, kan in een paar woorden worden gezegd: Boissier toont daar aan dat er in den keizertijd nooit sprake is geweest van eenig verzet tegen het keizerschap als zoodanig; wel hebben de verschillende keizers hunne vijanden gehad, maar deze hebben hoogstens het plan opgevat den regeerenden vorst door een anderen te vervangen; aan 't herstellen der oude senaats-republiek heeft geen hunner ooit gedacht. Iuvenalis fulmineert tegen zekere slechte keizers, die trouwens reeds ter ziele zijn, Nero en Domitianus; met Traianus is hij stellig even tevreden geweest als ieder ander zijner tijdgenooten.

Belangrijker en niet zoo gemakkelijk te beantwoorden is de vraag, die Boissier stelt en voortreffelijk behandelt in het tweede. De tijd van Traianus en van Iuvenalis is die, waarin het Christendom, zij 't ook nog maar even, *begint* post te vatten in de Romeinsche wereld. 't Is dus van belang dien tijd en den geest, waardoor hij wordt beheerscht, te leeren kennen. En 't zijn vooral twee tijdgenooten, die dien tijd en dien geest in tafreelen voor ons afbeelden: Plinius en Iuvenalis.

Wat den eersten betreft, laat ik voor een tijd Boissier los en geef mij aan de leiding van Plinius zelven over. Ik geloof, dat ik door uit zijne brieven het een en ander nu eens in vertaling en dan weer in een kort verslag mede te deelen, mijn lezers van nut kan zijn; dat ik hun daarmede een genoegen bereid, daarvan houd ik mij verzekerd.

Ik geef ten eerste een drietal brieven, die op het familieleven van dien tijd betrekking hebben; I, 4 is gericht tot des schrijvers eerste schoonmoeder en luidt aldus:

Wat is daar bij u buiten toch alles in orde. In Ocriculum, in Narnia, in Carsulae, in Perusia! In Narnia hebt gij zelfs een bad! Nu wat *ik* u al lang geleden geschreven heb, daar blijft het bij [1]), — mij behoeft gij niet eens meer te schrijven:

---

[1]) Nl.: „gij zult mij altijd welkom zijn".

waarlijk (ik weet het eens voor goed) het mijne hoort mij niet zóó toe als het uwe. Tusschen *mijn* en *uw* bestaat maar één onderscheid: *uw* personeel ontvangt mij met meer voorkomendheid en zorg dan het *mijne*. Misschien zult gij dezelfde ondervinding opdoen, als gij bij mij komt logeeren. Ik hoop dat gij dat eens doet, vooreerst omdat gij dan het mijne kunt genieten als 't uwe, ten tweede omdat mijn volkje dan misschien eens eindelijk wakker wordt; nu maken ze weinig, ik zou haast zeggen in 't geheel geen, werk van me. Want bij slaven, die een zachten meester hebben, gaat mettertijd alle vrees er ongemerkt uit; er is wat nieuws noodig om ze weer op gang te krijgen: ze stellen er meer prijs op door hun baas geprezen te worden om hun opmerkzaamheid jegens anderen dan jegens hem zelven. Vaarwel.

Doch, hoe aardig en vriendelijk dit briefje ook is, van veel meer belang is I, 14, de brief, dien ik thans laat volgen, en die ons een inzicht geeft in het huwelijksleven van dien tijd, volgens de opvatting van Plinius en zeker van den heelen kring, die onder Traianus' regeering den toon aangaf en van welken Plinius zeker de voornaamste vertegenwoordiger was.

Die brief is geschreven aan den edelen wijsgeer Iunius Mauricus, broeder van den even edelen Arulenus Rusticus, die onder Domitianus is ter dood gebracht:

Gij vraagt mij om voor de dochter van uwen broeder een man te zoeken. Daar doet gij goed aan, dat gij dat juist aan mij opdraagt. Want gij weet hoe'n eerbied en genegenheid ik voor uwen edelen broeder heb gehad, hoe hij mijn jeugd door zijn vermaningen heeft opgekweekt, hoe hij door mij te prijzen, gemaakt heeft dat men mij prijzenswaardig is gaan vinden. Gij kunt mij geen gewichtiger en aangenamer opdracht doen en ik kan geen schooner taak aanvaarden dan die van een jongeling te kiezen waardig om de vader te worden van Arulenus' Rusticus' kleinzonen. Naar zoo een had ik lang

moeten zoeken, zoo ik niet dadelijk had gedacht aan een, dien het lot als 't ware daarvoor had bestemd, Minucius Acilianus, die mij de hartelijkste genegenheid betoont, die er tusschen twee jonge mannen kan bestaan (ik ben maar een paar jaar ouder dan hij), en mij tevens vereert als een man van jaren. Hij verlangt evenzeer naar mijn lessen en leiding als ik in der tijd naar die van u en uwen broeder. Zijn geboorteplaats is Brescia, gelegen in dat deel van Italië waar nog heel wat leeft van de oude strengheid, soberheid, eenvoud. Zijn vader is Minicius Macrinus; hij staat bovenaan op de lijst der ridders, naar hoogeren stand heeft hij nooit begeerd: toen Vespasianus hem den praetorsrang wilde verleenen, is hij er niet van aftebrengen geweest om zijn eervolle rust te verkiezen boven onze magistraten-waardigheid, of moet ik ijdelheid zeggen? Van moederszijde is zijn grootmoeder Serrana Procula uit Padua. Hoe daar de zeden onbedorven zijn, weet ge, maar Serrana strekt zelfs den Paduanen tot voorbeeld. Zijn oom is P. Acilius, een man zóó streng, wijs en rechtschapen, als men maar zelden ziet. Kortom in dat geheele geslacht kunt gij niets vinden, wat u niet uw eigen geslacht waardig moet voorkomen. En Acilianus zelf hij is energiek en ijverig maar uiterst bescheiden. Met eere heeft hij de quaestuur, het tribunaat en de praetuur doorloopen en dus u ontslagen van de zorg voor zijn carrière. Zijn voorkomen is edel: een gezonde kleur en vaak een blos op de wangen: zijn geheele gestalte is die van een man van stand. Dat zijn dingen, waarop ik vind dat men wel degelijk moet letten, dat is een belooning, die men aan de eerbaarheid eener jonge dame verschuldigd is. Ik mag hier, geloof ik, ook wel bijvoegen dat zijn vader zeer gefortuneerd is. Want, nu ja, als ik alleen maar bedenk hoe gijlieden zelf zijt, voor wie ik een schoonzoon zoek, dan lijkt het mij dat ik van geldmiddelen geen gewag mag maken; doch let ik op de tegenwoordige levenswijze en ook op de wetten van den staat, die bevelen in de eerste plaats iemands vermogen in aanmerking te nemen, dan meen ik dat ook dit niet moet worden over 't hoofd

gezien. Nu, en dan .... gij verlangt nakroost, hoe meer hoe liever, wel een reden om ook met financiën rekening te houden. Ge zult mij misschien verdenken van al te zeer den teugel te hebben gevierd aan mijn ingenomenheid en met mijn lof boven de werkelijkheid te zijn uitgegaan: welnu ik verzeker u plechtig, gij zult alles nog voortreffelijker bevinden dan ik het u heb beschreven. Want ingenomen dat ben ik met den jongen man in de hoogste mate en dat verdient hij; maar ware liefde hoedt zich er voor iemand met lof te overladen. Vaarwel.

Hartelijke belangstelling in 't lot van jonge menschjes, die zich in den echt met elkaar vereenigen, spreekt misschien nog wel het aardigst uit VI, 32, een briefje ter begeleiding van een huwelijksgeschenk van beteekenis. 't Is geschreven aan Quintilianus, of liever aan Quintianus, zeker niet aan den grooten redenaar, die schatrijk was:

Gij zelf zijt, dat weet ik, met weinig tevreden en hebt uw dochter opgevoed zooals een dochter van u, een kleindochter van Tutilius behoorde opgevoed te worden. Maar ze gaat trouwen met een aanzienlijk heer als Nonius Celer, een man, die door zijn openbare betrekkingen tot eenigen uiterlijken praal gedwongen wordt. Dus moet, overeenkomstig den stand van haar man, haar garderobe en haar bruiloftsstoet wat worden verrijkt; daarmee verrijkt men nu wel zijn persoonlijk aanzien niet, maar dat komt zóó beter uit. Ik weet ook dat gij volmaakt tevreden zijt met uw lot, maar dat gij het nu juist niet zoo heel breed hebt. Dus eisch ik voor mij een deel op van uwe lasten, en geef aan ons bruidje als een tweede vader een toelage van f 5000. Ik zou meer geven, maar ik meen alleen door de geringheid van mijn geschenk uwe bescheidenheid te kunnen overreden om het niet te weigeren. Vaarwel.

Wij gaan over tot een ander gebied en deelen even den

inhoud mede van II, 6 en halen er de laatste woorden van aan.

In Plinius' tijd kwam veel voor de onhebbelijkheid van zich zelven en een paar voorname gasten uitgezochte spijzen en fijnen wijn, maar aan minderen, vooral aan vrijgelatenen, gewoon eten en slechten wijn voor te zetten. Zeker een vrij inhumane mode, maar toch nog geen groote zedeloosheid. Menschen als Plinius trekken er tegen te velde alsof 't een gruwel was. „Bedenk" zegt hij aan 't slot van zijn brief „dat niets zoo zeer moet worden gemeden als deze nieuwmodische vereeniging van overdaad en gierigheid, reeds afzonderlijk zijn dat leelijke dingen; ze saam te koppelen is nog leelijker!"

In verband met dezen brief mogen wij III, 19 beschouwen, een voor de tijdsomstandigheden uiterst belangwekkend schrijven. 't Geldt den aankoop eener possessie van f 300.000. Maar Plinius heeft niet alleen vaste goederen, ook *geld* op rente uitstaan, en hij kan gemakkelijk leenen, vooral van zijn schoonmoeder. Het grootste bezwaar is de zwakke oeconomische toestand der pachters: de tegenwoordige bezitter heeft vaak beslag gelegd op hun landbouw-benoodigdheden en die verkocht; zoo werd de achterstand (*reliqua*) dan wel voor 't oogenblik kleiner, maar op den duur grooter. „Dus" zegt Plinius: „'t kost te meer geld die pachters weer behoorlijk in te richten omdat 't brave luî zijn:[1]) kettinggangers wil ik niet hebben, en zoo denken andere landeigenaars in deze streek er ook over."

Vergelijk met dezen brief V, 19, waar Plinius zijn slaaf Zosimus, die een bloedspuwing heeft gehad, uit logeeren zendt naar Fréjus bij Paulínus en VIII, 16 waar hij uiting geeft aan zijn diepe droefheid over den dood van een paar slaven.

Zorg voor het algemeen belang der zwakkeren spreekt uit

---

[1]) Ik lees, voornamelijk op voorgang van anderen: *Sunt ergo instruendi eo pluris quod frugi mancipes.* Wat de nieuwe editie heeft „sunt ergo instruendi eo plures, quod *frigent*, mancipiis" lijkt een conjectuur van iemand, die kiespijn heeft.

een brief, dien ik hier in zijn geheel weergeef om zijn hooge belangrijkheid. Men weet dat keizer Traianus eigenlijk is geweest de uitvinder .... der weezenverpleging en dat hij dat heilzaam instituut heeft gevestigd op een uiterst practisch bedachten en hechten grondslag. Hij gaf namelijk groote kapitalen uit zijn eigen kas op hypotheek aan landbouwers in verschillende streken van Italië, een gedwongen hypotheek wel is waar, maar die door die landbouwers gaarne werd aanvaard, want de rente, die zij te betalen hadden, was voor dien tijd belachelijk gering. En die rente werd besteed aan het grootbrengen van weezen uit diezelfde plaatsen. Zoo werden te gelijkertijd de boeren krachtig gesteund in hun bedrijf en de ouderloozen voor goed geholpen. Particulieren volgden in dezen tak van philanthropie den keizer na, o. a. Plinius. Onze brief handelt over een rede door hem in zijn gemeente (Como) gehouden bij de inwijding eener door hem aan die gemeente geschonken openbare bibliotheek. Toen heeft hij tevens toezegging gedaan van een fonds tot weezen-verzorging. Merkwaardigerwijze is die brief, gedeeltelijk over zoo practische aangelegenheden handelend, geschreven aan den ons van elders (I, 16) bekenden letterkundigen duizendkunstenaar Pompeius Saturninus, die dus blijkbaar niet alleen belang stelt in mooi spreken, maar ook in goed doen. Die brief I, 8 dan luidt als volgt.

Uw brief, waarin gij mij vraagt om u iets te sturen, wat ik geschreven heb, kwam dan al zeer van pas, want ik was juist van plan dat te doen. Dus hebt gij mij de sporen gegeven; terwijl ik al draafde en tegelijkertijd u zelven de vrijheid benomen om mij te weigeren, wat ik u kom verzoeken en mij bevrijd van den schroom *om* het u te verzoeken. Immers 't zou te dwaas wezen als ik geen gebruik durfde maken van wat mij is aangeboden en als gij bezwaar maaktet om te doen datgene, waarom gij zelf verzocht hebt het te *mogen* doen. Verwacht echter geen nieuw werk van me, daarvoor ben ik tegenwoordig veel te lui. Ik wil u namelijk

verzoeken nog eens wat tijd over te hebben voor een redevoering, die ik in mijne gemeente heb gehouden ter gelegenheid van de inwijding eener openbare bibliotheek. Ja, ik weet wel dat gij daarop reeds eenige aanteekeningen hebt gemaakt, maar meer in 't algemeen; daarom vraag ik u nu om niet alleen mijn redevoering in haar geheel te beschouwen maar ook alle bizonderheden met uw welbekende vijl na te gaan. Want ook na uwe revisie zal 't mij vrijstaan mijn stuk uit te geven of in portefeuille te houden. Wat meer is, juist uwe revisie zal mijn aarzeling den eenen of den anderen kant doen uitgaan, want ze zal bij herhaalde lezing mijn stuk de uitgave onwaardig bevinden, of het die waardig maken terwijl ze daar de proef van neemt. Trouwens, de reden van mijn aarzeling is niet zoo zeer gelegen in 't geen ik geschreven, als in het soort van onderwerp, dat ik behandeld heb. Want dat is ietwat roemend en zelfverheffend. Daar zal de indruk van bescheidenheid onder lijden, al is de stijl ook nog zoo sober en nederig. Immers, ik moet spreken niet alleen over de mildheid mijner voorvaderen maar ook over die van mij zelven. Dat is een lastig en gevaarlijk terrein, ook waar de onvermijdelijkheid strekt tot verdediging. Immers als zelfs een lofrede op een ander geen gereede ooren pleegt te vinden, hoe moeielijk moet het dan wel zijn om te maken dat men spreken kan over zich zelven zonder ergernis te geven? Want tegenover een edele daad gevoelen we reeds iets van afgunst, nog meer tegenover de verheerlijking er van; we zijn eerst dan wat minder geneigd verdiensten te verdraaien en te beknibbelen wanneer ze in 't duister worden gehouden en er niet over gesproken wordt. Dus vraag ik mij zelven vaak af of ik mijn stukje beschouwen moet als iets, dat ik voor anderen of dat ik voor mij zelf heb opgesteld. Soms denk ik „voor mij zelf" omdat heel vaak, 't geen noodig is geweest om iets tot uitvoering te brengen, wanneer het doel is bereikt, zijn nuttigheid en daarmee zijn bekoring verliest. Om bij mij zelven te blijven, wat was voor mij nuttiger dan het wezen der milddadigheid met de pen in de hand na te gaan? Daarmee

toch bereikte ik drie dingen: ik hield mij eenigen tijd met goede overdenkingen bezig, ik doorzag er de schoonheid van door er lang bij stil te staan, ik hoedde mij voor berouw, den gezel van plotselinge vrijgevigheid. Daaruit vloeide voort een zekere oefening in het minachten van geld. Want terwijl alle menschen van nature een dwang gevoelen om hun geld vast te houden, bevrijdde daarentegen mij het feit, dat ik mijn lust in milddadigheid zoo rijpelijk overwoog van de gewone boeien der gierigheid; mijn geschenk zou, dacht mij, te meer lof verdienen naar mate ik minder door een bevlieging dan door rijp overleg er toe was gebracht om het te geven. Bij al die overweging kwam nog dit, dat ik toezegging deed niet van spelen of wedstrijden maar van een kapitaal voor opvoeding van weezen. Genoegens van ooren en oogen behoeven niet te worden aanbevolen, neen daar moet men meer voor waarschuwen dan er toe opwekken; maar dat iemand het onaangenaam en moeielijk werk der opvoeding ter hand neemt, daarvoor is betaling niet voldoende, daartoe moet men met keur van redenen aansporen. Want als geneesheeren gezonde maar weinig smakelijke spijzen mooie namen geven om ze aan te bevelen, was 't dan niet al zeer gepast om, waar men 't algemeen belang op het oog had, een zeer nuttig maar niet zoo heel populair geschenk met woordentooi op te sieren? Te meer daar ik 't er op moest toeleggen dat, wat ouders van me kregen ook de goedkeuring van kinderloozen zou verwerven en dat, wat aan weinigen ten goede kwam, door de andere menschen met gelatenheid, ja met ingenomenheid werd aanschouwd. Maar, terwijl ik toen meer het algemeen belang dan eigen roem beoogde, daar ik wilde dat men de bedoeling en het nut van mijn geschenk goed zou begrijpen, vrees ik nu van het *uitgeven* van mijn rede, dat men dat een maatregel zal achten niet in 't algemeen belang maar voor mijn persoonlijke glorie. Bovendien bedenk ik hoeveel edeler het is het loon van een goede daad niet van de faam maar van eigen consciëntie te verwachten. Want roem moet volgen, niet gezocht worden en, volgt door eenig

toeval de roem niet, daarom is, wat roem had verdiend, niet minder schoon. Maar wie hun goede daden met woorden tooien, van die gelooft men licht, dat ze die daden niet verheerlijken, omdat zij ze hebben verricht, maar dat ze ze verricht hebben om ze te kunnen verheerlijken. Zoo gaat, wat roemrijk zou zijn geweest, wanneer een ander het vermeldde, wanneer hij er verslag van doet, die de daad heeft gedaan, te niet. Want als de menschen een zaak zelve niet kunnen afbreken, dan gaan ze te keer tegen den ophef, die er over wordt gemaakt. Dus .... doe je iets, waarover 't beter is het stilzwijgen te bewaren, dan wordt uw daad, bewaart gij niet het stilzwijgen over iets lofwaardigs, door u verricht, dan wordt gij zelf afgekeurd. *Ik* heb bovendien nog een bizonder bezwaar. Die redevoering in kwestie die heb ik gehouden niet in een volksvergadering maar in een raadszitting, niet in 't openbaar maar op 't stadhuis. 't Is dus misschien weinig consequent om, waar ik bij 't uitspreken mijner rede instemming en toejuiching van het groote publiek heb gemeden, die nu na te jagen door haar uit te geven, en terwijl ik de menschen, wier belang werd behartigd, buiten de deuren der raadzaal heb gehouden om allen schijn van jacht naar populariteit te vermijden. nu ook zelfs die menschen op in 't oog loopende wijze te trachten onder mijn gehoor te krijgen, die aan mijn geschenk niets hebben dan een voorbeeld. Zie hier de redenen mijner onzekerheid. Ik wil uw raad volgen, want als gij iets zegt, dan heb ik geen bewijs noodig.

Ik merk nog op dat Plinius hier, behalve als weldoener zijner medeburgers in andere opzichten, ook spreekt als *schoolopziener*.

Op een ander, hoewel gelijksoortig gebied dat der politiek, brengt ons VI, 19:

Weet ge wel dat de landerijen zoo in prijs gestegen zijn, vooral die bij de stad? De reden hiervan is een zaak, waarover heel wat wordt gepraat. Bij de laatste verkiezingen deed de senaat deze uitingen, getuigende van een voortreffelijke

gezindheid: 't moest verboden zijn dat candidaten openbare maaltijden geven, geschenken uitdeelen, geld deponeeren bij verkiezings-agenten. Immers nr. 1 en 2 dat placht tot dusverre te gebeuren in de grootste mate en met de grootste onbeschaamdheid, nr. 3 dat werd in 't geheim gedaan maar 't was een publiek geheim. Onze vriend Homullus maakte aanstonds van die eenstemmigheid in den senaat gebruik en deed het voorstel, dat de consuls dien algemeenen wensch der senatoren aan den keizer zouden kenbaar maken en verzoeken dat hij even als zoo veel andere verkeerdheden ook deze met zijn wijsheid zou tegengaan. En hij *is* ze tegengegaan; want door een wet op 't ambtsbejag heeft hij paal en perk gesteld aan die allerschandelijkste gelduitdeelingen der candidaten; en bovendien heeft hij verordend dat allen, die naar een ambt dingen, hun geld voor $^1/_3$ beleggen moeten in landerijen in Italië, want zeer terecht achtte hij 't onvoegzaam dat menschen, die een magistratuur wenschen te bekleeden, in Italië niet hun vaderland zouden zien maar een doortrek-plaats als vreemdelingen, een tijdelijk verblijf, een herberg. Dus algemeen gedraaf van candidaten! Al wat ze maar hooren, dat te koop is, daar gaan ze op af, ja ze maken dat er steeds meer te koop komt. Dus als ge van uw landerijen in Italië af wilt, dan is 't nu de tijd om ze te verkoopen en ook om in 't buitenland te koopen. Want willen ze koopen in Italië dan moeten de candidaten daar ginds wel verkoopen. Vaarwel.

Brief IV, 22 geeft ons een treffend staaltje van de betrekkelijk groote vrijheid onder keizer Trajanus en daarbij van 't ernstig streven der meest invloedrijke mannen om oude misbruiken af te schaffen. Ik vertaal hem geheel:

Ik was onlangs tegenwoordig bij een beslissing van onzen uitstekenden keizer: hij had mij benoemd tot een van zijn raadslieden. In Vienne werd een tijdlang een gymnastische wedstrijd gehouden volgens een testamentaire beschikking van een der inwoners. Mijn vriend, de edele Trebonius Rufinus,

had dien in zijn burgemeestersambt laten afschaffen. Nu werd er beweerd dat hij dat had gedaan onbevoegd en op eigen gezag. Hij heeft zelf zijn zaak bepleit met succes maar met niet minder talent. Zijn pleidooi maakte daardoor te meer indruk, dat hij, zooals 't een echten Romein en een goed burger betaamde, zijn eigen zaak verdedigde met al het talent van een volleerd en ervaren redenaar. Bij de rondvraag zei Junius Mauricus, dat voorbeeld van een man van karakter en openhartigheid, „de Viennensers moeten hun wedstrijd niet terug krijgen." Ik woû dat die dingen in Rome ook konden worden afgeschaft. „Flink" zegt gij „en *moedig*". Ja natuurlijk, maar zooiets zijn we van Mauricus gewoon. Onder den vorigen keizer heeft hij een bewijs gegeven van niet geringer heldhaftigheid. Nerva had diner in klein comité; naast hem zat Veiento, ja die leunde tegen den keizer aan. Zeg ik Veiento, dan weet gij genoeg. Daar kwam 't gesprek op Catullus Messalinus, dien blindeman, die de boosheid van zijn aard nog had vermeerderd door de ziekte zijner oogen: hij kende geen eerbied, geen schaamte, geen medelijden. Dat was juist voor Domitianus een reden om hem als pijl — want pijlen zijn immers ook blind — te gebruiken, dien hij afschoot op de voortreffelijkste menschen. Over de boosheid van dien Catullus en zijn wreedaardige voorstellen had ieder zoo aan tafel het zijne mee te deelen. Toen zei de keizer: „hoe zou 't nu met hem gaan, als hij nog leefde?" „Wel" zei Mauricus, „hij zou bij den keizer in klein comité dineeren". Ik ben van mijn onderwerp afgedwaald, maar dat deed ik voor mijn genoegen. Welnu, de uitspraak was dat die wedstrijd zou worden afgeschaft, omdat die de zeden bedierf der inwoners van Vienne.... zooals het gerace in Rome de zeden van de heele wereld bederft. Want de gebreken van menschen in Vienne, die bepalen zich tot die menschen zelve, de onze verspreiden zich wijd en zijd, en even als in een lichaam, zoo is ook in een rijk die ziekte 't gevaarlijkst. die zich van 't hoofd uit verspreidt. Vaarwel.

De geheele politiek van dien tijd is, ik zal 't niet ontkennen, kleine politiek, vaderlandsliefde is municipale vaderlandsliefde. Maar deze is in haar soort hartelijk en innig, getuige:

Brief IV, 13 (aan Tacitus.) Ik vernoem met vreugde dat gij behouden in de stad zijt aangekomen. En zoo ooit, dan is nu uw aankomst mij gewenscht. Ik zelf blijf nog een paar dagen op mijn Tusculanum om een werkje, dat ik onder handen heb, af te maken. Want verslapt mijn ijver, nu ik zoowat aan 't eind ben, dan kom ik, vrees ik, er later niet gemakkelijk toe dat werk weer op te vatten. Intusschen, opdat er voor mijn ongeduld geen tijd verloren ga, komt deze brief u een vraag als 't ware aankondigen, die ik u mondeling wensch te doen. Maar laat ik u eerst de aanleiding tot die vraag vertellen.

Onlangs, toen ik in mijn vaderstad was, kwam de zoon van een mijner stadgenooten, een aankomend jongeling, mij begroeten. „Wel vriend" zei ik „studeer je?" „Zeker", antwoordde hij. „Waar?" „te Milaan". „Waarom niet hier?" Toen antwoordde zijn vader — die was er nl. bij, of liever die had dien jongen bij mij gebracht — „we hebben hier geen professoren". „Waarom niet?" vroeg ik „'t zou toch van zoo groot belang zijn voor u allen, die zonen hebt — en er waren eenige papa's bij — dat uw kinderen *hier* konden studeeren. Waar toch zouden ze een genoegelijker leven hebben dan in de stad hunner geboorte, waar beter binnen de perken der betamelijkheid gehouden kunnen worden dan onder de oogen hunner ouders en waar goedkooper studeeren dan te huis? Waarlijk, 't behoeft u maar weinig te kosten om voor gemeenschappelijke rekening professoren aan te stellen en aan hun tractement toe te voegen, wat gij nu uitgeeft voor kamerhuur, voor reisgeld, voor alles, wat nu elders moet worden aangeschaft. Zie daar, ik, die nog geen kinderen heb, ben bereid om van de som, die gij daaraan ten koste denkt te leggen, $^1/_3$ bij te dragen voor onze stad als voor een dochter

of andere vrouwelijke verwante. Ik zou u de geheele som toezeggen, zoo ik niet vreesde dat mijn stichting te lijden zou hebben onder gunstbejag: dat zie ik zoo vaak gebeuren op plaatsen, waar de professoren uit de openbare kas worden bezoldigd. Dit bezwaar kan niet anders worden tegen gegaan dan doordat de ouders het recht van aanstelling hebben en die dan tevens, doordat ze mee betalen moeten, strenger worden in hun keus. Want wie 't misschien niet zoo nauw nemen als 't geld van elders moet komen. die zullen wel goed toezien op wat voor hun eigen rekening wordt gedaan, en er wel voor waken, dat geen onwaardige een professoraal tractement krijgt, zoo zij zelf daaraan moeten mee betalen. Dus, slaat de handen in een, neemt samen deze gewichtige zaak ter harte, en laat mijn voorbeeld u tot royaliteit stemmen, want hoe grooter mijn bijdrage zal zijn, hoe liever het mij wezen zal. Niets kunt gij voor uw kinderen doen, dat u meer tot eer zal strekken, niets, wat uw vaderstad aangenamer kan zijn. Wie hier geboren worden, moeten ook hier worden opgevoed en van kindsbeen af zich gewennen den vaderlandschen grond lief te hebben en daaraan getrouw te blijven. Mijn liefste wensch zou zijn dat gij zóó vermaarde professoren hierheen wist te brengen, dat de naburige steden hier de wijsheid kwamen halen en dat jongelui van elders hierheen toestroomden, terwijl nu uw kinderen naar elders moeten gaan.

Dit alles meende ik wat hooger te moeten ophalen, ja van zijn oorsprong af aan u goed te doen gevoelen wat een genoegen gij mij zoudt doen met de taak te aanvaarden, die ik u opleg. Welnu, ik draag u op, met al den ernst, dien de zaak medebrengt verzoek ik u, dat gij uit al die geleerden, die door uw roem aangelokt tot u komen, naar professoren uitziet, die wij kunnen polsen, maar onder dit beding, dat ik aan niemand mijn woord verpand. De keus laat ik vrij voor de ouders: zij moeten oordeelen en uitzoeken; ik vraag voor mij zelf alleen dat ik mijn best doen en betalen mag. Dus vindt gij daar bij u iemand, die zich niet onbekwaam voor dit werk acht, laat hij naar Como gaan, maar alleen

vast rekenen op één ding: zijn zelfvertrouwen. Vaarwel.

Men zal, naar hedendaagsch begrip, het politieke leven van dien tijd niet *opgewekt* noemen. Maar zeker was dat *wel* het letterkundig leven. De brieven, hierop betrekking hebbend, zijn werkelijk zeer karakteristiek. Ik neem eerst I, 13:

Dit jaar heeft een rijken oogst van dichters opgeleverd. In April is er haast geen dag geweest zonder een of andere voordracht. 't Doet me plezier dat de letteren bloeien, de talenten voor den dag komen en zich *laten hooren* .... maar met 't *gaan hooren* is men niet vlug. Veelal blijft men zitten in de gangen en verknoeit den tijd van hooren met gebabbel; van tijd tot tijd laat men zich bericht brengen of de spreker al binnen is, of zijn inleiding al uit is, of hij al een flink eind is opgeschoten; ja dan komen ze, maar nog maar traag en langzaam; en ze blijven niet eens zitten, maar vóór het eind gaan ze heen, sommigen heimelijk en stil, anderen zoo maar openlijk en brutaal. In vroeger tijd .... keizer Claudius zelf wandelde — zoo heb ik wel eens hooren vertellen — in zijn paleis, daar hoorde hij een groot rumoer, hij vroeg wat dat was, kreeg ten antwoord dat Nonianus een voordracht hield en hij .... onmiddellijk er op af. Maar nu kun je iemand, die niets om handen heeft lang van te voren uitnoodigen, hem herhaaldelijk aan den bepaalden dag herinneren .... hij komt óf niet óf als hij komt, beklaagt hij zich dat hij een dag heeft verloren .... juist omdat hij hem niet verloren heeft. Des te meer moet men hen prijzen, die in hun ijver van schrijven en voordragen door die traagheid of onverschilligheid der hoorders niet verslappen. Ik zelf heb haast nooit een voordracht verzuimd. De voordragers waren meestal vrienden van me dat is waar .... een vriend van de literatuur is haast altijd een vriend van mij. Dat is de reden, waarom ik langer in de stad ben gebleven dan ik mij had voorgenomen. Nu kan ik weer naar buiten gaan en daar ga ik 't een en ander schrijven .... om niet voor te dragen;

de menschen moeten niet van me denken dat ik in plaats van hoorder, schuldeischer ben geweest dergenen, wier voordracht ik heb bijgewoond. Want zoo als 't overal gaat, zoo gaat 't inzonderheid met het volgen van een spreker; verlangt gij wederkeerig dezelfde belangstelling, dan verliest uwe belangstelling haar waarde. Vaarwel.

Een eigenaardige figuur op dit gebied leert ons I, 16 kennen, den reeds genoemden literairen duizendkunstenaar Pompejus Saturninus:

Pompejus Saturninus, onzen Pompejus Saturninus bedoel ik, dien man daar hield ik al van en was ingenomen met zijn talent nog vóór ik wist hoe'n rijk, lenig, veelzijdig talent hij bezat. Maar nu heeft hij mij geheel in zijn macht, hij houdt me vast, laat me niet los. 'k Heb hem hooren procedeeren met vernuft en vuur maar evenzeer met zorg en smaak, 't zij zijn rede al of niet geprepareerd was. Hij beschikt over een menigte van geestige wendingen, een vollen en sierlijken zinbouw, woorden van een krachtigen, ouderwetschen klank. 't Is een wonderbaarlijk genoegen als gij dat alles daar zoo als 't ware voor u hoort heenstroomen, maar ook als ge 't rustig bij u zelf beschouwt. Gij zult er over denken als ik, wanneer gij zijn redevoeringen ter hand neemt, en niet aarzelen die met de werken van wie der ouden ook — want met deze wedijvert hij — op één lijn te stellen. Maar nog meer zal hij u voldoen in de kunst van geschiedschrijven door zijn beknoptheid, helderheid, liefelijkheid, maar ook door de pracht en de verhevenheid zijner verhalen. Om nog niet eens te spreken van de in 't verhaal ingevlochten redevoeringen, die zijn even krachtig als de door hem zelven uitgesprokene maar de stijl is soberder, strenger, afgemetener. Daarbij maakt hij verzen als Catullus of Calvus. Wat zijn die aardig, zoetvloeiend, vol van liefde en bitterheid! 't Is waar, tusschen al die behagelijke en gladde regels komt er wel eens een, die wat stooterig is, maar dat doet hij opzettelijk, ook al

in den trant van Catullus en Calvus. Onlangs las hij mij brieven voor..... van zijn vrouw zei hij; 't leek mij Plautus of Terentius in proza. Nu, of ze van zijn vrouw zijn, zooals hij verzekert, of van hem zelf, wat hij stellig ontkent, hij verdient even grooten lof dat hij zulke brieven opstelt of dat hij van zijn vrouw, die als meisje de zijne is geworden, zoo'n knappe en keurige schrijfster heeft gemaakt. Ik heb hem dan ook den heelen dag bij mij; ik lees hem als ik ga schrijven, als ik aan 't schrijven ben, en ook als ik mij wil verpoozen.... maar 't is nooit dezelfde auteur. Waarlijk, dat moet gij ook eens doen, ik kan 't u aanbevelen. 't Mag toch niet in 't nadeel van zijn werken zijn dat de auteur nog leeft. Was zijn bloeitijd gevallen gelijk met dien van al die mannen, die wij nooit hebben gezien, dan zouden wij nu niet alleen zijn boeken maar ook zijn portret willen hebben; zal onze eerbied en genegenheid voor den levende verslappen.... omdat wij hem steeds bij ons hebben? Dat is verkeerd en ondankbaar een bewonderenswaardig man niet te bewonderen.... omdat we het voorrecht hebben van hem te kunnen toespreken, hooren, de hand drukken en hem niet alleen te mogen toejuichen maar ook onze genegenheid betoonen.

(Van al dat moois van Pompejus Saturninus is geen regel over. En evenmin van de comedies van Virgilius Romanus, die niet onder deden voor die van Plautus en Terentius, ja van Aristophanes zelven. VI, 21.)

Ik verwijs verder naar:
III 7, over den dood van Silius Italicus.

Silius, geschilderd als toonbeeld van een man, die 't studeervertrek verkoos boven 't staatstooneel, waarop hij toch ook had geschitterd. En toch erkent Plinius dat die Silius lang geen genie was: „hij schreef (§ 5) verzen meer met vlijt dan met talent". Hij houdt zich buiten de politiek: heerlijke tijd toch, dien wij beleven, dat men zoo iets zonder gevaar

van bij den vorst in verdenking te komen doen mag. (Toch was Silius, ook volgens Plinius, vrijwel een ijdeltuit met zijn lust naar moois, zijn Virgilius-vereering en Cicero-vereering: hij hield zich zelven voor een Cicero en Virgilius in één persoon). Zijn dood brengt Plinius op de gedachte van de broosheid van 't menschelijk leven, hij troost zich (§ 14):

„Laat ons dus des te meer onzen onbeteekenenden en onzekeren levensduur, zoo niet door daden — dat hangt van anderen af — dan althans door onze studiën verlengen, en, daar 't ons niet gegeven is lang te leven, althans iets nalaten, waarmee wij bewijzen dat wij geleefd hebben."

(Literatuur *die* schenkt de volmaakte zaligheid en de volmaakte deugd.) Die zelfde gedachte ligt ook ten grondslag aan IV, 6 (*schrijven*, het eenig menschwaardig bestaan.) Overigens een allerkostelijkst briefje, dat ik hier geheel vertaal.

De Etruriërs zijn geruineerd door hagelslag, uit 't land over de Po komt bericht van een rijken oogst maar daar zijn dan ook de prijzen geweldig gedrukt. Alleen mijn Laurentijnsch landgoed dat rendeert behoorlijk. Wel bezit ik daar niets dan een woning, een moestuin en dadelijk daar achter woestijn.... toch is dat mijn eenige possessie, die rendeert. Want daar *schrijf* ik meer dan ergens anders en bewerk er niet mijn land, want dat heb ik er niet, maar mij zelven.... door studie. Zoo als ik u elders een volle schuur kan toonen, zoo hier een vollen bak geschriften. Dus, als ge gesteld zijt op een bezitting, van wier opbrengst ge zeker zijt, zie dan ook wat te krijgen hier aan zee. Vaarwel.

Soms denkt men bij 't lezen van Plinius: leefden de menschen in dien tijd alleen voor hun genoegen? En die vraag dringt zich vooral bij ons op als wij lezen III, 21. Die brief handelt over den dood van Martialis. Wij kennen reeds dien lossen luchtigen poëet, die, in de stad gekomen om er fortuin te maken, daarin zoo weinig is geslaagd dat hij, na Domitianus'

dood maar weer naar zijn vaderland Spanje is teruggekeerd. Ja zelfs, gelijk wij uit dezen brief vernemen, heeft Plinius hem met een reisduitje moeten helpen. En Plinius heeft dat gaarne gedaan, want zijn leven lang heeft hij veel van hem gehouden. Dat er in zijn gedichtjes veel voorkomt, dat wij liederlijk zouden noemen, hij zegt er geen woord van.... wat meer is, op een andere plaats (IV, 27) komt hij er rond voor uit zelf ook losse versjes te hebben gemaakt. In dien brief roemt hij Sentius Augurinus als den fijnsten dichter, dien hij ooit heeft gezien want.... die Sentius heeft *zijn* gedichtjes à la Catullus en Calvus geprezen. Nu dan, ook Martialis is hij dankbaar nog na diens dood om den lof van hem ontvangen. Hij kan zich niet weerhouden om dien lof nog eens in herinnering te brengen.... en ik kan de verzoeking niet weerstaan hem hier in versjes weer te geven. Een verdrietig lezer zal er bij denken met de woorden van *Willem Messchaert* in de *Gouden Bruiloft*,

is 't van Tollens niet, het is hem nagezongen

maar ik wil althans trachten dengene, die geen Latijn kent, eenig denkbeeld te geven van de gracieuse dictie, waarvan deze losbol zich bedient. Een losbol trouwens alleen in woorden, want: „de dichter zelf moet eerbaar zijn, zijn verzen.... dat behoeft niet" beweerde reeds Catullus. En wij zouden hem dat niet gaarne nazeggen, maar 't is een stelling, die alle Latijnsche auteurs van tijd tot tijd door woord.... en daad verdedigen, ook Plinius zelf. En opdat er niets te vragen overblijve, waarschuw ik vooraf dat met den naam *Arpinaat* niemand anders wordt bedoeld dan Cicero. Welnu, Martialis zendt den voornamen, deftigen Plinius zijn laatste bundeltje en spreekt daarbij zijn Muze, die 't zal overhandigen, o. a. aldus toe:

Maar vooral den rechten tijd
Dient gij wel te kiezen,
Dartle juffer, die gij zijt,

Wilt gij niet verliezen
Des vermaarden reednaars gunst,
Die zijn heele dagen
Wijdt aan de gestrenge kunst,
Waarin hij mocht slagen
Haast zoo goed als d' Arpinaat
In zijn beste werken:
Laat hij dan van uw gepraat
En gedruisch niets merken!
Beter komt gij 't avondstond,
't Uur aan Bacchus heilig,
Als de beker gaat in 't rond:
Dan is 't voor u veilig,
Dan is 't vreugd' al wat gij ziet:
Lamplicht, reukwerk, rozen
Dan zou zelfs een Cato niet
Bij uw versjes blozen.

Intusschen, die zelfde Plinius, die in Martialis' dartele Muze zulk een behagen heeft, hij is een man van werkelijk strenge, huisvaderlijke deugd. Wij hebben gezien den brief aan zijn eerste schoonmoeder I, 4. Zie nu IV, 9 over zijn tweede vrouw en vooral VIII, 10 en 11 over de droeve teleurstelling door het echtpaar ondervonden. Wat is dat alles hartelijk en innig en wat is 't in een allerkeurigste taal uitgedrukt. Vergelijk IV, 21 over die twee zusters, die beide na de geboorte van een dochtertje zijn gestorven. Wat een heiligheid krijgt hier het familieleven.

Ja 't valt niet te ontkennen, van ijdelheid is Plinius geenszins vrij. En wel is zijn ijdelheid van een beminnelijk soort, maar toch, 't is wel een beetje zijn schuld, dat wij soms den indruk krijgen dat men zich in zijn tijd voornamelijk met futiliteiten bezig hield. Doch er staat in zijn keurige brieven ook wel wat van geheel anderen aard te lezen. Ik wil namelijk deze bloemlezing besluiten met misschien den aardigsten

en tevens den ernstigsten, dien hij ooit geschreven heeft I, 9. Ik heb reeds in *de Avondzon* van dien brief gewag gemaakt, thans geef ik hem in zijn geheel: men kan er een man uit leeren kennen, die in Plutarchus' kring tehuis behoort.

Het is merkwaardig zooals men in de stad zijn dagen een voor een kan verantwoorden maar meerdere dagen te zamen niet. Vraagt gij iemand: „wat hebt ge van daag uitgevoerd, dan zal hij antwoorden: 'k ben op een aanneem-receptie geweest, 'k heb een verlovings- of huwelijksplechtigheid bijgewoond, 'k ben uitgenoodigd geworden om een testament te onderteekenen, om rechtsbijstand te verleenen, om een advies te geven. Op den dag zelf komen zulke bezigheden u noodzakelijk voor, maar bedenkt gij, dat gij dag in dag uit niets anders hebt gedaan, dan lijken 't u beuzelarijen, vooral als gij eenmaal buiten zijt. Dan komt in eens de gedachte bij u op: „wat heb ik een menigte dagen aan ziellooze dingen verkwist." Dat overkomt mij nu ik weer op mijn buitentje mij bezig houd met lezen, schrijven en .... met 't verzorgen van mijn lichaam, dat toch maar onzen geest moet staande houden. Ik hoor niets, ik zeg niets wat mij 't hooren of spreken niet waard lijkt, niemand praat bij mij kwaad over een ander, ik heb op niemand wat aan te merken behalve op mij zelf als 't schrijven niet wil, geen verwachting of vrees maakt me zenuwachtig, geen geruchten verontrusten mij, 'k leef alleen met mij zelf en mijn geliefde boeken. O, dat is 't ware en echte leven, dat is zoete en betamelijke rust, een rust nog wel zoo schoon als alle ambtsbezigheden. O zee en strand, waarachtig en ongestoord verblijf van den denker, van hoe veel vondsten en gedachten zijt gij de oorsprong.

Dus, mijn waarde, verlaat gij ook, zoodra gij er toe in de gelegenheid zijt, dat rumoer daarginds, dat doelloos, zinledig heen en weer geloop en geef u over aan studie of aan rust. Want, zooals onze vriend Atilius 't zoo knap en geestig heeft uitgedrukt: 't is beter vacantie te nemen dan 't zich druk te maken met niets. Vaarwel.

De bloemlezing, die ik hier heb vertaald en gerefereerd geeft, hoop ik, want daar is 't mij om te doen geweest, den geheelen Plinius in zijn doen en laten, zijn leven en denken en daarbij den kring, waarin hij gewoon is te verkeeren, weer. Wie de volledige verzameling — ik zonder natuurlijk die onwijze correspondentie met keizer Trajanus uit — heeft doorgelezen, vraagt met eenige verbazing: „leefden er in dien tijd alleen brave en daarbij door en door sympathieke menschen, behalve dan die weinige schurken, die er nog uit den tijd van Domitianus over waren en die misschien niet eens al de verguizing verdienden, die hun, even als den dooden keizer, ten deel viel?" Dit is zeker dat wij *uit Plinius* dien tijd leeren kennen als een tijd van intiem familieleven, van zeldzame zachtheid en tevens reinheid van zeden; daarbij nemen wij veel hartelijke en verstandige zorg waar voor de „economisch-zwakkeren", voor kinderen en slaven, veel zorg ook voor zijn medemenschen en zijn stadje en een niet geringe mate van edelen vrijheidszin. Het eenig minder goede, dat daar tegenover staat is: gebrek aan wat wij *politiek* leven noemen. Maar, al doet men in zijn vrijen tijd *te* veel aan literatuur en verzuimt daarvoor de grootere algemeene belangen, men keert ook tot zich zelven in en denkt met ernst over ernstige dingen. Over 't geheel verkeeren wij met Plinius in een *zeer, zeer goeden* tijd. En wel, iets wat met andere tijdperken der oudheid *niet* het geval is, in een tijd, dien wij *met zekerheid* als zoodanig kunnen kennen. Van andere zoogenaamd goede tijden *weten* wij alleen dat de hoogere standen het goed hadden; hoe 't met den minderen man gesteld was kunnen wij slechts raden en de mindere man der oudheid dat is de *slaaf*; hij bekleedt de plaats van onzen hedendaagschen fabrieksarbeider of mijnwerker, tegenover hem is ieder vrije burger een grand seigneur. Nu, wij weten dat in Plinius' tijd die mindere man het goed had, althans dat de toongevers trachtten het hem goed te *geven*.

En zie nu, al is 't maar even, Iuvenalis in: die spreekt alsof alleen de boosheid, de gruwelijkste verdorvenheid regeert,

alsof er haast niemand te vinden is, die ook maar den naam van *fatsoenlijk mensch* verdient. Van waar dit zonderling verschil, die wonderlijke tegenspraak tusschen twee tijdgenooten?

Boissier heeft, zooals ik reeds zeide, en zooals wij dat van hem gewoon zijn, die vraag op meesterlijke wijze behandeld en zijn antwoord komt in 't kort hierop neer:

„Iuvenalis is een *déclassé*, die, niet toegelaten in de *bonne société* het moet zoeken in de *mauvaise*, die ontevreden is met zijn lot en, niet te vergeten, met zijn inkomen en die nu met al de bitterheid van den achterafgestelde zijn vervloekingen uitspreekt over de maatschappij, waarbij hij zoo weinig in tel is."

En wekt niet reeds het weinige, wat wij van Iuvenalis hebben gezien het vermoeden, dat Boissiers antwoord het eenig juiste is? Wanneer toch is Iuvenalis het meest in zijn kracht? Als hij het eeuwige gedeclameer van zijn tijd bespot of een loopje neemt met Cicero's poëzie, als hij een treffend staaltje van berooidheid mededeelt of de bitterheid der armoede beschrijft, met andere woorden: als hij tegen concurrenten te velde trekt of zich indenkt in al de reeds geleden bitterheden van eigen lot.

Hebben wij hier niet in levenden lijve voor ons den ontevredene, die alles slecht vindt omdat hij zelf het niet beter *heeft?*

Wat was er dan toch door Boissier miszegd met zijn verklaring? Ik vraag dat zoo omdat ik nu kom op wat ik zei, dat er over Iuvenalis heel wat is te doen geweest. Over 't grijze hoofd van den edelen Franschman is zeker nooit zoo'n storm van verontwaardiging losgebarsten als er door dat ééne woord van hem, dat „déclassé" is ontketend.

Want Iuvenalis was het lievelingsonderwerp van een ontzettend geleerd Engelschman J. E. B. Mayor en die zag in de werken van dezen satiricus zoo ongeveer *zijn* particulier jachtterrein. Hij heeft dan ook een editie van Iuvenalis gemaakt in twee dikke deelen..... ja een *boek* is dat niet, maar er staat alles in, wat bij Iuvenalis *kan* te pas komen en boven-

dien alles wat Mayor verder weet, en dat is ontzettend veel. En daarbij is Mayor — ik spreek maar alsof hij nog leeft; hij is vele jaren dood — geheel-onthouder, vegetariër en wat niet al, in één woord asceet, en nu ziet hij in Iuvenalis zoowat een profeet van *zijn* leer en practijk: hoe de man er aan komt is een raadsel, want al kreeg Iuvenalis geen lekkernijen op zijn disch, uit niets blijkt dat hij niet *gehouden* heeft van tarbot en falerner. Hoe 't zij: „veelweterij maakt niet slim" zegt de Grieksche dichter, en geheelonthouding en vegetarisme schijnen dat ook al niet te doen. Althans Mayor heeft op Boissier den kijk, dien de gewone geleerde, die niets dan geleerd is, altijd heeft op den echten, den volmaakten geleerde, den geleerden artist. Hij kan zich maar niet voorstellen dat iemand, wat hij weet niet ook neerschrijft, en omdat er nu in die paar hoofdstukken van Boissier zoo heel veel minder *feiten* worden aangedragen dan in *zijn* catalogus-editie, meent hij zich het recht te mogen aanmatigen van Boissier aan de kaak te stellen als.... ja, daar heb je 't weer, een oppervlakkige. Dat Boissier alleen te lezen geeft, wat leesbaar is, dat voor 't schrijven van ééne bladzijde van welk boek van Boissier ook, een ontzettende hoeveelheid gedegene geleerdheid is benoodigd geweest, maar dat de zelfde kunstenaarsband, die daaruit juist heeft voor den dag gehaald, wat op 't oogenblik bruikbaar was, al het overige zorgvuldig aan het oog zijner lezers heeft onttrokken, daarvan schijnt iemand, die alleen maar geleerd is, nooit iets te kunnen begrijpen. Boissier oppervlakkig! We worden weer herinnerd aan het schoolmeestersgezanik naar aanleiding van Cobets prachtartikel over Callimachus!

Gelukkig dat er althans onder alles wat Mayor aan Boissier verwijt, een bizonderheid is, waarin hij gelijk en Boissier ongelijk heeft. Daaraan kan men zoo duidelijk zien wat, ik meen hoe weinig, dat heele protest om het lijf heeft. Want, betrapt men een echten geleerde eens werkelijk op een onjuistheid, dan is die altijd van dien aard dat, wordt ze gecorrigeerd, zijn geheele betoog wel verre van verzwakt te worden

aanmerkelijk wint in kracht. 't Geval is dit: Boissier heeft gezegd: „Iuvenalis drijft den spot met Quintilianus". Dat is onjuist, maar wat Mayor zegt is ook niet geheel juist. Ja, Iuvenalis spreekt met bewondering over Quintilianus, maar die bewondering is voor drie kwart afgunst. Hij bewondert den grooten redenaar.... omdat hij zoo rijk is geworden met zijn beroep, terwijl hij zelf en zoo vele anderen met hun letterkundig bedrijf nooit meer hebben kunnen verdienen dan een schamel inkomentje. Zijn eigen woorden zult gij zoo aanstonds hooren; want om aan dezen strijd — in zooverre wij dat een strijd kunnen noemen — nu voor goed een einde te maken, geef ik de geheele vertaling van Iuvenalis', in haar soort geenszins onvermakelijke, zevende satire. En wie dan niet inziet dat daar een *ontevredene* aan 't woord is, iemand die alles in de wereld verkeerd vindt behalve zijn eigen gedichten, iemand, die alle menschen en vooral de gegoeden, haat omdat ze hem niet genoeg hebben laten verdienen, die mag dan met Mercier Iuvenalis zelfs ten koste van Horatius verheerlijken. Dat zal zeker ook de verstoktste bewonderaar van den later levenden satiricus gevoelen dat Quintilianus, zoo hij hem had gekend, weinig met hem ingenomen zou zijn geweest en dat Horatius voor hem zou aan den haal gegaan zijn nog harder dan voor den man van de sacra via.

Vertaling van Juvenalis S. VII.

De eenige gegronde hoop van den letterkundige berust nu op den keizer. Hij alleen toch heeft in onzen tijd naar de droevige Muzen omgezien, toen reeds bekende en beroemde poëten er over gingen denken om in Gabii een badhuisje te pachten of een bakkersoven te Rome, en anderen 't niet smadelijk of schandelijk achtten afslager te worden, toen de hongerlijdende Clio uit de valleien van Aganippe verhuisde naar 't verkooplokaal. Want als in uw poëten-lommer geen duit te ontdekken valt, dan neem je genoegen met den naam en 't beroep van Mijnheer van der Sabel,[1]) en gaat ver-

[1]) m. a. w. „je verhuurt je als zwaardvechter".

koopen al wat een openbare verkooping aanbiedt aan de omstanders: wijnkaraf, drievoeten, kasten, kisten mitsgaders de nieuwste tooneelliteratuur. Toch altijd nog beter dan vóór den rechter verklaren „ik heb gezien." ... wat je niet gezien hebt, al doen ridders uit Bithynië dat en Cappadociërs, en ridders uit klein Azië, die nieuw-Gallië (Galatië) hierheen vervoert op bloote voeten. [1]) Maar nu voortaan zal niemand meer genoodzaakt worden om werk te verrichten, dat niet strookt met zijn studiën, niemand die welsprekende taal doet klinken in liefelijke versmaten en zijn tanden heeft gezet in den lauwerkrans. [2]) Welaan dan, jongelingen, aan 't werk: 's keizers genade ziet naar u om, spoort u aan en wenscht u tot voorwerp harer vrijgevigheid te maken.

Zoo gij meent van elders steun te moeten wachten voor uw (benarde) omstandigheden en daarom uw perkament beschrijft, gevat in een geel- houten lijstje, laat dan gauw wat brandhout brengen, zanger, en wijd aan den gemaal van Venus wat gij bezig zijt te dichten, of sluit je boekjes in de kast en laat ze daar rustig door de mot verteren. Breek uw pen in stukken en verscheur uw in slapelooze nachten vervaardigd heldendicht, rampzalige, die op uw benauwd zolderkamertje verheven zangen componeert om klimopranken te verdienen en een buste, die uw magerheid weergeeft. Meer valt er voor u niet te hopen, want de rijke gierigaard heeft al geleerd om letterkundigen alleen maar te prijzen en te bewonderen zooals kinderen dat den vogel van Iuno [3]) doen

---

[1]) Volgens de door Friedländer zoo goed verdedigde en verklaarde lezing *altera Gallia.*

[2]) Friedländer bewijst met onweersprekelijke citaten dat, volgens de oude opvatting, het kauwen op laurierbladen bezieling geeft. Toch geloof ik dat daarop hier niet wordt gedoeld met *laurum momordit* maar dat dat een gezochte uitdrukking is voor: „zich den dichterkrans op de slapen heeft gezet". Want zoo'n krans kon, als hij wat groot was, iemand over den neus glijden en in zijn mond terecht komen en nog lichter kon dat gebeuren met afhangende of afvallende blaadjes. De dichter gebruikt dus ook hier de aanduiding eener wel eens voorkomende bizonderheid als aanduiding van de hoofdzaak.

[3]) De *pauw.*

Met dat al gaat de leeftijd voorbij, die geschikt maakt om ter zee te varen, een helm te dragen of 't houweel te voeren: de welsprekende maar naakte ouderdom heeft een hekel aan zich zelf en aan zijn Terpsichore.

Verneem nu de kunstgrepen van den man, dien gij uw hulde bewijst en voor wien gij den tempel van Apollo en de Muzen verlaat, de kunstgrepen, die hij aanwendt om toch maar niets aan u ten koste te leggen. Hij maakt zelf verzen en doet alleen voor Homerus onder.... omdat die duizend jaar ouder is. Maar als gij, door de zoetheid des roems aangevuurd, een gedicht wilt voordragen dan stelt hij voor u beschikbaar een smerig huis: langen tijd is dat met ijzer gegrendeld geweest, als stadspoorten bij 't naderen van den vijand; nu staat het u ten dienste. Hij heeft ook vrijgelatenen, die hij aan 't uiteind der rijen zet zoodat de claqueurs goed verdeeld zijn, maar van al die rijke hanzen zal er geen een je zooveel geven als je de banken kosten of je lessenaar, die staat te wiebelen op een gehuurde estrade, en de eerste rang, waarvan je de stoelen moet laten terug brengen.

Wij gaan toch maar door, we trekken voren in 't zand en beploegen 't zeestrand; want wil je er mee uitscheiden dan houdt de gewoonte van 't eerzuchtig onheil je vast, velen lijden aan de ongeneeslijke kwaal van maar steeds te willen schrijven, die kwaal blijft hun bij tot hun ouderdom in hun kranke ziel. Doch een voortreffelijk zanger, die een ongewone dichtader heeft, die niets alledaagsch pleegt te dichten, geen straatzang, gelijk aan kopermunt, een dichter, zooals ik er u geen een kan aanwijzen maar dien ik mij maar voorstel, zoo'n dichter wordt slechts geboren bij een gemoed vrij van alle zorg, vreemd aan allen kommer, verlangend naar de bosschen en geschikt om te drinken uit de Muzenbron. Want zingen in de Pierische grot en den thyrsusstaf grijpen dat kan de droeve armoe niet, die 't geld mist, waaraan nacht en dag het lichaam behoefte heeft: als Horatius „evoë" galmt, dan heeft hij goed gedineerd.

Welke gelegenheid is er om uw talent te uiten, o dichters,

wanneer niet uw geest zich alleen vermoeit met den zang en bestuurd wordt door de godheden van Cirrha en Nysa, uw geest, die tweeërlei zorg niet kan verduren? De wagens en paarden en gestalten der goden te kunnen zien, en te weten welke Furie den Rutulischen koning verontrust, dat is het werk van een grooten geest, die niet bezorgd is voor 't aanschaffen van een beddedeken. Had Virgilius geen knecht gehad en geen behoorlijk onderdak, dan waren alle slangen uit de haren (der Schrikgodinnen) gevallen en uit de stomme krijgstrompet had geen zware toon geklonken. Verlangen wij dat Rubrenus Lappa niet blijft beneden de aloude cothurn, die dichter wiens tafelservies en overjas naar den lommerd gaat ter wille van Atreus?

De arme *Numitor* („baron van A tot Z") heeft geen geld om aan zijn vriend te zenden, maar wel om aan Quintilla weg te geven; hij had ook wel geld om een tammen leeuw te koopen, die met een massa vleesch moest worden gevoed: immers zoo'n verscheurend dier kost minder dan een dichter, wiens maag zoo veel meer verslindt. Ja, Lucanus die kan in zijn park met marmeren beelden rustig liggen, tevreden met zijn roem, maar wat heeft Serranus en de arme Salcius aan roem, als het bij roem blijft?

Men loopt uit om den liefelijken klank en 't lied der zoo populaire Thebaïs te vernemen, als Statius de stad gelukkig heeft gemaakt en een voorlezing beloofd, zoo heeft hij de harten gewonnen en bekoord, zoo verlangt de menigte hem te hooren, maar als hij door zijn gedicht *de banken heeft doen scheuren*, lijdt hij honger, tenzij hij zijn kuische Agave aan *Paris* [1]) verkoopt: die schenkt aan velen hooge rangen in 't leger en doet om de vingers der poëten het goud van den zesmaands-dienst: (ann. aur. praefectorum et tribunorum). Wat groote heeren niet geven, dat zal een comediant geven: maakt gij nog werk van *Camerinus* en *Barea* en van de groote zalen der aanzienlijken? *Pelopea* maakt praefecten, *Philomela* [2])

[1]) Paris, een beroemd mimen-speler.

[2]) Bedoeld worden mimen-spelers, die ook in vrouwenrollen optreden.

tribunen. Maar val een dichter niet hard, die leeft van 't tooneel: wie zal er nu een Maecenas wezen of een Proculeius of een Fabius? Waar vinden wij weer een Cotta of een Lentulus? Toen was het loon evenredig aan het talent, toen was 't voor velen voordeelig om een studeerkamerkleur te hebben en in den heelen kermistijd geen wijn te proeven.

Of is uw arbeid vruchtbaarder, geschiedschrijvers? Neen, die neemt nog meer tijd en olie. Stapels van duizend en steeds weer duizend pagina's rijzen er op, stapels, die steeds meer kosten aan papyrus. Zoo wil het de menigte van feiten en de wet van het genre. Maar wat is de oogst, wat brengt die omgeploegde akker op? Wie wil den historicus geven zooveel als hij geven zou aan den man, die hem de krant kwam voorlezen?

Maar, zegt gij, dat is een lui ras van menschen, dat liefst op de sofa ligt in de schaduw. Vertel mij dan eens wat rechtsgeleerden hebben van hun bijstand in processen en van de dikke aktenbundels, die ze steeds bij zich dragen? Ja, een grooten mond zetten ze op, maar vooral als hun leverancier ze hoort, of wanneer die nog veel geduchtere hen aanport, die daar met zijn lijvig journaal aankomt om de dubieuze post in te vorderen. Dan snuift de blaasbalg geduchte leugens uit waarbij de spreker 't gebaar maakt van iemand, die de afgunst der goden vreest, maar wilt gij 't werkelijke loon weten, leg dan in de eene schaal 't vermogen van honderd pleitbezorgers en in de andere dat van Lacerna met zijn roode rokje. [1])

De vorsten zijn gezeten, gij, een bleeke Ajax, treedt op om te procedeeren voor een ten onrechte van zijn vrijheid beroofde, rechter is een koeherder. Schreeuw uw longen uit rampzalige, als ge dood op zijt wordt de trap naar uw bovenverdieping met groen versierd. Maar wat is de betaling voor uw gepleit? Een uitgedroogde ham, een vaatje haring, wat uien van 't vorige jaar, een slavenrantsoen, of wijn langs den Tiber aangevoerd, vijf kruiken. Heb je vier maal gepleit

---

[1]) *Lacerna* een wagenmenner.

dan krijg je één goudstuk, maar daarvan moet volgens contract de procureur zijn deel hebben. Een Aemilius, ja, die krijgt zoo veel als hij mag aannemen — en toch hebben wij beter gepleit — die heeft een triumfwagen en een hoog vierspan in zijn voorhuis staan hij zelf op een moedig krijgsros gezeten, dreigt uit de verte met opgeheven lans en bereidt zich met half gesloten vizier tot den strijd. Dat maakt dat Pedo bankroet gaat en Matho insolvent wordt; zoo loopt 't ook af met Tongilius, die gewoon is met een geduchten horen vol zalf naar 't bad te gaan en gedrang in het badhuis te maken met zijn bemodderd gevolg, die op 't forum de dragers bezwaart met de lange balken van zijn draagkoets, terwijl hij slaven, zilverwerk, agaat en landhuizen gaat koopen, want borg staat voor hem 't verlokkend purper van Tyrisch weefsel. En toch, dat alles geeft hem voordeel, purperen en amethystkleurige gewaden geven den pleitbezorger klandizie; ze vinden er baat bij met veel bombarie te leven en met een vertoon boven hun vermogen. Maar 't verkwistend Rome kent geen grenzen van uitgaven. Vertrouwen wij op onze welsprekendheid? Aan Cicero zou nu niemand 200 dubbeltjes betalen, tenzij er een groote ring aan zijn vinger blinkt. Daar let, wie een proces heeft, vóór alles op, of je wel 8 slaven hebt, 10 geleiders of er wel een draagstoel achter je aankomt en vrijgeboren burgers je voorgaan. Daarom pleitte Paulus ook altijd met een kostbaren ring, dien hij gehuurd had, aan zijn vinger, en daarom werd hij beter betaald dan Gallus of Basilus. Welsprekendheid in een kaal jasje, die komt haast niet voor. Wanneer mag Basilus een pleidooi voeren, waarin hij een weenende moeder als getuige doet optreden? Wie duldt het dat Basilus zijn talenten toont? Ga naar Gallië, of liever naar Africa, het vaderland der pleitbezorgers, zoo gij loon verlangt voor uw welsprekendheid.

Wilt gij les geven in oratorie? O Vettius met uw ziel van staal en ijzer, als de talrijke klasse *wreede tyrannen vermoordt.* Want wat de klasse eerst had voorgelezen dat gaat ze nu staande voor*dragen* en regel voor regel opdreunen. Een moord

op de meesters is zoo'n opgewarmde kool. Wat 't karakteristieke van een rechtszaak is, wat de casus positie, wat de cardo quaestionis, welke pijlen de tegenpartij wel kan afschieten, dat willen allen leeren, maar er voor betalen niet. Vraagt gij om honorarium? Wat heb ik dan geleerd? Want men geeft er den onderwijzer de schuld van dat er in de linker borst van den *Arcadischen* jongeling niets klopt, van dien knaap wiens vreeselijke Hannibal eens per week mijn arm hoofd vervult als hij daar staat te delibereeren of hij na Cannae een aanslag zal doen op de stad dan of hij, door wolken en bliksemflitsen gewaarschuwd, voorzichtig zijn doornatte troepen een omweg maken laat. Wat wed je — ik zal dadelijk betalen — wat moet ik er voor geven dat zelfs 's jongelings vader dat zelfde even vaak wil aanhooren? Zoo roepen nog zes of meer leeraars der oratorie uit één mond en gaan zich toeleggen op wezenlijke processen, den maagdenroover laten ze loopen, de giftmengster, den ondankbaren echtgenoot en wat er in den vijzel wordt gestampt om blinde ouden weer jong te maken. Nu, als mijn raad eenig gewicht heeft, ook wie uit de schaduw van de rhetorenschool in 't strijdperk treedt van 't proces, zal zijn emeritaat nemen en een andere loopbaan kiezen: want waarvoor pleit hij? Om niet te verliezen zooveel, als waarvoor een koren-bonnetje wordt verkocht, want dat is de hoogste bezoldiging. Zie nu eens hoeveel de lessen kosten, die de muziekmeester Chrysogonus of Pollio geeft aan rijkeluiskinderen, dan scheur je toch het handboek van Theodorus in stukken. Voor 600 duizend sest. koopt mijnheer een badhuis, voor nog meer een galerij om een toertje te maken als 't regent. Of zal hij wachten tot de lucht opklaart en dan zijn span bezoedelen met versche modder? Neen beter hier, hier blijft de hoef van 't nette muildiertje blinkend. Elders verrijze een eetzaal op hooge zuilen van Africaansch marmer, die de winter-zonnestralen opvangt. Wat een paleis kost daar wordt niet naar gevraagd of een maître d' hotel of een kok. Maar voor Quintilianus is 2000 H. S. genoeg en dat is al veel. Niets kost een vader zoo weinig als zijn jongen.

Maar van waar heeft dan Quintilianus die groote bosschen? Haal hier nu niet aan voorbeelden van zeldzaam geluk: een gelukskind is een beauté en een held, een gelukskind is wijs, voornaam, aanzienlijk, en krijgt 't senators-halve maantje op zijn gelakte laars, een gelukskind is een groot redenaar en schutter, zelfs een zanger als hij niet verkouden is. Daar hangt 't van af welk gesternte u heeft beschenen bij uw geboortesnik. Als Fortuna 't wil, wordt gij van rhetor consul, of wel van consul rhetor. Wat was Ventidius, wat Servius Tullius anders dan een speelbal van de macht der sterren en het fatum? Aan slaven geeft het fatum koninkrijken en triumftochten. Maar zoo'n gelukskind is zeldzamer dan een witte raaf zooals blijkt uit 't levenseinde van Thrasymachus en Secundus Carrinas: ook hem hebt gij arm gezien Athene, gij, die voor den wijze niets over hebt dan den giftbeker.

O goden, geeft aan de schimmen onzer vaderen een aarde, die hen niet drukt, geeft hun geurige bloemen en een eeuwige lentewoelde op hun graf, want bij hen was de leermeester heilig als een vader. Toen Achilles al een groote jongen was vreesde hij de roede, als hij les kreeg in 't zingen op de vaderlijke bergen en zou 't wel laten te lachen om een staart op den rug van zijn meester. Maar nu worden Rufus en andere leermeesters door hun eigen schooljeugd afgeranseld, Rufus, die bij die zelfde schooljeugd de Allobrogische Cicero pleegt te heeten.

Wie werpt er Celadus en den geleerden Palaemon zooveel in den schoot als de arbeid van een taalonderwijzer waard is? En zelfs dat, wat hij krijgt — en dat is nog weer minder dan 't loon van den rhetor — daar knabbelt de onbeschaafde opzichter van den knaap nog wat af en de kassier van Mijnheer neemt zijn deel. Laat 't begaan, Palaemon, laat maar wat afdingen net als de koopman in matrassen en beddedekens. Als 't maar niet heelemaal voor niet is dat ge klaar gezeten hebt een uur na middernacht, op een tijd, dat nog geen smid in zijn winkel is en geen wever aan 't getouw. Als 't maar

niet voor niet is dat je net zooveel lampjes hebt geroken als er jongens om je heen stonden, terwijl Horatius al zijn kleur had verloren en Virgilius zwart was van 't roet. En nog geschiedt de betaling zelden zonder dat er de kantonrechter bij te pas komt.

Welnu — stelt vrij strenge eischen (rijke heeren), dat de onderwijzer vast zij op de wetten der taalkunde, dat hij de geschiedenis kent en alle geschiedboeken op een haar, dat, als men hem er op weg naar 't warme of koude bad naar vraagt, hij kunne zeggen wie de voedster is geweest van Aeneas' vader, hoe de stiefmoeder van Anchemolus heeft geheeten en waar ze tehuis hoorde, hoe oud Acestes is geworden en hoeveel vaten Sicilischen wijn hij aan Aeneas en de zijnen heeft cadeau gedaan. Eischt dat hij de teedere zielen vorme als een beeld van was, eischt dat hij de vader zij van zijn troepje, hen afhoude van schandelijke spelen en verbiede leelijke dingen te doen. 't Is geen kleinigheid te letten op zoo veel handen en oogen. Zorg voor dat alles zegt (de vader die billijk wil wezen), en ontvang bij 't eind van 't jaar zooveel als 't publiek eischt voor een zegevierenden hardrijder.

Dat is een lang hoofdstuk geworden, maar er staat ook heel wat in. En de zin er van is zeer kort. *Satira tota nostra est* heeft de beteekenis behouden, waarin Quintilianus die woorden wilde opgevat hebben: een tweede Horatius is er ook na Quintilianus' tijd niet opgestaan.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Welaan, het pad is vrij en wij hebben ons door 't afdoen dezer beide uitweidingen zelve vrij gemaakt; met vreugde keeren wij thans tot Horatius terug. Wij beschouwden hem in zijn betrekking tot zijn vrienden en vriendjes, tot vaderland en vorst, tot woonplaats en natuur. Wat volgt nu als 't ware van zelf? Dat we nagaan wat hij denkt van de kunst, dat wil zeggen de literatuur, de eenige kunst, die de Ouden waard vonden om over te schrijven, in *zijn* geval bepaaldelijk de poëzie. Of neen, niet wat hij er van *denkt* maar wat hij er voor *gevoelt*.

„Aha" zegt iemand „nu krijgen wij de *Ars poetica*". Misgeraden! Over de *Ars poetica* zeg ik niets, dan alleen dit: ik wil om practische redenen dien naam laten gelden, maar een *Ars poetica* is dat lange gedicht niet: 't is, evenals de beide werken, die er onmiddellijk aan voorafgaan, een *brief*, waarin velerlei over poëzie voorkomt. Waarom dan *dien* brief, verreweg den langste van alle, niet behandeld? Is hij niet aardig, niet waard besproken te worden? O zeker, er komen saillante en geestige passages genoeg in voor. Maar over *het geheel* heb ik geen oordeel, ik kan er geen kijk op krijgen en 't lijkt mij dat niemand dat kan, want 't is een antwoord aan de Pisonen, en wat die jonge mannen hebben geschreven dat weten wij niet. Toch is dat niet *de* reden, waarom ik over dat antwoord het stilzwijgen bewaar. De ware reden is deze dat ik in al die onderdeelen, hoe genoegelijk ze ook op zich zelve zijn, niets vind wat mij voor mijn boek te pas komt. Om Horatius zelven is het mij te doen, om zijn eigenaardige per-

soonlijkheid, zijn gemoedsbestaan, en de zoogenaamde *Ars poetica* bevat veel kostbare opmerkingen, maar ze zijn alle van theoretischen, van verstandelijken aard. Wat hij *ten slotte* van de poëzie denkt, wat hij, zooals ik reeds zeide, voor haar *gevoelt*, daarvan openbaart ze ons zoo goed als niets. En daarvan openbaren ons de twee brieven, die er vóór staan o zoo veel!

Maar was dat dan geen ontboezeming die derde ode van het vierde Boek, die wij vroeger lazen, dat dankgebed aan de Muze voor al wat zij den dichter heeft geschonken? O zeker, een uitstorting des harten was dat, een oprecht gemeende, diep gevoelde betuiging der hartelijkste erkentelijkheid, en daarmee gepaard, der warmste vereering; maar die ode is iets geheel bizonders, iets eenigs, naar alle waarschijnlijkheid is ze (om 't wat sterk uit te drukken) een opwelling van een oogenblik. Dat geheele Odenboek dateert van het jaar 15 en de jaren, die daaraan het naast voorafgaan en er op volgen. De welbekende Chronologische tabel zet deze ode op het jaar 17, en dat moge slechts een gissing zijn, ze heeft een zeer groote innerlijke waarschijnlijkheid. Want dat is het jaar van het eeuwfeest, van het groote feit, waarvan we nu nog lezen kunnen op het officieele steenen protocol der plechtigheid, die de heele wereld naar Rome riep:

Carmen composuit Q. Horatius Flaccus.

Wat is waarschijnlijker dan dat de dichter zijn overkropt gemoed heeft gelucht in deze uitbarsting van nooit te voren gevoelde dankbaarheid, 't zij onmiddellijk nadat hij van zijn keizer die, aan een vergoddelijking nabijkomende, opdracht had ontvangen, 't zij nadat hij zich, volgens 't getuigenis van heel het keizerrijk op waardige wijze, daarvan had gekweten?

Maar *nu* vragen wij hoe Horatius (ik gebruikte die woorden reeds) *ten slotte* over de heele poëzie oordeelt, wat hij in 't diepst zijns harten denkt van haar beteekenis voor het leven, voor *zijn* leven, dat achter hem ligt, dat hij afsluit,

in het bizonder. Dat zeggen ons die twee brieven, die aan de zoogenaamde Ars Poetica voorafgaan. Die geef ik thans beide in volledige vertaling en laat niet weg, wat ik er reeds vroeger uit heb aangehaald: zoo keer ik dan wel met recht tot Horatius, tot Horatius zelven terug. Zoo iets, dan verdienen zij den naam van Horatius' geloofsbelijdenis. Ik begin met de

Vertaling van Epl. II, 2.

Florus,[1]) trouwe krijgsmakker van den edelen en roemrijken Nero! Stel eens, iemand wil u een slaafje verkoopen, geboren in Tibur of Gabii en spreekt u aldus toe: „dit blanke kereltje, welgebouwd van zijn kruin tot zijn enkels, dat kun je nu eens van me krijgen voor 't matige sommetje van *f* 800, een huisslaafje geschikt om zijn meester op al zijn wenken te bedienen; hij kent een mondjevol Grieksch, leert alles makkelijk aan, 't is vochtig leem, waaruit je kneden kunt, wat je wilt; een beetje zingen kan hij ook, zoo maar een eenvoudig liedje, doch wel aardig als je aan tafel zit; al te veel beloften verminderen het krediet, als iemand, die met alle geweld zijn waar kwijt wil, die waar al te zeer aanprijst; welnu, ik zit niet in de benauwdheid, rijk ben ik niet maar 'k heb geen verplichtingen. Zoo billijk zal geen andere koopman voor u wezen, en ik zou een ander ook niet zoo royaal behandelen. Eenmaal is hij wat lang uitgebleven en toen is hij, zooals dat gaat, onder de trap weggekropen uit vrees voor de karwats, die in 't voorhuis hangt." [2]) Stel verder dat dat uitdrukkelijk vermeld geval van dat uitblijven geen bezwaar voor u is en gij de gevraagde som betaalt, dan gaat de koopman toch met dat geld naar huis onbevreesd voor eenigen last. Gij hebt een slaaf gekocht, waaraan wat

---

[1]) Wij kennen dien Julius Florus reeds uit den derden brief van 't eerste boek, waarmee Horatius vrede sticht onder 't ontvlambaar volkje in de cohors praetoria van den lateren edelen keizer Tiberius, dáár Claudius genoemd, hier Nero.

[2]) Met het laatste woord van vs. 15 *habenae* eindigt de toespraak van den slavenhandelaar; met vs. 16 neemt Horatius zelf het woord.

haperde, dat wist ge, 't was u duidelijk bij den verkoop gezegd — gaat gij nu toch dien koopman vervolgen en hem lastig vallen met een onrechtmatigen eisch?

Toen gij op reis gingt heb ik u gezegd dat ik een luie briefschrijver was, dat dat een werk is, waar ik in 't geheel niet voor deug.... ik wou geen standjes van je krijgen omdat ik je niet terug schreef. Wat heeft me dat gebaat, als je nu toch het recht aantast, dat aan mijn zijde is?

Verder klaag je er over dat ik mijn woord niet heb gehouden en je de gedichten niet stuur, die ik je beloofd heb.

Hoor eens: een krijgsknecht van Lucullus was eens, toen hij na een zwaren dag op zijn brits lag te snorken, zijn met veel moeite bijeengebracht spaarduitje tot op den laatsten penning kwijt geraakt; dat geval maakte hem een razenden wolf gelijk, woedend op zich zelf en den vijand, een wolf strijdlustig omdat hij honger heeft; in die stemming dreef hij een vijandelijke bezetting op de vlucht die, zoo vertelt men, op een zeer sterken post gelegerd was, waar velerlei schatten werden bewaard. Die daad maakte hem beroemd, hij kreeg eereteekenen en een cadeautje van *f* 2000. Nu gebeurde 't dat in dien zelfden tijd zijn veldheer een fort wilde overrompelen, hij spoorde dus dien zelfden man aan met woorden, die van een lafaard een held zouden kunnen maken: welaan dappere, ga waarheen de krijgsmanseer u roept, ga en overwin, groot zal 't loon zijn van uw zegepraal. Waarom blijft gij staan?" Toen zeide de slimmert, al was 't maar een boerenjongen: „neen, daar moet je iemand voor hebben, die zijn beurs is kwijt geraakt". Hoor nu verder!

Ik heb mijn eerste opleiding te Rome gehad; daar heb ik mogen leeren hoeveel verliezen de toorn van Achilles aan de Grieken heeft berokkend. Athene heeft daar nog wat meer hoogere wetenschap aan toe gevoegd, zoodat ik goed en kwaad wilde leeren onderscheiden en in de parken van Academus de waarheid zoeken. Maar uit die liefelijke plaats verdreven mij de harde tijdsomstandigheden, de branding van den burgeroorlog sleepte mij, onervarene, naar die legerscha-

ren, die tegen den machtigen arm van Caesar Augustus niet bestand zouden blijken. Zoodra Philippi mij had ontslagen, moedeloos en vleugellam, en ik daarbij beroofd was van mijn vaderlijk huis en hof, toen heeft de armoe, die dapper maakt, mij aangedreven om te gaan dichten. Maar nu ik genoeg heb om van te leven, als ik nu nog niet slapen beter vond dan verzen maken, dan was er voor mij geen kruid gewassen.

De jaren gaan en nemen telkens wat van ons mee; ze hebben mij ontnomen joligheid, verliefdheid, lust in feesten en dartelheid, ze gaan me ook de poëzie ontweldigen. Wat moet ik er aan doen?

En dan.... de smaken zijn verschillend. Gij houdt van lyriek, een ander van spotliedjes. Weer een ander moet bittere satiren hebben in 't genre van Bion. Aan den letterkundigen disch zijn geen drie gasten 't met elkaar eens, ze verlangen, ieder naar den aard van zijn verhemelte, verschillende dingen. Wat moet ik geven, wat niet? Waar gij voor bedankt daar roept een ander om, wat gij begeert dat vinden de twee anderen leelijk en zuur.

En om maar dit ééne te noemen, denkt ge dat ik te Rome verzen kan maken te midden van zóó veel zorg en moeite? Hier roept er mij een om borg voor hem te spreken, daar een om al 't andre op zij te zetten en naar zijn voordracht te komen luisteren; één vriend ligt ziek op den Quirinaal, een ander achter aan op den Aventyn, beiden moet ik bezoeken.... aardige afstandjes [1]) niet waar?

Nu ja maar, de weg is vrij, niets verhindert je om te dichten! Jawel: een driftige huizenbouwer holt voort met vrachtdieren en dragers; daar worden steenen en balken opgeheschen, een begrafenisstoet raakt in gedrang tusschen geweldige karren, daar rent een dolle hond, daar een morsig varken. Ga je gang en maak bij je zelf zoetvloeiende

[1]) Dit is niet de „letterlijke" vertaling van *humane commoda*, want dat is mallepraat, maar dit geeft, ietwat ironisch, den waren zin weer van *Fröhlichs* goede emendatie *hau sane commoda*.

versjes? Het heele koor der schrijvers en dichters mint het woud en haat de stad, 't zijn in den vollen zin des woords Bacchus' beschermelingen, en Bacchus houdt van stilte en schaduw. Wilt gij nu dat ik onder al dat geraas, dag en nacht, verzen maak en 't pad bewandel der teruggetrokken [1]) poëten? Een geest, die zich 't verlaten Athene als woonstee heeft gekozen, zeven jaren heeft gewijd aan studie en krom heeft gezeten over zijn studieboeken gaat sprakeloos als een standbeeld zijns weegs en wordt door de menschen uitgelachen. Kan ik midden in de opgezweepte golven en de stormen der stad lust hebben woorden samen te rijgen, waarvoor de lier getokkeld wordt? (Maar er komt meer bij:)

Er was te Rome eens een geleerd jurist en een man van de rechts*practijk*: die twee waren broederlijk vereend; aan lofspraken geen gebrek, de een noemde den ander een *Crassus* [2]), de ander den een een Mucius. Zijn de liefelijke zangers van nu iets minder mal? Ik maak oden, mijn vriend elegieën. Wonderwerken door de negen Muzen gegraveerd. Let nu eens allereerst op met wat een aanmatiging en een drukte wij omzien naar een tempel waar plaats is voor Rome's zangers. En dan, als ge soms tijd hebt, ga mee en luister op eerbiedigen afstand wat zoo'n tweetal komt brengen en op wat grond elk van beiden zich een krans om de slapen windt. Daar staan we en zwaaien onze geduchte wapenen tegen elkaar, onverzettelijke Samniten, die doorvechten tot 't avond wordt. Ik ga heen door zijn uitspraak tot een Alcaeus benoemd, en hij door de mijne tot.... nu, natuurlijk een Callimachus. Denk ik dat hij daarmee nog niet tevreden is, dan

---

[1]) Als *contracta* niet corrupt is, dan moet men hier misschien denken aan Epl. I, 7, 12 *vates.... contractusque leget*, zoodat *contracta vestigia vatum* ongeveer gelijk is aan *vestigia contractorum vatum*.

[2]) De veel bestreden overlevering *frater erat Romae consulti rhetor* houd ik voor heel goed, maar verander twee verzen later met Bentley *Crassus* voor *Gracchus*. Gracchus moge een goed redenaar zijn geweest (zie echter Gell. X, 3, 1), *de* redenaar bij uitnemendheid is niet hij maar Crassus, gelijk Mucius Scaevola *de* jurist is.

wordt hij een Mimnermus en prijkt met dien zelfgekozen eerenaam.

Zoolang ik zelf dicht en smeekend vraag om de gunst des volks, verduur ik veel om het prikkelbaar ras der dichtervorsten genadig te stemmen. Maar ben ik er mee uitgescheiden en heb ik mijn bezinning terug gekregen dan mag ik ongestraft mijn ooren sluiten voor al wie gedichten voordraagt.

Wie slechte gedichten maken worden uitgelachen, maar toch hebben ze er behagen in ze te maken, ze bewonderen zich zelf en zegt gij niets, dan prijzen ze hun eigen gedichten, waarmee ze zoo heel erg gelukkig zijn. Maar wie een gedicht wil maken naar den eisch, die wordt, zoodra hij 't papier vóór zich heeft, een onomkoopbaar censor. Hij kan 't over zich verkrijgen om alle woorden, waar geen glans of kracht of heerlijkheid in is, te verwijderen, al zijn ze niet gemakkelijk weg te krijgen en rust 't gedicht nog in 't huiselijk heiligdom.[1]) Een goed dichter zal woorden opdelven, die aan 't volk sedert lang onbekend zijn en prachtige uitdrukkingen weer te voorschijn brengen, die bij onze voorvaderen in gebruik waren, maar die nu vergeten neerliggen in het stof; nieuwe zal hij aanvaarden, door de omgangstaal geschapen. Krachtig en helder als een rivier zal hij schatten uitstorten en Latium verrijken met een waren taalschat; het al te welige zal hij besnoeien, het al te ruwe smaakvol polijsten, zinledige stoplappen wegnemen; hij zal den danser gelijk wezen, die zich in allerlei bochten wringt en nu eens voor Satyr speelt en dan weer voor ongelikten Cycloop.

Maar **ik**.... ik geef er de voorkeur aan om een malle en arbeidsschuwe poëet te heeten, als mijn gebreken mij maar vermaken of voor 't minst verborgen blijven; dat nog liever dan wijs wezen en verdriet hebben. In Argos leefde eens een man, die algemeen bekend was, die verbeeldde zich de eerste tooneelspelers der wereld te hooren, terwijl hij in

1) Dat is, dunkt mij, de zeer gezonde zin van *versentur adhuc intra penetralia Vestae:* zoolang iemand zijn gedicht onder zich houdt is het lastig werk van verbeteren onnoodig bovendien.

den leegen schouwburg zat te genieten en toe te juichen. Overigens was 't iemand, die alle plichten des levens naar behooren vervulde, 't was een goed buurman, een beminnelijk gastheer, zacht voor zijn vrouw, hij kon van zijn slaven wat door de vingers zien en, was er stilletjes een flesch open gemaakt, dan bleef hij kalm. Toen die man door tusschenkomst en door de zorg zijner verwanten genezen was en zijn kwaal had verdreven door een flinke dosis onvermengd helleborus, en hij tot zich zelf was gekomen, jammerde hij: „vrienden je hebt me niet gered maar rampzalig gemaakt, want nu is mij een groot genot ontrukt en een zoete dwaling des geestes met geweld benomen."

Want weet ge hoe ik er over denk? 't Is goed om in tijds de beuzelingen aan kant te zetten, aan kinderen 't vermaak over te laten, dat hun past en niet woordjes bij elkaar te zoeken, die op de latijnsche luit kunnen gezongen worden, maar werk te maken van de maten en wijzen van het ware leven.

Daarom spreek ik aldus tot mij zelven en breng 't mij zwijgend in de gedachte: zoo geen overvloed van water uw dorst stilde, zoudt gij 't aan de medici zeggen; dat gij, hoe meer gij verworven hebt des te meer verlangt, wilt gij dat aan niemand biechten? Zoo uw wond niet ophield u pijn te doen ondanks kruid en wortel u gewezen, zoudt gij u niet langer willen laten behandelen door zoo'n kruid of wortel, die niets baatte. Welnu: gij hadt gehoord dat hij, wien de goden rijkdom gaven, van ziekelijke dwaasheid werd genezen, en nu gij niets verstandiger zijt sedert gij vermogender zijt geworden gaat gij toch maar voort met naar die zelfde raadgevers te luisteren? Nu, als rijkdom iemand verstandig kon maken, en minder begeerig of angstig, dan zoudt gij u moeten schamen zoo er op aarde iemand leefde hebzuchtiger dan gij.

Indien uw eigendom is, wat gij in optima forma hebt gekocht, en sommige dingen, zooals de juristen leeren, door gebruik ons eigendom worden, dan is het veld, dat u groente opbrengt, uw eigendom, en als de opzichter van den rijken grondbezitter Orbius het veld bewerkt, waarvan gij weldra

graan zult krijgen, dan is hij bij u in dienst. Gij geeft geld en krijgt druiven, kippen, eieren, een vaatje wijn; op die manier koopt gij langzamerhand dien akker, die aangekocht is voor *f* 30000 of meer. Wat maakt het voor verschil of gij leeft van wat gij pas of van wat gij lang geleden hebt betaald? Wie een tijd geleden een stuk land in Aricia of Veii heeft gekocht moet toch de groente, die hij eet, betalen, al verbeeldt hij zich van niet en brengt 's avonds zijn keteltje water aan de kook met gekocht brandhout; maar hij noemt dat alles het zijne tot zoover als waar een rij populieren de aanspraken van zijn buurman afweert, als of iets het onze is, wat in een oogwenk nu voor niet dan voor geld, nu door geweld dan door den dood van heeren verandert en onder nieuwe macht komt. Dus, daar niemand van iets het voortdurend gebruik wordt gegeven en de eene erfgenaam volgt op den ander en die weer een opvolger krijgt evenals de golven der zee, wat baten pachthoeven en graanschuren, wat bergweiden in Calabrië en Lucanië, wanneer de doodsgod klein en groot wegmaait, onverbiddelijk voor goud? Edelgesteenten, marmer, ivoor, Etrurisch aardewerk en Gaetulisch purper.... er zijn er, die dat alles niet hebben, en er zijn er ook, die er niet om geven.

Waarom van twee broers de een er de voorkeur aan geeft om te luieren, pret te maken, zich met kostbare olie te zalven, de ander, hoewel rijk, toch nooit te vreden van 's morgens vroeg tot 's avonds laat met vuur en ijver zijn boschrijk veld oorbaar maakt, dat weet zijn Genius, zijn levensgezel, die zijn geboortester regelt, de god van zijn menschelijk wezen, die met hem leeft en sterft, nu vriendelijk is dan boos. Ik wil het mijne genieten en van mijn bescheiden kapitaaltje afnemen zooveel als de omstandigheden vereischen en mij niet bezorgd er over maken wat mijn erfgenaam van me zal denken dat hij niet meer vindt dan ik heb gekregen, en toch ben ik er niet onverschillig voor wat het onderscheid is tusschen een vergenoegd en met weinig tevreden mensch en een verkwister, tusschen een spaarzaam mensch en een gierig-

aard. 't Komt er maar op aan of gij 't uwe verkwist dan of gij met genoegen betaalt, wat ge noodig hebt en u niet er om bekommert meer te verwerven maar veeleer u haast om den genoeglijken levenstijd te genieten als een schooljongen zijn vacantie. Maar schriele armoe mag er in mijn huis ook niet heerschen; of ik vaar op een groot of op een klein schip, de kapitein blijft de zelfde. Al varen wij niet met gezwollen zeilen in een stevigen bries, toch tobben we ook niet ons leven lang met tegenwind. In kracht, talent, uiterlijk, deugd, rang en vermogen de laatste der eersten, maar altijd vóór de achtersten .... zoo moet het wezen.

Zijt gij niet hebzuchtig? Bravo, maar de andere gebreken zijn die ook van u geweken? Is uw hart vrij van ijdele eerzucht, van vrees voor den dood en de gramschap, lacht gij om droomgezichten, toovenaars-verschrikkingen, mirakeltjes, heksers en Thessalische monsters? Dankt gij voor ieder jaar, dat u wordt geschonken? Zijt gij vergevensgezind voor uw vrienden? Wordt gij met het klimmen der jaren zachtzinniger? Voelt gij 't met blijdschap, dat gij van een enkele bitterheid zijt genezen?

Zoo gij niet goed weet te leven, maakt dan plaats voor wie die kunst wel verstaan. Gij hebt genoeg gedarteld, gegeten, gedronken, nu is 't voor u tijd om heen te gaan, anders zal een geslacht, dat de dartelheid beter past, u, als ge wat al te vroolijk zijt, in de maling nemen.

En laat hierop onmiddellijk volgen de

Vertaling van Epl. II, 1.

Sire, de lasten, die gij en gij alleen draagt zijn zoovele en zoo zwaar (gij verdedigt Italië met uw zwaard en verbetert de zeden door uwe wetten) dat ik mij bezondigen zou aan 't algemeen belang, zoo ik door een lang betoog uw tijd in beslag nam. (Dus maar spoedig ter zake!)

Romulus en Bacchus, Castor en Pollux, die na groote daden te hebben verricht, tempels hebben gekregen als goden, be-

klaagden zich, toen ze nog bezig waren met de aarde oorbaar te maken en de menschheid te beschaven, wreede oorlogen te doen ophouden, landerijen toe te wijzen en steden te stichten, dat de voor hun verdiensten verwachte eer maar steeds uitbleef. Hij, die de woeste hydra heeft verslagen [1]) en al die andere monsters, hem door zijn noodlot aangewezen, bedwong, heeft 't ervaren dat de nijd eerst bedwongen wordt door den dood (des benijden). Want, al wie het hoogere verricht en daardoor het lagere neerdrukt, hindert zoolang zijn licht schijnt, maar is dat uitgebluscht dan wordt hij verheerlijkt.

Wat u aangaat, u schenken wij ruimschoots en te rechter tijd, terwijl gij nog bij ons zijt, de eer, die u toekomt, we richten altaren op, waaraan wij zweren onder aanroeping van uwen naam en erkennen dat zoo iets groots er nooit is geweest noch na u zal terugkomen.

Maar datzelfde volk van u, dat ten opzichte van u zoo wijs en rechtvaardig is om u boven al onze vroegere leidslieden en boven die der Grieken te stellen, schat al het overige volstrekt niet op dezelfde wijze en volgens de zelfde schaal, maar minacht al wat niet ver weg is en zijn tijd heeft gehad en heeft er een hekel aan; 't is zoo partijdig *voor* de ouden dat het van de zedewetten der tienmannen, de verdragen door de koningen gesloten met Gabii en de stoere Sabijnen, de rapporten der pontifices en de oude orakelboeken verklaart: „hier spreken Grieksche muzen op den Albaanschen berg."

Als, *omdat* de geschriften der Grieken in den regel naar mate ze ouder zijn ook beter zijn, de Romeinsche schrijvers ook zoo moeten worden afgewogen, dan behoeven wij niet veel te spreken: dan heeft de olijf geen harde pit en de noot geen harde schaal, dan zijn we nu op het toppunt, dan zijn we in 't schilderen, muziceeren, worstelen de gezalfde Grieken de baas.

(Maar in ernst) als de tijd de gedichten evenals den wijn beter maakt, dan wensch ik te weten het hoeveelste jaar

---

[1]) Bedoeld wordt natuurlijk Hercules.

waarde toevoegt aan geschriften. Een auteur, die honderd jaar geleden naar 't schimmenrijk is verhuisd, behoort die gerekend te worden tot de volmaakte en oude of tot de waardelooze nieuwe schrijvers? Laat er een grens zijn, die alle getwist onmogelijk maakt. „Oud en goed is wie honderd jaren heeft voleindigd". Maar wie er nu gestorven is vóór honderd min één jaar of min één maand? Tot wie moet die gerekend worden, tot de oude dichters of tot die, welke onze en de toekomende tijd moet verachten? „Nu, wie maar één maandje of één jaar beneden de eeuw blijft, die mag terecht tot de ouden worden gerekend." Ik maak van de mij gegeven vrijheid gebruik en doe net als die man met de haren van den paardenstaart, ik neem één jaar af en nog één totdat volgens de redeneering van den verminderenden stapel de man er inloopt, die steeds de jaarboeken raadpleegt, verdienste beoordeelt naar jaren en niet bewondert, wat niet door de doodsgodin is gewijd.

Ennius wijs en krachtig, een tweede Homerus zooals de kunstrechters zeggen, die schijnt er zich weinig om te bekommeren wat er van al die Pythagoreische droomgezichten en voorspellingen terecht zal komen. Ja, is een Naevius niet in aller handen en harten en om zoo te zeggen in zijn vollen fleur? Zoo'n eerbied heeft men voor ieder gedicht als 't maar oud is. Wordt de vraag behandeld wie er grooter is Accius of Pacuvius, dan heet Pacuvius de geleerde, Accius de diepzinnige; de toga van Afranius zou, zegt men, Menander hebben gepast, de dialogen van Plautus zijn vlug en levendig als die van Epicharmus, maar Caecilius wint het weer in belangrijkheid van inhoud, Terentius in kunstvaardigheid. Die dichters leert de koningin der wereld van buiten en ziet hun stukken vertoonen in stampvolle schouwburgen, als Rome zijn dichters opsomt begint het met Livius Andronicus en eindigt *met onzen tijd.*

Soms ziet 't groote publiek goed, soms dwaalt het; het dwaalt als het de oude dichters zóó bewondert en prijst alsof daar nu niets boven gaat. Maar wie erkent, dat sommige uitdrukkingen van hen versleten zijn, andere stroef, weer andere

slap, die oordeelt verstandig, met dien ben ik 't eens, die geniet Jupiters gunst. Ik heb niets tegen de verzen van Livius, ik wil ze niet aan de vernietiging prijs geven die verzen, waarvan ik me nog goed herinner hoe de gevreesde Orbilius ze dicteerde, maar dat men ze keurig en schoon en bijna volmaakt vindt, daar begrijp ik niets van. Als er soms eens een enkele schitterende uitdrukking in voorkomt, een enkele regel, die nog al sierlijk is, dan mag dat toch geen aanbeveling zijn voor het heele gedicht. Ik kan 't niet uitstaan dat men iets afkeurt niet omdat 't smakeloos of onaardig maar omdat 't onlangs gezegd is en dat men voor de ouden geen toegevendheid verlangt maar eer en roem. Als ik 't in twijfel trek of een comedie van Atta recht heeft op een met reukwerk overgoten en met bloemen versierd tooneel, dan schreeuwen haast alle oude heeren dat de bescheidenheid de wereld uit is, daar ik het waag af te keuren wat de diepzinnige Aesopus en de geleerde Roscius opvoerden, 't zij omdat ze niets naar den eisch achten wat niet *hun* goedkeuring heeft verworven, 't zij omdat zij 't schandelijk vinden naar jongeren te luisteren en van wat ze als knapen hebben geleerd te erkennen, dat ze het moeten prijsgeven. En wie het Carmen Saliare van Numa prijst en net doet alsof *hij* begrijpt, wat hem even duister is als mij, die gevoelt geen liefde en bewondering voor dooden maar afgunst en haat tegen ons en ons werk. Als de Grieken even afkeerig van het nieuwe waren geweest als wij, wat zou er dan nu oud (en beproefd) zijn? Wat zou dan nu het publiek hebben om te lezen en te verslinden?

Toen Griekenland klaar was met oorlog voeren en zich met vroolijker dingen ging bezighouden — en door den voorspoed langzamerhand tot allerlei gebreken verviel — toen gloeide het van liefde voor worstelstrijden en wedrennen, juichte kunstenaars in marmer, ivoor en brons toe, rekte den hals uit naar schilderijen en had daar zijn hart bij, vermaakte zich nu eens met muziek dan met een treurspel en als een klein meisje, dat speelt onder toezicht harer voedster, had het spoedig

genoeg van wat het eens vurig had begeerd .... dat waren de gevolgen van vrede en voorspoed [1]).

Te Rome heerschte lang de gewoonte en was 't een genoegen 's morgens vroeg bij open deur klaar te zitten, zijn cliënt rechtskundige adviezen te geven, voorzichtig zijn geld uit te zetten tegen soliede waarborgen, raad in te winnen bij ouderen en aan jongeren te leeren hoe men zijn vermogen kan vermeerderen en zijn lusten, die zooveel geld kosten, tegengaan. Dat zelfde volk, veranderlijk als het is, gloeit nu alleen van liefde voor literatuur; knapen en deftige oude heeren zitten aan tafel met een dichterkrans om de slapen en dicteeren hun bediende gedichten. Ik zelf, die de plechtige verzekering geef, dat ik in 't geheel geen verzen (meer) schrijf, betoon mij bedriegelijker dan de Parth en vóór het aanbreken van den dag ben ik al wakker en roep om pen, papier en boeken. Wie geen verstand van een schip heeft, waagt 't niet voor stuurman te spelen, een zieke habrotonus voorschrijven [2]) dat waagt een geneeskundige alleen, smeden en timmeren dat doen smid en timmerman maar gedichten schrijven dat doen we allemaal, kundigen en onkundigen. Dat is verkeerd, 't is zelfs een kleine waanzin, maar er zit toch ook heel wat goeds in; ga maar eens na: 't gemoed eens dichters is niet licht hebzuchtig, verzen daar houdt hij van en daar alleen is 't hem om te doen. Een bankroetje, 't wegloopen van een slaaf, een brandje daar lacht hij om; een compagnon benadeelen of een pupil bestelen hij denkt er niet aan, hij leeft van peulvruchten en tweedekwaliteitsbrood; al heeft hij geen zin in den krijgsdienst en deugt hij daar niet voor, 't is een nuttig staatsburger, als gij ten minste wilt erkennen dat het groote vaak voordeel heeft van het kleine. De dichter oefent den zwakken en stamelenden mond van het kind, wendt al dade-

---

[1]) Vs. 101 *Quid placet aut odiost, quod non mutabile credas* houd ik voor een stoplap, die niet verplaatst maar verwijderd moet worden.

[2]) Vs. 115 *non audet nisi qui didicit dare quod medicorumst* houd ik voor een soortgelijken stoplap als 101 en verander *promittunt* in *praescribunt* (vgl. S. II, 1, 5).

lijk zijn ooren af van smerige praat, en weldra vormt hij ook zijn gemoed door lessen, die ingang vinden — hij, een berisper van heftigheid, nijd en gramschap; hij vertelt van edele daden, onderwijst het komend geslacht door beroemde voorbeelden, geeft troost aan armen en zieken. Van wien zou 't onnoozele meisje en de zedige knaap gebeden leeren zoo niet de muze hem een zanger had gegeven? Het koor (van jeugdige zangers) roept de hulp der goden in en ervaart hun nabijheid, bidt in formules, die 't op vleienden toon heeft leeren opzeggen om regenwater, keert besmettelijke ziekten af, verdrijft dreigende gevaren, verkrijgt vrede (van de goden) en een rijken oogst — door liederen worden goden van boven- en onderwereld verzoend.

Het aloude landvolk, krachtig en met weinig tevreden, placht, als de oogst binnen was, feest te vieren, het lichaam en den geest, die met het oog op den uitslag harden arbeid verduurden te goed te doen in gezelschap van zijn deelgenooten aan den arbeid, slaven en trouwe huisvrouw, aan de aardgodin werd een zwijn, aan den boschgod melk geofferd, den Genius van 't korte menschenleven vereerde men met bloemen en wijn. Zoo kwam de fescennijnsche uitgelatenheid in gebruik en stortte in beurtzangen boersche scheldwoorden uit en die vrijheid, die met den loop der jaren tot een vaste gewoonte was geworden, dartelde eerst onschuldig totdat scherts in waanzin verkeerde en brutaal en straffeloos de huizen der braven aantastte. Wie zoo waren gebeten verdroegen de pijn niet, ook wie niet waren aangevallen ergerden zich in 't algemeen belang, wetten werden gemaakt, straffen bepaald, 't verbod uitgevaardigd om met booze verzen iemand te schenden: uit vrees voor den knoet veranderde men van manier en liet zich brengen tot vermaak zonder hatelijkheden.

't Verwonnen Griekenland vermeesterde den ruwen overwinnaar en voerde in 't boersche Latium de kunsten in; zoo verviel die onwelluidende Saturnische versmaat en de nieuwe smaak verdreef de aardlucht, maar eeuwen lang bleven en blijven nu nog over sporen der aloude boerschheid. Want de

Romein heeft eerst laat zijn slimmen geest gericht op Griekse werken, eerst na den Punischen oorlog, toen hij in vrede kon leven, is hij gaan vragen wat nut hem Sophocles en Thespis en Aeschylus konden opleveren, zelfs heeft hij beproefd of hij den inhoud hunner stukken waardiglijk kon weergeven en hij was over den uitslag heel wel tevreden: de Romein *heeft* van nature aanleg voor het verhevene en aangrijpende, hij bezit het vuur en den durf van den tragicus en maakt daarvan een gelukkig gebruik — jammer dat hij zich schaamt en bang is om het geschrevene (ook soms weer) uit te wisschen.

Men meent gewoonlijk dat de comedie, daar ze haar stof ontleent aan onze omgeving, minder moeite in heeft, maar haar arbeid is juist te zwaarder naarmate men haar minder vergeeft: zie eens hoe (slecht) Plautus het karakter handhaaft van den verliefden jongeling, den zuinigen huisvader, den listigen koppelaar en hoe plomp hij zelf is in het schilderen van den gulzigen tafelschuimer, met hoe slap gesnoerde tooneellaars hij over de planken stapt. Hij jaagt er maar naar zijn honorarium te innen, verder bekommert hij er zich weinig om of zijn tooneelstuk valt of overeind blijft staan.

Wien de Roem op zijn onvertrouwbaren wagen naar 't tooneel gedragen heeft, dien maakt een onverschillig toeschouwer wanhopig, een belangstellende opgeblazen. Zoo weinig is er noodig om het naar lof begeerig gemoed te ondermijnen en weer op te beuren. Ik dank voor het tooneel zoo ik *met* den palm van daar terugkeer als een rijkaard, zonder deze als een arme bloed.

Ook dit schrikt vaak den vermetelen dichter af en jaagt hem vrees aan dat de meerderheid, maar die de mindere is in aanzien en verdienste, de onkundige en domme menigte die, als de meeningen der deftige lieden verdeeld zijn, met haar handen klaar staat [1]), midden onder een tooneelstuk

[1]) Na *parati* moet geen comma staan; de mindere man gaat, als de groote heeren 't niet eens zijn en deels toejuichen, deels uitfluiten, aan 't bakkeleien; verlangen naar ruwe vertooningen doet hij niet alleen *dan*, maar altijd.

roept om een gevecht van beren en vuistvechters: dat toch is het vermaak van 't mindere volkje. Maar ook bij de deftige lieden is het genot verhuisd van de ooren naar de bedriegelijke oogen, wier vreugden zoo voorbijgaande zijn. Vier uur of langer blijft het tooneel geopend terwijl een vlucht wordt vertoond van ruiterdrommen of scharen voetvolk; dan weer worden overwonnen koningen met op den rug gebonden armen voortgesleept, wagens, koetsen, karren, schepen vliegen over 't tooneel, buitgemaakt ivoor en al de schatten van Corinthe ziet men voorbijdragen. Als Democritus nog leefde zou hij lachen, en wanneer daar een giraf of witte olifant de aandacht van het publiek trok, dan zou hij veel opmerkzamer naar 't publiek dan naar de vertooning kijken; dat publiek zou hem een veel belangrijker schouwspel opleveren. En van de tooneeldichters zou hij vinden dat ze een sprookje stonden te vertellen aan een ezel of aan een doove [1]). Want welke stemmen kunnen het rumoer overtreffen, dat er klinkt uit onze theaters? 't Lijkt het geloei wel van 't Gargaansche woud of de Etrurische zee, zulk een tumult maakt men bij 't zien van al die uitheemsche kunstmiddelen en pronk. Verschijnt, daarmee uitgedost, een tooneelspeler op de planken .... onmiddellijk een daverend handgeklap. Heeft hij al iets gezegd? Neen, nog niets. Wat is er dan zoo mooi? Zijn violetkleurige toga.

Nu moet gij niet denken dat ik uit afgunst zoo weinig lof over heb voor 't werk, waarvan ik zelf niet houd. Het schijnt mij een duizendkunstenaar, die door een vertooning mijn hart benauwt, prikkelt, verteedert, vervult van schrikbeelden als een toovenaar en mij nu in Thebe verplaatst, dan in Athene. Ik verzoek u alleen, Sire, om ook een oogenblik uw aandacht te schenken aan hen, die zich liever aan een lezer willen toevertrouwen dan de grillen van den kieskeurigen toeschouwer verduren, zoo gij ten minste uw Apollowaardig bouwwerk [2]) met boeken vullen wilt en de dichters

---

[1]) Met Lucian Müller lees ik *fabellam aut surdo*.

[2]) De ongeveer 15 jaar geleden ingewijde Palatijnsche bibliotheek.

aansporen om met meer ijver den groenen Helicon te bestijgen.

't Is waar, wij dichters doen ons zelf veel kwaad — ik wil mijn eigen beroep niet ontzien — als wij u, terwijl gij andere dingen aan 't hoofd hebt of vermoeid zijt, met een gedicht aankomen; als we 't ons aantrekken zoo een onzer vrienden het heeft gewaagd een enkelen regel af te keuren, als we, zonder te zijn toegejuicht, weer opslaan wat we al eens hebben voorgelezen, als we jammeren dat al onze zorg onopgemerkt blijft, en er niet op wordt gelet, hoe fijn de draden zijn van ons dichtweefsel, als we ons vleien met de hoop dat het nog eens zoover zal komen dat, zoodra gij zijt te weten gekomen dat we aan 't dichten zijn, gij ons dadelijk tot u roept en zegt: dicht maar, ik zal wel zorgen dat ge geen armoe lijdt.

'*t Is toch*, *dunkt mij*, wel de moeite waard er goed op te letten *welke* priesters binnen- en buitenslands betoonde heldenmoed verkrijgt, die toch maar niet aan een onwaardigen dichter mag worden toevertrouwd. Bij Alexander den Groote stond in de gunst die Choerilus, die met ongelikte en ter kwader ure geschapen dichtregelen een rijken oogst van Philippes d' or binnenhaalde. Intusschen, zooals inkt vlekken en smetten geeft als je er mee in aanraking komt, zoo *bezoedelen* dichters met een leelijk gedicht schitterende daden. Maar die zelfde koning, die zooveel geld uitgaf voor een pruldicht, verbood in een openbare afkondiging dat iemand, behalve Apelles, hem zou uitschilderen of dat iemand anders dan Lysippus in brons het gelaat van held Alexander zou afbeelden. Als gij dat zelfde kunstoordeel, dat zoo scherp *zag*, riept bij boeken en Muzenwerk, ge zoudt zweren dat hij geboren was in de zware lucht van Boeotië. Maar niet te schande maken uw oordeel over hen en de weldaden, die ze van u hebben ontvangen tot roem des gevers, de u geliefde Virgilius en Varius en door geen bronzen beelden worden wezenstrekken duidelijker zichtbaar dan de roemrijke daden van edele mannen door het werk des zangers; en ik zou er minder behagen in hebben om laag bij den grond blijvende betoogen

op te stellen dan krijgsdaden te bezingen en landen en stroomen te beschrijven, en burchten op rotsen gebouwd en barbarenrijken, en oorlogen door uwe hand over de geheele wereld ten einde gebracht, of te zingen van den gesloten Ianus-tempel, die den vrede besloten houdt, of van den Parth, thans voor Rome sidderend .... zoo ik in staat was tot wat ik wenschte. Maar uwe grootheid duldt geen klein gedicht en mijn bescheidenheid waagt het niet iets te beginnen, wat mijn krachten niet kunnen dragen. En een domme ijver is hinderlijk voor het voorwerp van zijn genegenheid, vooral als hij zich aanbeveelt met versmaten en dichtkunst. Want men neemt vlugger in zich op en onthoudt met meer genoegen, wat men mal vindt, dan wat men goedkeurt en hoogacht. *Ik* bedank voor een toewijding, die 't mij lastig maakt en evenmin verlang ik openlijk te worden vertoond in een beeltenis, die mijn gelaat verdraaid weergeeft, als verheerlijkt te worden in slecht gemaakte verzen: ik verkies niet mij te moeten schamen over een plompe hulde mij gebracht en evenmin samen met mijn lofzanger in 't zelfde gesloten kistje languitgestrekt te worden weggedragen naar de straat, waar wierook te koop is en parfumerie en peper en al wat verder wordt ingepakt in prulschrijverij.

En, nu Horatius zoo lang alleen aan 't woord is geweest, kan *ik*, ook al weer met *zijn* woorden zeggen:

verbum non amplius addam.

HOOFDSTUK VIII.

„Ik ben" zegt Horatius „satis beatus unicis Sabinis." Die woorden van hem kent ieder; maar *was* hij werkelijk *gelukkig?* Die vraag komt telkens bij mij op, als ik zijn gedichten lees en mij zijn persoon voor oogen stel. En ook nu, nu ik al wat ik daar alzoo over Horatius heb neergeschreven, nog eens bij mij zelven naga, kan ik haar niet onderdrukken. Toch schroom ik er zoo openlijk, in geschrifte, mee voor den dag te komen: 't is me, alsof ik daardoor mij zelven op gelijke hoogte plaats met den grooten ziener en dichter, die haar op zijne wijze heeft behandeld in een onsterfelijk gedicht, met Giovanni Pascoli „den laatsten nazaat van Virgilius, gelijk zijn landgenoot en kunstbroeder d' Annunzio hem heeft genoemd met een naam, die de eeuwen zal trotseeren; met Pascoli, dien wij even goed Horatius' jongsten en besten vriend onder de groote mannen van het nageslacht kunnen noemen. Welnu dan: wat Pascoli zegt en wat Pascoli ons te denken geeft, daarmee zal ik eindigen: dat slot zal, hoop ik, mijn geheele boek tot een in waarheid *stichtelijk* boek maken. Maar voorloopig neem ik zoo'n hooge vlucht niet; ik blijf lager bij den grond en vraag in den gewonen, alledaagschen zin dier woorden: *was* Horatius gelukkig?

In zeker opzicht ja. Hij is volmaakt tevreden met zijn uiterlijke levensomstandigheden, wat meer is, hij weet, zoo goed als iemand dat maar ooit geweten heeft, dat geluk niet van uiterlijke levensomstandigheden afhankelijk is. Zeker niet van de plaats, waar iemands woonstede is voor korteren of langeren tijd. Een van Horatius' vrienden, een ons overigens

onbekende Bullatius, waarschijnlijk een jong mensch, heeft daar anders over gedacht. Hij heeft op zee gevaren en verre landen bereisd in de hoop aldus te vinden wat hij tehuis miste: gemoedsrust en levenslust. Na zijn terugkeer spreekt Horatius hem aldus toe in een kostelijken brief:

Vertaling van Epl. I, 11.

Wel, Bullatius, hoe hebt gij Chios gevonden en het weelderige [1]) Lesbos? Hoe vindt gij het geriefelijke Samos en Sardes, de koningsburg van Croesus? Hoe Smyrna en Colophon? Zijn al die plaatsen u, na wat gij er van hadt gehoord, meeof tegengevallen? Vindt gij alles miserabel in vergelijking met Campus Martius en Tiberstroom? Of snakt gij van verlangen naar een van die (bovengenoemde) steden van Attalus? Of wel.... staat het trekken over land en zee u zoo tegen, dat gij Lebedus een heerlijke woonplaats vindt, zooals die man, die daar zegt: „Lebedus, daar weet gij alles van: 't is een nest nog verlatener dan Gabii en Fidenae; toch zou ik daar willen wonen en, al de mijnen vergetend en vergeten door hen, zitten uitkijken naar den woedenden Oceaan"? Ja maar, als iemand rijdt van Capua naar Rome en hij wordt onderweg nat en bemodderd, dan gaat hij wel een kroeg binnen, maar niet om er zijn leven te slijten, en wie kou heeft gevat prijst daarom nog niet den bakkersoven en het warme bad als een waarborg voor volmaakt levensgeluk. En als een heftige storm u heeft geteisterd op zee, dan doe jemaar niet in eens, als je de zee over bent, je schip van de hand.

Wie gezond is naar lichaam en geest, die heeft aan het liefelijk Rhodos en Mytilene net zooveel als een mensch in de hondsdagen heeft aan een pels, aan een zwembroek als het sneeuwt, aan den Tiberstroom als het vriest of aan een heeten oven in Augustus.

---

[1]) Wat in de handschriften staat *notaque* moet worden veranderd in *lautaque*: de aanteekeningen der geleerden, waarmee zij *nota* adstrueeren, bewijzen afdoende dat dat woord hier *misplaatst* is.

Nu ja, als 't een mensch goed gaat en de fortuin hem vriendelijk toelacht, dan mag hij, als hij weer in Rome is, de plaatsen roemen, waar hij vandaan komt: Samos en Chios en Rhodus. Maar u zou ik raden om ieder uur, dat de goede God u schenkt, dankbaar aan te nemen en het niet van jaar tot jaar uit te stellen het goede te genieten. Je moet zorgen dat je kunt zeggen: „waar ik ook ben geweest, ik heb er een goed leven gehad. Want, als het waar is dat wijsheid en verstand, maar niet je landhuis, dat ver op zee uitziet, je de zorgen afnemen, dan volgt daaruit dat, wie verre reizen maken, wel een ander klimaat, maar geen andere ziel krijgen.

Kortom: een bedrijvig niets doen maakt het ons druk, met schepen en koetsen zoeken wij het levensgeluk, maar wat gij zoekt 't is hier, 't is in Ulubrae [1]) .... mits je geestestoestand in orde is.

En wat ik nu al zoo vaak gezegd heb, dat voor het leeren kennen van den *echten* Horatius, den Horatius op zijn best, het er niets toe doet of een gedicht van hem Brief of Satire heet dan wel Ode of Epode, dat blijkt wel het best uit de achttiende Ode van het tweede boek, waarin op denzelfden toon als in den laatst vertaalden brief wordt betoogd, dat noch rijkdom noch stand, maar alleen eens menschen geest en levensopvatting de bron is van waar en duurzaam geluk.

Vertaling van C. II, 18.

Ik woon niet in een paleis, waarin een verguld plafond en ivoor schittert; geen Hymettische balken rusten bij mij op zuilen, gezaagd in 't verre Africa. Ik heb mij niet meester gemaakt van een burcht van een of anderen Attalus, wiens erfgenaam ik beweerde te zijn. Geen deftige vrouwen, wier

---

[1]) *Ulubrae*, het beruchte malaria-nest aan de Pontijnsche moerassen, dat eeuwen geleden is prijsgegeven aan den weligen plantengroei dier drassige streken en waar thans Ninfa ligt, dat sprookjesachtige plekje: een verlaten stad geheel door boomen en struiken overwoekerd.

beschermheer ik ben, spinnen voor mij Laconisch purper. Maar ik geniet vertrouwen en heb een mildvloeiende dichtader: daarom zoekt de rijke mij, arme. Meer vraag ik de goden niet, grooter geschenken begeer ik niet van mijn machtigen vriend, ik ben volmaakt tevreden met mijn ééne Sabijnsche goedje.

De eene dag verdrijft den ander, maanden komen en vergaan. Gij laat, met den dood voor oogen, marmer zagen, bouwt paleizen, ongedachtig aan uw graf en van de zee, die klotst tegen Bajae, wilt gij den oever uitzetten [1]), niet tevreden met de strandlijn.

Ja, wat erger is, de grenspalen van uwen buurman rukt gij uit den grond en dringt hebzuchtig 't gebied van uw beschermelingen binnen: verdreven worden man en vrouw, hun schamele huisgoden en kinderen dragen ze met zich. Toch is er geen hof, waarvan het zekerder is dat hij den rijkaard wacht dan van den hof hem bestemd door den doodsgod, die zijn einde bepaalt. Wat verlangt gij meer dan gij reeds hebt? De aarde wordt gelijkelijk geopend voor den arme en voor den hoogsten koning [2]). De bewaker van het schimmenrijk heeft zich door den slimmen Prometheus niet laten omkoopen om hem terug te varen. Die houdt den trotschen Tantalus en zijn nakroost vast, maar den arme, die het eind van zijn zwoegen heeft bereikt, dien komt hij verlossen, als hij geroepen .... en ook als hij niet geroepen wordt.

„Mits uw geestestoestand in orde is" met die woorden eindigt de brief, waarmee Horatius den jongen Bullatius aan 't verstand brengt dat 't hem weinig zal baten of hij al de groote zee bevaart en steden van Azië bezoekt, want dat 't maar van iemand zelf afhangt of hij 't levensgeluk nergens vinden zal dan wel overal, des noods in een of ander „slik-

---

[1]) Natuurlijk moet met Peerlkamp *promovere* voor *submovere* worden gelezen: wie *uitbouwt* in zee, *dringt* toch niet het strand *weg*, maar *zet* het *uit*.

[2]) *Regumque primis* aldus met Cornelissen te lezen voor *regumque pueris*.

dorp aan de Peelmoeras" (zouden we in vroeger jaren gezegd hebben; nu zou Horatius' *Ulubris* zeer streng en nauwkeurig vertaald kunnen worden met: „te Paesens en Moddergat"; waarmee ik echter die dorpen, die ik nooit gezien heb, niet aan de verachting mijner lezers wil prijsgeven: wie weet wat een schilderachtige plaatsjes het zijn, 't penseel van een Jakob Maris waardig). „Mits uw geestestoestand in orde is".... en Horatius, die nooit *pedant* is, allerminst wanneer hij een ander de les leest, voelt ter dege en belijdt openhartig dat aan den zijne wel eens wat hapert. Nog nooit heeft iemand zijn eigen kwalen aardiger blootgelegd dan Horatius in den brief aan Albinovanus Celsus, en nergens, zelfs bij de Genestet niet, leest men een geestiger beschrijving van die eigenaardige ziekte, die wij „het land" noemen, en die zich dan ook hier in een meer „acuten", meer bedenkelijken vorm vertoont dan bij *onzen* beminnelijken dichter. 't Is maar een briefje van zeventien regels, waarvan er nog één af moet, maar 't is rijk van inhoud: het brengt ons nog eens terug op dat aardig chapitre van de *cohors praetoria* en geeft ons op dat druk, bedrijvig troepje een haast *nog* leerzamer kijk, dan de reeds behandelde brieven aan de daartoe behoorende jongelui. Ongetwijfeld zal de vertaling mijn lezers amuseeren, vooral wanneer ik een enkel woordje ter inleiding laat vooraf gaan.

Wij kennen dat heerschap Celsus Albinovanus of Albinovanus Celsus reeds vrij goed uit den charmanten brief aan Julius Florus, waarmee Horatius het opkomend onweer in dat rumoerig kringetje bezweert. Hij moet familie zijn geweest van „Lientje van den koperslager", van wie de dichter (of dichteres) in de kindercourant van 't Nieuws van den Dag zoo aardig zong:

maar.... als ik na al dat roemen
nu de fouten op ga noemen,
moet het groote woord er uit:
Lientje was een ijdeltuit.

Ja, Celsus zal wel een aardige snaak geweest zijn, misschien

verdiende hij ten volle het oud-leidsche epitheton ornans van een „geschikten vent", maar een ijdeltuit was hij zeker. In den brief aan Florus moet hij worden herinnerd aan 't kraaitje van Aesopus, dat zich tooit met de veeren, die de pauw heeft laten vallen, want.... hij maakt verzen, maar hoe? De heele Palatijnsche bibliotheek komt er aan te pas. Maar hij heeft.... „geboft": niet alleen is hij opgenomen in den kring van Tiberius, den lateren keizer, die bij zijn vele andere goede eigenschappen ook deze heeft van in de keuze zijner vrienden zoo uiterst moeielijk te zijn, maar hij is zelfs bevorderd tot *scriba*, een titel, waarmee natuurlijk niet wordt aangeduid het ambt van staats-griffier (scriba publicus), want dat zijn vrijgelatenen, en Celsus is natuurlijk een fijn heertje, maar de post, die Suetonius beschrijft met de woorden: „scribendis epistolis amicorum". Celsus is dus niet meer of minder dan geheimschrijver van den kroonprins, en 't zou mij niets verwonderen zoo hij dat was geworden op Horatius' voorspraak. Want, ken ik den edelen en verstandigen Tiberius goed, dan was juist Horatius de man, die hem wist in te pakken. Nu dan, Celsus heeft het tot dien, waarschijnlijk niet zoo heel belangrijken maar zeker voor ons pronkziek jonkertje zwierigen post gebracht en heeft van zijn aanstelling aan Horatius kennis gegeven. Want Horatius' briefje is blijkens het woord *refer* in vs. 2 een *antwoord*: waarop ook al anders dan op de daar juist veronderstelde kennisgeving? Dus wel een gelegenheids-gedichtje, en dat in dubbelen zin: een felicitatie, en daaraan vastgeknoopt een vermaning om nu toch vooral niet overmoedig te worden. Maar welk een vermaning! Daar schrijft me nu een deftig heer van diep in de veertig aan een twintigjarig studentje en reserve-tweede-luitenant en .... leest hem de les, ja goed en openhartig ook, maar veel meer kapittelt hij zich zelven: de dokter doet alsof hij bij zijn patient een consult komt halen. Kan 't ons verwonderen dat Plutarchus, die anders van de Latijnsche literatuur niets weet of weten wil, die Virgilius hoogstens bij name kent, Horatius citeert, zij 't ook al niet zoo heel precies (Plutarchus *wil* niet precies

wezen), dan toch met kennelijke voorliefde? Wat hem van dien beminnelijken Romein uit den eersten keizertijd is ter oore gekomen heeft blijkbaar diepen indruk op hem gemaakt.

De brief begint met den in een *Latijnschen* brief ongewonen heilwensch: *gaudere et bene rem gerere*, blijkbaar de „letterlijke" vertaling van het Grieksche χαίρειν καὶ εὖ πράττειν, dus neemt de schrijver al dadelijk een goedmoedig loopje met 's jongelings voorliefde voor Grieksche, waarschijnlijk wel, in navolging van Catullus en Calvus en andere vroolijke studentjes uit den ouden tijd, Alexandrijnsche poëzie. En Celsus moet *gaudere*: de vroolijkheid past aan de jeugd, die naarstig zich betoont; daarbij gunt Horatius hem ook gaarne het *bene rem gerere*, het „zaken maken": hij hoopt van harte dat Celsus uit zijn „provincie" mag terug keeren „met gezalfden hoofde", dat wil zeggen met een *welgevulden buidel*, want o die studentjes zijn zulke slechte financiers en de Romeinsche leveranciers zijn alles behalve malsch; daarbij, zoo'n jongen heeft toch ook zijn liefje in de hoofdstad en de Cinaras zijn *in den regel* niet onbaatzuchtig.

Dus begint hij met voor den niet weinig met zich zelven ingenomen en op zijn vermaak en voordeel bovenal bedachten Celsus zoo toegevend te wezen als deze zelf met mogelijkheid maar wenschen kan. Maar dan gaat hij over zich zelven vertellen, en nu is hij niet toegevend meer: hij *verwijt* zich zelven zoo ernstig als hij maar kan *dat* hij „het land" heeft, want dat mocht niet zijn: hij heeft het immers goed in de wereld en kan zijn onredelijke stemming alleen aan zich zelven wijten! Hij is

mente minus validus quam corpore toto

blijkbaar een citaat uit Lucretius, die (III, 109) zoo schoon zegt:

Cum miser ex animo laetatur corpore toto.

Wie weet was Lucretius niet de lievelingsdichter van onzen Celsus, en had hij juist van hem een exemplaar uit de Palatijnsche bibliotheek mee op reis genomen: jeugdige prulpoëetjes

dweepen meestal het hardst met de *moeielijkste* dichters: ze kunnen hen veilig ongelezen laten, niemand zal hen op de vingers tikken.

De beschrijving, die Horatius van zijn kwaal geeft *is*, ik zeide het reeds, kostelijk; ik moest eigenlijk zeggen ze kan het zonder moeite worden, want dat miserabele vs. 10

Cur me funesto properent arcere veterno

moet er uit: dat hoort niet bij 't vlak voorafgaande *amicis*, maar dan nog eer bij 't verder verwijderde *medicis*, is er in een ongewone, pedante constructie aan vast gehecht, en wat het ergste is, het vloekt met zijn omgeving: wie voelt niet dat de dichter hier *in eenen door* en dan telkens met een paar woorden de *symptomen* zijner ziekte moet opnoemen, en niet, allerminst *midden in*, die symptonen samenvatten in een *wetenschappelijken* term. Want dien indruk maakt hier dat *veterno* zeker; 't is alsof er in 't Hollandsch stond: ik maak ruzie met den dokter „*overmits* hij mij wil genezen van mijnen languor apathicus." Vort er mee! Wie aan dat vs. 10 geen aanstoot neemt kan van 't heele briefje geen genot hebben.

En dan ten slotte in één regel een vermaning aan Celsus, een ernstige vermaning maar daarom juist door onzen practischen ziele-arts zóó ingeleid en zóó ingekleed dat ze er *ingaat* bij den patient en hem „immuun" maakt voor een kwaal, heel wat gevaarlijker, dan de als hoogst bedenkelijk voorgestelde landerigheid, waaraan de dichter zelf lijdende is.

Zie hier dan, nu eindelijk, mijn

Vertaling van Epl. I, 8.

Muze, wees zoo vriendelijk en breng aan Albinovanus Celsus dit antwoord over op zijn brief, aan Celsus den tochtgenoot en .... particulieren secretaris van prins Nero: „vreugde en voorspoed zij uw deel!" Vraagt hij hoe het mij gaat, zeg dan dat ik, die zoo veel voortreffelijks van me deed verwach-

ten, het niet maak zooals het behoort of zooals ik wel zou willen; en dat niet omdat hagelslag mijn wijnstokken heeft geteisterd of de hitte mijn olijven heeft kaalgevreten, ook niet omdat in verre zomerweiden mijn vee ziek is geworden, maar omdat ik, terwijl er aan mijn heele lichaam niets hapert, minder gezond van geest niets hooren of leeren wil wat een zieke kan baten, ruzie krijg met de dokters, me boos maak op mijn vrienden, najaag wat me kwaad heeft gedaan, vermijd wat ik voor heilzaam houden moet, wispelturig te Rome verlang naar Tibur en te Tibur naar Rome.

Vraag hem dan verder hoe 't met zijn zaken staat en hoe met hem zelven. Zegt hij „goed", feliciteer hem, maar .... neem ook eens de gelegenheid te baat om hem dit lesje zachtjes in te fluisteren:

Celsus, zooals gij uw voorspoed draagt, zoo zullen wij u [dragen.

Ja, *als* er aan zijn stemming wat hapert, dan zal Horatius de eerste zijn om dat op te merken en te belijden, en *dat* zijn geestestoestand *in den regel* niet is zooals het behoort, dat bekent hij openlijk; hij doet dat herhaaldelijk, maar nergens op eigenaardiger wijze dan in een satire .... waarin hij zich weert tegen zijn berisper, ja dien berisper zonder complimenten de deur uit gooit. Ik bedoel die satire, die ingekleed is in den vorm van een gesprek des dichters met zijn slaaf Davus, van welk gesprek ik zoo ongeveer vier vijfden in vertaling ga weergeven. Voorafspraak is onnoodig. Vooreerst dan:

Vertaling van Sat. II, 7 vs. 1—45.

Ik sta hier al een heelen tijd aan de deur en zou u graag iets zeggen, maar ik durf niet.

Zijt gij het Davus?

Ja, Davus, een dienaar, zijn meester welgezind en oppassend ook, ten minste dat gaat nog al .... een mensch niet te goed voor deze wereld.

Kom-aan dan maar, gebruik naar oud-vaderlandsche instelling uw kermis-vrijheid [1]) en spreek op!

Een deel der menschheid is consequent in zijn verkeerde neigingen en zet door wat het is begonnen, een groot deel daarentegen is onbestendig: nu eens betracht het de deugd, dan weer geeft het zich over aan verkeerdheden. Daar had je Priscus: nu eens viel hij in 't oog door drie ringen aan zijn linkerhand en dan weer droeg hij er geen enkelen; zijn levenswijze was zóó ongelijkmatig dat hij van uur tot uur den zoom van zijn kleed veranderde, uit een groot huis plotseling kroop in een hol, waar een eenigszins fatsoenlijke vrijgelatene zich zou schamen uit voor den dag te komen; te Rome verkoos hij te leven als een losbol, en dan weer te Athene als een wijsgeer, geboren als hij was onder het gesternte van, de hemel weet welken, genius der wispelturigheid. Maar Volanerius, die welbekende straatfiguur, toen die de jicht in zijn knokkels had gekregen — hij verdiende niet beter — toen huurde hij een knecht bij den dag om voor hem de dobbelsteenen op te nemen en in den beker te doen .... Welnu, naar mate die Volanerius zich in zijn ondeugd meer gelijk bleef, was hij minder rampzalig, dan die ander, die nu eens aan een al te strak gespannen dan weer aan een al te los lijntje loopt te sjorren.

Zeg, vlegel, kom er eens een twee drie mee voor den dag, waar die afgezaagde wijsheid op doelt.

Op u.

Op mij, schurk?

Wel ja: gij roemt het levenslot en de zeden van het oude volk, en als een god u daartoe eens plotseling brengen wou, zoudt gij er stichtelijk voor bedanken, 't zij omdat gij 't in werkelijkheid niet gelooft dat, wat gij als beter aanprijst, ook werkelijk beter is, of omdat gij bij de verdediging van het goede niet pal staat: gij zit in den modder en tracht te ver-

---

[1]) Tijdens het Saturnus-feest in December genoot de slaaf te Rome volle vrijheid: dan was het *kermis*.

geefs uw voet er uit te trekken; te Rome prijst gij het landleven; zijt gij op het land, onmiddellijk verheft gij de stad, die gij verlaten hebt, hemelhoog. Zijt gij eens nergens geïnviteerd dan prijst gij den schotel moes, in vrijheid door u genoten, en, alsof op een diner gaan ooit een dwang voor u is, noemt gij u zelven gelukkig en zijt wat met u zelven ingenomen dat gij eens niet naar een feest hoeft. Maar komt er op het laatste oogenblik nog een boodschap van Maecenas om tegen den avond bij hem te komen, dan schreeuwt ge op eens met groot lawaai, „heidaar, mijn schoenen [1]), gauw wat" en holt weg. Mulvius, en de andere arme slokkers, die op een hapje bij u hadden gerekend, gaan weer heen, en wenschen u toe — ik zal maar niet zeggen wat.

„Ik maak er geen geheim van" zegt zoo'n Mulvius, „dat ik mij door mijn maag laat leiden en mijn neus in de lucht steek als er ergens iets gebraden wordt." Noem mij zwak, lui, als gij wilt een slaaf van mijn buik, gij zijt zelf geen haar beter, misschien nog slechter: wilt gij nu over mij den meester spelen en uw eigen gebrek verbergen onder mooie praatjes?"

Zoo spreekt Mulvius, maar ik zelf, dien gij voor *f* 200 hebt gekocht, ben minder dwaas dan gij, dat blijkt duidelijk. Houd uw handen tehuis en bedwing uw toorn, terwijl ik u de wijsheid verkondig, mij geleerd door den portier van Crispinus.

Nu moet ik een heel stuk overslaan en ga eerst weer door met de

Vertaling van S. II, 7, 75—slot.

(Davus spreekt). Zij gij mijn meester? Mijn mindere zijt gij, zooveel menschen en zaken voeren heerschappij over u. Al zou de praetor u ook drie of vier maal met zijn roede aanraken, van uw rampzalige onrust zou hij u niet bevrijden.

[1]) *Soleas* volgens de zeer verstandige conjectuur van Kiessling voor *oleum*. Er mogen dus, ook volgens Kiessling, conjecturen in Horatius worden gemaakt!

Ik wil er nog een redeneering aan toevoegen van niet minder gewicht: een slaaf van een slaaf, dat is óf diens plaatsvervanger, zooals 't in uw taal heet, of 't is zijn medeslaaf. Wat ben ik nu van u? Gij kommandeert over mij, maar zelf verkeert gij in een miserabele dienstbaarheid van anderen: als een draadpop wordt ge getrokken en voortbewogen door anderen. Wie is dan vrij? De wijze, die zich zelven beheerscht, wien noch armoede, noch dood, noch slavernij beangstigt, die krachtig is in 't weerstaan van zijn lusten en in 't versmaden van uiterlijke eer, die in zich zelven volmaakt en afgerond is, waar niets uitwendigs op kan blijven kleven, die de fortuin steeds afslaat en verwint. Kunt gij van al deze dingen iets herkennen als een eigenschap van u zelven? Een vrouwmensch vraagt u vijf talenten, zij speelt den baas over u, zet u de deur uit, gooit u een emmer koud water over het hoofd... ze vraagt of gij terug wilt komen: kom, ontruk u nu aan het smadelijk juk en jubel over uw vrijheid: want een heer, die niet zacht is, beheerscht uwen geest, hij geeft u de sporen als gij moe wordt en rukt aan de teugels, als gij niet wilt. Of, als gij daar staat voor een schilderij van Pausias en niet weg kunt komen, zeg, dwaas, doet gij dan minder kwaad dan ik, wanneer ik me uitrek om 't gevecht van Fulvius Rutuba of Pacidianus,[1]) met houtskool of menie afgemaald, te bewonderen.... hè, net als of ze echt vechten, slaan, slagen ontwijken, de wapenen zwaaien! Dan heet het: „die luie Davus verbeuzelt weer zijn tijd", maar u noemt men een fijnen kenner der oude meesters. Als ik word aangetrokken door den geur van een koek in de pan, dan ben ik een nietswaardige, maar hebt gij soms een grooten en wakkeren geest, die weerstand biedt aan een rijk feestmaal? En waarom is nu voor mij mijn verslaafdheid aan mijn buik zoo veel verderfelijker? Ja, ik krijg er voor op mijn baaitje, maar blijft gij soms ongestraft met uw jacht naar kostbare gerechten? Wel neen: de feestmalen, door u nagejaagd, verliezen al hun

[1]) Twee gladiatoren.

bekoorlijkheid, en je beenen kunnen je zieke lichaam niet langer dragen. Is 't een zonde, als een slaaf een kam steelt en dien op een donkeren avond inruilt voor een tros druiven, en is 't geen slaaf van zijn buik, die voor lekker eten zijn landgoed verkoopt? Voeg hierbij dat gij geen uur lang alleen kunt wezen, dat ge geen gebruik weet te maken van uw vrijen tijd, dat gij u zelven ontvliedt, een echte vluchteling en weglooper: uw zorgen wilt gij nu eens door den wijn, dan weer door den slaap ontwijken, het baat u niets: de zwarte zorg zit u steeds op de hielen.

Ik wou dat ik een steen had.

Wat moet gij daarmee doen?

Of een pijl en boog.

De man is dol geworden of bezig aan een gedicht.

Zeg — als je nu niet maakt dat je weg komt, stuur ik je als nr. 9 voor veldarbeid naar het Sabijnenland.

Waarom ik van deze, waarlijk niet vervelende, dus zeker niet te lange satire een groot stuk in mijn vertaling heb weggelaten? Wel — omdat vriend Davus daar in zijn uitdrukkingen al te kras wordt, want hij beschrijft *op zijn manier* de macht der liefde en hoe men zich het best aan deze kan onttrekken. En, al laat ik Davus nu niet bepaald *vuile* praat uitslaan, wat ik hem *wel* laat zeggen is ruimschoots voldoende om hem te doen kennen als een onuitstaanbaar wezen. En daar is 't Horatius om te doen geweest, om de Stoische philosophie een hak te zetten door een van hare meest typische woordvoerders ten tooneele te voeren. Want een rigoureuse leer, een leer, die werkt met onverzettelijke dogmas, met uitspraken en veroordeelingen, waarop geen hooger beroep is, die van geen verzachtende omstandigheden, van geen vergiffenis of toegevendheid weten wil, wier belijders zich zelven tooien met den naam van volmaakt-wijzen en buiten hunnen kring geen andere menschen kennen dan volmaakt-dwazen en reddeloos-rampzaligen, zoo'n leer, 't zij zedeleer of geloofsleer, is nooit aangenaam om kennis mee te maken, maar zij

wordt ten eenenmale ondragelijk als ze door een man „van minderen stand" wordt verkondigd. En, al moest ik hier weglaten, wat eigenlijk in de taal van zulk een prediker het meest karakteristieke is, een zeker wellustig zich vermeien in termen op het geslachtsleven betrekking hebbende, termen, die door meer beschaafden, door gezonder denkende en gevoelende sprekers, steeds worden vermeden, ook de overige preek van Davus is in haar soort ergerlijk genoeg. Reeds in dat „ja Davus" in den aanvang hooren wij het zalvend geteem van den „blikken domenee" aan oud-Amsterdammers welbekend, en diens ongepatenteerde collega's. En ook overigens staat ons de aanmatigende vlegel, die zich zelven zooveel beter waant dan zijn medemenschen, vooral dan de heeren en dames uit de stad, in al zijn onbehagelijkheid duidelijk voor den geest. Wij hebben dus hier een sprekend voorbeeld van wat ik zoo vaak in „de Avondzon" heb gezegd: van alle wijsgeeren in den Romeinschen keizertijd waren de Stoici het onuitstaanbaarst. Ze waren dat blijkbaar reeds in den tijd van Horatius en Horatius heeft aan hen een hekel zoo erg als een goedmoedig mensch als hij, en later Plutarchus, maar hebben kan. Dus dit is dan nu eens, iets meer dan alle andere gedichten van Horatius, een satire in den gewonen zin des woords. Maar ook deze is 't niet ten volle, daar scheelt veel aan! Vooreerst wekt zelfs *zij* heel wat meer gelach dan ergernis en — wat veel belangrijker is — al bedankt Horatius er voor in *dien* vorm en op *dien* toon te worden gekapitteld, dat er in *hetgeen* zijn onbevoegde zedemeester hem verkondigt en verwijt heel wat waarheid schuilt, dat ontveinst hij niet en evenmin dat die waarheid op *hem*, Horatius, toepasselijk is. Hij maakt zich zelven tot het object der wijsheid van Chrysippus' portier, omdat hij zijn eigen gebreken zoo duidelijk gevoelt, dat hij geen oogenblik twijfelt of ze zijn Jan en Alleman bekend. En zoo is dan zelfs deze *satire* een bewijs, door Horatius opzettelijk gegeven, dat hij zich in zooverre *niet* gelukkig gevoelt dat hij *met zich zelven* ontevreden is.

Met zich zelven is Horatius ontevreden. Zich zelven wil

hij veranderen en verbeteren, en hij meent het middel, waarmee dat kan geschieden, te hebben gevonden. Natuurlijk is dat niet zijn poëzie of de poëzie in 't algemeen. Tegen 't eind zijns levens komt Horatius er tamelijk rond voor uit dat hij haar voor niet veel meer dan kinderspel houdt, een ernstig man onwaardig. Wij hebben de plaatsen reeds gelezen waar hij dat doet en komen er later op terug om het volle gewicht dier uitlatingen te doen gevoelen. Maar reeds een tiental jaren vroeger heeft hij het besluit opgevat de dichtkunst vaarwel te zeggen. En van dat besluit is hij wel na een paar jaar terug gekomen, maar wij weten dat hij dat vierde Oden-boek aan den vroeger verschenen bundel van I—III heeft toegevoegd op verzoek, bijna op bevel van Augustus, en dat Horatius, nog éér hij definitief met de poëzie gebroken heeft, het zoo nadrukkelijk uitspreekt dat *zij* niet geven kan, wat hij thans voelt zoo hoog noodig te hebben, juist dat heeft voor ons groote waarde. Het doet ons niet zonder grond vermoeden dat Horatius *zijn leven lang* overtuigd is geweest dat, wie in de stormen des levens niet wil te gronde gaan, een krachtiger steunsel noodig heeft dan er door „de wereld" wordt geboden. *Zijn* steunsel zal dan zijn *de wijsbegeerte*, gelijk hij verklaart in dien eersten (laatst-geschreven!) brief van het eerste boek, geschreven op zijn vijf en veertigste jaar, als antwoord aan Maecenas op diens verzoek om een nieuw stel lyrische gedichten. Het is misschien het merkwaardigste stuk, dat Horatius ooit heeft opgesteld, zeker is 't voor ons bij 't behandelen der vraag, die ons thans bezig houdt, van zeer groote beteekenis.

Vertaling van Epl. I, 1.

Maecenas, gij die de patroon waart van mijn eersten dichtbundel en wiens bescherming ik voor dezen laatsten[1]) behoor in te roepen, gij wilt mij, een ouden, beproefden strijder,

---

[1]) Dit eerste boek der Brieven: reeds nu neemt Horatius zich voor met alle dichtwerk op te houden!

reeds uit den dienst eervol ontslagen, van nieuws af aan in 't zelfde kampperk dwingen? Ik ben niet meer de zelfde van jaren noch van neiging. Veianius, de zwaardvechter, heeft zijn wapenen opgehangen aan de deurpost van Hercules' tempel en houdt zich schuil op zijn akker, om niet langer aan den rand van het strijdperk te behoeven gaan staan en om de gunst des volks bedelen. Mij klinkt herhaaldelijk een stem in het oor, die nu tot mij doordringt: „wees wijs en span bij tijds uw paard, dat oud wordt, uit, anders gaat het op het laatst strompelen en hijgen en maakt zich belachelijk." Dus zet ik thans versjes en andere gekheden op zij en bekommer mij alleen hierom, vraag alleen hiernaar, wat goed is en betamelijk. Ik verzamel in mijn schuur den voorraad, dien ik weldra zal noodig hebben. Gij moet mij niet vragen onder wiens leiding ik mij stel, onder wiens dak ik een schuilplaats zoek: ik heb mij zelven aan geen enkelen meester verkocht om diens leuzen na te zeggen, neen, waarheen de wind mij voert, daar laat ik mij henendrijven als gast. Nu eens word ik een man van de praktijk en dompel mij in de golven der staatkunde, een krachtig bewaker en verdediger der ware deugd, dan weer glijd ik heimelijk af naar Aristippus' [1]) voorschrift en streef er naar niet de omstandigheden te dienen maar ze mij dienstbaar te maken.

Gelijk de nacht lang lijkt aan wie door zijn liefje is teleurgesteld, de dag niet opschiet voor den daglooner, de jaren kruipen voor minderjarigen onder de strenge tucht hunner moeders, zoo valt mij elk tijdperk lang en zwaar, dat mijn plan en mijn hoop tegenhoudt om met al mijn krachten mij toeteleggen op dat, wat evenzeer nuttig is voor armen als voor rijken, en waarvan de verwaarloozing evenzeer jongen als ouden schaden moet.

Er zit (inmiddels) voor mij niets anders op dan dat ik mij regel naar deze allereerste lessen en daarin mijn troost zoek — immers al reikt uw gezichtsvermogen ook niet zoo ver als

[1]) Aristippus de auteur van Epicurus' zedeleer.

dat van Lynceus, toch zult gij 't niet versmaden een zalfje te gebruiken tegen ontsteking der oogleden, en al hebt gij geen hoop om ooit de spieren te krijgen van den onverwinlijken Glyco, gij wilt toch wel maatregelen nemen tegen knobbeljicht; tot een zekere hoogte kunt ge 't altijd brengen, al brengt ge het dan niet verder —.

Uw hart gloeit van hebzucht en kwellende begeerten: er zijn woorden en uitspraken, waarmee gij die smart kunt lenigen en een heel deel van uw kwaal afleggen; eerzucht blaast u op: er zijn tooverspreuken, die u verlichting kunnen geven, als gij met gewasschen hand uw boekje opneemt en driemaal prevelt wat gij leest.[1]) Niemand is in zoo hevige mate afgunstig, driftig, traag, verslaafd aan vrouwen of wijn, of hij kan wel wat beter worden, als hij maar een geduldig oor leent aan de lessen van zijnen verpleger;

Deugd, dat is vrij zijn van een gebrek, de hoogste wijsheid is de dwaasheid te hebben afgelegd. De rampen, die gij de ergste acht, een gering vermogen en een politiek échec, met wat een inspanning des geestes, met wat een levensgevaar gij die tracht te ontvlieden, daarvan behoef ik u niets te zeggen: als onvermoeid handelsman trekt gij naar het verre Indië, over zeeën en rotsen vlucht gij voor de armoede, daarvoor gaat gij door het vuur; hebt gij 't er niet voor over te leeren, te hooren, uwen meerdere te gehoorzamen, opdat gij moogt ophouden met uw zorgen voor datgene, waarnaar gij zoo'n dwaze begeerte hebt, waarvoor gij zoo'n dwaze bewondering koestert? Wat straat- of dorpsspecialiteit in het vuistgevecht zal het versmaden bekranst te worden in de groote

[1]) De dichter bedoelt natuurlijk zedekundige verhandelingen van verschillende wijsgeeren, maar spreekt er van alsof dat *werkelijk* tooverformulieren *zijn*; een in 't Grieksch en niet minder in 't Latijn zeer gebruikelijke vorm van metafoor. Het sterkste voorbeeld daarvan geeft wel onze dichter S. II, 1, 20:

cui male si palpere, recalcitrat undique tutus

waarmee de keizer, niet met een paard *vergeleken*, maar plotseling tot een *echt* paard *gemaakt* wordt.

Olympische spelen? Welnu, gij hebt ook kans en hoop op een groote victorie, maar die niet in het zand wordt behaald. Zilver moge minder waard zijn dan goud, goud weegt niet op tegen de deugd. „O burgers, burgers, eerst moet gij zoeken naar goud, en dan pas naar de deugd" zoo klinkt het de heele beurs over, dat is de les, die oude en jonge schooljongens opdreunen. Gij hebt een hart en karakter, uw woord is oprechtheid, maar aan uw census ontbreekt een kleinigheid.... gij hoort tot de plebs. „Neen" zingen de kinderen bij hun spel, „koning is wie eerlijk speelt."

Welnu, wat is beter wet, die van Roscius[1]) of die van de kinderen, reeds opgedreund door de oude Camilli en Curii, die wet die het koningschap geeft aan wie rechtvaardig handelt? Wie geeft u beter raad, hij, die u aanspoort fortuin te maken, fortuin langs eerlijken weg, als dat gaat of anders maar hoe ook.... om toch maar vooraan te mogen zitten als Pupius zijn huilstukken opvoert, of hij, die er bij is om u door woord en daad geschikt te maken tot den strijd tegen het lot, dat u de baas wil worden?

En vragen mij nu de menschen, waarom ik mij niet houd aan het oordeel dergenen, met wie ik wandel in de zelfde zuilengalerij, dan geef ik hun ten antwoord het antwoord van het vosje aan den zieken leeuw: „dat al die voetsporen zoo naar u toegaan, maar nooit terug, dat maakt mij angstig."

Menschheid, gij zijt een monster met veel koppen: wien en wat zal ik navolgen? Sommige menschen maken ijverig werk van het pachten der belastingen, anderen weer maken met koekjes en vruchten jacht op rijke erftantes en vangen oude heeren om wildparken aan te leggen. Velen laten hun vermogen zoo stilletjes door woekerwinsten oploopen. Nu, dat is nog tot daar aan toe, dat de een bekoord wordt door dit bedrijf, de ander door dat, maar kan één en dezelfde mensch

---

[1]) De wet van Roscius bepaalde den census, dien men moest hebben om tot den ridderstand te behooren en als zoodanig vooraan in den schouwburg te mogen zitten.

het een uur lang volhouden om ingenomen te zijn met het zelfde?

„Geen zeeboezem is heerlijker dan Bajae" zegt de rijkaard, en onmiddellijk worden lagune en zee die voorkeur gewaar, want mijnheer maakt haast. Maar, heeft 's mans wispelturigheid haar orakelspreuken gegeven, dan heet het: „mannen, morgen met uw gereedschap naar Teanum!" In zijn voorhof staat de echtelijke sponde.... dan heet het dat er niets gaat boven het leven van den ongehuwde. Staat die sponde er niet, dan zweert hij dat alleen gehuwden gelukkig zijn. Met wat voor omstrengeling moet ik een Proteus vasthouden, die zoo van gedaante verandert? En de arme? Zie eens [1]) hoe ook hij verandert van dakkamertje en bed, van badhuis en barbier, hoe hij op een gehuurd scheepje evenzeer de zeeziekte zoekt als de rijkaard, die vaart op zijn eigen jacht.

Gij, Maecenas, lacht mij uit als ik u tegenkom ongelijk geschoren, als mijn bovenrok nieuw maar mijn onderrok versleten is, of als mijn toga scheef hangt; maar wat doet gij als mijn geest met zich zelven in strijd is, veracht wat hij heeft gezocht, weer hebben wil wat hij kort geleden heeft prijsgegeven, onrustig tobt en nooit in evenwicht verkeert, afbreekt en weer opbouwt, wat rond is vierkant wil hebben? Dan vindt gij dat gewone menschelijke dwaasheid, dan lacht gij mij niet uit, dan vindt gij niet dat de dokter er bij moet komen of dat de rechter een curator over mij moet aanstellen, terwijl gij toch mijn voogd zijt en boos wordt als uw vriend, die zich van u afhankelijk gevoelt en op uw wenken let, zijn nagels slordig heeft geknipt.

Om tot een besluit te komen: de ware wijze, die doet alleen voor Jupiter onder, hij alleen is rijk, vrij, eerbiedwaardig, schoon, een koning der koningen en in den hoogsten zin gezond.... alleen is hij soms wat verkouden!

Zoo eindigt deze, misschien wel allerbelangrijkste „Brief"

[1]) Ik lees met Bentley *viden ut* voor *vide*.

van Horatius. Wat is de *feitelijke* inhoud er van? Niet veel meer dan dit: „mettertijd zal ik, althans dat hoop ik van harte, mij geheel en al wijden aan de wijsbegeerte; voorloopig kan ik daar niet toe komen, dus troost ik me zoo lang met eenige van haar practische voorschriften."

Dat is een vrij *negatieve* inhoud niet waar? In zooverre wij hier met een *brief* in den gewonen zin te doen hebben, staat er niets anders in dan: „met dichten schei ik uit; wat nu? Zal ik mij gaan verdiepen in de wijsbegeerte? Niets liever dan dat.... maar, ach arme, ik voel nu al dat daar niets van komen zal."

Een wijsgeer zal ik nooit worden. Staat dat niet duidelijk te lezen in dat grappig slot over den waren wijsgeer, den volmaakten wijze? Want al is dat „volmaakt-wijs" meer bepaaldelijk een technische term der *Stoische* wijsbegeerte, alle andere secten beloven evenzeer en gelooven evenzeer in gemoede dat zij ware, volmaakte wijsheid zullen schenken. En nu zullen wij wel aanstonds zien dat een dergelijk koddige draai als dat „alleen is hij soms wat verkouden" een eigenaardige liefhebberij van Horatius is, een der vele karakteristieke staaltjes zijner beminnelijkheid, hier, waar wij in 't begin hebben gelezen: „ik kan den tijd haast niet afwachten dat ik mij ten volle aan de wijsbegeerte mag overgeven," beteekent die bespotting van *het* ideaal *aller* oude philosophie heel wat meer dan een grap. Hier erkent en belijdt Horatius het zeer nadrukkelijk: ik *zal* nooit een wijsgeer worden en ben daar niet rouwig om.

En, al beleed en erkende Horatius dat niet, ieder, die ook maar zooveel van hem weet als in dit boek te lezen staat, gevoelt dat *dat* de volle waarheid is. Weet ge wat er uit Horatius' pen zou zijn gevloeid, als hij een jaar of wat philosophie had gestudeerd? Een geschrift in poëzie of proza als die allerbeste van Lucianus' dialogen de *Hermotimus*. Daar betoogt die, anders nooit ernstige, maar hier althans zeer verstandige, journalist dat, wil iemand zich geheel aan de wijsbegeerte wijden, hij vooraf dient te weten dat de dood

zich vele eeuwen zal laten wachten: „want elk philosophisch systeem vereischt toch zeker, om het grondig te leeren kennen, een heel menschenleven; hoevele menschenlevens zijn er dan wel noodig om ze alle behoorlijk met elkaar te vergelijken en met volle overtuiging een keus te doen? En zal al die moeite en inspanning eenigermate in overeenstemming zijn met het bereikte resultaat, dan mag men nog wel heel wat levensjaren overhouden om die keuze in toepassing te brengen." De guitige schrijver kan zich hier beroepen op de anecdote van dien Spartaanschen koning, die, toen hij een wijsgeer aan 't werk zag, vroeg: „wat voert die vent daar toch uit?" „Hij zoekt de deugd, Sire," antwoordde een hoveling. „En wanneer zal hij die dan toepassen?" met die woorden brak Z. M. het gesprek af.

Of neen .... ik weet nog een ander genre van literatuur, dat meer in Horatius' smaak zou zijn gevallen en met meer genoegen door hem zou zijn behandeld. De goede Fransche auteurs zijn ook nu nog waardige voortzetters der ouden, maar ik ken er geen in de geschiedenis dier heerlijke literatuur, die zoo door en door klassiek is als Fontenelle. Die gesprekken over de *pluralité des mondes*, wat een inkleeding, tintelend van vernuft: zóó is er, geloof ik, na Plato nooit meer over philosophie geschreven! En de *dialogues des morts:* die van Lucianus hebben er geen hand water bij! Maar bepaaldelijk twee zijn daaronder, die door Horatius hadden kunnen geschreven worden, zoo die met de nieuwe wijsbegeerte en hare afdwalingen had mogen kennis maken. Ik bedoel:

vooreerst het gesprek tusschen den derden pseudo-Demetrius en Cartesius: „hoe hebt gij 't durven wagen" vraagt de wijsgeer „om u als troonpretendent op te werpen onder dien valschen naam, nadat reeds vóór u twee anderen, die het zelfde hebben gedaan, waren ontmaskerd?" En de ander antwoordt: „met veel meer recht kan ik u vragen: vóór u hebben, niet twee maar eenige tientallen mannen, beweerd dat zij *de* waarheid hadden gevonden, en telkens weer is hun dwaling aan het licht gebracht; waagt gij nu *weer* met

een oplossing van het wereld- en levensraadsel voor den dag te komen?"

en ten tweede dat, zeker niet minder geestige, tusschen Paracelsus en Molière, waarin de comicus doet zien dat studie van den mensch heel wat schooner en vruchtbaarder is dan Paracelsus' getob met geheimzinnigheden, waarvan een mensch toch nooit iets maken kan.

Ik stel mij voor dat Horatius na de uitgave van zijn eerste boek „Brieven" een paar jaar heeft stil gezeten, misschien wel zich verbeeldende dat hij „aan philosophie deed." Toen is hij nog eens, op hoog bevel, tot de poëzie teruggekeerd; aan dat, ter wille van keizer Augustus geschreven, vierde boek Oden heeft hij toegevoegd drie zoogenaamde Brieven, beschouwingen over *de* poëzie in 't algemeen .... die er zeer slecht afkomt: „maak óf geen verzen óf maak goede verzen; maar om goede verzen te maken moet men hard werken en voortdurend vijlen en polijsten; *atqui* de heele poëzie is een ijdel bedrijf, al die inspanning niet waard, *ergo*, o mensch, wie gij ook zijt.... maak geen verzen", dat is toch wel de korte moraal van dien langen Brief aan Florus en dien nog langeren aan Augustus, die ik hier beide in vertaling heb weergegeven. Maar nóg slechter komt Horatius' eigen poëzie er af. Zijn geheele verzenmakerij beschrijft hij als een dusdanig samenknutselen van Latijnsche woordjes dat er Grieksche strofen voor den dag komen: „tot dat onwaardig beroep heeft de bittere armoe mijn hersenen gewet, maar nu ik genoeg heb om van te leven, als ik nu nog niet in bed blijven liggen beter vond dan verzen maken, dan was ik een waanzinnige voor wien geen kruid gewassen is." Zie daar zijn onherroepelijk besluit.

Is dan van onze geheele beschouwing van Horatius het geheele resultaat negatief? Geen denker, en geen dichter ook dus.... niets en nog eens niets? Neen, neen, neen: al zouden wij de zeven gruwelijke schandvlekken, door Peerlkamp uit Horatius' eersten odenbundel weggeveegd, er weer in

brengen; al zouden wij zelfs het walgelijk product over het nuchtere wijfjeskalf en den bronstigen stier op zijn plaats laten, al zou, vooral wel daardoor, de geheele lyriek van Horatius onzen tegenzin wekken, zooals ze dat bij Polak heeft gedaan, als er nog eens een Polak opstaat, die verklaart „Horatius kan ik niet uitstaan", ik zal protesteeren met al den ernst en al de kracht, die in mij is. „Neen, Polak", zal ik zeggen: „gij, zoo'n goed vriend uwer vrienden, moogt zóó niet spreken. Gij wel in de eerste plaats moet Horatius in den kring uwer allerbeste vrienden opnemen, want, al was hij niets anders geweest dan de dichter der vriendschap, dan verdiende hij *nog* uw volle, uw warme *sympathie*. En dien eerenaam, dien ik hem daar geef, verdient Horatius ten eeuwigen dage, al was 't alleen maar met dat „vrienden staan laag genoteerd als goede menschen in geldverlegenheid verkeeren":

vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deêst.

Zoo ooit het hart iemand welsprekend heeft gemaakt, dan is dat hier geschied.

De dichter der ware, der hartelijke en (wat daar bij behoort) der *practische* vriendschap, *dat* is Horatius geweest en dat zal hij blijven. 't Is onmogelijk zich langen tijd met zijn gedichten — of wil men geschriften? — bezig te houden zonder *sympathie* voor hem te gevoelen als voor een tijdgenoot, wiens nobel, wiens beminnelijk karakter men heeft leeren waardeeren. En vrienden, zelfs onredelijke, vrienden, vrienden voor geen rede vatbaar, zoodra zijn goede naam ook maar *scheen* te worden aangetast, heeft Horatius ook nog in onzen tijd gehad. Ja, zijn allerbeste vriend onder de groote mannen van alle tijden was van deze de jongste .... Pascoli.

Giovanni Pascoli, eeuwige luister van uw vaderland, niet geringe glorie ook van het onze, want *wij* hebben u ontdekt! „Quest' Academia di Amsterdam ha fatto la mia fortuna", dat is een van de weinige woorden, door den kinderlijken droomer, dien ik maar een half uurtje heb mogen ontmoeten, mij

toegevoegd. Eere zij der nagedachtenis van Hoeufft, eere den rechters van vóór verscheidene jaren, die zijn eerste Latijnsche gedicht bekroonden. Zij hebben gemaakt dat Pascoli's landgenooten hun aandacht vestigden ook op zijn Italiaansche gedichten, want „la medaglia di Amsterdam" is in de kringen der geletterde, misschien ook wel der ongeletterde, Italianen een evenement van beteekenis: de vraag, wie na Pascoli de eerst bekroonde zou wezen, heeft dit jaar veel Italiaansche gemoederen in spanning gehouden. Van dien tijd af aan heeft de, anders zoo teruggetrokken, in zich zelven gekeerde dichter moed en opgewektheid gehad om met zijn zangen voor den dag te komen en het Amsterdamsche driemanschap heeft gezorgd dat die moed en opgewektheid er in bleef. En .... laat ik er dat dadelijk aan toevoegen: ook gemakkelijk *kunnen* zorgen. Zonder een schijntje van vooringenomenheid of partijdigheid hebben ze, op ééne uitzondering na, steeds aan Pascolis gedicht den palm kunnen toekennen .... waarom, dat zeg ik zoo aanstonds. Latijnsche gedichten en Italiaansche gedichten van Pascoli hielden voortaan gelijken tred, ze steunden elkander en vulden elkander aan: de laatste zouden, zonder de eerste, het licht niet hebben gezien. Neen, zonder Hoeufft geen Pascoli! Nogmaals gezegend zij Hoeuffts nagedachtenis, een heiligdom der Muzen zij, vooral voor de Italianen, tot in lengte van jaren de Bestuurskamer in het Trippenhuis, waar aan *Centurio* en *Pomponia Graecina* maar bovenal aan *Thallusa*, den zwanezang des gelauwerden, het eeremetaal is toegekend geworden!

„Maar waarom dichtte die zoo hoogmoderne dichter in 't Latijn, een oude, een *doode* taal?" zoo zeurt men en zal men zeuren blijven, want ook, wat ik ga antwoorden, zal aan dat gezeur wel geen einde maken. Ik wil allereerst die vraag nog wat aandikken door op te merken dat Pascoli bij voorkeur juist zijn allermodernste gedachten, of liever *visies*, in 't Latijn heeft behandeld. Pascoli zelf heeft die vraag beantwoord in dat liefelijk en zangerig opstel over Vitrioli [1]),

[1]) *Un poeta di lingua morta* in *Pensieri e Discorsi* p. 195 vlg.

wiens Amsterdamsche zegepraal voor hem de *uitwendige* aanleiding is geweest om jaar op jaar een Latijnsch kunstwerk naar Holland te zenden, de aanleiding dus ook om *Myricae* en die andere Italiaansche bloembundels in het licht te geven. Maar dat *uitdrukkelijk* gegeven antwoord is.... onjuist: dichters *zijn* nu eenmaal geen apothekers, zij *kunnen* niet werken met formules en recepten. Die onjuistheid is voortreffelijk aangetoond door *Gandiglio* in het reeds vroeger genoemde artikel in *Atena e Roma* en Gandiglio zelf heeft het vreemd schijnend geval goed verklaard en beschreven. Maar sprekender en duidelijker is de verklaring, die de *levende* Pascoli zelf ons geeft, en voor wie Pascoli kennen leeft hij en blijft hij leven in zijn gedichten, evenzeer in zijn Latijnsche als in zijn Italiaansche: met geen mogelijkheid kan men zeggen in welke het meest.

Pascoli *heeft* de Latijnsche poëzie *lief*, en daarom is 't hem een ondragelijke gedachte dat Virgilius en Horatius *dood* zouden zijn. Wat hij ergens zoo schoon zegt: „leven dat is strijden tegen den dood", dat brengt hij op 't gebied der poëzie in toepassing; hij roept Virgilius en Horatius op tot een nieuw leven, ja tot een leven in een omgeving, waarvan zij zelfs niet hebben gedroomd.

„Hè, hoe onwetenschappelijk" merkt een „geleerde" op; ik bedoel bepaaldelijk een van die geleerden, die zich zelven uitgeven voor de vertegenwoordigers van *de* wetenschap. Want in bizondere eere is tegenwoordig een soort van wetenschap, dat mij altijd denken doet aan het gedoe van.... kleine poesjes. Die kunnen niet uitstaan dat iets leeft, maar elk voorwerp, dat ziel en adem schijnt te hebben, daar vliegen ze op toe en plukken er net zoo lang aan tot het roerloos en van allen glans ontdaan daar nederligt. Zoo doen sommige geleerden ook: ze peuteren en pluizen, bij voorkeur aan dichters, om toch vooral maar doode materie te krijgen in plaats van levenden geest. En dan roepen ze om het hardst dat *zij* nu juist *de* wetenschap vertegenwoordigen. Volgens die menschen mag je niet liefhebben, je mag niet bewonderen, je

mag niet trachten na te volgen, je mag alleen, wat met een heerlijk Duitsch woord heet, „verzettlen". 'k Heb eens een geleerde hooren prijzen omdat hij zoo ontzettend veel „fiches" had: heele boekenkasten vol sigarenkistjes, gerangschikt volgens 't alphabet, en die kistjes weer vol gelijk geknipte papiertjes, en op die papiertjes excerpten; ik vroeg of hij nu ook van al die papiertjes iets moois maakte; „dat niet zoozeer" was het antwoord. Toen dacht ik toch: hoe jammer van die kistjes!

Dichters ontleden in hun kleinste stijlingredienten en van deze de herkomst nasporen *dat* heet veelal eerst wetenschap, en wel „onbevangen, onbevooroordeelde wetenschap." „Jê meneer 't is nèr choet" zei dat Arnhemsche jongetje, dat in een Duitsch café bediende en 't leelijke gezicht zag van den Hollandschen gast, wien hij zooeven een zoogenaamd Hollandsch borreltje had gebracht.

Met zichtbare, en begrijpelijke, kwaadwilligheid neemt *men* steeds Pascoli's Latijnsche én zijn Italiaansche poëzie afzonderlijk. Men verheerlijkt zijn *Myricae* en zwijgt over *Catullocalvus*, of, nog kwaadaardiger, men bewondert de *kunstvaardigheid*, waarmee deze *geleerde* Latijnsche verzen smeedt, maar hoedt zich wel er iets van te laten merken dat die kunstvaardige en geleerde smid is .... *de* meest populaire dichter van zijn vaderland, wiens dood heel Italië in rouw dompelde, wiens naam in April 1912 nog veel luider galmde door de straten van Rome dan Tripoli en Dardanellen, aan wiens nagedachtenis de Onorevoli in Palazzo Madama een extra zitting wijdden. A propos: is in *onze* landsvergaderzalen een enkel woord gesproken naar aanleiding van den dood van Jozef Israels? „Kunst is geen regeeringszaak" klinkt het suf en saai uit de graven.

Maar grooter kwaad dan al die kwaadwilligen deed aan Pascoli's nagedachtenis een schrijver, die 't goed met hem meende en die daarbij liefde had voor Latijnsche poëzie, maar die bevangen was in een blind vooroordeel .... dat hem ook al weer niet kwalijk te nemen is. En daar *zijn* artikel wel

in ons land het meest gelezen zal zijn van wat er over den grooten dichter kort na zijn dood geschreven is, moet ik daarbij nog eens opzettelijk en wat langer stilstaan. Ik bedoel het vlot geschreven en in bizonderheden zeer verdienstelijke artikel van Paul Hazard in de Revue des Deux Mondes.

Hazard stelt Pascoli voor als een ongeloovige, een godloochenaar. Voor een Franschman bestaan alleen Roomschen en .... „socialisten": iemand is óf goed-katholiek óf een vijand van alle religie. Zeker mogen wij, Hollandsche Protestanten, met een dusdanige eenzijdigheid geen vrede hebben. Maar ik kan veel meer zeggen: als Pascoli zijn „geloof" had geformuleerd, ja, geen Bisschop zou er het „imprimatur" aan hebben gegeven, geen orthodoxe kerkeraad zou hem op grond daarvan als lidmaat hebben aangenomen, zelfs de Professor van ons Remonstrantsch Seminarie zou er van zeggen: „wat een rare dogmatiek". Maar van den laatste weet ik zeker en van al die anderen vertrouw ik met volkomen gerustheid dat zij hem den naam niet zouden onthouden van geloovig, vroom denker .... van Christen. En dat hij dat is geweest kan ik bewijzen en *moet* ik in dit verband aantoonen.

Een buitengewone, schoon in haar soort reeds niet meer *ongewone*, ontroering had in 't voorjaar van 1902 de iudices Hoeufftiani aangegrepen. Geen wonder: ze hadden *Centurio* gelezen. Misschien is onder alle gedichten van Pascoli, Latijnsche zoo wel als Italiaansche, geen, waaruit men hem zóó goed leert kennen in zijn eigenaardige grootheid.

Door Romes straten wandelt een oude hoofdman over honderd, blijkbaar een met krijgsroem beladene; kinderen loopen om hem heen en vragen om vertellingen: ze verwachten verhalen van verslagen vijanden, bestormde vestingen, veroverde gewesten. De krijgsman staat stil en *gaat* vertellen, maar van dien profeet in 't verre Oosten, die aan 't meer van Gennesareth de arme visschers het heil verkondigde, die de kinderen tot zich riep. Hij heeft hem ook in zegepraal Jeruzalem zien binnen trekken .... en steeds was er één woord op zijn lippen. „Welk woord?" vragen de kinderen: „vraagt mij dat niet"

luidt het antwoord: „*dat* woord moet een oude geweldenaar als ik ben niet op de lippen nemen". En hij vertelt verder: hoe hij op wacht is geplaatst bij den heuvel van Golgotha.... maar nu spreekt hij niet meer tot zijn jeugdig gehoor, hij mijmert in zich zelven: „ook daar spraken zijn stervende lippen nog tot mij dat ééne woord, tot mij den held van het zwaard,.... **vrede**: ja waarlijk" (de lezer van het Evangelie kent het vervolg). „Men zegt dat hij verrezen is en dat om zijn kruis nog steeds die klank ruischt." De kinderen hebben niets begrepen noch van wat de grijze krijgsman gesproken, noch van wat hij gemompeld heeft; ze gaan zwijgend heen, alleen het zoontje van den bankier vraagt nog: „zeg, hoofdman, is er een hoekje van de wereld, dat *wij* niet overwonnen hebben?"

Zoo eindigt het gedicht, als zoovele van Pascoli, met een vraag, maar met een, waarop het antwoord reeds gegeven is in het voorafgaande. Hier luidt dat antwoord, tevens de korte inhoud van het geheele gedicht: „niet Rome's wapenen hebben de wereld overwonnen, maar het kruis van Golgotha."

Is dat een nihilist in 't godsdienstige, die zóó denkt en, vooral, die zulk een gedachte zóó uitwerkt?

Dat gebeurde, zooals ik zeide, in 1902. Ik was toen nog geen lid der jury. In 1909 was ik dat reeds eenige jaren en ik geloof geen onbescheidenheid te begaan wanneer ik nu in bizonderheden ga verhalen, wat in hoofdzaak te lezen staat in de Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie.

Men zou zoo denken dat dat een eindelooze beraadslaging worden moet over 30 à 40 soms vrij lange gedichten. Het tegendeel is waar. Eer wij vergaderen hebben wij natuurlijk, elk voor zich, al het ingezondene aandachtig bestudeerd, maar *zijn* we eenmaal samengekomen, dan is de geheele zaak in een uurtje afgeloopen. Nu ja, of een gedicht op de vijfde of op de zesde plaats zal worden gezet, of er acht of tien gedichten in den bundel zullen worden opgenomen, daarover wordt wel eens een poosje beraadslaagd, maar aan welk gedicht het eeremetaal zal worden toegekend, daarover zijn wij

het aanstonds eens. En zoo is het, hoor ik, ook vóór mijn tijd steeds geweest. Doch in 1909 waren wij het oneens, niet met elkaar maar met ons zelven. Er waren twee gedichten, waaromtrent geen twijfel bestond of ze overtroffen verre al de andere, maar welk van de twee *het* allerschoonste was dat konden we maar niet uitmaken, noch ieder voor zich, noch met ons drieën gezamenlijk. Zal 't *Rufrius Crispinus* zijn of *Ultima linea?* zoo vroegen wij ons zelven en elkaar. Welke kleinigheid den doorslag gaf weet ik niet meer maar twee tegen één werd het *Rufrius Crispinus*. In de Maartvergadering (voor mij *de* vergadering der K. A.) werd het gezegeld briefje geopend. Het hield den naam in, dien wij verwachtten: „Giovanni Pascoli di Bologna." De dichters, die met eere vermeld zouden worden, die van *Ultima linea* boven aan, werden opgeroepen om vergunning te geven ook *hun* naambriefje te openen: die vergunning kwam, het eerstgeopende gaf ons weer den naam Pascoli te lezen. Ik denk wel niet dat ooit een jury zulk een sprekend getuigenis van bevoegdheid heeft ontvangen.

„'t Zal wel waar zijn" merkt alweer een kwaadwillige op. „Gijlieden *kent* het genre van Pascoli, en hebt gij *zijn* gedicht uit den hoop weten te halen, dan bekroont gij er maar op los. De naam Pascoli dekt uw uitspraak."

Net misgeraden, of liever scheef voorgesteld: *dat* het gedicht van Pascoli *moest* zijn bleek steeds niet uit genre of uit den, bij hem zoo oneindig afwisselenden, inhoud, maar uit iets zóó voortreffelijks, dat alleen een dichter van den allereersten rang het had kunnen zeggen; dat die dichter wel Pascoli moest zijn, tot die overtuiging kwamen we eerst langzamerhand, als we al lang hadden vastgesteld dat *dat* gedicht den palm zou wegdragen. Dat zóó de werkelijke gang van zaken was en steeds is geweest, daarvan overtuigde ons in gemoede en volledig onze ervaring met 's dichters zwanezang. „Wat een meesterwerk" dachten wij „maar dit is nu toch eens zeker *niet* van Pascoli; zoo iets hebben wij *nooit* gelezen, noch van iemand anders noch van *hem*. Maar van wien kan

dan *die* versregel zijn van die slavin, die 't kindje harer ongevoelige meesters wiegt en dat doet met een liefde en toewijding, waardoor ze vergeet dat dat niet *haar* kindje is, haar wreedaardig ontnomen?

Flet Thallusa canens aeque memor, immemor aeque.

Zeg, wie *kan* zoo'n versregel dichten behalve Pascoli? Maar 't heele gedicht, zoo vlot, zoo áf *is* niet van Pascoli! Jawel, het naambriefje luidde weer (we wisten niet dat het voor het laatst was!) Giovanni Pascoli.

Maar ik keer terug tot *ultima linea*, dat dan ten slotte *niet* bekroond werd, en daarmee, terwijl ik Pascoli vasthoud, tevens tot Horatius. De inhoud van dit kunstwerk, neen van deze openbaring, is als volgt:

Horatius voelt zijn einde naderen, hij wil Rome nog eens weerzien, maar, o, wat stemt dat gezicht hem droevig, wat ziet alles er vreemd uit, hoe weinig menschen herkent hij! Doch er is iets, dat hem in niet geringe mate troost en bemoedigt: die prachtige marmeren tempels, waar eens schamele kapelletjes stonden. „Zou de eerbied voor het heilige en goddelijke herleven, zou de eeuw aanbreken, waarvan de dichters zingen, de gouden eeuw van vroomheid en geluk?" Zoo mijmerend wandelt hij voort en komt aan den Tiber; daar aanschouwen zijn oogen iets, dat wel in staat is hem zijn somberheid van daareven, toen nog alles hem dood en vergankelijkheid predikte, geheel te benemen. Daar staat een reusachtig monument, op welks voet een uitvoerige inscriptie is gegrift. Horatius leest: het is het officieele protocol der eeuwfeestviering van vóór negen jaren in al hare bizonderheden en tegen 't eind met zeer duidelijke letters die mededeeling, die ook wij niet zonder ontroering gewaar worden wanneer wij in het Thermen-museum het daar bewaarde fragment der inscriptie gadeslaan:

Carmen composuit Q. Horatius Flaccus.

Die, daar in marmer gebeitelde, woorden geven hem voor zijn vroegere droefheid een zekere voorstelling, zij 't ook nog maar een artistieke, van leven en onsterfelijkheid in de plaats. Hij wandelt verder: „ziedaar nu eindelijk eens een bekende, of vergis ik mij? Neen hij is het wel degelijk, mijn oude kameraad Aristius Fuscus."

Wie Horatius slechts een weinig kent, kent ook hem: 't is de ondeugende grappenmaker uit de „Satire" over den lastigen en laaghartigen wauwelaar, de „snoodaard", die onzen dichter niet *wilde* verlossen uit zijn onaangename positie, die nota bene uit eerbied voor den Sabbat der Joden zich had onttrokken aan 's dichters verzoek om eens even met hem apart te gaan en over „zaken" te spreken. Aan hem heeft Horatius een zijner allerberoemdste Oden *integer vitae scelerisque purus* opgedragen, hem noemt hij samen met Plotius en Varius en Virgilius onder de allerfijnste kenners der poëzie en stelt hem als zoodanig tegenover het verachtelijk recensentengebroed, dat hij naar de meisjes-hoogere-burgerschool verwijst.

De beide vrienden verdiepen zich vol welbehagen in oude herinneringen; „weet ge 't nog" vraagt Horatius, „van dien ploert, die 't mij toen zoo lastig maakte en van wien gij, booswicht, mij niet woudt verlossen?"

„O" antwoordt Fuscus, „die vent heeft het ver gebracht, 't is tegenwoordig een der aanzienlijkste, invloedrijkste mannen van de stad."

„Wat?" roept Horatius uit „ik begon me juist te verbeelden, dat er een *goede* tijd voor Rome begon aan te breken."

En Fuscus antwoordt:

„Nooit is Rome grooter geweest en nooit slechter."

„En dan die voorspellingen van Virgilius en ook van mij?" stamelt de teleurgestelde dichter. Fuscus wou lachen, maar hij ziet de rimpels op Horatius' gelaat: daar zetelt reeds de dood. Hij wordt ernstig en spreekt:

„Ik zal u iets verhalen; zeg niet: „dat moge Jood Apella gelooven." Al is het niet geloofelijk toch zal ik het zeggen. Gij weet, ik heb vrienden onder de Joden: zij beweren dat

de tijd aanstaande is, waarop de vorst des vredes, de koning der wereld zal worden geboren uit een heilige maagd. In de woestijn wordt de stem gehoord, die beveelt den weg te bereiden en de offerschalen gereed te houden. Er zal honig vloeien, de wolf zal met het lam verkeeren, de zonde zal sterven, weldra sterft de dood zelf."

„Weldra .... maar toch na mij!"

„Hoe dat?"

„De nacht komt al over mij, Fuscus, 't *is* nacht. Wat gij daar zegt zult *gij* misschien zien .... ik, oude man, meende al het gezien te hebben. Leef gelukkig zoolang gij leeft!"

Dat is de meest aandoenlijke hulde, die ooit aan Horatius is gebracht, die hem *kon* gebracht worden. En daarbij de treffendste, de — ik kom weer terug op dat woord in het eerste hoofdstuk — de meest **echte**.

Dat is de hoogste vriendschap, die zich *op die wijze en in dien geest* bezorgd maakt of de vriend wel *gelukkig* is geweest.

En wederom vragen wij, maar nu op anderen toon en in andere stemming: **is** Horatius gelukkig geweest?"

Neen, dat *kan* men niet zijn met den dood als vernietiging vóór oogen.

Wat beteekent die mededeeling, die wij zooeven lazen in den eersten (laatst geschreven) „Brief" van 't Eerste Boek: „Ik verzamel in mijn schuur den voorraad, dien ik weldra zal noodig hebben"? Dat

condo et compono, quae mox depromere possim

welken zin heeft dat, welke gedachte *schuilt* er in .... neen, is er maar al te duidelijk mee uitgesproken?

Helaas, geen andere dan deze: ik bereid mij voor tot den dood, die den *wijsgeer* past; 't zal zoo lang niet meer duren of het einde is voor mij daar. Komt dat zonder smart, ik wil het gelaten en kalm afwachten; brengt het al te groote smarten mee, dan wil ik in toepassing kunnen brengen de hoogste aller wijsheden: „de haven is in de buurt, stuur uw zwaar geteisterd scheepje daarheen."

Vernietiging, zoo 't zijn moet zelfvernietiging, het eind van al ons doen en streven!

Neen, Horatius is niet gelukkig geweest.

Door al zijn werk van jaren haalt hij, als hij zijn eind voelt naderen, een streep, al zijn streven, al zijn trachten vernietigt hij zooals hij, moet het zijn, zich zelven vernietigen zal.

Om dat droevig besluit in al zijn somberheid voelbaar en tastbaar te kunnen maken moet ik eens weer een poosje philologiseeren of liever terugkomen op een stukje philologie in hoofdstuk 3, waarmede ik geloof een eigenaardige moeielijkheid te kunnen oplossen op een wijze, die over den heelen Horatius een nieuw licht doet opgaan. [1]) Bij dat licht verdwijnt — ik zal het maar eerlijk zeggen — de grondgedachte van mijn boek *de Horatio poeta*. Daar redeneerde ik aldus: wie ooit, zelfs in scherts, heeft kunnen zeggen: „'k heb in der tijd wat verzen geknutseld om mijn brood te verdienen, maar nu ik genoeg heb om van te leven, als ik nu op mijn bed blijven liggen niet beter vond dan verzen maken, dan was er geen kruid voor mij gewassen", die is nooit een ware dichter geweest; van dien mag 't ons niet verbazen als er in zijn bundel verzen, strofen, ja heele oden voorkomen die leelijk, smakeloos zijn. Peerlkamp had dus groot gelijk met die leelijkheid en smakeloosheid (en voeg hier vooral bij gedachtenloosheid) aan te toonen maar hij dwaalde met te zeggen: „dat leelijke, smakelooze, gedachtenlooze kan niet van Horatius zijn."

Maar nu, vooral wegens die oplossing, die ik nu nog eens weer ga mededeelen, redeneer ik aldus: toen Horatius zich met poëzie bezig hield, had hij zich werkelijk van ganscher harte aan haar toegewijd; met ijver, ja met hartstocht en bovenal met een ongeëvenaarde *nauwgezetheid* heeft hij zijn bundeltjes samengesteld, afgewerkt, herzien, gevijld; al, wat hij had voltooid, aan 't oordeel der fijnste kenners onderworpen

---

[1]) Zie bladz. 68—71.

en, vrij van alle verwaandheid en eigenliefde als hij was, hun kritiek aanvaard: hij *kan* niet iets gemaakt, laat staan dan uitgegeven hebben als de „klapphorn" *vile potabis* of de strofe over de „afweegsche lellebel". Zoolang hij dichtte en uitgaf had hij schik in zijn werk, maar er is een tijd gekomen dat hij behoefte gevoelde aan iets anders, hij wist zelf niet goed aan wat; zijn geheele leven leek hem toen ijdelheid toe en wat hem eens zoo had behaagd, wat hem zoo had bekoord, hij kan er niet aan denken dan met de grootste minachting.

Met die moeielijkheid, wier oplossing mij zooveel nieuw licht heeft gegeven, staat het namelijk aldus.

Horatius' laatste bundel, het tweede boek zijner Brieven, bestaat uit:

1. een brief aan keizer Augustus, waarin een en ander over poëzie voorkomt;
2. een aan Florus met nog heel wat meer van dien aard;
3. een aan de Pisonen, tal van vragen behandelend door deze aan Horatius over de literatuur gedaan. Men noemt dien brief gewoonlijk *Ars Poetica* en ik zal ook dien naam gebruiken, maar, denk daar wel aan, alleen *kortheidshalve*, want het is *evenzeer* (of wil men liever *evenmin*) een brief als de beide andere.

Nu dan, die drie brieven staan in 't tweede boek, en ze staan er volgens de overlevering in die volgorde. Maar zie nu eens! Hoe begint de brief aan Augustus ook weer? Wij weten het al:

„Sire, de lasten, die gij en gij alleen draagt zijn zoo vele en zoo zwaar (gij verdedigt Italië met uw zwaard, en verbetert de zeden door uw wetten) dat ik mij bezondigen zou aan 't algemeen belang, zoo ik door een *lang* betoog uw tijd in beslag nam."

En dan volgt.... verreweg de *allerlangste* brief, dien Horatius ooit geschreven heeft: 270 regels; die er dan nog het naast aan toe komt (I, 18) telt slechts 112.

Nu *wil* ik eens niet weten wat de geleerden wel in

het midden brengen om dien onzin goed te praten. Ook doet het hier niets ter zake dat S. II, 3 nog langer is (niet veel trouwens: ze telt 326 verzen), want de „Satiren" rekenen hier niet mee (dat spreekt eigenlijk van zelf, maar ik heb bovendien in hoofdstuk 3 nauwkeurig aangetoond waarom) en deze Satire is reeds lang vergeten en vergeven: ze is minstens 20 jaren oud.

Neen, zal niet Horatius zich zelven op de domste, den keizer op de plompste manier voor den mal houden, dan *moet* de „Ars Poetica" vóór den brief aan Augustus geschreven zijn, dan is de Ars poetica niet minder een brief dan de brief aan Florus en die aan Augustus.

De ware, de echte, de door Horatius gewilde volgorde zou dus *kunnen* zijn:

a. de „Ars Poetica";
b. de brief aan Augustus;
c. de brief aan Florus.

Daar zou iets, niet onbelangrijks *voor* zijn, nl. dat Horatius dan al zijn geschrijf en gedicht zou eindigen met de woorden:

„Zijt gij niet hebzuchtig? Bravo, maar de andere gebreken, zijn die ook van u geweken? Is uw hart vrij van ijdele eerzucht, van vrees voor den dood en gramschap, lacht gij om droomgezichten, toovenaars-verschrikkingen, mirakeltjes, heksen en Thessalische monsters? Dankt gij voor ieder jaar, dat u wordt geschonken? Zijt gij vergevensgezind voor uw vrienden? Wordt gij met het klimmen der jaren steeds zachtzinniger? Voelt gij het met blijdschap, dat gij van een enkele bitterheid zijt genezen?

Zoo gij niet goed weet te leven, maak dan plaats voor wie die kunst wel verstaan. Gij hebt genoeg gedarteld, gegeten, gedronken, nu is het voor u tijd om heen te gaan, anders zal een geslacht, dat de dartelheid beter past, u, als gij wat al te vroolijk zijt, in de maling nemen".

En dat zou zeker een waardig en vooral een *pakkend* slot zijn.

Maar er is ook iets, zeker niet minder belangrijks, *tegen*. Wij hebben bij Suetonius, wiens bericht er dan al zeer geloof-

waardig uitziet, gezien dat de brief aan den keizer Horatius door den keizer is *afgedwongen* („expressit"). Hoe heeft hij dan lust kunnen hebben daaraan nog weer den brief aan Florus, die van gelijken inhoud is, toe te voegen?

Er blijven dus twee mogelijkheden over:

a. Ars Poetica
b. brief aan Florus
c. brief aan Augustus

en

a. brief aan Florus
b. Ars Poetica
c. brief aan Augustus.

Dus in beide gevallen de brief aan Augustus het allerlaatst. En zoo behoort het, dat is Horatius' werkelijke bedoeling geweest.

Maar de volgorde:

a. Ars Poetica
b. brief aan Florus
c. brief aan Augustus

lijdt aan een niet geringe onwaarschijnlijkheid. Horatius zou dan eerst dien zeer langen brief aan de Pisonen hebben geschreven, waarin hij zoo heel veel over de theorie der dichtkunst had te pas gebracht, waarin hij — zooals ons de scholiast mededeelt — het beste uit het leerboek van den Aristotelicus Neoptolemus had verwerkt. En dan daaraan nog hebben toegevoegd dien korten aan Florus, maar die overigens geheel gelijk van aard is. Want, laten we, wat ons over dien Neoptolemus wordt medegedeeld niet overdrijven: de „Ars Poetica" *is* desondanks *geen* leerboek over poëzie; wat heeft bv. dat heele slot (463—475) over de heerschende dichtmanie der Romeinen met een theorie der dichtkunst te maken? En de brief aan Florus is geen brief in den gewonen zin des woords: daarvoor komt er te veel in voor over de eischen, die men den dichter stellen kan.

Daarentegen de nu nog alleen overblijvende volgorde onzer drie brieven: eerst die aan Florus, dan de Ars Poetica en

eindelijk en ten laatste de „afgedwongen" brief aan den keizer, die heeft letterlijk alles *voor* zich, die is zoo natuurlijk, zoo ongedwongen mogelijk: Horatius heeft aan Florus een, niet langen, brief geschreven, waarin heel wat voorkwam, dat op de poëzie betrekking had. Ongemerkt heeft deze hem op het denkbeeld gebracht eens wat uitvoeriger zijn gedachten en zijn aangeleerde wijsheid over de poëzie ten beste te geven. Zijn aangeleerde wijsheid: wij kunnen het ons zoo goed voorstellen dat Horatius, toen hij dan *beproefde* zich meer gezet met de wijsbegeerte bezig te houden, begonnen is met de meest *encyclopaedische* wijsbegeerte, die der Peripatetici, maar dat hij 't niet verder heeft gebracht dan de leer van Aristoteles en zijn volgelingen over dat onderwerp dat hem, Horatius, dan nog het best bekend was: de poëzie, en dat hij, om althans te toonen *iets* in zijn nieuwe studievak te hebben uitgevoerd, zoo goed en kwaad het ging in dien *brief* aan de Pisonen brokstukken uit Neoptolemus' leerboek heeft te pas gebracht.

Bij 't verschijnen van den brief aan Florus mocht de keizer reeds wat zuinig kijken: „alweer een brief van Horatius, in menig opzicht mijn hofdichter: heb ik hem niet het dichten der eeuwfeest-cantate opgedragen; dankt zijn heele vierde odenboek zijn ontstaan niet aan mijn verzoek om de krijgsdaden mijner zonen te verheerlijken? En *weer* niet aan mij? 't Is waarlijk alsof hij zich schaamt zich openlijk als mijn vriend te doen kennen!"

Maar *heel veel* heeft Augustus er niet van kunnen *zeggen:* hij heeft zich toch niet jaloersch kunnen toonen op een Florus, den beschermeling niet eens van hem zelven maar van den kroonprins.

Nu verschijnt de „Ars Poetica" .... en nu behoefde Augustus maar een enkel woord te spreken, ja een zuur gezicht te zetten om Horatius te doen gevoelen dat hij tegenover den keizer onbillijk was geweest, en dat nog wel terwijl hij een lievelingswensch van dezen zoo gepast had kunnen bevredigen. *De* Latijnsche poëzie, haar handhaving en verbetering, waar-

lijk dat was een onderwerp van groot staatsbelang; een brief daarover had eigenlijk aan den keizer moeten gericht zijn, niet aan den Heer Piso en zijn beide zonen.

Dat verzuim moet hij goed maken; nu *moet* de brief aan den keizer er komen! En hij komt. *Afgedwongen* is hij, door een enkel woord des keizers, maar vooral door 's dichters berouw over zijn tekortkoming tegenover den machtigen vorst, *zijn* vriendelijken en welwillenden beschermer. En hij begint:

„Sire, de lasten die gij, en gij alleen draagt zijn zoovele en zoo zwaar, dat ik mij bezondigen zou aan het algemeen belang, zoo ik door een *lang* betoog uw tijd in beslag nam." Is dat niet althans een poging en wel een zeer smaakvolle en geestige poging om goed te *praten* wat niet meer goed te *maken* is: dat die erg lange brief geschreven is aan de Pisonen en niet aan den keizer, die zooveel meer recht had de patroon te worden van een brief over een zoo „aangelegen" onderwerp, een zoo groot staatsbelang?

Dan behandelt hij, uitvoeriger dan ooit vóór en na hem, de klacht der dichters van alle tijden over het vooroordeel der menschen om het nieuwe te minachten en alleen eerbied te hebben voor het oude, ook in de literatuur.

Daarop spreekt hij over de heerschende dichtmanie, maar vindt juist daarin aanleiding om over het wezen der poëzie en vooral over haar nut voor de goede zeden (een onderwerp den keizer zoo bizonder dierbaar!) eenige allersympathiekste beschouwingen ten beste te geven. Bij die gelegenheid vermeldt hij met nooit geevenaarde urbaniteit de eer, hem door 's keizers bevel ten deel gevallen, van de Cantate voor het groote eeuwfeest te mogen dichten.

Volgt een kort overzicht van de geschiedenis der literatuur, der tooneelliteratuur bovenal, in Griekenland en van haar opneming in het leven der Romeinen. Dat geeft hem weer aanleiding om te klagen over den tegenwoordigen wansmaak van het publiek, die de tragedie met den ondergang bedreigt. Een gepaste klacht en aan 't juiste adres gericht; zoo iemand, dan zal de keizer in dien misstand verbetering kunnen brengen.

Waarlijk, de keizer kan niet klagen dat hij door den dichter en briefschrijver over poëzie niet *au serieux* genomen wordt! Vooral niet in 't geen nu volgt. Van de tooneeldichters gaat namelijk Horatius over op de dichters, die *gelezen* worden en vindt daarbij een, wel zeer gepaste, aanleiding om over de verhouding van dichters en machthebbers te spreken, om zoo *tegen het einde* even te zinspelen op 's keizers verzoek om zijn daden en regeering in een groot (misschien wel een episch) gedicht verheerlijkt te zien ....

Reeds nu kunnen wij constateeren dat ook wat de *lengte* van zijn „brief" betreft Horatius heeft gedaan, wat hij in de gegeven omstandigheden *kon* doen: zoo lang van stof als in de „Ars Poetica" is hij niet: hij heeft immers in den aanhef verklaard dat hij *kort* zal zijn." Maar de „Ars Poetica" uitgenomen, is dit dan toch verreweg de langste „brief", dien hij ooit aan iemand geschreven heeft.

Tegen het einde zeide ik opzettelijk, want het *eigenlijke* einde geeft ons nog wat: een kort maar uitdrukkelijk, uitdrukkelijk weigerend, antwoord op dat zoo even aangeduid verzoek, en die weigering ingekleed in den vorm eener mededeeling, der mededeeling waarom het hem bij het schrijven van dezen heelen brief toch maar te doen is geweest, der mededeeling dat nu *de* brief aan den keizer er is, waarmee de dichter zijn zoo diep gevoelde schuld aflost, hij nu ook nooit, nooit, nooit meer een gedicht zal maken van welken aard ook. Horatius zegt namelijk (wij hebben het reeds gehoord):

„uw grootheid duldt geen klein gedicht, en mijn bescheidenheid waagt het niet iets te beginnen, wat mijn krachten niet kunnen dragen. Bovendien: een domme ijver is hinderlijk voor het voorwerp zijner genegenheid, vooral als hij zich aanbeveelt met versmaten en dichtkunst. Want men neemt vlugger in zich op en onthoudt met meer genoegen, wat men mal vindt dan wat men goedkeurt en hoogacht. *Ik* bedank voor een toewijding, die het mij lastig maakt, en evenmin verlang ik openlijk te worden vertoond in een beeldtenis, die mijn gelaat verdraaid weergeeft, als verheerlijkt te worden in

slecht gemaakte verzen: ik verkies niet mij te moeten schamen over een plompe hulde mij gebracht, en evenmin samen met mijn lofzanger in 't zelfde gesloten kistje languit weggedragen te worden naar de straat, waar wierook te koop is en parfumerie en peper en al wat verder wordt ingepakt in prulschrijverij."

Zeer hoffelijk verplaatst zich de dichter op het standpunt van den keizer; hij bedoelt: „als *ik* u bezing, dan gaan we samen naar den kruidenier"; in plaats daarvan zegt hij: „als een slechte dichter mij bezingt, ga ik met hem naar den kruidenier." Maar hij *denkt* zich Augustus als den bezongene, zich zelven als den zanger, en spreekt het rondborstig uit dat een gedicht van hem in hoogen stijl en van grooten omvang *zeker* zou mislukken Van zijn gedichten, die hij tot nu toe heeft gemaakt, hoopt hij iets beters, maar sluit geenszins de mogelijkheid uit dat die ook zullen terechtkomen in 't abattoir der waardelooze knutselarijen. Die toespeling op zakjespapier door den komenijsman gemaakt van zijn gedichten is, dunkt mij, het meest Horatiaansche slot van Horatius' jarenlange werkzaamheid, die men denken kan.

„Ik heb gezorgd voor den zoutevischkooper, zijn gemarioneerde haringen en sinaasappelen". Met dien versregel leidt Martialis zijn beide boeken „ulevelpapiertjes" in. Horatius *eindigt* de compleete uitgave zijner gezamentlijke werken met twee regels, waarin ieder lezen kan, waarin degene, die 't boek maar even doorbladert wel lezen *moet:* „voor wien is nu dat alles bestemd? Voor den man in de Jan-Vossesteeg, zijn doosjes schoensmeer en pomade, zijn mosterdpoeder en kruidnagelen."

Droevig besluit van een jarenlange bezigheid, waarvoor gij u zóó hebt ingespannen, niet waar? Somber einde van een menschenleven!

Maar wij, het late nageslacht, wij zorgen er voor dat die, daar zoo luchtig heengeworpen, maar in werkelijkheid zoo diep droefgeestige, profetie niet in vervulling treedt.

Wij zorgen daarvoor op onze wijze en voor zoover het in ons vermogen ligt.

Wij *kunnen* niet anders.

Want wij gevoelen steeds *sympathie* voor Horatius. Wij gevoelen die niet het minst ten gevolge dier allerlaatste versregels, die hij op papier heeft gezet, al mengen die in onze genegenheid heel wat droefgeestigheid, heel wat *medelijden*.

Op onze sympathie, op onze genegenheid behoudt Horatius aanspraak alle eeuwen door.

Daarvoor heeft hij in zich drie vereischten, die, dunkt mij, in al wat ik van hem heb doen zien, duidelijk aan het licht komen:

a. Hij is op en top — ik moet hier een uitheemsch woord gebruiken, maar een dat zich het wereldburgerschap heeft verworven — hij is op en top „gentleman". De vertaling der geheele zevende satire van Juvenalis gaf ik, ook wel om aan een „wetenschappelijk" debat eens voor goed een einde te maken, maar bovenal om mijn lezers in de gelegenheid te stellen tegenover Horatius een satiricus te plaatsen, die nu eens volstrekt *geen* gentleman is, en hen te doen gevoelen hoe moeielijk het voor iemand is, die wat voor soort van „satiren" ook schrijft, om *urbaan* te blijven, hoe licht hij vervalt in den pruttelaarstoon, den man van „minderen stand" eigen. Laten die tusschen aanhalingsteekens geplaatste woorden mijn democratische gezindheid niet bij u in verdenking brengen, lezer. Zoo er ooit iemand geweest is, die van zijn kinderjaren af aan zich heeft geërgerd aan den belachelijk hoogen toon door, soms doodgewone, Heeren en Dames tegen hun ondergeschikten aangenomen, dan ben ik dat wel. Die toon is trouwens ook al weer bij ons ingevoerd, of liever meegebracht uit den vreemde, een honderd jaar geleden; in families van deftig oud-hollandsche afkomst wordt hij, denk ik zoo, niet vernomen: stel u voor Jacob van Lennep een hooge borst opzettend tegen zijn koetsier!

Standverschil *bestaat* voor mij, kortweg, niet; ik ken alleen verschil in individuen. En ik heb vaak koninklijke zielen

ontdekt in de nederigsten onder de nederigen en slavenkarakters in zoogenaamd hooggeplaatsten.

Welnu, Horatius was een slavenzoon, maar hij had het hart van een vorst en 't zal keizer Augustus mede tot een eeuwige eer behooren te worden aangerekend dat hij in hem een van zijns gelijken heeft gezien en hem als zoodanig behandeld.

b. Horatius is *niet* pedant. Juvenalis was dat wel: ook dat heeft men uit zijn zevende satire kunnen hooren. Ik denk dat lezer of hoorder Juvenalis geen aanmerkingen zou hebben mogen maken op zijn verzen en dat hij zeer gebelgd zou zijn geweest, zoo iemand door een satire van hem niet bijster getroffen was. Maar Horatius *vindt* in gemoede noch zich zelven, noch zijn werk zoo heel belangrijk: als hij in een zijner „conversations" wat lang deftig is geweest, voelt hij dadelijk dat hij uit den toon van den gezelligen causeur is geraakt en haast zich door een aardige wending, soms door een koddigen draai, tot dezen terug te keeren. Het lijkt mij de moeite te loonen de plaatsen, waar hij zoo te werk gaat eens bij elkaar te zetten.

Epl. I, 12. Hier neemt na vs. 24 Lucian Müller een lacune aan. Hij vindt blijkbaar dat dat slot:

„maar opdat gij er niet onkundig van moogt zijn hoe het met de openbare zaak staat: de Cantabriër is gezwicht voor den moed van Agrippa, de Armeniër voor dien van prins Nero; koning Phraates vraagt op zijn knieën onzen keizer om orde en regeering; de gouden overvloed giet uit vollen horen zijn schatten uit over Italië"

niet wel past bij 't voorafgaande: bespotting van Iccius' wispelturigheid, aanbeveling van den armen Grosphus aan zijn mildheid, een aanbeveling besluitend met dat onsterfelijk woord:

vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.

Ongeloofelijke misvatting van een zoo knap man! Neen, Horatius voelt dat hij mooi op weg is in plaats van een brief een zedepreek te schrijven, dus voegt hij fluks aan 't vooraf-

gaande eenige nieuwtjes toe, die het wezen van een waren brief uitmaken.

S. I, 1. Hoe deze „satire" eigenlijk samenhangt, daarover is heel wat papier zwart gemaakt. *Hangt* ze wel samen? Horatius heeft, dunkt mij, zelf gevoeld dat hij zijn lezers heel wat hoofdbrekens heeft veroorzaakt met zijn moeielijk te volgen betoog over hebzucht en afgunst. Wat is beter geschikt om hen, zoo dit noodig mocht zijn, weer in hun humeur te brengen dan dat kort en krachtig einde: „maar genoeg, geen woord verder, je mocht eens denken dat ik de schrijftafel van Crispinus heb geplunderd, den wijsgeer met ontstoken oogleden"?

Epl. I, 1. Een merkwaardig, en vooral een ernstig stuk. Horatius maakt zich, niet ten onrechte, bezorgd dat hij voor een „briefschrijver" wat al te ernstig is geweest. Tegen 't eind zal de lezer zijn ouden, goedmoedigen kornuit aanstonds herkennen, want daar zegt hij:

„om tot een besluit te komen: de ware wijze, die doet alleen voor Jupiter onder, hij alleen is rijk, vrij, eerbiedwaardig, schoon, een koning der koningen en in de hoogste mate gezond ... alleen is hij soms wat verkouden."

Epl. I, 10. Vriend Fuscus wordt de les gelezen, zijn verkeerde kijk op levensgeluk en de *kunst* om zich dat te verschaffen wordt behoorlijk in 't licht gesteld. Maar Fuscus zal daardoor niet uit zijn humeur raken, want de zedemeester van zooeven eindigt aldus:

al die wijsheid dicteerde ik mijn secretaris achter het vervallen tempeltje van Vacuna; aan mijn geluk ontbrak maar één ding: gij waart niet in mijn gezelschap.

Epl. II, 1 *de* fameuze brief aan Augustus. Het slot *daarvan* hebben wij nu al genoeg besproken; ook als *brief-slot* na veel deftig geredeneer is dat: „mijn voorland is de kruidenierswinkel" typisch Horatiaansch.

c. en dat is de hoofdzaak: door alles heen is Horatius *ernstig*.

Plato zegt:

„toen God de wereld schiep, vond hij de stof in den toe-

stand, waarin alles moet verkeeren, waar God niet bij is."

de *vrome* Plutarchus citeert, meer dan eens, die woorden op een wijze, die ons doet vermoeden dat dat *het* schoonste is, wat hij in zijn evangelie, in Plato, heeft kunnen vinden.

Horatius *weet* niet maar *gevoelt*, of liever *wij* gevoelen dat hij 't met diepe smart aan zich zelven heeft ervaren:

niets, ook kunst en poëzie niet, heeft waarde, tenzij gevoeld en genoten als gave van een liefderijken, vaderlijken God.

Dus nu nog eens — en laat dat dan ons besluit zijn — Horatius beschouwd als den besten vertegenwoordiger van zijn tijd! Geven wij ons bij die beschouwing over aan een overdenking zoo liefdevol en innig als die, waarin Horatius' beste vriend, onze tijdgenoot Giovanni Pascoli zich heeft verdiept, dan kunnen, dan moeten wij deze slotsom opmaken:

een maatschappij, waarin Horatius warme sympathie vond, verdiende geluk.... een hooger geluk dan de wijsbegeerte der heidenen haar schenken kon.

En willen wij ons die slotsom levendig voor den geest brengen, dan stellen wij tegenover elkander: Horatius, den sympathieken heiden, en onzen ook zoo bovenal sympathieken Christen-dichter De Genestet.

Horatius haalt door al zijn werk van jaren een streep, zonder te weten wat hem eigenlijk heeft ontbroken; hij besluit zijn leven met zich voortebereiden tot den wijsgeerigen dood der vernietiging, als 't zijn moet der zelfvernietiging.

En De Genestet? Ja, ook hij weet zich een

die voelt van al dat komen
dat komen en dat gaan
van menschen, dingen, droomen
zich moe en onvoldaan,

maar

hij haakt met al de vromen
naar 't oord, waar vroeg of laat
eens allen samenkomen
en niemand henengaat.

en al zijn door veel smartelijke ervaring gerijpte levenswijsheid vat hij samen in de, dunkt mij, schoonste en diepste gedachte, die ooit door een dichter is uitgesproken, en die hij zoo heerlijk schoon uitspreekt:

mijn hope is weemoed
mijn weemoed hoop.

BLOEMLEZING

UIT

HORATIUS' GEDICHTEN.

BETER GEZEGD:

WAT IK MIJN TIJDGENOOTEN, DIE NOG EEN MONDJEVOL LATIJN KENNEN,
ZOU AANRADEN VAN HORATIUS TE LEZEN OF TE HERLEZEN,
TOT VERMEERDERING VAN HUN BEETJE KENNIS EN TOT VERWERVING VAN
EEN EIGEN OORDEEL OVER DEN DICHTER,
DIEN MEN NIET KAN KENNEN ZONDER HEM LIEF TE HEBBEN.

C. III, 21.

(Bespreking en vertaling zie dit boek blz. 14—16).

O nata mecum consule Manlio,
Seu tu querellas sive geris iocos
  Seu rixam et insanos amores
    Seu facilem, pia testa, somnum,

Quocumque lectum nomine Liberum
Servas, moveri digna bono die,
  Descende, Corvino iubente
    Promere languidiora vina.

Non ille, quamquam Socraticis madet
Sermonibus, te neglegit horridus:
  Narratur et prisci Catonis
    Saepe mero caluisse virtus.

Tu lene tormentum ingenio admoves
Plerumque duro; tu sapientium
  Curas et arcanum iocoso
    Consilium retegis Lyaeo;

Tu spem reducis mentibus anxiis
Viresque et addis cornua pauperi,
  Post te neque iratos trementi
    Regum apices neque militum arma

C. IV, 12.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bldz. 17—20).

Iam veris comites, quae mare temperant,
Inpellunt animae lintea Thraciae;
Iam nec prata rigent, nec fluvii strepunt
Hiberna nive turgidi.

Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens,
Infelix avis et Cecropiae domus
Aeternum opprobrium, quod male barbaras
Regumst ulta libidines.

Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina fistula
Delectante deum, cui pecus et nigrae
Colles Arcadiae placent.

Adduxere sitim tempora, Vergili;
Sed pressum Calibus ducere Liberum
Si gestis, iuvenum nobilium cliens,
Nardo vina mereberis.

Nardi parvus onyx eliciet cadum,
Qui nunc Sulpiciis accubat horreis,
Spes donare novas largus amaraque
Curarum eluere efficax.

Ad quae si properas gaudia, cum tua
Velox merce veni: non ego te meis
Inmunem meditor tingere poculis,
Plena dives ut in domo.

Verum pone moras et studium lucri
Nigrorumque memor, dum licet, ignium
Misce stultitiam consiliis brevem:
Dulcest desipere in loco.

Epl. I, 5.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek blz. 20—23).

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis
Nec modica cenare times olus omne patella,
Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes iterum Tauro diffusa palustres
Inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum.
Si melius quid habes, arcesse vel imperium fer.
Iandudum splendet focus et tibi munda supellex.
Mitte leves spes et certamina divitiarum
Et Moschi causam: cras nato Caesare festus
Dat veniam somnumque dies, inpune licebit
Aestivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi fortunam, si non conceditur uti?
Parcus ob heredis curam nimiumque severus
Adsidet insano: potare et spargere flores
Incipiam patiarque vel inconsultus haberi.
Quid non ebrietas dissignat? operta recludit,
Spes iubet esse ratas, ad proelia trudit inertem,
Sollicitis animis onus eximit, addocet artes.
Fecundi calices quem non fecere disertum,
Contracta quem non in paupertate solutum?
Haec ego procurare et idoneus imperor et non
Invitus, ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares, ne non et cantharus et lanx
Ostendat tibi te, ne fidos inter amicos
Sit qui dicta foras eliminet, ut coeat par
Iungaturque pari. Butram tibi Septiciumque
Et nisi cena prior potiorque puella Sabinum
Detinet adsumam; locus est et pluribus umbris,
Sed nimis arta premunt olidae convivia caprae.
Tu quotus esse velis rescribe et rebus omissis
Atria servantem postico falle clientem.

Epl. I, 3.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek blz. 27—33).

Iuli Flore, quibus terrarum militet oris
Claudius Augusti privignus, scire laboro.
Thracane vos Hebrusque nivali compede vinctus,
An freta vicinas inter currentia turres,
An pingues Asiae campi collesque morantur?
Quid studiosa cohors operum struit? hoc quoque curo.
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
Bella quis et paces longum diffundit in aevum?
Quid Titius Romana brevi venturus in ora?
Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus et rivos ausus apertos.
Vt valet? ut meminit nostri? Fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet auspice Musa,
An tragica desaevit et ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus,
Privatas ut quaerat opes et tangere vitet
Scripta, Palatinus quaecumque recepit Apollo,
Ne, si forte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quae circumvolitas agilis thyma? Non tibi parvum
Ingenium, non incultumst et turpiter hirtum:
Seu linguam causis acuis seu civica iura
Respondere paras, seu condis amabile carmen
Prima feres hederae victricis praemia. Quodsi
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te caelestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studio: parvi properemus et ampli,
Si patriae volumus, si nobis vivere cari.
Debes hoc etiam rescribere, sit tibi curae
Quantae conveniat Munatius, an male sarta
Gratia nequiquam coit et rescinditur, ac vos
Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia vexat
Indomita cervice feros? Ubicunque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere foedus,
Pascitur in vestrum reditum votiva iuvenca.

Epl. I, 9.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bldz. 34—36).

Septimius, Claudi, nimirum intellegit unus,
Quanti me facias: nam cum rogat et prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,
Dignum mente domoque legentis honesta Neronis,
Quid possim videt ac novit me valdius ipso.
Multa quidem dixi, cur excusatus abirem;
Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
Dissimulator opis propriae, mihi commodus uni.
Sic ego, maioris fugiens opprobria culpae,
Frontis ad urbanae descendi praemia. Quodsi
Depositum laudas ob amici iussa pudorem,
Scribe tui gregis hunc, et fortem crede bonumque.

Epl. I, 12.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bldz. 36—40).

Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci,
Si recte frueris, non est ut copia maior
Ab Iove donari possit tibi. Tolle querellas:
Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.
Si ventri bene, si laterist pedibusque tuis, nil
Divitiae poterunt regales addere maius.
Si forte in medio positorum abstemius herbis
Vivis et urtica, sic vives protinus, ut te
Confestim liquidus Fortunae rivus inauret,
Vel quia naturam mutare pecunia nescit,
Vel quia cuncta putas una virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos
Cultaque, dum peregrest animus sine corpore velox,
Cum tu inter scabiem tantam et contagia lucri
Nil parvum sapias et adhuc sublimia cures:
Quae mare conpescant causae, quid temperet annum,
Stellae sponte sua iussaene vagentur et errent,
Quid premat obscurum Lunae, quid proferat orbem,
Quid velit et possit rerum concordia discors,
Empedocles an Stertinium deliret acumen?
Verum seu pisces seu porrum et caepe trucidas,
Vtere Pompeio Grospho et siquid petet ultro
Defer: nil Grosphus nisi verum orabit et aequum.
Vilis amicorumst annona, bonis ubi quid dest.
Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res:
Cantaber Agrippae, Claudi virtute Neronis
Armenius cecidit; ius imperiumque Phrahates
Caesaris accepit genibus minor; aurea fruges
Italiae pleno defundit Copia cornu.

C. I, 29.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bldz. 40).

Icci, beatis nunc Arabum invides
Gazis et acrem militiam paras
Non ante devictis Sabaeae
Regibus, horribilique Medo

Nectis catenas. Quae tibi virginum
Sponso necato barbara serviet?
Puer quis ex aula capillis
Ad cyathum statuetur unctis,

Doctus sagittas tendere Sericas,
Arcu paterno? Quis neget arduis
Pronos relabi posse rivos
Montibus et Tiberim reverti,

Cum tu coemptos undique nobilis
Libros Panaeti Socraticam et domum
Mutare loricis Hiberis,
Pollicitus meliora, tendis?

C. III, 9.

(Bespreking, zie dit boek bldz. 41 vlg.).

'Donec gratus eram tibi
Nec quisquam potior bracchia candidae
Cervici iuvenis dabat,
Persarum vigui rege beatior.'

'Donec non alia magis
Arsisti neque erat Lydia post Chloen,
Multi Lydia nominis
Romana vigui clarior Ilia.'

'Me nunc Thressa Chloe regit,
Dulces docta modos et citharae sciens,
Pro qua non metuam mori,
Si parcent animae fata superstiti.'

'Me torret face mutua
Thurini Calais filius Ornyti,
Pro quo bis patiar mori,
Si parcent puero fata superstiti.'

'Quid si prisca redit Venus
Diductosque iugo cogit aheneo?
Si flava excutitur Chloe
Reiectoque patet ianua Lydiae?'

'Quamquam sidere pulchrior
Illest, tu levior cortice et inprobo
Iracundior Hadria;
Tecum vivere amem, tecum obeam libens!'

S. I, 9.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bldz. 44—50).

Ibam forte Via Sacra, sicut meus est mos
Nescio quid meditans nugarum, totus in illis:
Accurrit quidam notus mihi nomine tantum,
Arreptaque manu 'quid agis, dulcissime rerum?'
'Suaviter, ut nunc est,' inquam 'et cupio omnia, quae vis.'
Cum adsectaretur, 'numquid vis?' occupo. At ille
'Noris nos' inquit 'docti sumus.' Hic ego 'pluris
Hoc' inquam 'mihi eris.' Misere discedere quaerens,
Ire modo ocius, interdum consistere, in aurem
Dicere nescio quid puero, cum sudor ad imos
Manaret talos. 'O te, Bolane, cerebri
Felicem' aiebam tacitus, cum quidlibet ille
Garriret, vicos, urbem laudaret. Vt illi
Nil respondebam, 'misere cupis' inquit 'abire:
Iamdudum video; sed nil agis: usque tenebo;
Prosequar. Hinc quo nunc iter est tibi?' 'Nil opus est te
Circuagi: quendam volo visere non tibi notum;
Trans Tiberim longe cubat is prope Caesaris hortos.'
'Nil habeo quod agam et non sum piger: usque sequar te.'
Demitto auriculas, ut iniquae mentis asellus,
Cum gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
'Si bene me novi, non Viscum pluris amicum,
Non Varium facies: nam quis me scribere plures
Aut citius possit versus? quis membra movere
Mollius? invideat quod et Hermogenes, ego canto.'
Interpellandi locus hic erat: 'est tibi mater,
Cognati, quis te salvost opus?' 'Haud mihi quisquam.
Omnes conposui.' 'Felices! Nunc ego resto.
Confice: namque instat fatum mihi triste, Sabella

Quod puero cecinit mota divina anus urna:
Hunc neque dira venena nec hosticus auferet ensis
Nec laterum dolor aut tussis nec tarda podagra;
Garrulus hunc quando consumet cumque: loquaces,
Si sapiat, vitet, simul atque adoleverit aetas.'
Ventum erat ad Vestae, quarta iam parte diei
Praeterita, et casu tunc respondere vadatus
Debebat; quod ni fecisset, perdere litem.
'Si me amas,' inquit 'paullum hic ades.' 'Inteream, si
Aut valeo stare aut novi civilia iura;
Et propero quo scis.' 'Dubius sum quid faciam' inquit,
'Tene relinquam an rem.' 'Me, sodes.' 'Non faciam' ille,
Et praecedere coepit; ego, ut contendere durumst
Cum victore, sequor. 'Maecenas quomodo tecum?'
Hinc repetit; 'Paucorum hominum et mentis bene sanae.'
Nemo dexterius fortunast usus. Haberes
Magnum adiutorem, posset qui ferre secundas,
Hunc hominem velles si tradere: dispeream, ni
Summosses omnes.' 'Non isto vivimus illic,
Quo tu rere, modo; domus hac nec purior ullast
Nec magis his aliena malis; nil mi officit,' inquam,
'Ditior hic aut est quia doctior; est locus uni
Cuique suus.' 'Magnum narras, vix credibile.' 'Atqui
Sic habet.' 'Accendis, quare cupiam magis illi
Proximus esse.' 'Velis tantummodo: quae tua virtus,
Expugnabis; et est qui vinci possit, eoque
Difficiles aditus primos habet.' 'Haud mihi dero:
Muneribus servos corrumpam; non, hodie si
Exclusus fuero, desistam; tempora quaeram,
Occurram in triviis, deducam. Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus.' Haec dum agit, ecce
Fuscus Aristius occurrit, mihi carus, et illum
Qui pulchre nosset. Consistimus. 'Vnde venis et
Quo tendis?' rogat et respondet. Vellere coepi
Et prensare manu lentissima bracchia, nutans,
Distorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus

Ridens dissimulare; meum iecur urere bilis.
'Certe nescio quid secreto velle loqui te
Aiebas mecum.' 'Memini bene, sed meliore
Tempore dicam: hodie tricesima sabbata: vin tu
Curtis Iudaeis oppedere?' 'Nulla mihi' inquam
'Relligiost.' 'At mi: sum paullo infirmior, unus
Multorum. Ignosces; alias loquar.' Huncine solem
Tam nigrum surrexe mihi! Fugit inprobus ac me
Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
Adversarius et 'quo tu turpissime?' magna
Inclamat voce, et 'licet antestari?' Ego vero
Oppono auriculam. Rapit in ius; clamor utrimque,
Vndique concursus. Sic me servavit Apollo.

S. II, 5.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bldz. 52—59).

'Hoc quoque, Tiresia, praeter narrata petenti
Responde, quibus amissas reparare queam res
Artibus atque modis. Quid rides?' 'Iamne, dolose,
Non satis est Ithacam revehi patriosque Penates
Adspicere?' 'O nulli quicquam mentite, vides ut
Nudus inopsque domum redeam; te vate neque illic
Aut apotheca procis intactast aut pecus: atqui
Et genus et virtus, nisi cum re, vilior algast.'
'Quando pauperiem missis ambagibus horres,
Accipe qua ratione queas ditescere. Turdus
Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc,
Res ubi magna nitet domino sene; dulcia poma
Et quoscumque feret cultus tibi fundus honores,
Ante Larem gustet venerabilior Lare dives;
Qui quamvis periurus erit, sine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus, ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.'
'Vtne tegam spurco Damae latus? Haud ita Troiae
Me gessi, certans semper melioribus.' 'Ergo
Pauper eris.' 'Fortem hoc animum tolerare iubebo,
Et quondam maiora tuli.... tu protinus, unde
Divitias aerisque struam, dic augur, acervos.'
'Dixi equidem et dico: captes astutus ubique
Testamenta senum, neu, si vafer unus et alter
Insidiatorem praeroso fugerit hamo,
Aut spem deponas aut artem inlusus omittas.
Magna minorve foro si res certabitur olim:
Vivet uter locuples sine gnatis, inprobus, ultro
Qui meliorem audax vocet in ius, illius esto

Defensor; fama civem causaque priorem
Sperne, domi si gnatus erit fecundave coniux.
'Quinte' puta aut 'Publi' (gaudent praenomine molles
Auriculae) 'tibi me virtus tua fecit amicum:
Ius anceps novi, causas defendere possum;
Eripiet quivis oculos citius mihi quam te
Contemptum cassa nuce pauperet: haec mea curast,
Nequid tu perdas, neu sis iocus.' Ire domum atque
Pelliculam curare iube; fi cognitor ipse:
Persta atque obdura, seu rubra Canicula findet
Infames statuas, seu pingui tentus omaso
Furius hibernas cana nive conspuet Alpes.
'Nonne vides' aliquis cubito stantem prope tangens
Inquiet, 'ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?'
Plures adnabunt thunni et cetaria crescent.
Sicui praeterea validus male filius in re
Praeclara sublatus aletur, ne manifestum
Caelibis obsequium nudet te, leniter in spem
Arrepe officiosus, uti scribare secundus
Heres et, siquis casus puerum egerit Orco,
In vacuum venias: perraro haec alea fallit.
Qui testamentum tradet tibi cumque legendum,
Abnuere et tabulas a te removere memento,
Sic tamen, ut limis rapias, quid prima secundo
Cera velit versu; solus multisne coheres,
Veloci percurre oculo. Plerumque recoctus
Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem,
Captatorque dabit risus Nasica Corano.'
'Num furis? an prudens ludis me obscura canendo?'
'O Laertiade, quidquid dicam, aut erit, aut non
Divinare mihi magnus donavit Apollo.'
'Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, edo.'
'Tempore, quo iuvenis Parthis horrendus, ab alto
Demissum genus Aenea, tellure marique
Magnus erit, forti nubet procera Corano
Filia Nasicae, metuentis reddere soldum.

Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit atque
Vt legat orabit; multum Nasica negatas
Accipiet tandem et tacitus leget, invenietque
Nil sibi legatum praeter plorare suisque.
Illud ad haec iubeo: mulier si forte dolosa
Libertusve senem delirum temperet, illis
Accedas socius, laudes, lauderis ut absens:
Adiuvat hoc quoque, sed vincit longe prius ipsum
Expugnare caput. Scribet mala carmina vecors:
Laudato. Scortator erit: cave te roget: ultro
Penelopam facilis potiori trade.' 'Putasne,
Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
Quam nequiere proci recto depellere cursu?'
'Venit enim (indignum!) donandi parca iuventus,
Nec tantum Veneris quantum studiosa culinae:
Sic tibi Penelope frugist: quae si semel uno
De sene gustarit tecum partita lucellum,
Vt canis a corio numquam absterrebitur uncto.
Me sene quod dicam factumst: anus inproba Thebis
Ex testamento sic est elata: cadaver
Vnctum oleo largo nudis umeris tulit heres,
Scilicet elabi si posset mortua; credo
Quod nimis institerat viventi. Cautus adito,
Neu desis operi, neve immoderatus abundes.
Difficilem et morosum offendes garrulus ultro;
Non etiam sileas; Davus sic comicus atque
Stes capite obstipo, multum similis metuenti.
Obsequio grassare; mone, si increbruit aura,
Cautus uti velet carum caput; extrahe turba
Oppositis umeris; aurem substringe loquaci.
Importunus amat laudari: donec 'ohe, iam ....'
Ad caelum manibus sublatis dixerit, urgue et
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
Cum te servitio longo curaque levarit,
Et certum vigilans 'quartae esto partis Ulixes'
Audieris 'heres': 'ergo nunc Dama sodalis

Nusquamst? Unde mihi tam fortem tamque fidelem?'
Sparge subinde et, si potes illaerimare .... Sepulcrum
Permissum arbitrio sine sordibus exstrue: funus
Egregie factum laudet vicinia. Siquis
Forte coheredum senior male tussiet, huic tu
Dic, ex parte tua seu fundi sive domus sit
Emptor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
Imperiosa trahit Proserpina: vive valeque.'

C. I, 37.

(Vertaling, zie dit boek bladz. 64 vlg.).

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus, nunc Saliaribus
  Ornare pulvinar deorum
    Tempus erat dapibus, sodales.

Antehac nefas depromere Caecubum
Cellis avitis, dum Capitolio
  Regina dementes ruinas
    Funus et imperio parabat

Contaminato cum grege turpium
Morbo virorum, quidlibet inpotens
  Sperare fortunaque dulci
    Ebria. Sed minuit furorem

Vix una sospes navis ab ignibus,
Mentemque lymphatam a Mareotico
  Redegit in veros timores
    Caesar, ab Italia volantem

Remis adurgens, accipiter velut
Molles columbas aut leporem citus
  Venator in campis nivalis
    Haemoniae, daret ut catenis

Fatale monstrum. Quae generosius
Perire quaerens nec muliebriter
  Expavit ensem nec latentes
    Classe cita reparavit oras.

Ausa et iacentem visere regiam
Voltu sereno, fortis et asperas
  Tractare serpentes, ut atrum.
    Corpore conbiberet venenum,

Deliberata morte ferocior;
Saevis Liburnis scilicet invidens
  Privata deduci superbo
    Non humilis mulier triumpho.

C. IV, 5.

(Vertaling, zie dit boek bladz. 66 en vlg.).

Divis orte bonis, optime Romulae
Custos gentis, abes iam nimium diu;
Maturum reditum pollicitus patrum
Sancto concilio redi.

Lucem redde tuae, dux bone, patriae:
Instar veris enim voltus ubi tuus
Adfulsit populo, gratior it dies
Et soles melius nitent.

Vt mater iuvenem, quem Notus invido
Flatu Carpathii trans maris aequora
Cunctantem spatio longius annuo
Dulci distinet a domo,

Votis ominibusque et precibus vocat,
Curvo nec faciem litore dimovet:
Sic desideriis icta fidelibus
Quaerit patria Caesarem.

Tutus bos etenim rura perambulat,
Nutrit farra Ceres almaque Faustitas,
Pacatum volitant per mare navitae,
Culpari metuit fides,

Nullis polluitur casta domus stupris,
Mos et lex maculosum edomuit nefas,
Laudantur simili prole puerperae,
Culpam poena premit comes.

Quis Parthum paveat, quis gelidum Scythen,
Quis Germania quos horrida parturit
Motus incolumi Caesare? quis ferae
  Bellum curet Hiberiae?

Condit quisque diem collibus in suis,
Et vitem viduas ducit ad arbores;
Hinc ad vina redit laetus et alteris
  Te mensis adhibet deum;

Te multa prece, te prosequitur mero
Defuso pateris, et Laribus tuum
Miscet numen, uti Graecia Castoris
  Et magni memor Herculis.

„Longas o utinam, dux bone, ferias
Praestes Hesperiae!" dicimus integro
Sicci mane die, dicimus uvidi,
  Cum Sol Oceano subest.

S. I, 6.

(Vertaling, zie dit boek bladz. 72—76).

Non quia, Maecenas, Lydorum quidquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te,
Nec quod avus tibi maternus fuit atque paternus,
Olim qui magnis legionibus imperitarent,
Vt plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos, ut me libertino patre natum.
Cum referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus, persuades hoc tibi vere,
Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum
Multos saepe viros nullis maioribus ortos
Et vixisse probos amplis et honoribus auctos;
Contra Laevinum, Valeri genus, unde Superbus
Tarquinius regno pulsus fugit, unius assis
Non umquam pretio pluris licuisse, negante
Iudice, quo nosti, populo, qui stultus honores
Saepe dat indignis et famae servit ineptus,
Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet
Vos facere a volgo longe longeque remotos?
Namque esto, populus Laevino mallet honorem
Quam Decio mandare novo, censorque moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus:
Vel merito, quoniam in propria non pelle quiessem.
Sed fulgente trahit constrictos gloria curru
Non minus ignotos generosis. Quo tibi, Tilli,
Sumere depositum clavum fierique tribuno?
Invidia adcrevit, privato quae minor esset.
Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus
Pellibus et latum demisit pectore clavum,
Audit continuo 'quis homo hic aut quo patre natus?'

Vt siqui aegrotet quo morbo Barrus, haberi
Vt cupiat formosus, eat quacumque, puellis
Iniciat curam quaerendi singula, quali
Sit facie, sura, quali pede, dente, capillo:
Sic qui promittit, cives, urbem sibi curae,
Imperium fore et Italiam et delubra deorum,
Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,
Omnes mortales curare et quaerere cogit.
'Tune, Syri, Damae aut Dionysi filius, audes
Deicere de saxo cives aut tradere Cadmo?'
'At Novius collega gradu post me sedet uno:
Namquest ille, pater quod erat meus.' 'Hoc tibi Paullus
Et Messalla videris? At hic, si plostra ducenta
Concurrantque foro tria funera, magna sonabit
Cornua quod vincatque tubas: saltem tenet hoc nos.'
Nunc ad me redeo libertino patre natum,
Quem rodunt omnes libertino patre natum,
Nunc, quia sum tibi, Maecenas, convictor, at olim,
Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illist, quia non, ut forsit honorem
Iure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum,
Praesertim cautum dignos adsumere, prava
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
Me possim, casu quod te sortitus amicum:
Nulla etenim mihi te fors obtulit; optimus olim
Vergilius, post hunc Varius dixere quid essem.
Vt veni coram, singultim pauca locutus,
Infans namque pudor prohibebat plura profari,
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed, quod eram, narro. Respondes, ut tuus est mos,
Pauca: abeo, et revocas nono post mense iubesque
Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,
Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre praeclaro sed vita et pectore puro;
Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis

Mendosast natura, alioqui recta, velut si
Egregio inspersos reprehendas corpore naevos,
Si neque avaritiam neque sordes nec mala lustra
Obiciet vere quisquam mihi, purus et insons
Vt me collaudem, si et vivo carus amicis:
Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavi ludum me mittere, magni
Quo pueri magnis e centurionibus orti,
Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto,
Ibant octonos referentes Idibus aeris,
Sed puerumst ausus Romam portare docendum
Artes, quas doceat quivis eques atque senator
Semet prognatos. Vestem servosque sequentes,
In magno ut populo, siqui vidisset, avita
Ex re praeberi sumptus mihi crederet illos.
Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
Circum doctores aderat. Quid multa? Pudicum,
Qui primus virtutis honos, servavit ab omni
Non solum facto, verum opprobrio quoque turpi
Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim
Si praeco parvas aut, ut fuit ipse, coactor
Mercedes sequerer; neque ego essem questus. At hoc nunc
Laus illi debetur et a me gratia maior.
Nil me paeniteat sanum patris huius, eoque
Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars,
Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
Et vox et ratio: nam si natura iuberet
A certis annis aevum remeare peractum
Atque alios legere, ad fastum quoscumque parentes
Optaret sibi quisque, meis contentus honestos
Fascibus et sellis nollem mihi sumere, demens
Iudicio volgi, sanus fortasse tuo, quod
Nollem onus haud umquam solitus portare molestum.
Nam mihi continuo maior quaerenda foret res
Atque salutandi plures, ducendus et unus

Et comes alter, uti ne solus rusve peregreve
Exirem, plures calones atque caballi
Pascendi, ducenda petorrita. Nunc mihi curto
Ire licet mulo vel si libet usque Tarentum,
Mantica cui lumbos onere ulceret atque eques armos:
Obiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tilli,
Cum Tiburte via praetorem quinque sequuntur
Te pueri, lasanum portantes oenophorumque.
Hoc ego commodius quam tu, praeclare senator,
Milibus atque aliis vivo. Quacumque libidost
Incedo solus, percontor quanti olus ac far,
Fallacem circum vespertinumque pererro
Saepe forum, adsisto divinis, inde domum me
Ad porri et cicoris refero laganique catinum;
Cena ministratur pueris tribus, et lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet, adstat echinus
Vilis, cum patera gutus, Campana supellex.
Deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quod cras
Surgendum sit mane, obeundus Marsya, qui se
Voltum ferre negat Noviorum posse minoris.
Ad quartam iaceo; post hanc vagor aut ego lecto
Aut scripto quod me tacitum iuvet, unguor olivo,
Non quo fraudatis inmundus Natta lucernis.
Ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum
Admonuit, fugio campum lusumque trigonem.
Pransus non avide, quantum interpellet inani
Ventre diem durare, domesticus otior. Haec est
Vita solutorum misera ambitione gravique.
His me consolor victurum suavius, ac si
Quaestor avus pater atque meus praetorque fuisset.

Epl. I, 7.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bladz. 85—86).

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror. Atqui
Si me vivere vis sanum recteque valentem,
Quam mihi das aegro, dabis aegrotare timenti,
Maecenas, veniam, dum ficus prima calorque
Adducit febres et testamenta resignat.
At cum bruma nives Albanis inlinet agris,
Ad mare descendet vates tuus et sibi parcet
Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
Quodsi me noles usquam discedere, reddes
Forte latus, nigros angusta fronte capillos,
Reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et
Inter vina fugam Cinarae maerere protervae.
Non quo more piris vesci Calaber iubet hospes
Tu me fecisti locupletem. 'Vescere, sodes.'
'Iam satis est.' 'At tu, quantum vis, tolle.' 'Benigne'
'Non invisa feres pueris munuscula parvis.'
'Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.'
'Vt libet: haec porcis hodie comedenda relinques.'
Prodigus et stultus donat quae spernit et odit:
Haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus,
Nec tamen ignorat quid distent aera lupinis.
Forte per angustam tenuis nitedula rimam
Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra;
Cui mustela procul 'si vis' ait 'effugere istinc,
Macra cavum repetes artum, quem macra subisti.'

Hac ego si conpellor imagine, cuncta resigno:
Haud male Telemachus, proles patientis Vlixi:
'Non est aptus equis Ithace locus, ut neque planis
Porrectus spatiis nec multae prodigus herbae;
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.'
Parvum parva decent: mihi iam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet aut inbelle Tarentum.
Strenuus et fortis causisque Philippus agendis
Clarus, ab officiis octavam circiter horam
Dum redit atque Foro nimium distare Carinas
Iam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,
Adrasum quendam vacua tonsoris in umbra
Cultello proprios purgantem leniter ungues.
'Demetri,' (puer hic non laeve iussa Philippi
Accipiebat) 'abi, quaere et refer, unde domo, quis,
Cuius fortunae, quo sit patre quove patrono.'
It, redit et narrat, Vulteium nomine Menam,
Praeconem, tenui censu, sine crimine, notum
Et properare loco et cessare et quaerere et uti,
Gaudentem parvisque sodalibus et lare curto
Et ludis et post decisa negotia Campo.
'Scitari libet ex ipso quodcumque refers: dic,
Ad cenam veniat.' Non sane credere Mena,
Mirari secum tacitus. Quid multa? 'Benigne'
Respondet. 'Neget ille mihi?' 'Negat inprobus et te
Negligit aut horret.' Vulteium mane Philippus
Vilia vendentem tunicato scruta popello
Occupat et salvere iubet prior; ille Philippo
Excusare laborem et mercennaria vincla,
Quod non mane domum venisset, denique quod non
Providisset eum. 'Sic ignovisse putato
Me tibi, si cenas hodie mecum.' 'Vt libet.' 'Ergo
Post nonam venies; nunc i, rem strenuus auge.'
Vt ventum ad cenamst, dicenda tacenda locutus
Tandem dormitum dimittitur. Hic, ubi saepe
Occultum visus decurrere piscis ad hamum,

Mane cliens et iam certus conviva, iubetur
Rura suburbana indictis comes ire Latinis:
Impositus mannis arvum caelumque Sabinum
Non cessat laudare. Videt ridetque Philippus:
Dum septem donat sestertia mutua septem
Promittit, persuadet uti mercetur agellum.
Mercatur. Ne te longis ambagibus ultra
Quam satis est morer: ex nitido fit rusticus atque
Sulcos et vineta crepat mera, praeparat ulmos,
Immoritur studiis et amore senescit habendi.
Verum ubi oves furto, morbo periere capellae,
Spem mentita seges, bos est enectus arando,
Offensus damnis media de nocte caballum
Arripit iratusque Philippi tendit ad aedes.
Quem simul agnovit scabrum intonsumque Philippus
„Durus" ait „Voltei, nimis attentusque videris
Esse mihi" „Pol, me miserum, patrone, vocares,
Si velles" inquit „verum mihi ponere nomen.
Quod te per Genium dextramque deosque Penates
Obsecro et obtestor, vitae me redde priori!"
Qui semel adspexit, quantum dimissa petitis
Praestent, mature redeat repetatque relicta
Metiri se quemque suo modulo ac pede verumst.

Epl. I, 16 vs. 1—16.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bladz. 98 vlg.)

Ne perconteris, fundus meus, optime Quinti,
Arvo pascat erum an bacis opulentet olivae
Pomisne an pratis an amicta vitibus ulmo:
Scribetur tibi forma loquaciter et situs agri.
Continui montes, ni dissocientur opaca
Valle, sed ut veniens dextrum latus adspiciat Sol,
Laevum decedens curru fugiente vaporet.
Temperiem laudes. Quid si rubicunda benigni
Corna vepres et pruna ferant, si quercus et ilex
Multa fruge pecus, multa dominum iuvet umbra?
Dicas adductum propius frondere Tarentum.
Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec
Frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus,
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hae latebrae dulces et, iam si credis, amoenae,
Incolumem tibi me praestant Septembribus horis.

C. I, 17.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bladz. 99 vlg.).

Velox amoenum saepe Lucretilem
Mutat Lycaeo Faunus et igneam
  Defendit aestatem capellis
    Usque meis pluviosque ventos.

Inpune tutum per nemus arbutos
Quaerunt latentes et thyma deviae
  Olentis uxores mariti,
    Nec virides metuunt colubras

Nec martiales Haediliae lupos,
Vtcumque dulci, Tyndari, fistula
  Valles et Vsticae cubantis
    Levia personuere saxa.

Di me tuentur, dis pietas mea
Et Musa cordist. Hic tibi copia
  Manabit ad plenum benigno
    Ruris honorum opulenta cornu.

Hic in reducta valle Caniculae
Vitabis aestus, et fide Teia
  Dices laborantes in uno
    Penelopen vitreamque Circen;

Hic innocentis pocula Lesbii
Duces sub umbra, nec Semeleius
  Cum Marte confundet Thyoneus
    Proelia, nec metues protervum

Suspecta Cyrum, ne male dispari
Incontinentes iniciat manus
  Et scindat haerentem coronam
    Crinibus inmeritamque vestem.

S. II, 6.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bladz. 101—107).

Hoc erat in votis; modus agri non ita magnus,
Hortus ubi et tecto vicinus iugis aquae fons
Et paullum silvae super his foret. Auctius atque
Di melius fecere. Benest. Nil amplius oro,
Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis.
Si neque maiorem feci ratione mala rem,
Nec sum facturus vitio culpave minorem;
Si veneror stultus nihil horum 'o si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
O si urnam argenti fors quae mihi monstret, ut illi,
Thesauro invento qui mercennarius agrum
Ipse illum mercatus aravit, dives amico
Hercule!' si, quod adest, gratum iuvat, hac prece te oro:
Pingue pecus domino facias et cetera praeter
Ingenium, utque soles custos mihi maximus adsis!
Ergo ubi me in montes ut in arcem ex urbe removi,
Nec mala me ambitio perdit nec plumbeus Auster
Autumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.
Matutine pater, seu Iane libentius audis,
Vnde homines operum primos vitaeque labores
Instituunt (sic dis placitum), tu carminis esto
Principium. Romae sponsorem me rapis. 'Eia,
Ne prior officio quisquam respondeat, urgue.'
Sive Aquilo radit terras seu bruma nivalem
Interiore diem gyro trahit, ire necessest.
Postmodo, quod mi obsit, clare certumque locuto
Luctandum in turba et facienda iniuria tardis.
'Quid vis, insane, et quas res agis?' inprobus urguet
Iratis precibus: 'tu pulses omne quod obstat,

Ad Maecenatem memori si mente recurras.'
Hoc iuvat et mellist, non mentiar. At simul atras
Ventumst Esquilias, aliena negotia centum
Per caput et circa saliunt latus. 'Ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.
De re communi scribae magna atque nova te
Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti.
Inprimat his, cura, Maecenas signa tabellis.'
Dixeris, experiar: 'si vis, potes,' addit et instat.
Septimus octavo propior iam fugerit annus,
Ex quo Maecenas me coepit habere suorum
In numero, dumtaxat ad hoc, quem tollere raeda
Vellet iter faciens, et cui concredere nugas
Hoc genus: 'Hora quotast? Thrax est Gallina Syro par?
Matutina parum cautos iam frigora mordent'
Et quae rimosa bene deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus subiectior in diem et horam
Invidiae noster. Ludos spectaverat una,
Luserat in campo: 'Fortunae filius!' omnes.
Frigidus a rostris manat per compita rumor:
Quicumque obvius est, me consulit: 'o bone, nam te
Scire, deos quoniam propius contingis, oportet,
Numquid de Dacis audisti?' 'Nil equidem.' 'Vt tu
Semper eris derisor.' 'At omnes di exagitent me,
Si quicquam.' 'Quid? militibus promissa Triquetra
Praedia Caesar an est Itala tellure daturus?'
Iurantem me scire nihil mirantur, ut unum
Scilicet egregii mortalem altique silenti.
Mergitur haec inter misero lux non sine votis:
O rus, quando ego te adspiciam, quandoque licebit
Nunc veterum libris nunc somno et inertibus horis
Ducere sollicitae iucunda oblivia vitae?
O quando faba Pythagorae cognata simulque
Vncta satis pingui ponentur oluscula lardo?
O noctes cenaeque deum, quibus ipse meique
Ante Larem proprium vescor vernasque procaces

Pasco libatis dapibus. Prout cuique libidost,
Siccat inaequales calices conviva solutus
Legibus insanis, seu quis capit acria fortis
Pocula seu modicis uvescit laetius. Ergo
Sermo oritur, non de villis domibusve alienis,
Nec male necne Lepos saltet; sed, quod magis ad nos
Pertinet et nescire malumst, agitamus, utrumne
Divitiis homines an sint virtute beati;
Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos;
Et quae sit natura boni summumque quid eius.
Cervius haec inter vicinus garrit aniles
Ex re fabellas. Siquis nam laudat Arelli
Sollicitas ignarus opes, sic incipit 'olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum,
Asper et attentus quaesitis, ut tamen artum
Solveret hospitiis animum. Quid multa? neque ille
Sepositi ciceris nec longae invidit avenae,
Aridum et ore ferens acinum semesaque lardi
Frusta dedit, cupiens varia fastidia cena
Vincere tangentis male singula dente superbo;
Cum pater ipse domus palea porrectus in horna
Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
Tandem urbanus ad hunc 'Quid te iuvat' inquit, 'amice,
Praerupti nemoris patientem vivere dorso?
Vis tu homines urbemque feris praeponere silvis?
Carpe viam, mihi crede, comes, terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ullast
Aut magno aut parvo leti fuga: quo, bone, circa,
Dum licet, in rebus iucundis vive beatus,
Vive memor, quam sis aevi brevis.' Haec ubi dicta
Agrestem pepulere, domo levis exsilit; inde
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Moenia nocturni subrepere. Iamque tenebat
Nox medium caeli spatium, cum ponit uterque
In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco

Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multaque de magna superessent fercula cena,
Quae procul exstructis inerant hesterna canistris.
Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes
Continuatque dapes, nec non verniliter ipsis
Fungitur officiis, praelibans omne quod adfert.
Ille cubans gaudet mutata sorte bonisque
Rebus agit laetum convivam, cum subito ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus. 'Haud mihi vita
Est opus hac' ait et 'valeas: me silva cavusque
Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.'

Epl. I, 14.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bladz. 107—116.)

Vilice, silvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis, habitatum quinque focis et
Quinque bonos solitum Variam dimittere patres,
Certemus, spinas animone ego fortius an tu
Evellas agro et melior sit Horatius an res.
Me quamvis Lamiae pietas et cura moratur
Fratrem maerentis, rapto de fratre dolentis
Insolabiliter, tamen istuc mens animusque
Fert et amat spatiis obstantia rumpere claustra.
Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum:
Cui placet alterius, sua nimirumst odio sors.
Stultus uterque locum immeritum causatur inique:
In culpast animus, qui se non effugit unquam.
Nunc age quid nostrum concentum dividat audi:
Tu mediastinus tacita prece rura petebas,
Nunc urbem et ludos et balnea vilicus optas;
Me constare mihi scis et discedere tristem,
Quandocumque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur; eo disconvenit inter
Meque et te: nam quae deserta et inhospita tesqua
Credis, amoena vocat, mecum qui sentit, et odit,
Quae tu pulchra putas. Fornix tibi et uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video, et quod
Angulus iste feret piper et tus ocius uva,
Nec vicina subest vinum praebere taberna
Quae possit tibi, nec meretrix tibicina, cuius
Ad strepitum salias terrae gravis; et tamen urgues
Iampridem non tacta ligonibus arva bovemque
Disiunctum curas et strictis frondibus exples.

Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
Multa mole docendus aprico parcere prato.
Quem tenues decuere togae nitidique capilli,
Quem scis inmunem Cinarae placuisse rapaci,
Quem bibulum liquidi media de luce Falerni,
Cena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba;
Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat, non odio obscuro morsuque venenat;
Rident vicini glaebas et saxa moventem
Cum servis. Vrbana diaria rodere mavis,
Horum tu in numerum voto ruis; invidet usum
Lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.
Optat ephippia bos piger, optat arare caballus;
Quam scit uterque, libens, censebo, exerceat artem.

Epl. I, 10.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bladz. 123—126).

Vrbis amatorem Fuscum salvere iubemus
Ruris amatores, hac in re scilicet una
Multum dissimiles, at cetera paene gemelli
Fraternis animis; quidquid negat alter, et alter
Respuit, at si quid dignum sapiente bonoque,
Adnuimus pariter vetuli notique columbi.
Tu nidum servas, ego laudo ruris amoeni
Rivos et musco circumlita saxa nemusque.
Quid quaeris? Vivo et regno, simul ista reliqui
Quae vos ad caelum effertis rumore secundo,
Vtque sacerdotis fugitivus liba recuso:
Pane egeo iam mellitis potiore placentis.
Vivere naturae si convenienter oportet,
Ponendaeque domo quaerendast area primum:
Novistine locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hiemes, ubi gratior aura
Leniat et rabiem Canis et momenta Leonis,
Cum semel accepit Solem furibundus acutum?
Est ubi divellat somnos minus invida cura?
Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quam quae per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur silva columnas,
Laudaturque domus, longos quae prospicit agros.
Naturam expelles furca, tamen usque recurret,
Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.
Non qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum
Certius accipiet damnum propiusve medullis,

Quam qui non poterit vero distinguere falsum.
Quem res plus nimio delectavere secundae,
Mutatae quatient. Siquid mirabere, pones
Invitus. Fuge magna: licet sub paupere tecto
Reges et regum vita praecurrere amicos.
Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Inploravit opes hominis frenumque recepit;
Sed postquam victo ridens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frenum depulit ore.
Sic qui pauperiem veritus potiore metallis
Libertate caret, dominum vehit inprobus atque
Serviet aeternum, quia parvo nesciet uti.
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
Si pede maior erit, subvertet, si minor, uret.
Laetus sorte tua vives sapienter, Aristi,
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura
Cogere quam satis est ae non cessare videbor.
Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius quam ducere funem.
Haec tibi dictabam post fanum putre Vacunae,
Excepto quod non simul esses, cetera laetus.

Ep. 2.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bladz. 127—133.)

'Beatus ille qui procul negotiis,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fenore,
Neque excitatur classico miles truci,
Neque horret iratum mare,
Forumque vitat et superba civium
Potentiorum limina.
Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos,
Inutilesque falce ramos amputans
Feliciores inserit,
Aut in reducta valle mugientium
Prospectat errantes greges,
Aut pressa puris mella condit amphoris,
Aut tondet infirmas oves;
Vel cum decorum mitibus pomis caput
Autumnus agris extulit,
Vt gaudet insitiva decerpens pira
Certantem et uvam purpurae,
Qua muneretur te, Priape, et te, pater
Silvane, tutor finium.
Libet iacere modo sub antiqua ilice,
Modo in tenaci gramine.
Labuntur altis interim rupibus aquae,
Queruntur in silvis aves,
Fontesque lymphis obstrepunt manantibus,
Somnos quod invitet leves.
At cum tonantis annus hibernus Iovis
Imbres nivesque conparat,
Aut trudit acres hinc et hinc multa cane

Apros in obstantes plagas,
Aut amite levi rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos,
Pavidumque leporem et advenam laqueo gruem
Iucunda captat praemia.
Quodsi pudica mulier in partem iuvet
Domum atque dulces liberos,
Sabina qualis aut perusta solibus
Pernicis uxor Apuli,
Sacrum vetustis exstruat lignis focum
Lassi sub adventum viri,
Claudensque textis cratibus laetum pecus
Distenta siccet ubera,
Et horna dulci vina promens dolio
Dapes inemptas adparet:
Non me Lucrina iuverint conchylia
Magisve rhombus aut scari;
Non Afra avis descendat in ventrem meum,
Non attagen Ionicus
Iucundior, quam lecta de pinguissimis
Oliva ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis et gravi
Malvae salubres corpori,
Vel agna festis caesa Terminalibus,
Vel haedus ereptus lupo.
Has inter epulas ut iuvat pastas oves
Videre properantes domum,
Videre fessos vomerem inversum boves
Collo trahentes languido,
Positosque vernas, ditis examen domus,
Circum renidentes Lares.'
Haec ubi locutus fenerator Alfius,
Iam iam futurus rusticus,
Omnem redegit Idibus pecuniam,
Quaerit Kalendis ponere.

C. II, 4.

(Vertaling, zie dit boek bladz. 140).

Ne sit ancillae tibi amor pudori,
Xanthia Phoceu. Prius insolentem
Serva Briseis niveo colore
Movit Achillem;

Movit Aiacem Telamone natum
Forma captivae dominum Tecmessae:
Arsit Atrides medio in triumpho
Virgine rapta:

Nescias an te generum beati
Phyllidis flavae decorent parentes:
Regium certe genus, et penates
Maeret iniquos.

Crede non illam tibi de scelesta
Plebe dilectam neque sic fidelem,
Sic lucro aversam potuisse nasci
Matre pudenda.

Bracchia et voltum teretesque suras
Integer laudo; fuge suspicari,
Cuius octavum trepidavit aetas
Claudere lustrum.

C. I, 24.

(Vertaling, zie dit boek bladz. 151 vlg.).

Ergo Quintilium perpetuus sopor
Vrguet? Cui Pudor et Iustitiae soror,
Incorrupta Fides, nudaque Veritas
Quando ullum inveniet parem?

Multis ille bonis flebilis occidit,
Nulli flebilior, quam tibi, Vergili.
Tu frustra pius heu non ita creditum
Poscis Quintilium deos.

Quid si Threicio blandius Orpheo
Auditam moderere arboribus fidem?
Num vanae redeat sanguis imagini,
Quam virga semel horrida

Non lenis precibus fata recludere
Nigro compulerit Mercurius gregi?
Durum: sed levius fit patientia
Quidquid corrigerest nefas.

C. II, 10.

(Vertaling, zie dit boek bladz. 160).

Rectius vives, Licini, neque altum
Semper urguendo neque, dum procellas
Cautus horrescis, nimium premendo
Litus iniquum.

Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.

Saepius ventis agitatur ingens
Pinus et celsae graviore casu
Decidunt turres feriuntque summos
Fulgura montes.

Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene praeparatum
Pectus. Informes hiemes reducit
Iuppiter, idem

Submovet. Non, si male nunc, et olim
Sic erit: quondam cithara tacentem
Suscitat Musam neque semper arcum
Tendit Apollo.

Rebus angustis animosus atque
Fortis adpare; sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

C. III, 26.

(Vertaling, zie dit boek bladz. 165).

Vixi duellis nuper idoneus
Et militavi non sine gloria;
Nunc arma defunctumque bello
Barbiton hic paries habebit:

O quae beatam diva tenes Cyprum et
Memphin carentem Sithonia nive,
Regina, sublimi flagello
Tange Chloen semel arrogantem.

C. IV, 2.

(Vertaling, zie dit boek bladz. 167).

Pindarum quisquis studet aemulari,
Iule, ceratis ope Daedalea
Nititur pinnis vitreo daturus
Nomina ponto.

Monte decurrens velut amnis, imbres
Quem super notas aluere ripas,
Fervet inmensusque ruit profundo
Pindarus ore,

Laurea donandus Apollinari,
Seu per audaces nova dithyrambos
Verba devolvit numerisque fertur
Lege solutis,

Seu deos regesve canit, deorum
Sanguinem, per quos cecidere iusta
Morte Centauri, cecidit tremendae
Flamma Chimaerae:

Sive quos Elea domum reducit
Palma caelestes pugilemve equumve
Dicit et centum potiore signis
Munere donat,

Flebili sponsae invenemve raptum
Plorat et vires animumque moresque
Aureos educit in astra nigroque
Invidet Orco.

Multa Dircaeum levat aura cycnum,
Tendit, Antoni, quotiens in altos
Nubium tractus. Ego apis Matinae
More modoque

Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum circa nemus uvidique
Tiburis ripas operosa parvus
Carmina fingo.

C. I, 27.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bladz. 170—172).

Natis in usum laetitiae scyphis
Pugnare Thracumst: tollite barbarum
Morem, verecundumque Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.

Vultis severi me quoque sumere
Partem Falerni? Dicat Opuntiae
Frater Megillae, quo beatus
Volnere, qua pereat sagitta.

Cessat voluptas? Non alia bibam
Mercede. Quae te cumque domat Venus,
Non erubescendis adurit
Ignibus ingenuoque semper

Amore peccas. Quidquid habes, age,
Depone tutis auribus. A miser,
Quanta laboras in Charybdi,
Digne puer meliore flamma!

Quae saga, quis te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit deus?
Vix inligatum te triformi
Pegasus expediet Chimaera.

C. I, 31.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bladz. 173 vlg.).

Quid dedicatum poscit Apollinem
Vates? Quid orat, de patera novum
Fundens liquorem? Non opimae
Sardiniae segetes feraces,

Non aestuosae Graia Calabriae
Armenta, non aurum aut ebur Indicum,
Non rura, quae Liris quieta
Mordet aqua taciturnus amnis.

Frui paratis et valido mihi,
Latoe, dones ac precor integra
Cum mente nec turpem senectam
Degere nec cithara carentem.

C. IV, 3.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bladz. 174 vlg.).

Quem tu, Melpomene, semel
  Nascentem placido lumine videris,
Illum non labor Isthmius
  Clarabit pugilem, non equus inpiger

Curru ducet Achaico
  Victorem, neque res bellica Deliis
Ornatum foliis ducem,
  Quod regum tumidas contuderit minas,

Ostendet Capitolio;
  Sed quae Tibur aquae fertile praefluunt,
Et spissae nemorum comae
  Fingent Aeolio carmine nobilem.

O testudinis aureae
  Dulcem quae strepitum, Pieri, temperas,
O mutis quoque piscibus
  Donatura cycni, si libeat, sonum,

Totum muneris hoc tuist,
  Quod monstror digito praetereuntium
Romanae fidicen lyrae:
  Quod spiro et placeo, si placeo, tuumst.

Epl. II, 2.

(Vertaling en aanteekeningen, zie dit boek bladz. 236—244.)

Flore, bono claroque fidelis amice Neronis,
Si quis forte velit puerum tibi vendere natum
Tibure vel Gabiis, et tecum sic agat: hic et
Candidus, et talos a vertice pulcher ad imos
Fiet critque tuus nummorum milibus octo,
Verna ministeriis ad nutus aptus eriles,
Literulis Graecis imbutus, idoneus arti
Cuilibet: argilla quidvis imitaberis uda:
Quin etiam canet indoctum sed dulce bibenti.
Multa fidem promissa levant, ubi plenius aequo
Laudat venales qui volt extrudere merces.
Res urget me nulla: meo sum pauper in aere.
Nemo hoc mangonum faceret tibi, non temere a me
Quivis ferret idem. Semel hic cessavit et, ut fit,
In scalis latuit metuens pendentis habenae";
Des nummos, excepta nihil te si fuga laedit,
Ille ferat pretium poenae securus opinor.
Prudens emisti vitiosum, dicta tibist lex:
Insequeris tamen hunc et lite moraris iniqua?
Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi
Talibus officiis prope mancum, ne mea saevus
Iurgares ad te quod epistola nulla rediret.
Quid tum profeci, mecum facientia iura
Si tamen attemptas? Quereris super hoc etiam, quod
Exspectata tibi non mittam carmina mendax.
Luculli miles collecta viatica multis
Aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
Perdiderat: post hoc vemens lupus et sibi et hosti
Iratus pariter, ieiunis dentibus acer,

Praesidium regale loco deiecit, ut aiunt,
Summe munito et multarum divite rerum.
Clarus ob id factum, donis ornatur honestis,
Accipit et bis dena super sestertia nummum.
Forte sub hoc tempus castellum evertere praetor
Nescio quod cupiens, hortari coepit eundem
Verbis, quae timido quoque possent addere mentem:
'I bone, quo virtus tua te vocat, i pede fausto,
Grandia laturus meritorum praemia. Quid stas?'
Post haec ille catus, quantumvis rusticus 'ibit,
Ibit eo, quo vis, qui zonam perdidit' inquit.
Romae nutrîri mihi contigit atque doceri,
Iratus Grais quantum nocuisset Achilles.
Adiecere bonae paullo plus artis Athenae,
Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum
Atque inter silvas Academi quaerere verum.
Dura sed emovere loco me tempora grato,
Civilisque rudem belli tulit aestus in arma,
Caesaris Augusti non responsura lacertis.
Vnde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pinnis inopemque paterni
Et laris et fundi paupertas inpulit audax,
Vt versus facerem. Sed quod non desit habentem
Quae poterunt umquam satis expurgare cicutae,
Ni melius dormire putem quam scribere versus?
Singula de nobis anni praedantur euntes:
Eripuere iocos, venerem, convivia, ludum:
Tendunt extorquere poemata: quid faciam vis?
Denique non omnes eadem mirantur amantque:
Carmine tu gaudes, hic delectatur iambis,
Ille Bioneis sermonibus et sale nigro.
Tres mihi convivae prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato.
Quid dem? quid non dem? renuis tu, quod iubet alter;
Quod petis, id sanest invisum acidumque duobus.
Praeter cetera me Romaene poemata censes

Scribere posse inter tot curas totque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta relictis
Omnibus officiis; cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Aventino, visendus uterque;
Intervalla vides haud sane commoda. 'Verum
Purae sunt plateae, nihil ut meditantibus obstet.'
Festinat calidus mulis gerulisque redemptor,
Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum,
Tristia robustis luctantur funera plaustris,
Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus:
I nunc et versus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbes,
Rite cliens Bacchi somno gaudentis et umbra:
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere et contracta sequi vestigia vatum?
Ingenium, sibi quod vacuas desumsit Athenas
Et studiis annos septem dedit insenuitque
Libris et curis, statua taciturnius exit
Plerumque et risu populum quatit: hic ego rerum
Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis
Verba lyrae motura sonum conectere digner?
Frater erat Romae consulti rhetor, ut alter
Alterius sermone meros audiret honores,
Crassus ut hic illi, foret huic ut Mucius ille.
Qui minus argutos vexat furor iste poetas?
Carmina conpono, hic elegos. Mirabile visu
Caelatumque novem Musis opus! Adspice primum,
Quanto cum fastu, quanto molimine circum
Spectemus vacuam Romanis vatibus aedem;
Mox etiam, si forte vacas, sequere et procul audi,
Quid ferat et quare sibi nectat uterque coronam.
Caedimur et totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Discedo Alcaeus puncto illius; ille meo quis?
Quis nisi Callimachus? si plus adposcere visus,
Fit Mimnermus et optivo cognomine crescit.

Multa fero, ut placem genus inritabile vatum,
Cum scribo et supplex populi suffragia capto;
Idem finitis studiis et mente recepta
Obturem patulas inpune legentibus aures.
Ridentur mala qui conponunt carmina; verum
Gaudent scribentes et se venerantur et ultro,
Si taceas, laudant quidquid scripsere beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poema,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti.
Audebit, quaecumque parum splendoris habebunt
Et sine pondere erunt et honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant
Et versentur adhuc intra penetralia Vestae;
Obscurata diu populo bonus eruet atque
Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quae priscis memorata Catonibus atque Cethegis
Nunc situs informis premit et deserta vetustas;
Adsciscet nova, quae genitor produxerit usus.
Vemens et liquidus puroque simillimus amni
Fundet opes Latiumque beabit divite lingua;
Luxuriantia conpescet, nimis aspera sano
Levabit cultu, virtute carentia tollet,
Ludentis speciem dabit et torquebitur, ut qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.
Praetulerim scriptor delirus inersque videri,
Dum mea delectent mala me vel denique fallant,
Quam sapere et ringi? Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragoedos
In vacuo laetus sessor plausorque theatro,
Cetera qui vitae servaret munia recto
More, bonus sane vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis
Et signo laeso non insanire lagoenae,
Posset qui rupem et puteum vitare patentem:
Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit elleboro morbum bilemque meraco,

Et redit ad sese 'pol, me occidistis, amici,
Non servastis' ait, 'cui sic extorta voluptas
Et demptus per vim mentis gratissimus error.'
Nimirum saperest abiectis utile nugis,
Et tempestivum pueris concedere ludum,
Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,
Sed verae numerosque modosque ediscere vitae.
Quocirca mecum loquor haec tacitusque recordor:
Si tibi nulla sitim finiret copia lymphae,
Narrares medicis: quod, quanto plura parasti,
Tanto plura cupis, nulline faterier audes?
Si volnus tibi monstrata radice vel herba
Non fieret levius, fugeres radice vel herba
Proficiente nihil curarier: audieras, cui
Rem di donarent, illi decedere pravam
Stultitiam; et, cum sis nihilo sapientior, ex quo
Plenior es, tamen uteris monitoribus isdem?
At si divitiae prudentem reddere possent,
Si cupidum timidumque minus te: nempe ruberes,
Viveret in terris te siquis avarior uno.
Si propriumst, quod quis libra mercatur et aere,
Quaedam, si credis consultis, mancipat usus:
Qui te pascit ager, tuus est, et vilicus Orbi,
Cum segetes occat tibi mox frumenta daturas,
Te dominum sentit. Das nummos, accipis uvam,
Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
Paullatim mercaris agrum, fortasse trecentis
Aut etiam supra nummorum milibus emptum.
Quid refert, vivas numerato nuper an olim?
Emptor Aricini quondam Veientis et arvi
Emptum cenat olus, quamvis aliter putat; emptis
Sub noctem gelidam lignis calefactat ahenum;
Sed vocat usque suum, qua populus adsita certis
Limitibus vicina repellit iurgia; tamquam
Sit proprium quicquam, puncto quod mobilis horae
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc morte suprema

Permutet dominos et cedat in altera iura.
Sic quia perpetuus nulli datur usus, et heres
Heredem alternis velut unda supervenit undam,
Quid vici prosunt aut horrea? quidve Calabris
Saltibus adiecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas,
Argentum, vestes Gaetulo murice tinctas
Sunt qui non habeant, est qui non curat habere.
Cur alter fratrum cessare et ludere et ungui
Praeferat Herodis palmetis pinguibus, alter
Dives et inportunus ad umbram lucis ab ortu
Silvestrem flammis et ferro mitiget agrum,
Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturae deus humanae, mortalis in unum
Quodque caput, voltu mutabilis, albus et ater.
Vtar et ex modico, quantum res poscet, acervo
Tollam nec metuam, quid de me iudicet heres,
Quod non plura datis invenerit; et tamen idem
Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti
Discrepet et quantum discordet parcus avaro.
Distat enim, spargas tua prodigus, an neque sumptum
Invitus facias neque plura parare labores,
Ac potius, puer ut festis Quinquatribus olim,
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
Pauperies inmunda tamen procul absit: ego utrum
Nave ferar magna an parva, ferar unus et idem.
Non agimur tumidis velis Aquilone secundo:
Non tamen adversis aetatem ducimus Austris,
Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re
Extremi primorum, extremis usque priores.
Non es avarus: abi. Quid? Cetera iam simul isto
Cum vitio fugere? Caret tibi pectus inani
Ambitione? caret mortis formidine et ira?
Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures portentaque Thessala rides?

Natales grate numeras? ignoscis amicis?
Lenior et melior fis accedente senecta?
Quid te exempta levat spinis de pluribus una?
Vivere si recte nescis, decede peritis.
Lusisti satis, edisti satis atque bibisti:
Tempus abire tibist, ne potum largius aequo
Rideat et pulset lasciva decentius aetas.

Epl. II, 1.

(Vertaling en aanteekeningen, zie dit boek bladz. 244—253).

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes: in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.
Romulus et Liber pater et cum Castore Pollux,
Post ingentia facta deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus, aspera bella
Conponunt, agros adsignant, oppida condunt,
Ploravere suis non respondere favorem
Speratum meritis. Diram qui contudit hydram
Notaque fatali portenta labore subegit,
Comperit invidiam supremo fine domari.
Vrit enim fulgore suo, qui praegravat artes
Infra se positas; exstinctus amabitur idem.
Praesenti tibi maturos largimur honores,
Iurandasque tuum per numen ponimus aras,
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno,
Te nostris ducibus, te Grais anteferendo,
Cetera nequaquam simili ratione modoque
Aestimat et, nisi quae terris semota suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit et odit,
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes
Quas bis quinque viri sanxerunt, foedera regum
Vel Gabiis vel cum rigidis aequata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum
Dictitet Albano Musas in monte locutas.
Si, quia Graiorum sunt antiquissima quaeque
Scripta vel optima, Romani pensantur eadem

Scriptores trutina, non est quod multa loquamur:
Nil intrast olea, nil extrast in nuce duri;
Venimus ad summum fortunae, pingimus atque
Psallimus et luctamur Achivis doctius unctis.
Si meliora dies, ut vina, poemata reddit,
Scire velim, chartis pretium quotus arroget annus.
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteresque referri debet an inter
Viles atque novos? Excludat iurgia finis!
'Est vetus atque probus, centum qui perficit annos.'
Quid? qui deperiit minor uno mense vel anno,
Inter quos referendus erit? veteresne poetas,
An quos et praesens et postera respuat aetas?
'Iste quidem veteres inter ponetur honeste,
Qui vel mense brevi vel totost iunior anno.'
Vtor permisso, caudaeque pilos ut equinae
Paullatim vello, et demo unum, demo et item unum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit in fastos et virtutem aestimat annis
Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.
Ennius, et sapiens et fortis et alter Homerus,
Vt critici dicunt, leviter curare videtur,
Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.
Naevius in manibus non est et mentibus haeret
Paene recens? adeo sanctumst vetus omne poema.
Ambigitur quotiens, uter utro sit prior, aufert
Pacuvius docti famam senis, Accius alti,
Dicitur Afrani toga convenisse Menandro,
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,
Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte.
Hos ediscit et hos arto stipata theatro
Spectat Roma potens, habet hos numeratque poetas
Ad nostrum tempus Livi scriptoris ab aevo.
Interdum volgus rectum videt; est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudatque poetas,
Vt nihil anteferat, nihil illis conparet: errat;

Si quaedam nimis antique, si pleraque dure
Dicere credit eos, ignave multa fatetur,
Et sapit et mecum facit et Iove iudicat aequo.
Non equidem insector delendave carmina Livi
Esse reor, memini quae plagosum mihi parvo
Orbilium dictare; sed emendata videri
Pulchraque et exactis minimum distantia miror.
Inter quae verbum emicuit si forte decorum,
Si versus paullo concinnior unus et alter,
Iniuste totum ducit venditque poema.
Indignor quicquam reprehendi, non quia crasse
Conpositum inlepideve putetur, sed quia nuper,
Nec veniam antiquis, sed honorem et praemia posci.
Recte necne crocum floresque perambulet Attae
Fabula si dubitem, clament periisse pudorem
Cuncti paene patres, ea cum reprehendere coner,
Quae gravis Aesopus, quae doctus Roscius egit:
Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt,
Vel quia turpe putant parere minoribus, et quae
Inberbi didicere, senes perdenda fateri.
Iam Saliare Numae carmen qui laudat et illud,
Quod mecum ignorat, solus volt scire videri,
Ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
Nostra sed inpugnat, nos nostraque lividus odit.
Quod si tam Graiis novitas invisa fuisset
Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet,
Quod legeret tereretque viritim publicus usus?
Vt primum positis nugari Graecia bellis
Coepit et in vitium fortuna labier aequa,
Nunc athletarum studiis nunc arsit equorum,
Marmoris aut eboris fabros aut aeris amavit,
Suspendit picta voltum mentemque tabella,
Nunc tibicinibus, nunc est gavisa tragoedis;
Sub nutrice puella velut si luderet infans,
Quod cupide petiit, mature plena reliquit.
Hoc paces habuere bonae ventique secundi.

Romae dulce diu fuit et sollemne reclusa
Mane domo vigilare, clienti promere iura,
Cautos nominibus rectis expendere nummos,
Maiores audire, minori dicere per quae
Crescere res posset, minui damnosa libido.
Mutavit mentem populus levis, et calet uno
Scribendi studio: pueri patresque severi
Fronde comas vincti cenant et carmina dictant.
Ipse ego, qui nullos me adfirmo scribere versus,
Invenior Parthis mendacior, et prius orto
Sole vigil calamum et chartas et scrinia posco.
Navim agere ignarus navis timet, abrotonum aegro
Praescribunt medici, tractant fabrilia fabri;
Scribimus indocti doctique poemata passim.
Hic error tamen et levis haec insania quantas
Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus
Non temerest animus; versus amat, hoc studet unum;
Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet,
Non fraudem socio puerove incogitat ullam
Pupillo; vivit siliquis et pane secundo;
Militiae quamquam piger et malus, utilis urbi,
Si das hoc, parvis quoque rebus magna iuvari.
Os tenerum pueri balbumque poeta figurat,
Torquet ab obscaenis iam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus praeceptis format amicis,
Asperitatis et invidiae corrector et irae,
Recte facta refert, orientia tempora notis
Instruit exemplis, inopem solatur et aegrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus et praesentia numina sentit,
Caelestes inplorat aquas docta prece blandus,
Avertit morbos, metuenda pericula pellit,
Inpetrat et pacem et locupletem frugibus annum.
Carmine di superi placantur, carmine Manes.
Agricolae prisci, fortes parvoque beati,

Condita post frumenta levantes tempore festo
Corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum, pueris et coniuge fida,
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus et vino Genium memorem brevis aevi.
Fescennina per hunc invecta licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit,
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter, donec iam saevus apertam
In rabiem coepit verti iocus et per honestas
Ire domos inpune minax. Doluere cruento
Dente lacessiti, fuit intactis quoque cura
Condicione super communi, quin etiam lex
Poenaque lata, malo quae nollet carmine quemquam
Describi; vertere modum formidine fustis
Ad bene dicendum delectandumque redacti.
Graecia capta ferum victorem cepit, et artes
Intulit agresti Latio: sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius, et grave virus
Munditiae pepulere; sed in longum tamen aevum
Manserunt hodieque manent vestigia ruris.
Serus enim Graecis admovit acumina chartis,
Et post Punica bella quietus quaerere coepit,
Quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent.
Temptavit quoque rem si digne vertere posset,
Et placuit sibi, natura sublimis et acer:
Nam spirat tragicum satis et feliciter audet,
Sed turpem putat inscite metuitque lituram.
Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
Sudoris minimum, sed habet comoedia tanto
Plus oneris, quanto veniae minus. Adspice, Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi,
Vt patris attenti, lenonis ut insidiosi,
Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis,
Quam non adstricto percurrat pulpita socco:
Gestit enim nummum in loculos demittere, post hoc

Securus, cadat an recto stet fabula talo.
Quem tulit ad scaenam ventoso Gloria curru,
Exanimat lentus spectator, sedulus inflat:
Sic leve, sic parvumst, animum quod laudis avarum
Subruit aut reficit. Valeat res ludicra, si me
Palma negata macrum, donata reducit opimum.
Saepe etiam audacem fugat hoc terretque poetam
Quod numero plures, virtute et honore minores,
Indocti stolidique et depugnare parati
Si discordet eques, media inter carmina poscunt
Aut ursum aut pugiles: his nam plebecula gaudet.
Verum equitis quoque iam migravit ab aure voluptas
Omnis ad incertos oculos et gaudia vana.
Quattuor aut plures aulaea premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmae peditumque catervae;
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis,
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves,
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.
Si foret in terris, rideret Democritus, seu
Diversum confusa genus panthera camelo
Sive elephas albus volgi converteret ora;
Spectaret populum ludis attentius ipsis,
Vt sibi praebentem nimio spectacula plura,
Scriptores autem narrare putaret asello
Fabellam aut surdo. Nam quae pervincere voces
Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus aut mare Tuscum,
Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes
Divitiaeque peregrinae, quibus oblitus actor
Cum stetit in scaena, concurrit dextera laevae.
Dixit adhuc aliquid? Nil sane. Quid placet ergo?
Lana Tarentino violas imitata veneno.
Ac ne forte putes me, quae facere ipse recusem,
Cum recte tractent alii, laudare maligne:
Ille per extentum funem mihi posse videtur
Ire poeta, meum qui pectus inaniter angit,

Inritat, mulcet, falsis terroribus inplet,
Vt magus, et modo me Thebis modo ponit Athenis.
Verum age et his, qui se lectori credere malunt
Quam spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam redde brevem, si munus Apolline dignum
Vis conplere libris et vatibus addere calcar,
Vt studio maiore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala saepe poetae,
Vt vineta egomet caedam mea, cum tibi librum
Sollicito damus aut fesso; cum laedimur, unum
Siquis amicorumst ausus reprehendere versum;
Cum loca iam recitata revolvimus inrevocati;
Cum lamentamur, non adparere labores
Nostros et tenui deducta poemata filo;
Cum speramus eo rem venturam, ut simul atque
Carmina rescieris nos fingere, commodus ultro
Arcessas et egere vetes et scribere cogas.
Sed tamen est operae pretium cognoscere, quales
Aedituos habeat belli spectata domique
Virtus, indigno non conmittenda poetae.
Gratus Alexandro regi Magno fuit ille
Choerilus, incultis qui versibus et male natis
Rettulit acceptos, regale nomisma, Philippos.
Sed veluti tractata notam labemque remittunt
Atramenta, fere scriptores carmine foedo
Splendida facta linunt. Idem rex ille, poema
Qui tam ridiculum tam care prodigus emit,
Edicto vetuit, nequis se praeter Apellem
Pingeret, aut alius Lysippo duceret aera
Fortis Alexandri voltum simulantia. Quodsi
Iudicium subtile videndis artibus illud
Ad libros et ad haec Musarum dona vocares,
Boeotum in crasso iurares aere natum.
At neque dedecorant tua de se iudicia atque
Munera, quae multa dantis cum laude tulerunt
Dilecti tibi Vergilius Variusque poetae,

Nec magis expressi voltus per ahenea signa,
Quam per vatis opus mores animique virorum
Clarorum adparent. Nec sermones ego mallem
Repentes per humum quam res conponere gestas
Terrarumque situs et flumina dicere et arces
Montibus inpositas et barbara regna, tuisque
Auspiciis totum confecta duella per orbem,
Claustraque custodem pacis cohibentia Ianum,
Et formidatam Parthis te principe Romam,
Si quantum cuperem possem quoque; sed neque parvum
Carmen maiestas recipit tua, nec meus audet
Rem temptare pudor quam vires ferre recusent.
Sedulitas autem stulte quem diligit urguet,
Praecipue cum se numeris commendat et arte:
Discit enim citius meminitque libentius illud
Quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.
Nil moror officium, quod me gravat, ac neque ficto
In peius voltu proponi cereus usquam
Nec prave factis decorari versibus opto
Ne rubeam pingui donatus munere, et una
Cum scriptore meo capsa porrectus operta
Deferar in vicum vendentem tus et odores
Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis.

Epl. I, 11.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bladz. 248—250).

Quid tibi visa Chios, Bullati, lautaque Lesbos,
Quid concinna Samos, quid Croesi regia Sardis,
Zmyrna quid et Colophon? maiora minorane fama?
Cunctane prae Campo et Tiberino flumine sordent,
An venit in votum Attalicis ex urbibus una,
An Lebedum laudas odio maris atque viarum?
'Scis, Lebedus quid sit: Gabiis desertior atque
Fidenis vicus; tamen illic vivere vellem
Oblitusque meorum obliviscendus et illis
Neptunum procul e terra spectare furentem.
Sed neque qui Capua Romam petit, imbre lutoque
Aspersus volet in caupona vivere; nec qui
Frigus collegit, furnos et balnea laudat
Ut fortunatam plene praestantia vitam
Nec, si te validus iactaverit Auster in alto,
Idcirco navim trans Aegaeum mare vendas.
Incolumi Rhodos et Mytilene pulchra facit, quod
Paenula solstitio, campestre nivalibus auris,
Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
Dum licet ac voltum servat Fortuna benignum,
Romae laudetur Samos et Chios et Rhodos absens.
Tu quamcunque deus tibi fortunaverit horam
Grata sume manu nec dulcia differ in annum,
Ut, quocunque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas: nam si ratio et prudentia curas,
Non locus effusi late maris arbiter aufert,
Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia: navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere. Quod petis, hic est,
Est Ulubris, animus si te non deficit aequus.

C. II, 18.

(Vertaling en aanteekeningen, zie dit boek bladz. 256 vlg.).

Non ebur neque aureum
Mea renidet in domo lacunar,
Non trabes Hymettiae
Premunt columnas ultima recisas

Africa neque Attali
Ignotus heres regiam occupavi,
Nec Laconicas mihi
Trahunt honestae purpuras clientae.

At fides et ingeni
Benigna venast, pauperemque dives
Me petit: nihil supra
Deos lacesso nec potentem amicum

Largiora flagito,
Satis beatus unicis Sabinis.
Truditur dies die,
Novaeque pergunt interire lunae.

Tu secanda marmora
Locas sub ipsum funus et sepulcri
Inmemor struis domos,
Marisque Bais obstrepentis urgues

Promovere litora,
Parum locuples continente ripa.
Quid quod usque proximos
Revellis agri terminos et ultra

Limites clientium
  Salis avarus? Pellitur paternos
In sinu ferens deos
  Et uxor et vir sordidosque natos.

Nulla certior tamen
  Rapacis Orci fine destinata
Aula divitem manet
  Erum. Quid ultra tendis? Aequa tellus

Pauperi recluditur
  Regumque primis, nec satelles Orci
Callidum Promethea
  Revexit auro captus. Hic superbum

Tantalum atque Tantali
  Genus cohercet, hic levare functum
Pauperem laboribus
  Vocatus atque non vocatus audit.

Epl. I, 8.

(Bespreking en vertaling, zie dit boek bladz. 258—262).

Celso *gaudere* et *bene rem gerere* Albinovano
Musa rogata refer .... comiti scribaeque Neronis!
Si quaeret quid agam, dic multa et pulchra minantem
Vivere nec recte nec suaviter, haud quia grando
Contuderit vites, oleamve momorderit aestus,
Nec quia longinquis armentum aegrotet in arvis;
Sed quia mente minus validus quam corpore toto
Nil audire velim, nil discere, quod levet aegrum;
Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam,
Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post haec, ut valeat, quo pacto rem gerat et se,
Vt placeat iuveni, percontare, utque cohorti.
Si dicet 'recte,' primum gaudere, subinde
Praeceptum auriculis hoc instillare memento:
Vt tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

S. II, 7 (1—45).

(Vertaling en aanteekeningen, zie dit boek bladz. 262—266.)

'Iandudum ausculto, et cupiens tibi dicere servus
Pauca reformido.' 'Davusne?' 'Ita, Davus, amicum
Mancipium domino et frugi quod sit satis, hoc est,
Vt vitale putes.' 'Age libertate Decembri,
Quando ita maiores voluerunt, utere; narra.'
'Pars hominum vitiis gaudet constanter et urguet
Propositum; pars multa natat, modo recta capessens,
Interdum pravis obnoxia. Saepe notatus
Cum tribus anellis, modo laeva Priscus inani,
Vixit inaequalis, clavum ut mutaret in horas,
Aedibus ex magnis subito se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honeste;
Iam moechus Romae, iam mallet doctus Athenis
Vivere, Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.
Scurra Volanerius, postquam illi iusta cheragra
Contudit articulos, qui pro se tolleret atque
Mitteret in phimum talos, mercede diurna
Conductum pavit: quanto constantior isdem
In vitiis, tanto levius miser ac prior ille,
Qui iam contento, iam laxo fune laborat.'
'Non dices hodie, quorsum haec tam putida tendant,
Furcifer?' 'Ad te, inquam.' 'Quo pacto, pessime?' 'Laudas
Fortunam et mores antiquae plebis, et idem,
Siquis ad illa deus subito te agat, usque recuses,
Aut quia non sentis, quod clamas, rectius esse,
Aut quia non firmus rectum defendis, et haeres
Nequiquam caeno cupiens evellere plantam.
Romae rus optas; absentem rusticus urbem

Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
Ad cenam, laudas securum olus ac, velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis amasque,
Quod nusquam tibi sit potandum. Iusserit ad se
Maecenas serum sub lumina prima venire
Convivam: 'nemon soleas fert ocius? ecquis
Audit?' cum magno blateras clamore fugisque.
Mulvius et scurrae, tibi non referenda precati,
Discedunt. 'Etenim fateor me' dixerit ille,
'Duci ventre levem, nasum nidore supinor,
Imbecillus, iners, siquid vis, adde, popino.
Tu cum sis quod ego et fortassis nequior, ultro
Insectere velut melior, verbisque decoris
Obvolvas vitium?' Quid, si me stultior ipso
Quingentis empto drachmis deprenderis? Aufer
Me vultu terrere; manum stomachumque teneto,
Dum, quae Crispini docuit me ianitor, edo.

S. II, 7 (75—slot).

(Vertaling en aanteekeningen, zie dit boek bladz. 258 vlg.).

Tune mihi dominus, rerum imperiis hominumque
Tot tantisque minor, quem ter vindicta quaterque
Inposita haud umquam misera formidine privet?
Adde super, dictis quod non levius valeat: nam,
Sive vicarius est, qui servo paret, uti mos
Vester ait, seu conservus, tibi quid sum ego? Nempe
Tu, mihi qui imperitas, aliis servis miser atque
Duceris ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens, sibi qui imperiosus,
Quem neque pauperies neque mors neque vincula terrent,
Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis, et in se ipso totus, teres atque rotundus,
Externi nequid valeat per leve morari,
In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
Ex his ut proprium quid noscere? Quinque talenta
Poscit te mulier, vexat foribusque repulsum
Perfundit gelida, rursus vocat: eripe turpi
Colla iugo, 'liber, liber sum,' dic age! Non quis:
Vrguet enim dominus mentem non lenis et acres
Subiectat lasso stimulos versatque negantem.
Vel cum Pausiaca torpes, insane, tabella,
Qui peccas minus atque ego, cum Fulvi Rutubaeque
Aut Pacideiani contento poplite miror
Proelia rubrica picta aut carbone, velut si
Re vera pugnent, feriant vitentque moventes
Arma viri? Nequam et cessator Davus; at ipse
Subtilis veterum iudex et callidus audis.
Nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens
Virtus atque animus cenis responsat opimis?

Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
Tergo plector enim. Qui tu inpunitior illa,
Quae parvo sumi nequeunt, obsonia captas?
Nempe inamarescunt epulae sine fine petitae,
Inlusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam
Furtiva mutat strigili: qui praedia vendit,
Nil servile gulae parens habet? Adde, quod idem
Non horam tecum esse potes, non otia recte
Ponere, teque ipsum vitas fugitivus et erro,
Iam vino quaerens, iam somno fallere curam;
Frustra: nam comes atra premit sequiturque fugacem.'
'Vnde mihi lapidem?' 'Quorsumst opus?' 'Vnde sagittas?'
'Aut insanit homo aut versus facit.' 'Ocius hinc te
Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.'

Epl. I, 1.

(Vertaling en aanteekeningen, zie dit boek bladz. 268—272.)

Prima dicte mihi, summa dicende Camena,
Spectatum satis et donatum iam rude quaeris,
Maecenas, iterum antiquo me includere ludo?
Non eademst aetas, non mens. Veianius armis
Herculis ad postem fixis latet abditus agro,
Ne populum extrema totiens exoret arena.
Est mihi purgatam crebro qui personet aurem:
'Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus et ilia ducat.'
Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono;
Quid verum atque decens, curo et rogo, et omnis in hoc sum;
Condo et conpono quae mox depromere possim.
Ac ne forte roges, quo me duce, quo Lare tuter:
Nullius addictus iurare in verba magistri,
Quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes.
Nunc agilis fio et mersor civilibus undis,
Virtutis verae custos rigidusque satelles;
Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor,
Et mihi res, non me rebus subiungere conor.
Vt nox longa quibus mentitur amica, diesque
Longa videtur opus debentibus, ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum,
Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae spem
Consiliumque morantur agendi naviter id quod
Aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque,
Aeque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis.
(Non possis oculo quantum contendere Lynceus:
Non tamen idcirco contemnas lippus inungui;

Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.
Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.)
Fervet avaritia miseroque cupidine pectus:
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes: sunt certa piacula, quae te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturae patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere et sapientia prima
Stultitia caruisse. Vides, quae maxima credis
Esse mala, exiguum censum turpemque repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore;
Inpiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
Ne cures ea, quae stulte miraris et optas,
Discere et audire et meliori credere non vis?
Quis circum pagos et circum compita pugnax
Magna coronari contemnat Olympia, cui spes,
Cui sit condicio dulcis sine pulvere palmae?
Vilius argentumst auro, virtutibus aurum:
'O cives, cives, quaerenda pecunia primumst;
Virtus post nummos;' haec Ianus summus ab imo
Prodocet, haec recinunt iuvenes dictata senesque.
Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidesque,
Sed quadringentis sex septem milia desunt:
Plebs eris. At pueri ludentes 'rex eris' aiunt,
'Si recte facies.' Hic murus aheneus esto:
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Roscia, dic sodes, melior lex an puerorumst
Nenia, quae regnum recte facientibus offert,
Et maribus Curiis et decantata Camillis?
Isne tibi melius suadet, qui 'rem facias, rem,
Si possis, recte, si non, quocumque modo rem,

Vt propius spectes lacrimosa poemata Pupi;'
An qui Fortunae te responsare superbae
Liberum et erectum praesens hortatur et aptat?
Quodsi me populus Romanus forte roget, cur
Non ut porticibus sic iudiciis fruar isdem,
Nec sequar aut fugiam quae diligit ipse vel odit,
Olim quod volpes aegroto cauta leoni
Respondit, referam: 'quia me vestigia terrent,
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.'
Belua multorum es capitum. Nam quid sequar aut quem?
Pars hominum gestit conducere publica; sunt qui
Crustis et pomis viduas venentur avaras,
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant;
Multis occulto crescit res fenore. Verum
Esto aliis alios rebus studiisque teneri:
Idem eadem possunt horam durare probantes?
'Nullus in orbe sinus Bais praelucet amoenis'
Si dixit dives, lacus et mare sentit amorem
Festinantis eri; cui si vitiosa libido
Fecerit auspicium, 'cras ferramenta Teanum
Tolletis, fabri.' Lectus genialis in aulast:
Nil ait esse prius, melius nil caelibe vita;
Si non est, iurat bene solis esse maritis.
Quo teneam voltus mutantem Protea nodo?
Quid pauper? viden ut mutet cenacula, lectos,
Balnea, tonsores, conducto navigio aeque
Nauseet ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curatus inaequali tonsore capillos
Occurri, rides, si forte subucula pexae
Trita subest tunicae, vel si toga dissidet inpar,
Rides: quid? mea cum pugnat sententia secum,
Quod petiit spernit, repetit quod nuper omisit,
Aestuat et vitae disconvenit ordine toto,
Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis;
Insanire putas sollemnia me neque rides,
Nec medici credis nec curatoris egere

A praetore dati, rerum tutela mearum
Cum sis et prave sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici?
Ad summam: sapiens uno minor est Iove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum,
Praecipue sanus, nisi cum pituita molestast.